MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL TARİHİ YARIMADA'DA OSMANLI DÖNEMİ TOPOĞRAFYA – YERLEŞİM İLİŞKİSİ VE BÜYÜK KONUTLARIN GELİŞİM SÜRECİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (1453-1920)

DOKTORA TEZİ

İSMAİL BÜYÜKSEÇGİN

Anabilim Dalı: Mimarlık

Programı: Restorasyon Yenileme - Koruma

Tez Danışmanı: Prof. Dr. OĞUZ CEYLAN

EYLÜL 2019

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL TARİHİ YARIMADA'DA OSMANLI DÖNEMİ TOPOĞRAFYA – YERLEŞİM İLİŞKİSİ VE BÜYÜK KONUTLARIN GELİŞİM SÜRECİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (1453-1920)

DOKTORA TEZİ

İSMAİL BÜYÜKSEÇGİN

Anabilim Dalı: Mimarlık

Programı: Restorasyon Yenileme - Koruma

Tez Danışmanı: Prof. Dr. OĞUZ CEYLAN

EYLÜL 2019

İsmail Büyükseçgin tarafından hazırlanan İSTANBUL TARİHİ YARIMADA'DA OSMANLI DÖNEMİ TOPOĞRAFYA - YERLEŞİM İLİŞKİSİ VE BÜYÜK KONUTLARIN GELİŞİM SÜRECİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (1453-1920) adlı bu tezin doktora tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. OĞUZ CEYLAN

Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından Mimarlık Anabilim Dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Oğuz Ceylan

Üye : Prof. Dr. Demet Binan

Üye : Prof. Dr. Arzu Kocabaş Diren

Üye : Prof. Dr. Nur Urfalıoğlu

Üye : Prof. Dr. Zeynep Gül Ünal

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

ÖNSÖZ

1453'ten günümüze kadar geçen ve 566 senedir bize ait olan bu şehirdeki eski eser kaybının aşırı derecede fazla oluşu, özellikle İstanbul Tarihi Yarımada içindeki sivil yerleşim ile mimari hakkındaki verilerin karmaşıklığı ve yetersizliği, tez konusunun seçilmesinde en önemli faktördür.

Kuruluşundan itibaren değişik medeniyetlere ev sahipliği yaparak, birçok değişik kültür etkisinde gelişen İstanbul şehrini daha iyi anlamak adına, Tarihi Yarımada içinde Osmanlı dönemi topoğrafya-yerleşim ilişkisi ve büyük konutların gelişim süreçleri incelenmiştir. Çalışmada, elimizde bulunan bu paha biçilmez şehrin korunması ve gelecek kuşaklara daha iyi aktarılabilmesi için, geçmişten gelen yerleşim ve mimari geleneğinin anlaşılmasına gayret edilmiştir.

Bu tez çalışmasının hazırlanmasında, her konuda destek olarak beni motive ettiği, tezin biçimlenmesinde ve bu olgunluğa ulaşmasında gösterdiği sabır, katkı ve bilimsel destek için değerli hocam, tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Oğuz Ceylan'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Her fırsatta tezimi biran önce bitirebilmem için moral veren, tezimin kurgusunun ve adının oluşmasında katkı sağlayan Prof. Dr. Demet Binan'a müteşekkirim. Jüri değerlendirmelerindeki olumlu katkıları ve harita sunumlarına ait önerileri ile destek veren sayın Prof. Dr. Arzu Kocabaş Diren'e ayrıca teşekkürlerimi sunarım. Prof. Dr. Zeynep Gül Ünal'a, Prof. Dr. Nur Urfalıoğlu'na ve Prof. Dr. Z. Hale Tokay'a katkılarından dolayı teşekkür ederim. Araştırmalarım sırasında bana yardımcı olan, arşivini ve bilgisini cömertçe paylaşan tarihçi Necdet İşli' ye, çizim ve baskı işlerinde yardımcı olan çalışma arkadaşlarım Rest. Uzm. Y. Mimar Batuhan Burhan Erdoğan, Rest. Uzm. Y. Mimar Elifnur Dayıcı ve Mimar Çiğdem Kaya'ya, her zaman yanımda olup desteklerini esirgemeyen aileme ve Arzu Yılmaz'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

İsmail BÜYÜKSEÇGİN

Eylül 2019

Kızlarım Ayşe ve Zeynep'e,

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

İsmail BÜYÜKSEÇGİN

İSTANBUL TARİHİ YARIMADA'DA OSMANLI DÖNEMİ TOPOĞRAFYA – YERLEŞİM İLİŞKİSİ VE BÜYÜK KONUTLARIN GELİŞİM SÜRECİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (1453-1920)

ÖZET

Tez çalışmasının 1. Bölümü Giriş kısmından oluşmaktadır. Bu bölümde, İstanbul kentinin tarihi, kuruluşundan Osmanlılar tarafından fethine kadar olan dönem kısaca anlatıldıktan sonra, Osmanlı döneminde şehirdeki yerleşim ve devlet işleyiş sistemi anlatılmıştır. Çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir.

2. Bölümde, İstanbul Tarihi Yarımada'da yerleşime etki eden faktörler irdelenmiştir. Bu faktörler, Topoğrafya, varolan yapılı çevre, afetler, sosyo-kültürel gelişim ve Osmanlı devlet müesseseleri başlıkları altında incelemiştir.

3. Bölümde, Osmanlı devlet müesseselerinin, İstanbul Tarihi Yarımada içindeki yerleşim alanları araştırılmıştır. Bu bölüm, saraylar ve askeri yerleşim alanları olarak iki ana başlıkta ele alınmıştır. Saraylar, padişah ve ailesine ait saraylar ile Sadrazam sarayları olarak iki alt bölümde incelenmiştir. Ardından askeri yerleşim alanları, Eski Odalar, Yeni Odalar, Cebehane Kışlası, Ağa Kapısı, Yedikule, Pehlivanlar Tekkesi, Yemiş İskelesi ve Barbaros Evleri alt başlıklarında incelenmiştir.

4. bölümde, İstanbul Tarihi Yarımada'da bulunan yüksek makamlı devlet adamlarına (Devlet Ricali) ait konak örnekleri, mümkün olduğu kadar eski fotoğraf ve haritalar gibi görsel verilerle katalog düzeninde anlatılmıştır. Yapıların mimarileri, bunların zaman içinde uğradığı değişiklikler, eski tabirle "teşkilat-ı dâhiliyesi" denilen iç bölümleri ve korumacılık açısından, yapıların tarihi süreçte ne kadar korunarak günümüze gelebildiği ele alınmıştır.

5. ve son bölümde, yapılan çalışmanın genel değerlendirmesi yapılarak, elde edilen sonuçlar ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Tarihi Yarımada, Konaklar, Askeri Alanlar, Yeniçeri, Kışlalar, Suriçi, iskân.

AN EVALUATION OF OTTOMAN PERIOD TOPOGRAPHIE – SETTLEMENT RELATIONS AND DEVELOPMENT PROCESS OF LARGE HOUSES AT ISTANBUL'S HISTORICAL PENINSULA (1453-1920)

ABSTRACT

The first chapter of the thesis consists of Introduction part. In this chapter, a brief explanation about the history of Istanbul City from the foundation till the conquest by the Ottomans is mentioned. After that, the settlement in the city and the government operational system are explained. Then main information is given by the purpose and the method of the study.

In the second chapter, the factors that affect the settlement of the Historical Peninsula are explained. These factors are examined as Topography, Existing Constructed Environment, Disasters, Socio – Cultural progress and Ottoman Government Establishments.

In the third chapter, the settlements of the Ottoman Government Establishments in the Istanbul's Historical Peninsula are investigated. This chapter is discussed within two main titles as Palaces and Military Settlement Areas. The palaces are examined in two subsections which are the palaces of the Sultans and their family in addition to the palaces of the grand vizier. After that, the military settlement areas are examined in the subtitles of Eski Odalar, Yeni Odalar, Cebehane Barracks, Ağa Kapısı, Yedikule, Pehlivanlar Lodge, Yemiş Port and The Barbarossa Houses.

In the fourth chapter, mansion examples of high status statesmen in Istanbul's Historical Peninsula are explained by visual data as old photagraphs and maps as far as possible. The architectures of the buildings, the changes they have undergone over time, their internal planning and protectionism, the extent to which the buildings have survived in the historical process have been discussed.

In the fifth and the last chapter, an overview of the study is expressed in the light of the results that obtained.

Keyword: İstanbul, Historical Peninsula, Mansions, Military areas, Yeniçeri, barracks, Suriçi, settlement.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **iii**
ÖZET ..... **vii**
ABSTRACT ..... **ix**
İÇİNDEKİLER ..... **xi**
RESİM LİSTESİ ..... **xiii**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xix**
TABLO LİSTESİ ..... **xxiii**
1.GİRİŞ **1**
1.1. AMAÇ 4
1.2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE KAPSAMI 5
2. FETİHTEN İTİBAREN TARİHİ YARIMADADA YERLEŞİME ETKİ EDEN FAKTÖRLER **9**
2.1. DOĞAL ÇEVRE (TOPOĞRAFYA) 9
2.2. VAROLAN YAPILI ÇEVRE 21
2.2.1 Byzantion 21
2.2.2 Konstantinopolis 23
2.3. AFETLER 30
2.3.1 Yangınlar 30
2.3.2 Depremler 34
2.4. SOSYO KÜLTÜREL GELİŞİM 36
2.4.1 Dini Yapıya Bağlı Yerleşim 36
2.4.2. Etnik Yapıya Bağlı Yerleşim 43
2.4.3. Ticaret 52
2.5. OSMANLI DEVLET MÜESSESELERİ 56
3. OSMANLI DEVLET MÜESSESELERİ VE YARIMADA'DA YERLEŞİM BÖLGELERİ **57**
3.1 SARAYLAR 57
3.1.1 Padişahlar ve Ailelerine Ait Saraylar 57

3.1.2 Sadrazamlara Ait Saraylar 68
3.2 ASKERİ YERLEŞİM ALANLARI 74
3.2.1.Eski Odalar 76
3.2.2. Yeni Odalar 85
3.2.3. Cebehane Kışlası 87
3.2.4 Ağa Kapısı 87
3.2.5 Yedikule 92
3.2.6 Pehlivanlar Tekkesi (Güreşçiler Tekkesi) 95
3.2.7 Yemiş İskelesi 95
3.2.8 Barbaros Evleri 95
4. DEVLET RİCALİ PAŞA KONAKLARI ÖRNEKLERİ 98
4.1. PAŞA KONAKLARI 98
4.2.KATALOG 103
5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 239
KAYNAKLAR ..... Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖZGEÇMİŞ ..... Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

RESİM LİSTESİ

Resim 2. 1 İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü alt sınırındaki İstinat Duvarları 14

Resim 2. 2 Ağa Kapısı'nın Haliç'ten görünümü (1880'ler). 15

Resim 2. 3 Süleymaniye Camii altında bulunan Ağa Kapısı'nın eğimli araziye oturabilmesi için yapılan istinat duvarları. (İ. Büyükseçgin)..... 16

Resim 2. 4 Bukoleon sarayı tonozlu alt yapısı (İ. Büyükseçgin). 16

Resim 2. 5 Cerrahpaşa' da apartmanların arkasında bulunan 12-15 m setleme duvarları. (İ. Büyükseçgin). 16

Resim 2. 6 Anemas Zindanları İvaz Efendi Camii (İ. Büyükseçgin)..... 18

Resim 2. 7 İstanbul Erkek Lisesi altında Cemal Nadir Sokak'taki kalıntılar (İ. Büyükseçgin). 20

Resim 2. 8 İstanbul Erkek Lisesi altında Cemal Nadir Sokak'taki Botaneiates Sarayı'na ait kalıntılar (İ. Büyükseçgin). 20

Resim 2. 9 Çırçır yangını sonrası Bozdoğan Kemeri üzerinden görünüş (1908 yılına ait kartpostal)..... 32

Resim 2. 10 1894 yılı depreminde hasar gören direklerarası (Atatürk Kitaplığı arşivi ALB. 184,2/17). 34

Resim 2. 11 1894 yılı depreminde hasar gören çarşı dükkanları (Atatürk Kitaplığı arşivi ALB. 184,1/17). 35

Resim 2. 12 Zeyrek Külliyesi içindeki günümüzde olmayan ahşap yapılaşma (Necdet İşli Arşivi). 40

Resim 2. 13 Sümbül Efendi Külliyesi İçindeki ahşap yapılaşma (Necdet İşli Arşivi). 41

Resim 2. 14 Sümbül Efendi Külliyesi İçindeki günümüzde olmayan ahşap yapılaşma (Necdet İşli Arşivi)..... 42

Resim 2. 15 Surp Kevork Ermeni Kilisesi Samatya Marmara Caddesi (İ. Büyükseçgin). 47

Resim 2. 16 Fener Evleri..... 48

Resim 2. 17 Balat Evleri (İ. Büyükseçgin). 49

Resim 2. 18 Balat Evleri (İ. Büyükseçgin). 49

Resim 2. 19 Kapalıçarşı görünüşü (www.itohaber.com). 53

Resim 3. 1 Harem bölümü ve vezneciler tarafı kapısı (Eldem, 1979). 61

Resim 3. 2 Sultan 2. Mahmut un yaptırdığı Bab-ı Seraskeri Kapısı beyazıt meydanına bakan görünüşü. 62

Resim 3. 3 Sultan 2. Mahmut un yaptırdığı Bab-ı Seraskeri Kapısı saray içinden görünüşü (Eldem, 1979)..... 63

Resim 3. 4 Eski Saray'a ait olduğu düşünülen yapılar gurubu (Ferrier-James Robertson 1850'ler). 63

Resim 3. 5 Eski Saray'a ait olduğu düşünülen yapılar gurubu (Ferrier-James Robertson 1850'ler)..... 64
Resim 3. 6 Saray orta avlusu (James Robertson,1850'ler). 65
Resim 3. 7 Sultan Abdülaziz'in yaptırdığı Bab-ı Seraskeri Kapısı (1890'lar)..... 66
Resim 3. 8 Sultanahmet'te Sokullu Sarayından kalan Duvar Bakiyesi(İ.Büyükseçgin) 70
Resim 3. 9 Sultanahmet'te İbrahim Paşa Sarayı (Kargopoulo, 1875). 71
Resim 3. 10. Atmeydanı'ndan İbrahim Paşa Sarayı..... 72
Resim 3. 11. İslam Ansiklopedisinde İbrahim Paşa Sarayı 1. Kat Rölövesi (Eyice, 2000)..... 72
Resim 3. 12 Günümüzde İslam Eserleri Müzesi olarak kullanılan İbrahim Paşa Sarayı..... 73
Resim 3. 13 Orjinal Bölük Odası Kapısı (Necdet İşli Arşivi)..... 78
Resim 3. 14 Acemioğlanlar kışlası hamamı ve Tulumbacıbaşı Konağı (Eldem 1979). 79
Resim 3. 15 Önde Damat İbrahim Paşa çeşme ve sebili, arkada yeniçerilerce kutsal olan Osman Baba Türbesi. 80
Resim 3. 16 Acemioğlanlar Hamamı günümüz hali (İ. Büyükseçgin). 81
Resim 3. 17 Orjinal Bölük Odası. (F. Ayanoğlu, 1970'ler). 82
Resim 3. 18 18 sekbanlar haziresi (İ. Büyükseçgin). 83
Resim 3. 19 Yeni Odalar kapılarından biri (F. Ayanoğlu). 86
Resim 3. 20 Ağa Kapısı Konağı (Guillaume Berggren, 1870'ler). 90
Resim 3. 21 Ağa Kapısı alanı içinde alt kotlara geçiş kapısı (İ. Büyükseçgin). 90
Resim 3. 22 Ağa Kapısı alanı içinde alt kotlara geçiş kapısı (İ. Büyükseçgin). 91
Resim 3. 23 Ağa Kapısı alanının Hayriye Hanım Sokak'taki alt sınır duvarı (İ. Büyükseçgin)..... 91
Resim 3. 24 Ağa Kapısı alanının Hayriye Hanım Sokak'taki alt sınır duvarı (İ. Büyükseçgin)..... 92
Resim 3. 25 Yedikule hisarı ve içindeki Fatih Camii 1870 (İşli ve Büyükseçgin, 2017)..... 93
Resim 3. 26 Yedikule hisarı ve içindeki Fatih Camii (Sebah Joallier, 1870). 94
Resim 3. 27 Barbaros Evleri Cankurkurtaran 1972 (Necdet İşli Arşivi). 96
Resim 4. 1. Avludan görünüş. Sol tarafta bugünkü İstanbul Müftülüğü binası (İlmiye Salnamesi). 109
Resim 4. 2. Arz odası (İlmiye Salnamesi)..... 109
Resim 4. 3. Bab-ı Meşihat Haliç tarafından görünüşü. 110
Resim 4. 4. Süleymaniye Camii yanında Bab-ı Meşihat görünüşü..... 110
Resim 4. 5. Şeyhülislamlık Konağı doğu cephesi (İlmiye Salnamesi) 111

Resim 4. 6. Şeyhülislamlık Konağı öncesi Ağa Kapısı dönemine ait yapı (Guillaume Berggren 1870'ler). 111
Resim 4. 7. Şeyhülislamlık Konağı giriş cephesi (Yıldız Koleksiyonu)..... 112
Resim 4. 8. Süleymaniye Camii miranesinden Bab-ı Meşihat arazisi. Botanik Enstitüsü yapılmış hali. (1930 sonrası). 113
Resim 4. 9. Sekbanbaşı konağı Hava Fotoğrafı (1930'lar). 116
Resim 4. 10. Sekbanbaşı konağı (1930'lar). 116
Resim 4. 11. Sekbanbaşı konağı (İBB Planlama Arşivi) 117
Resim 4. 12. Sekbanbaşı konağı (İBB Planlama Arşivi) 117
Resim 4. 13. Sekbanbaşı konağı (İBB Planlama Arşivi) 118
Resim 4. 14. Sekbanbaşı konağı (İBB Planlama Arşivi) 118
Resim 4. 15. Sekbanbaşı konağı (İBB Planlama Arşivi) 119
Resim 4. 16. Sekbanbaşı konağı (İBB Planlama Arşivi) 119
Resim 4. 17. Sekbanbaşı konağı (İBB Planlama Arşivi) 120
Resim 4. 18. Sekbanbaşı konağı (İBB Planlama Arşivi) 120
Resim 4. 19. Sekbanbaşı konağı (İBB Planlama Arşivi) 121
Resim 4. 20. Sekbanbaşı konağı (İBB Planlama Arşivi) 121
Resim 4. 21. Sekbanbaşı konağı (İBB Planlama Arşivi) 122
Resim 4. 22. Sekbanbaşı konağı (İBB Planlama Arşivi) 122
Resim 4. 23. Sekbanbaşı konağı (İBB Planlama Arşivi) 123
Resim 4. 24. Sekbanbaşı konağı (İBB Planlama Arşivi) 123
Resim 4. 25. Sekbanbaşı konağı (İBB Planlama Arşivi) 124
Resim 4. 26. Beyazıt Yangın kulesinden çekilen fotoğrafta İmaret Kasrı. (Gallica.bnf.fr/Bibliotheque nationale de France-1874) 127
Resim 4. 27. Beyazıt meydanından çekilen fotoğrafta İmaret Kasrı (1880'ler). 128
Resim 4. 28. Beyazıt meydanından çekilen fotoğrafta İmaret Kasrı (Eldem, 1964). 128
Resim 4. 29. Kaptanpaşa konağı tepe pencereli hali ve ikinci dönem onarım sonrası hali (Eldem, 1979)..... 134
Resim 4. 30. Kaptanpaşa Konağı (İBB Planlama Arşivi/Germain-Ferdinand-Senges 1878) 134
Resim 4. 31. Beyazıt Yangın kulesinden Kaptanpaşa konağı (İBB Planlama Arşivi-Eldem, 1979). 135
Resim 4. 32. Menemenli Mustafa Paşa Konağı hava fotoğrafı (1933). 138
Resim 4. 33. Menemenli Mustafa Paşa Konağı (Yıldız Koleksiyonu). 138
Resim 4. 34. Menemenli Mustafa Paşa Konağı (Yıldız Koleksiyonu) 139
Resim 4. 35. Menemenli Mustafa Paşa Konağı. 139

Resim 4. 36. Çandarlı Tevfik Paşa Konağı. (1970'ler/Necdet İşli arşivi.). 145
Resim 4. 37. Çandarlı Tevfik Paşa Konağı (1970'ler/Necdet İşli arşivi.). 146
Resim 4. 38. Çandarlı Tevfik Paşa Konağı (1970'ler/Necdet İşli arşivi.). 147
Resim 4. 39. Asım Paşa Konağı hava fotoğrafı (1930'lar) 150
Resim 4. 40. Abdüllatif Suphi Paşa Konağı görünüş. 155
Resim 4. 41. Âli Paşa Konağı hava fotoğrafı (1930) 160
Resim 4. 42. Âli Paşa Konağı (Frank Mason Good/1865 sonrası) 161
Resim 4. 43. Âli Paşa Konağı yerinde önceden bulunan konak (Francis Bedford/1862) 161
Resim 4. 44. İki yanında ilave yapıları ile Âli Paşa Konağı (Lock Arşivi/1880'ler). 162
Resim 4. 45. Âli Paşa Konağı Haliç Cephesi (Guillaume Berggren 1870'ler)..... 162
Resim 4. 46. Âli Paşa Konağı (1870'ler). 163
Resim 4. 47. Ethem Paşa Konağı (Eldem, 1979) 165
Resim 4. 48. Ethem Paşa Konağı İç görünüş (İBB Planlama Arşivi) 166
Resim 4. 49. Ethem Paşa Konağı İç görünüş (İBB Planlama Arşivi) 166
Resim 4. 50. Ethem Paşa Konağı dış görünüş (İBB Planlama Arşivi) 167
Resim 4. 51. Ethem Paşa Konağı Dış görünüş (İBB Planlama Arşivi) 167
Resim 4. 52. Darphane Konağı Topkapı Sarayı 1. avludan görünüş (Eldem, 1964). 172
Resim 4. 53. Darphane Konağı İç avludan görünüş (Eldem, 1964)..... 173
Resim 4. 54. Darphane Konağı Topkapı Sarayı 1. avludan görünüş (Eldem, 1964). 174
Resim 4. 55. Darphane Konağı Topkapı Sarayı 1. avludan görünüş (Robertson 1850'ler). 175
Resim 4. 56. Halil Hamid Paşa Konağı-Kadem-i Şerif Tekkesi. 179
Resim 4. 57. Halil Hamid Paşa Konağı-Kadem-i Şerif Tekkesi Restorasyon Sonrası. 180
Resim 4. 58. Halil Hamid Paşa Konağı-Kadem-i Şerif Tekkesi Restorasyon Sonrası. 180
Resim 4. 59. Lofçalı Derviş Paşa Konağı (Yıldız Koleksiyonu). 183
Resim 4. 60. Münir Paşa Konağı hava fotoğrafı (1930). 185
Resim 4. 61. Münir Paşa Konağı..... 186
Resim 4. 62. İBB Binası içinde sergilenen Münir Paşa Konağı fotoğrafı. 188
Resim 4. 63. İBB Binası içinde sergilenen Münir Paşa Konağı fotoğrafı altındaki bilgilendirme yazısı. 188
Resim 4. 64 Şehzade Camii minaresinden görünüm 1946 (Art-Decor) 189

Resim 4. 65. İBB binası yerinde önceden bulunan konak (Art-Decor) 189
Resim 4. 66. Mütercim Rüştü Paşa Konağı hava fotoğrafı (1930). 191
Resim 4. 67. Keçecizade Fuat Paşa Konağı hava fotoğrafı (1953). 194
Resim 4. 68. Keçecizade Fuat Paşa Konağı (Abdullah Freres/1880-1890) 195
Resim 4. 69. Keçecizade Fuat Paşa Konağı (Germain-Ferdinand-Sengez 1878) 195
Resim 4. 70. Sadrazamlık Konağı. (Bergren 1854) 198
Resim 4. 71. Sadrazamlık Konağı 1880'ler. (Abdullah Freres) 199
Resim 4. 72. Sadrazamlık Konağı 1880'ler. (Yıldız Koleksiyonu) 199
Resim 4. 73. Kadiri Tekkesi Konağı hava fotoğrafı (1930). 201
Resim 4. 74. Kadiri Tekkesi Konağı (Sebah Joallier/1870) 202
Resim 4. 75. Sultanahmet meydanı, Kadiri Tekkesi Konağı (1870'ler). 203
Resim 4. 76. Sultanahmet meydanı, Kadiri Tekkesi Konağı (Biblioteq National) .. 204
Resim 4. 77. Sultanahmet meydanı, arkada Kadiri Tekkesi Konağı. 204
Resim 4. 78. Sultanahmet meydanı, Kadiri Tekkesi Konağı (Abdullah Freres) 205
Resim 4. 79. Sultanahmet meydanı, Kadiri Tekkesi Konağı Harem bölümü sokağa giriş açılmış. (Congree Kütüphanesi Arşivi) 205
Resim 4. 80. Sultanahmet meydanı Kadiri Tekkesi Konağı. 206
Resim 4. 81. Sultanahmet Camii Avlusunda Kapatılmış Tekke Giriş Kapısı. 206
Resim 4. 82. Kadiri Tekkesi Konağı (Oxford Üniversitesi arşivi). 207
Resim 4. 83. Sunullah Efendi Konağı hava fotoğrafı (1930). 209
Resim 4. 84. Sunullah Efendi Konağı (1970 ler). 210
Resim 4. 85. Sunullah Efendi Konağı (1970 ler). 211
Resim 4. 86. Sunullah Efendi Konağı 1930 lar (İşli, 2015). 211
Resim 4. 87. Sunullah Efendi Konağı 1930 lar (F: Süheyl Ünver Objektif) 212
Resim 4. 88. Sunullah Efendi Konağı arsası günümüzde otopark. Sarnıç üst yapısı günümüze ulaşmış. 2017 (F. İ. Büyükseçgin) 212
Resim 4. 89. Takiyyüddin Paşa Konağı. 215
Resim 4. 90. Patrikhane Konağı (Max Fruchterman). 217
Resim 4. 91. Patrikhane Konağı günümüz hali. (İ. Büyükseçgin). 218
Resim 4. 92. Zeynep Hanım Konağı (Sebah Joallier). 222
Resim 4. 93. Zeynep Hanım Konağı (Sebah Joallier/1870) 222
Resim 4. 94. Tulumbacıbaşı Konağı (Eldem, 1979). 225
Resim 4. 95. Tulumbacıbaşı Konağı (Germain-Ferdinand-Senges/1878) 226
Resim 4. 96. Tulumbacıbaşı Konağı (Sebah Joallier) 226
Resim 4. 97. Arif Paşa Konağı (Sayıştay Arşivi 1950'ler-2019) 229

Resim 4. 98. Arifpaşa Konağı. 230
Resim 4. 99. Arifpaşa Konağı (2019). 230
Resim 4. 100. Sümbül Efendi Konağı restorasyon öncesi (www.bilalalkan.com) .. 232
Resim 4. 101. Sümbül Efendi Konağı restorasyon sonrası (İ.Büyükseçgin) 233
Resim 4. 102. Şeyhülislam Mekkizade Konağı (Guillaume Berggren/1870'ler). ... 238
Resim 4. 103. Şeyhülislam Mekkizade Konağı (Sebah Joallier 1860). 238

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2. 1 Yarımada Topografik Harita (İ. Büyükseçgin) 10
Şekil 2. 2 Yarımada Topoğrafik Model (İ. Büyükseçgin) 11
Şekil 2. 3 Yarımada Topoğrafik Model (İ. Büyükseçgin) 11
Şekil 2. 5. İstinat duvarı arkasındaki tonozlu yapı gösterimi (Ekrem Hakkı Ayverdi Haritası 1875/1958)..... 14
Şekil 2. 6 Süleymaniye Camii altında bulunan Ağa Kapısı'nın eğimli araziye oturabilmesi için yapılan istinat duvarları modeli (İ. Büyükseçgin). 15
Şekil 2. 7 Anemas Zindanları Kesiti (www.anemaszindanları.com). 18
Şekil 2. 8 Anemas Zindanları Planı (www.wikiwand.com/tr/Anemas_zindanları).. 18
Şekil 2. 9 Cemal Nadir Sokak'taki kalıntı planı (Wiener, 2001). 19
Şekil 2. 10 Bzantion şehri ve mabetlerini gösteren harita (Janin, 1950)..... 22
Şekil 2. 11 Bizans dönemi yarımada haritası (Janin, 1950). 24
Şekil 2. 12 İstanbul Kent Surları Gravürü (Harttman Schedel, 1493). 24
Şekil 2. 13 Constantinapol şehir bölgelerini gösteren harita (Janin, 1950). 26
Şekil 2. 14 Aslının 1450'de yapıldığı tahmin edilen Veronalı Onufrio Panvinius'un kopya ederek 1699'da yayımladığı Atmeydanı'nın en eski gravürü. 28
Şekil 2.15 Sarnıçları gösteren harita (Janin, 1950). 29
Şekil 2. 16 Terasları gösteren harita (Janin, 1950)..... 30
Şekil 2. 17 Yarımada Yangın Alanları Haritası Poligon Noktaları (Atatürk Kitaplığı Arşivi Hrt_002189). 32
Şekil 2. 18 Yarımada Yangın Alanları Haritası (İ. Büyükseçgin tarafından Aksaray, Fatih, Yerebatan ve İstanbul Yangın yerleri haritaları birleştirilerek oluşturulmuştur.) 33
Şekil 2.19. Tarihi Yarımada Dini Yapıya Bağlı Yerleşim Haritası (İ. Büyükseçgin) 37
Şekil 2. 20 Tarihi Yarımada Etnik Yerleşimi Haritası (C.Stolpe, 1882). 50
Şekil 2. 21 Tarihi Yarımada Etnik Yerleşimi Haritası (İ. Büyükseçgin tarafından 2018 İBB Halihazır haritası üzerine işlenmiştir.) 51
Şekil 2. 22 Tarihi Yarımada Haritası (E. Mamboury, 1951). 54
Şekil 2.23 Yarımada Ticaret Alanları Haritası (İ. Büyükseçgin)..... 55
Şekil 3. 1 Eski Gravürde Topkapı Sarayı sahil yapıları. 57
Şekil 3. 2 Yarımada Saray Yerleşimi Alanları Haritası (İ. Büyükseçgin). 58
Şekil 3. 3 2.Beyazıt Suyolu haritasında Saray-ı Atik (Çeçen, 1997). 61
Şekil 3. 4 Esma Sultan Sarayına ait yerleşim planı (Eldem, 1987). 67
Şekil 3. 5 Sokullu Sarayı arazisi (Eldem, 1987). 70
Şekil 3. 6 Yarımada Askeri Yerleşimi Alanları Haritası (İ. Büyükseçgin)..... 75

Şekil 3. 7 II. Beyazıt Suyolu Haritası'nda Eski Odalar Planı (Çeçen, 1997). 77
Şekil 3. 8 Süheyl Ünver'in Matrakçı Nasuh haritasına göre çizdiği Eski Odalar..... 78
Şekil 3. 9 2. Beyazıt Suyolu Haritasında kışla 61 Kapısı (Çeçen, 1997). 79
Şekil 3. 10 Eski Odalar alanı içerisinde Sekbanbaşı Konağı (J. Pervititch Haritaları). 81
Şekil 3. 11 Eski Odalar alanı (Alman Mavileri Haritası). 82
Şekil 3. 12 Halihazır haritalarında Eski Odalar alanı (İ. Büyükseçgin). 83
Şekil 3. 13 Kışla Planı (Sey, 1999). 87
Şekil 3. 14 Ağa Kapısı ve ahşap yangın kulesi. 89
Şekil 3. 15 Ağa Kapısı ve Ahşap yangın kulesi (Barker, 1813)..... 89
Şekil 3. 16 17. yüzyılda Yedikule (Sey, 1999)..... 94
Şekil 4. 1. 18. Yüzyıl Konak Çizimi. (Sey, 1999)..... 101
Şekil 4. 2. Yarımada Konak Yerleşim Alanları Haritası (İ. Büyükseçgin)..... 104
Şekil 4. 3. Şeyhülislamlık Konağı yeri (Alman Mavileri Haritası)..... 108
Şekil 4. 4. Goad haritalarında Şeyhülislamlık Konağı yeri (1904). 108
Şekil 4. 5. Sekbanbaşı konağı (J. Pervititch Haritaları). 115
Şekil 4. 6. Sekbanbaşı konağı Güney Cephe Rölövesi (1960/Necdet İşli arşivi.). .. 124
Şekil 4. 7. Sekbanbaşı konağı Kuzey Cephe Rölövesi (1960/Necdet İşli arşivi.).... 125
Şekil 4. 8. Sekbanbaşı konağı Zemin Kat Rölövesi (1960/Necdet İşli arşivi.). 125
Şekil 4. 9. Sekbanbaşı konağı 1. Kat Rölövesi (1960/Necdet İşli arşivi.). 125
Şekil 4. 10. İmaret Kasrı (A.Ziya Akbulut, 1917)..... 129
Şekil 4. 11. İmaret Kasrı (A.Ziya Akbulut, 1917)..... 129
Şekil 4. 12. İmaret Kasrı (A.Ziya Akbulut, 1917)..... 130
Şekil 4. 13. İmaret Kasrı Kesit. (Eldem, 1964). 131
Şekil 4. 14. İmaret Kasrı Görünüş (Eldem, 1964)..... 131
Şekil 4. 15. Kaptanpaşa Konağı arsası (J. Pervititch Haritaları). 133
Şekil 4. 16. Kaptanpaşa konağı arsası (Alman Mavileri Haritası). 133
Şekil 4. 17. Kaptanpaşa konağı restitüsyon (Eldem, 1979). 135
Şekil 4. 18. Menemenli Mustafa Paşa Konağı (J. Pervititch Haritaları). 137
Şekil 4. 19. Menemenli Mustafa Paşa Konağı (Alman Mavileri Haritası). 137
Şekil 4. 20. Çandarlı Tevfik Paşa Konağı (J. Pervititch Haritaları). 141
Şekil 4. 21. Çandarlı Tevfik Paşa Konağı rölöve görünüş (1970'ler/Necdet İşli arşivi.)..... 141
Şekil 4. 22. Çandarlı Tevfik Paşa Konağı rölöve 3. Kat planı (1970'ler/Necdet İşli arşivi.)..... 142

Şekil 4. 23. Çandarlı Tevfik Paşa Konağı rölöve 2. Kat planı (1970'ler/Necdet İşli arşivi.). 142
Şekil 4. 24. Çandarlı Tevfik Paşa Konağı rölöve zemin kat planı (1970'ler/Necdet İşli arşivi.). 143
Şekil 4. 25. Çandarlı Tevfik Paşa Konağı rölöve kesit (1970'ler/Necdet İşli arşivi.). 143
Şekil 4. 26. Çandarlı Tevfik Paşa Konağı rölöve kesit-görünüş (1970'ler/Necdet İşli arşivi.). 144
Şekil 4. 27. Asım Paşa Konağı (J. Pervititch Haritaları). 149
Şekil 4. 28. Asım Paşa Konağı (Alman Mavileri Haritası). 149
Şekil 4. 29. Asım Paşa Konağı rölöve çatı katı planı (Necdet İşli arşivi). 150
Şekil 4. 30. Asım Paşa Konağı rölöve 1. kat planı (Necdet İşli arşivi). 151
Şekil 4. 31. Asım Paşa Konağı rölöve zemin kat planı (Necdet İşli arşivi). 151
Şekil 4. 32. Asım Paşa Konağı rölöve bodrum katı planı (Necdet İşli arşivi). 152
Şekil 4. 33. Asım Paşa Konağı rölöve bodrum katı planı (Necdet İşli arşivi). 152
Şekil 4. 34. Abdüllatif Suphi Paşa Konağı (J. Pervititch Haritaları). 154
Şekil 4. 35. Abdüllatif Suphi Paşa Konağı Zemin Kat Planı. 156
Şekil 4. 36. Abdüllatif Suphi Paşa Konağı 1 Kat Planı. 156
Şekil 4. 37. Goad Haritasında Âli Paşa Konağı yeri (1904). 158
Şekil 4. 38. Âli Paşa Konağı (J. Pervititch Haritaları). 159
Şekil 4. 39. Âli Paşa Konağı (Ekrem Hakkı Ayverdi Haritası 1875/1958). 159
Şekil 4. 40. Âli Paşa Konağı (Alman Mavileri Haritası). 160
Şekil 4. 41. Ethem Paşa Konağı (J. Pervititch Haritaları). 165
Şekil 4. 42. Ethem Paşa Konağı ile ilgili S.H Eldem'in Anıtlar Yüksek Kurulu'na yazısı. 168
Şekil 4. 43. Ethem Paşa Konağı ile ilgili 1967 tarihli Gayrimenkul eski eserler ve anıtlar yüksek kurulu kararı. 169
Şekil 4. 44. Darphane Konağı (Alman Mavileri Haritası). 172
Şekil 4. 45. Darphane Konağı Topkapı Sarayı 1. avludan görünüş Melling gravürü. 174
Şekil 4. 46. Darphane Konağı Topkapı Sarayı 1. avludan görünüş Melling gravürü. 175
Şekil 4. 47. Darphane Köşkü Koruma Kurulu onaylı restitüsyon güneydoğu cephesi. (Çizim: Seçkin Mimari Hizmetler.) 176
Şekil 4. 48. Darphane Köşkü Koruma Kurulu onaylı restitüsyon kuzeydoğu cephesi. (Çizim: Seçkin Mimari Hizmetler.) 176
Şekil 4. 49. Darphane Köşkü Koruma Kurulu onaylı 1. kat restitüsyon planı. (Çizim: Seçkin Mimari Hizmetler.) 177

Şekil 4. 50. Darphane Köşkü Koruma Kurulu onaylı 2. kat restitüsyon planı. (Çizim: Seçkin Mimari Hizmetler.)..... 177
Şekil 4. 51. Halil Hamid Paşa Konağı- Kadem-i Şerif Tekkesi (Alman Mavileri Haritası)..... 179
Şekil 4. 52. Halil Hamid Paşa Konağı-Kadem-i Şerif Tekkesi Rölöve cephe çizimi (Fomgrup Mimarlık). 180
Şekil 4. 53. Lofçalı Derviş Paşa Konağı (Alman Mavileri Haritası). 183
Şekil 4. 54. Münir Paşa Konağı (J. Pervititch haritaları) 185
Şekil 4. 55. Münir Paşa Konağı Cephesi (Çizim: Halil Onur Mimarlık)..... 186
Şekil 4. 56. Münir Paşa Konağı Kesiti (Çizim: Halil Onur Mimarlık) 187
Şekil 4. 57. Münir Paşa Konağı Planı (Çizim: Halil Onur Mimarlık) 187
Şekil 4. 58. Mütercim Rüştü Paşa Konağı (J. Pervititch Haritaları). 191
Şekil 4. 59. Mütercim Rüştü Paşa Konağı rölöve görünüş. 192
Şekil 4. 60. Mütercim Rüştü Paşa Konağı rölöve zemin kat planı..... 192
Şekil 4. 61. Keçecizade Fuat Paşa Konağı (Alman Mavileri Haritası). 194
Şekil 4. 62. Sadrazamlık Konağı (Alman Mavileri Haritası). 198
Şekil 4. 63. Sunullah Efendi Konağı (J. Pervititch Haritaları). 209
Şekil 4. 64. Takiyyüddin Paşa Konağı arazisi (Atatürk Kitaplığı Arşivi Hrt_006680) 214
Şekil 4. 65 Takiyyüddin Paşa Konağı - Cerrahpaşa hastanesi halihazır haritası. ... 214
Şekil 4. 66. Patrikhane Konağı (J. Pervititch Haritaları)..... 217
Şekil 4. 67. Zeynep Hanım Konağı (J. Pervititch Haritaları). 220
Şekil 4. 68. Zeynep Hanım Konağı yerine yapılan Fen-Edebiyat Fakültesi Vaziyet Planı 1842 (Atatürk Kitaplığı Arşivi Hrt_006254_01). 221
Şekil 4. 69. 2. Beyazıt Su yolu haritasında Tulumbacıbaşı Konağı (Çeçen,1997). . 224
Şekil 4. 70. Tulumbacıbaşı Konağı (Alman Mavi Haritaları)..... 224
Şekil 4. 71. Tulumbacıbaşı Konağı (Ekrem Hakkı Ayverdi Haritası 1875/1958). .. 225
Şekil 4. 73. Arifpaşa Konağı (Alman Mavi Haritaları)..... 229
Şekil 4. 74. Sümbül Efendi Konağı vaziyet planı. (Çizim: Avunduk Mimarlık)..... 232
Şekil 4. 75. Şeyhülislam Mekkizade Konağı (Ekrem Hakkı Ayverdi Haritası 1875/1958). 235
Şekil 4. 76. Şeyhülislam Mekkizade Konağı (Behçet Ünsal Haritası)..... 236
Şekil 4. 77. 2. Beyazıt Suyolu Haritasında Şeyhülislam Mekkizade Konağı (Çeçen, 1997)..... 237
Şekil 4. 78. Şeyhülislam Mekkizade Konağı (J. Pervititch Haritaları). 237
Şekil 5. 1. Yüzyıllara göre külliye dağılım şeması. (İ. Büyükseçgin)..... 240
Şekil 5. 2. Yarımada 17. Yüzyıl Yerleşim Alanları Haritası (İ. Büyükseçgin)..... 245

Şekil 5. 3 Melchior Lorck İstanbul Panoraması 16.yy.**Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**

Şekil 5. 4 Barker İstanbul Panoraması 1813. .....**Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**

Şekil 5. 5 Guillaume Berggren İstanbul Fotoğrafik Panoraması 1870'ler.**Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**

TABLO LİSTESİ

Tablo 2. 1. Tarihi Yarımada'da bulunan Etnik okullar listesi..... 44

Tablo 4. 1. Şeyhülislam Konağı envanter fişi 105

Tablo 4. 2. Sekbanbaşı Konağı envanter fişi..... 114

Tablo 4. 3. Beyazıt İmaret Kasrı envanter fişi. 126

Tablo 4. 4. Kaptanpaşa – Sadrazam Seyyid Hasan Paşa Konağı envanter fişi. 132

Tablo 4. 5. Menemenli Mustafa Paşa Konağı envanter fişi. 136

Tablo 4. 6. Çandarlı Tevfik Paşa Konağı envanter fişi. 140

Tablo 4. 7. Asım Paşa (Evkaf) Konağı envanter fişi. 148

Tablo 4. 8. Abdullatif Suphi Paşa Konağı envanter fişi. 153

Tablo 4. 9. Ali Paşa Konağı envanter fişi. 157

Tablo 4. 10. Ethem Paşa Konağı envanter fişi. 164

Tablo 4. 11. Darphane Konağı envanter fişi. 170

Tablo 4. 12. Halil Hamid Paşa Konağı envanter fişi..... 178

Tablo 4. 13. Lofçalı Derviş Paşa Konağı envanter fişi. 181

Tablo 4. 14. Münir Paşa Konağı envanter fişi. 184

Tablo 4. 15. Mütercim Rüştü Paşa Konağı envanter fişi. 190

Tablo 4. 16. Keçecizade Fuat Paşa Konağı envanter fişi. 193

Tablo 4. 17. Sadrazamlık Konağı Bab-I Ali envanter fişi..... 196

Tablo 4. 18. Sultanahmet Kadiri Tekkesi Konağı envanter fişi. 200

Tablo 4. 19. Sunullah Efendi Konağı envanter fişi. 208

Tablo 4. 20. Takiyyüddin Paşa Konağı envanter fişi. 213

Tablo 4. 21. Patrikhane Konağı envanter fişi. 216

Tablo 4. 22. Valide Kethüdasi Yusuf Efendi - Zeynephanim Konağı envanter fişi. 219

Tablo 4. 23. Tulumbacıbaşı Konağı envanter fişi. 223

Tablo 4. 24. Arif Paşa Konağı envanter fişi. 227

Tablo 4. 25. Sümbül Efendi Konağı envanter fişi. 231

Tablo 4. 26. Şeyhülislam Mekkizade Konağı envanter fişi. 234

1.GİRİŞ

Yerleşme kelimesi canlının veya canlıların bir coğrafyada, belli bir zamandaki hayatiyetini ifade eder. Dünya şehirleri arasında tek yerleşim ve tek kültürel özellikleri devam edegelen, toprak altı katmanında başkaca bir medeniyet veya kültürün izi bulunmayan şehirler mevcuttur. Amerika'da Washington DC, Avustralya'da Melbourne kenti gibi. Bir de üzerinde birçok milletlerin yaşadığı ve arkeolojik katmanlarında, altı yedi farklı kültürün izlerine rastlanan, "Kadim Medeniyet", "Kadim Şehir", "Eski Tarihi Kent" gibi sıfatlarla tanımlanan şehirler vardır. Troya, Roma ve İstanbul (Konstantinopolis) gibi. Dünyanın eski ve ilginç geçmişli ilk beş şehrinden biri sayılabilir İstanbul.

Eski kayıtlar, Sarayburnu'nda milattan önce 9. yüzyılda Lygos şehrinin kurulduğunu, bunu Megaralıların takip ettiğini ve milattan önce 660 senesinde Megaralı Byzas'ın yerleşimin sınırlarını daha da genişleterek şehre kendi adını verdiğini bildiriyor[1]. 2004 Marmaray kazılarında ise milattan önce 8000-8500 yıllarına kadar giden yerleşim izlerinin varlığı ortaya konmuştur. Byzantion, 324 yılında adının değişmesiyle Konstantinopolis olup 330'da da Doğu Roma İmparatorluğunun başkenti olmuştur. Çeşitli Hanedanlarla 1453 Mayıs'ına kadar başkent olarak idare olunan şehir, fethin ardından 1923'e kadar da Osmanlı İmparatorluğu başkenti olarak varlığını sürdürmüştür. Bu tarihi şehirde, etnik birçok kültürün tesiri ve çeşitli örf - adetlerin etkisiyle, değişik zamanlara karşılık gelen yapılaşma görülmüştür. Etrafında oluşan Latin, Ceneviz, İtalyan, Makedon, Grek kültürlerin etkisinde kalmış olsa da "Nefsi İstanbul" adıyla anılan esas sur içi Payitaht'ta, Bizans'tan döndürülmüş Rum(Hristiyan) kültürünün etkisinde Osmanlı İslam kültürü ile harmanlanmış eserler meydana getirilmiştir.

1453'de şehir fethedildiğinde boş arazi alınmamıştır. Bizans'a ait yollar, forumlar(meydanlar), resmi yapılar, halka ait yapılar, kiliseler ve dini mahiyetli manastırlar ile ticari binalar mevcut olduğundan, bu sistemin uygun yerlerine Osmanlı idaresinin gereği yeni binalar ve sistemler uygulandığı düşünülmelidir. Bu uygulamalar önceleri kâgir, daha sonra Beyazıt ve Kanuni devri depremlerindeki can kaybı dolayısı ile ahşap olarak yapılmıştır.

[1] **Demirkent, I. (2001).** Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.205, İstanbul.

Tarihi kaynak kitaplarda İstanbul'un fethinin ardından Bizans'tan resmi devlet daireleri binalarının devir alınıp, bunlarda organize olunup, işlere devam edilip edilmediğine dair hiç bir açıklama yoktur. Forumların (meydanlar) isimleri hariç şehrin alınışından sonraki mimari uygulamalarına dair de bilgi bulunmamaktadır. Ancak Ayasofya ve Fatih vakfı dâhil şehirde tapu, mülkiyet tespiti yapılıp İslami kurallara ve Türk şehircilik geleneğine uygun yerleşmeye hemen gidildiği, büyük etnik guruplarla yerleşim bölgeleri kurulduğu ve mescit (İbadethane) merkezli mahalleler ile bunlara bağlı vakıflar (müesseseler) meydana getirildiği görülmektedir.[2]

İstanbul fethedildiğinde şehirde Bizans ahalisi, aristokrat ve bürokratları ile devlete ait resmi kurumlar bulunuyordu. Fethin ardından derhal Osmanlı idari sistemi ve bunun gerektirdiği müesseseler ve yapılanmanın başlatıldığı kaynaklarda belirtiliyor[3]. Zaten şehirdeki ilk imar faaliyetleri olan, Beyazıt'ta Sarayı Atik, Sarayburnu'nda Fatih'in Hazine dairesi Mutfaklar, Gülhane'de Çinili Köşk ve müştemilatı, Vezneciler'de yeniçeri kışlası Eski Odalar, Çarşıkapı'da iki bedesten ve Fatih'te Fatih cami ve külliyesi gibi büyük yapılaşmaya hemen geçilmiştir.

Anadolu ve Rumeli'den dört bin ailenin İstanbul'a yerleştirilmesini planlayan Fatih Sultan Mehmet, fethin hemen ardından Orta Anadolu'da Karaman'dan, Niğde'den, Konya'dan, Aksaray'dan ve diğer yerlerden kitleleri İstanbul'a getirtmiş, İstanbul'dan da birçok aileyi buralara yollamıştır.[4] Bu sebeple fethin hemen sonrası ilk 10 senede şehir içinde çok hızlı bir değişim yaşanmıştır. 1453 tarihi itibariyle İstanbul nüfusunun 36 bin olduğu kaydedilmişse de bunun sadece sur içi olması düşünülmelidir. (Galata ve Kadıköy -boğaz hariç) Bu nüfusa ilaveten göçle getirilen en az üç bin kişi ve devamlı seyyar haldeki mahalli güçlerle şehrin nüfusunun 50 bin civarında kabullenilmesi en mantıklı rakamdır.

---

[2] **Ülgen, A. S. (1939).** Fatih Devrinde İstanbul. Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara.
Barkan, Ö. L. ve Ayverdi, E. H. (1970). İstanbul Vakıfları Tahrir defteri. Fetih derneği neşriyatı Baha Matbaası, İstanbul.
Fatih Mehmet II Vakfiyeleri. (1938). Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı-Türk Vakfiyeleri No.1, Ankara.
Canatar, M. (2004). İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 1009(1600). İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.

[3] **Tekindağ, M. C. Ş. (1967).** İslam Ansiklopedisi. Milli Eğitim Basımevi, Cüz 53, A.B.C, s.1199-1214, İstanbul.

[4] **İnalcık, H. (2001).** "İstanbul". İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 23, s.220-239, İstanbul.

Tarihi yarımadada mülkiyet ya mîri (devlete ait) ya da (mazbut, mülhak ve müstesna) vakıftır. Osmanlı tarihinde, sahip olunan arazi ve emlakin nesilden nesile devamını sağlamanın (dokunulmazlık temininin) tek yolu Vakıf (Vakfiye)tesisi olmuştur. Bu sebeple tarihi yarımadanın tüm tarihi yapıları bir vakfiyeye istinaden yapılmışlardır. Vakfiye yüzyıllar boyu (kıyamete kadar) süreklilik ve işlerlik sağladığından, ayrıca aile fertlerine de hukuki imkânlar tanıdığından (bir derece devlet müdahalesini durdurduğundan) Sadrazamlar, Paşalar ve bürokraside yer almış varlıklı şahısların başvurdukları sistem olmuştur. Bu, bir nevi halkla paylaşım ve gizli mülkiyetti. Bu sebeple tarihi yarımadada vakıf sistemi uygulaması dışı kalmış hiç bir nokta hiç bir metre kare arazi bulunmaz[5].

Osmanlı şehircilik sistemi, Cami merkezli ve etrafında mahalle oluşumu olan Vakıf usulü uygulamasıdır. Fetihten sonra Türkçe adlarıyla 85 mahalle tesis edilmiştir[6]. Bunların merkezlerinde çoğunlukla Bizans eseri veya yeni yapılma Osmanlı eseri olmak üzere ibadethane yapısı yer almıştır. 953 (1546) tarihli İstanbul vakıfları tahrir defterine göre 219 İstanbul mahallesinde tesis edilmiş 2490 vakıf vardı. Bu daha sonra 1009'da (Miladi 1600'de) 226 Mahallede 3235 vakfa yükselmiştir[7]. Bu İstanbul sur içi mahalleleri ve vakıflarının gelişimini göstermektedir. Bu da aradan geçen 54 sene içinde yeni ilave 745 vakıf kurulduğunu ve 7 mahalle daha tesis edildiğini göstermektedir. Bu tarihlerde kurulan yeni mahallelerin eskilerini yok etmeden boş arazilerde kurulduğu düşünülmelidir.

Tarihi yarımadanın Bizans'ın ilk devirlerindeki kara surlarının Kostantinus surları olduğu, bu sınırın günümüzdeki Esekapı bölgesi ile haliç tarafından Sultan Selim gerisinden geçtiği biliniyor. Bu surdan hiç bir iz yoktur. Daha sonra Teodosyus tarafından günümüzdeki Yedikule ile Ayvansaray arasındaki surlar inşa ettirilerek şehir genişletilmiştir. Bu surlar tamamen mevcuttur. Osmanlılar İstanbul'a hâkim olduktan sonra 470 sene devlet idaresiyle ilgili sivil ve resmi kurumları belli bölgelerde konuşlandırmışlar, Eski saray, yeni saray, askeri kışlalar, vezir sarayları ve maliye daireleri gibi müesseseler hatta eğitim müesseselerinin büyük çoğunluğunu

[5] **Barkan, Ö. L. ve Ayverdi, E. H. (1970).** İstanbul Vakıfları Tahrir defteri. Fetih derneği neşriyatı Baha Matbaası, İstanbul.

[6] **Mahalle adları için bakınız: Ülgen, A. S. (1939).** Fatih Devrinde İstanbul. Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, s.38-40, Ankara.

[7] **Barkan, Ö. L. ve Ayverdi, E. H. (1970).** İstanbul Vakıfları Tahrir defteri. Fetih derneği neşriyatı Baha Matbaası, İstanbul.

hep bu en eski hacim içindeki bölgelerde yani kadim Kostantinopolis içinde tesis etmişlerdir. Sultan 2. Mahmut ile yürürlüğe sokulan yenileşme hareketi içinde de yine Resmi Bakanlıklar yani Nezaretler de merkez Babıali olmak üzere hep Konstantin suru içinde ve Sultanahmet ile Beyazıt bölgesi arasındaki sahada kurumsallaşmışlardır. 16. ve 17. yüzyıllardaki üst bürokratların konakları da yine eski Konstantin suru içindeki mahallelerde görülmektedir. Askeri tesisten bir tek Ahmediye'deki Yeni Odalar istisnadır. Bu da imara kapalı olan Bayrampaşa deresi vadisi (Likus vadisi) kenarında tehlikeli bir silah olan ok talimi ve diğer ateşli silah talimlerinin yapılabilmesi ile ilgili, ayrıcalık dolayısıyladır. Zaten kışın taşan bu dere kışla arazisi haricini su altında bırakıyordu ki bu sebeple arazi ancak bostan sahaları olarak kullanılabiliyordu. Fatih devri ilk yapılar da çoğunluklu bu kadim (Kostantin suru içindeki) bölge içindedir. Bizans forumları da bu bölge içindedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet idaresi, vezirlerin görevlendirilmesi ve bunların Kubbealtı'nda "kadim usul - Meşveret usulü" (görüşme) ile işleri karara bağlaması, padişaha arzedip onay almalarıyla uygulanmıştır. Din işleri ve kadıların bağlı olduğu Şeyhulislam, Donanmayı Hümayun Kumandanlığı, Reisülküttap (Dışişleri Bakanı), Dergâhı Âli Yeniçeri Ağası (Kara kuvvetleri Komutanı), Kazasker (Adalet Bakanı), Subaşı (Vali), Bostancıbaşı (Emniyet amiri), Veziriazam - Sadrazam (Başbakan), Defterdar (Maliye Bakanı), Arpa Emini (Tekel ve Ziraat Bakanı), Gümrük Emini (Ticaret Bakanı) gibi şahıslarla devlet idare edilmekte olup, bunlar belirli günlerde ve saatlerde sarayda Kubbealtı veya Divan toplantılarına katılmışlardır. 1826' ya kadar Sur içinde, gayrimüslimlere ait mahalleler dışında, saraya yakın itibarlı bir mahalde oturma mecburiyetinde olan Osmanlı devlet idarecileri, engebeli İstanbul topoğrafyasında istinat duvarlarıyla yer kazandıkları ve çıkmalarla ikametgâh alanını genişlettikleri büyük konaklarında, kendi "maiyetleri" ve kendi "kapuhalkı" ile resmi devlet görevlerini ifa etmişlerdir.[8]

1.1. AMAÇ

Söz konusu araştırma ile İstanbul Tarihi Yarımada'da, Osmanlı dönemi topoğrafya – yerleşim ilişkisi ve büyük konutların gelişim süreçleri incelenecektir. Çalışmada, geçmişten gelen yerleşim ve mimari geleneğinin anlaşılmasına gayret edilerek Yarımada'nın strüktürel analizi yapılmaya çalışılacaktır. Kent planlamada var olan

[8] **Uzunçarşılı, İ. H. (1988c).** Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu, s.267, Ankara.

katmanların izini göstermek ve maddi manevi verileri değerlendirmek önemlidir. Bu sebeple çok katmanlı bir alan olan İstanbul Tarihi Yarımada'da, kent topoğrafyası ile ilgili araştırma konularına şehir planlaması anlamında dikkat çekmek amaçlanmaktadır. Fethin ardından Yarımada'da yerleşim ana kararlarının neler olduğu incelenecek, bu bağlamda sosyo- kültürel (dini, etnik, ticari) yapılaşmanın, idari yapılaşmanın (askeri alanlar, saraylar) ana yerleşim bölgelerinin tespiti ve bunların zaman içinde geçirdikleri değişimlerin belirlenmesine çalışılacaktır. Sivil olmakla birlikte sahibi olan kişilerce resmi devlet faaliyeti yapılan konaklar (büyük konutlar) araştırılarak, yarımada içindeki yerlerinin tespiti, yer seçimlerinde nasıl bir yol izlendiği, mimarileri ve bu mimaride dönem içinde meydana gelen değişimlerin ortaya konulması, yapıların ve arsalarının günümüze hangi koşullarda ulaştığının tespit edilmesi, ayrıca günümüze ulaşmamış yapıların restitüsyonlarının yapılabilmesine imkân sağlayacak şekilde mimari ve görsel verilerin (arşiv belgesi, fotoğraf, proje vb.) bulunması amaçlanmıştır.

1.2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE KAPSAMI

Bu araştırmada sadece sur içi İstanbul Tarihi Yarımada esas alınmıştır. Sur içi yerleşimle ilgili en eski belgeler, vakfiyeler ve tahrir defterleridir. Bu Amaçla çalışma kapsamında 16. yüzyıl tahrir defterlerindeki (2 cilt yayınlanmış) vakıf kayıtları tek tek incelenmiştir. 16. yüzyıldan itibaren özellikle yabancı seyyahların İstanbul ile ilgili yazmış oldukları 70'e yakın seyahatname, fotoğraf ve planları açısından tek tek elden geçirilmiştir. En fazla erken tarihli panoramalardan faydalanılmıştır. Ayrıca ömrünü İstanbul eski eserlerini araştırma ile geçirmiş olan merhum Şinasi Akbatu arşivinden faydalanılmıştır. Osmanlı Arşivleri plan-proje fonunda yayınlanan 6771 adet belge tek tek incelenmiştir. Atatürk Kitaplığı, Topkapı Sarayı Arşivi, Yıldız Arşivi'nde bu amaçla çalışılmıştır. En eski tarihli fotoğraflar olan James Robertson, Guillaume Berggren, Sebah Joailer, E.Caranza, İranien, Abdullah Biraderler gibi fotoğrafçıların fotoğrafları yurtiçi ve yurtdışı kütüphanelerden araştırılarak görülmemiş tek bir kare kalmamasına çalışılmıştır. Gerek karakalem veya suluboya ve perspektif olarak resim, gravür, mimari plan veya rölöve, maket, kalemişi tasvir (saraylarda, binalarda ve yapılardaki orjinal tasvirlerdeki) araştırılmıştır.

Şehrin yerleşimi, sokak dokusu ve resmi binaların yerleri ile ilgili olarak, yapılmış haritalardan Bizans devrini gösterir haritalar, Osmanlı devri en eski plan olarak gösterilen Matrakçı Nasuh'un minyaturel İstanbul planı ile 2.Beyazıd Suyolu haritası, bunu takiben Mühendishane haritası, Kauffer haritası, Necip Bey haritaları, 1914-1918 tarihli Alman Mavi haritaları, Pervititch haritaları çalışma kapsamında ayrıntılı incelenmiştir.

Bu bağlamda, İstanbul'un fethi ardından sur içinde yerleşime etki eden ana faktörler beş başlık olarak incelenmiştir.

İlk etapta, Tarihi Yarımada'nın tarihsel topografyası anlatılmıştır. Yarımadanın topografyası, çalışma kapsamında oluşturulan eşyükselti eğrilerinin işlendiği "Yarımada Topoğrafik Haritası" ve "Yarımada Topoğrafik Modelleri" ile ortaya konmuştur. Tepelikleri ve düzlük bölgeleri belirtilerek yerleşimin bu veriler ışığında dört ana bölümde olduğu oluşturulan "Yarımada Bölümlendirmesi" haritası üzerinde gösterilmiştir. Topoğrafik olarak eğimli olan bu arazilerdeki yerleşmelerde, büyük yapıların yapılabilmeleri için gereken arazi kullanım metodları araştırılarak örneklendirilmeye çalışılmıştır. Ardından Tarihi Yarımada'da, şehrin kuruluşundan Osmanlı'lar tarafından fethine kadar geçen süredeki var olan yapılı çevre ele alınarak, Byzantion ve Konstantinopolis başlıkları altında kısaca incelenmiştir. Tarihi Yarımada'da, yerleşimde esaslı ve mecburi değişmelere sebebiyet veren afetlere, yangınlar ve depremler olarak iki bölümde genel hatlarıyla değinilmiştir. Tarihi Yarımada'da meydana gelen önemli, ciddi hasar veren ve elimizde bulunan orjinal yangın yeri haritalarındaki alanlar, bu çalışma kapsamında oluşturulan eşyükselti eğrilerinin kullanıldığı yarımada haritasında gösterilerek yeni bir "yangın yeri haritası" oluşturulmuştur.

Sosyo-kültürel faktörler, dini yapıya bağlı gelişim, etnik yapıya bağlı gelişim ve ticaret başlıkları altında incelenmiştir.

Şehrin Türk ve İslam geleneğine uygun gelişmesinde çok önemli rol üstlenen külliyeler ve tekkeler, fetihten itibaren yüzyıllık dilimler halinde incelenmiştir. Fethin hemen ardından inşa olunan Fatih Külliyesi yapıları, Beyazıt Külliyesi, Kanuni devrinde inşa olunan Süleymaniye Külliyesi ve daha sonra yapılan Sultan Ahmet külliyesi geniş alanları ile şehir yerleşimine etki eden yapılar olarak ele alınmıştır. Fethin hemen ardından, gerek Bizans'tan kalan eserlerde gerek yeni

yapılan yapılarda tüm Osmanlı döneminde aynı şekilde faaliyet gösteren tekke-tasavvuf yapılanmaları incelenmiştir. Bu bölümde, Sümbül Efendi Külliyesi, Zeyrek Külliyesi, Şeyh Ebül Vefa Külliyeleri incelenmiştir. Ayrıca, Stüdyos Manastırında tesis olunan Mirahor Tekkesi, Hacı Evhad Tekkesi, Küçük Ayasofya, Kalenderhane Mevlevihanesi, Aşıkpaşa Tekkesi, Alaaddin Tekkesi, Abdi Çelebi Mevlevihanesi ve Sinan Erdebili Tekkesi gibi 16. yüzyıl ortasına kadar tesis edilmiş yapılar incelenmiştir. İncelenen külliye yapılarının yerleri, eşyükselti eğrilerinin kullanıldığı yarımada haritasında gösterilerek "Dini Yapıya Bağlı Yerleşim Haritası" oluşturulmuş ve yer seçimlerindeki faktörler anlaşılmaya çalışılmıştır.

1839 Tanzimat Fermanı'na kadar kısıtlı ve fazlaca değişmeyen haklara sahip etnik unsurlar ve yerleşim alanları Tarihi Yarımada'da yerleşime etki eden bir diğer faktör olarak incelenmiştir. Bilindiği üzere azınlıklar için bu sınırlı yerleşim, İstanbul'un fethi ardından başlayıp 1839 Tanzimat Fermanı'na kadar devam etmiştir. Buna göre Mora Rumları Fener kapısı civarına, Selanik Yahudileri Tekfur Sarayı kapısı civarına, Sana Yahudileri Hasköy'e, Karaimliler Yeni Cami Civarı'na, Tokat ve Sivas Ermenileri Sulu Manastır civarına, Kıptiler ve bir kısım Yahudi Balat'a yerleştirilmiştir.[9] Bu bölgelerde, günümüze kadar yapı dokusuyla ulaşan alanlar, sokak sokak tespit edilerek harita üzerinde belirtilerek "Etnik Yerleşim Alanları" haritası oluşturulmuş ve yapılaşma şekilleri kısaca anlatılmıştır. Daha sonra Ticaret faktörü ele alınarak, yarımada yerleşime etkileri kısaca anlatılmış, bu çalışma kapsamında oluşturulan "Ticari Yerleşim Alanları" haritası oluşturulmuştur. Ardından Osmanlı Devlet Müesseseleri yarımadada yerleşime etki eden son faktör olarak anlatılarak ikinci bölüm tamamlanmıştır.

Üçüncü bölümde, Osmanlı devlet müesseselerinin şehirdeki yerleşim alanları incelenmiştir. Bu bölümde, Saray yerleşimleri sultan ve ailelerine ait saraylar ve sadrazam sarayları başlıkları altında ele alınmış, özellikle Fatih devrinden 17. yüzyıla kadar etkin kullanılan Saray-ı Atik ve bu saraya ait yapılar, mimari ve tarihsel açıdan incelenmiştir. Tespit edilen alanlar eşyükselti eğrilerinin kullanıldığı yarımada haritasında gösterilerek " Yarımada Saray Yerleşim Alanları) haritası oluşturulmuştur. Ardından askeri yerleşim alanları, bulunabilen eski fotoğraf ve belgelerle ayrıntılı irdelenmeye çalışılmıştır. Bölüm sonunda incelenen tüm askeri

[9] **Tekindağ, M. C. Ş. (1980).** 1453'ten 1574'e Osmanlı Tarihi ders notları. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

alanlar yarımada haritası üzerinde tespit edilen yerlerine oturtularak "Askeri Yerleşim Alanları" haritası oluşturulmuştur.

Dördüncü bölümde, devlet ricali paşaların konaklarının yapısı, büyüklüğü, kişi sayısı gibi bilgiler verildikten sonra, bu konakların örneklemesi yapılarak katalog oluşturulmuştur. Yapıların mimarileri, bunların zaman içinde uğradığı değişiklikler, eski tabirle "teşkilat-ı dâhiliyesi" denilen iç bölümleri ve korumacılık açısından, yapıların tarihi süreçte ne kadar korunarak günümüze gelebildiği ele alınmıştır. Konaklarla ilgili bulunabilen tüm fotoğraf, harita, proje vb bilgiler toplanarak yapıların, tarihi yarımadada hangi bölgelerde bulundukları, geçmişten günümüze mimari ve arsa anlamında uğradığı değişiklikler takip edilmeye çalışılmıştır. Ele alınan konakların Tarihi Yarımada haritası üzerinde yerleri işaretlenerek "Yarımada Konak Yerleşim Alanları Haritası" oluşturulmuştur.

Sonuç bölümünde, tezle ilgili genel değerlendirme yapılmış, Fetihten hemen sonra tesis edilen ve 17. yüzyıla kadar değişmeden varlıklarını sürdürdüğü tespit edilen yapılaşmaya ait bilgiler ışığında 17. yüzyılda İstanbul Tarihi Yarımada'nın ana kullanım durumunu gösterir harita oluşturulmuştur (Bkz. Şekil 5.2.). Çalışmada örnekleri verilen konaklar, 17. yüzyıla ait verilerine ulaşılamadığından bu haritada gösterilmemişlerdir. Konak yerleşimini gösterir harita aydınger kâğıda basılıp 17. Yüzyıl yerleşim haritası üzerine konarak birlikte değerlendirilmeleri sağlanmıştır (Bkz. Şekil 4.79.). Işığında "17. Yüzyıl Yarımada Genel Yerleşim Alanları" haritası oluşturulmuştur. Ayrıca 1500' lü yılların sonlarına tarihlenen Melchior Lorck Panoraması, 1813' e tarihlenen Barker Panoraması ve 1870'li yıllara ait Guillaume Berggren Panoraması (fotoğraf) aynı paftada gösterilerek Tarihi Yarımada'da yıllar içindeki değişim görsel olarak ifade edilmiştir (Bkz. Şekil 5.3, 5.4, 5.5.). Elde edilen sonuçlar ifade edilerek tez çalışması sonlandırılmıştır.

2. FETİHTEN İTİBAREN TARİHİ YARIMADADA YERLEŞİME ETKİ EDEN FAKTÖRLER

2.1. DOĞAL ÇEVRE (TOPOĞRAFYA)

İstanbul, tarihi kayıtlara yedi tepeli şehir olarak geçmiştir, ancak diğer tepeler kadar belirgin bir yükseltisi bulunmayan Çemberlitaş bölgesi istisna edilirse, çok genel kuşbakışı ile altı tepelik bölgedir (Bkz. Şekil 2.1,2.2, 2.3). Bu ifade, surlarla çevrili, günümüzde tarihi yarımada olarak isimlendirilen Nefs-i İstanbul (esas İstanbul) için geçerli bir ifadedir. Şehrin tamamını çevreleyen surlarla, üçgen yapısal görünüm izlenir. Nitekim Feridun Dirimtekin, İstanbul surlarını ele aldığı eserinde surları, Kara Surları, Marmara Surları ve Haliç Surları olarak üçe ayırır.[10]

Şehrin antik akropol (Topkapı Sarayı- Sur-u Sultani(A)) bölgesinden yani birinci tepeden, Aksaray çukuruna uzanan Yeniçeriler Caddesi- Laleli Ordu Caddesi aksının güneyi (B2) Marmara'ya inen yamaçlar, kuzeyi ise (B1) Sirkeci, Cağaloğlu, Süleymaniye ve Vefa bayırları ile Haliç'e inen yamaçlardır. Bunun zirve noktası Beyazıt (Saray-ı Atik) bölgesidir. Bir nehri andıran Haliç ve tarihi yarımadayı içten iki parçaya ayıran (D ve C parçaları) Bayrampaşa (Lycus) deresi, şehrin önemli su unsuru iken, dere günümüzde yok edilmiştir. Bayrampaşa deresinin geçtiği vadi ve bunun iki yanında yer alan tepeliğin, Marmara Denizi tarafındaki kısmının üzerinde, Topkapı Caddesi ile Uzun Yusuf Caddeleri arasındaki geniş düzlük arazi, tabii olarak Yayla semti olarak ünlenmiştir (D1 bölgesi orta kısmı). Büyük bir düzlük olan Yayla semti, eski devirlerden beri fakir ve iskânsız bir bölge olarak tarihe geçmiştir (Bkz. Şekil 2.4).

[10] **Dirimtekin, F. (1953).** Fetihten Önce Marmara Surları. İstanbul Fetih Derneği Yayınları, İstanbul.

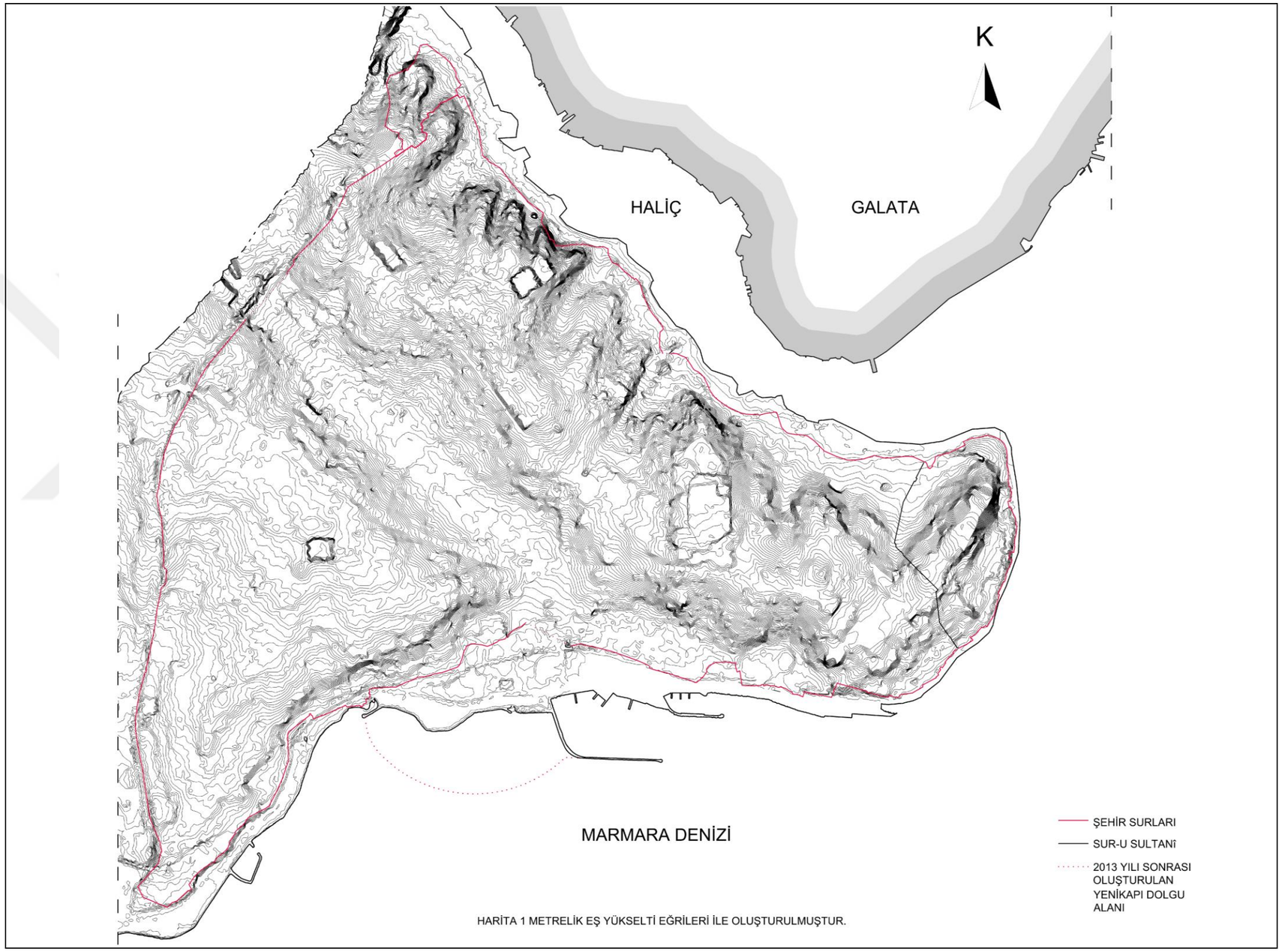

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ KORUMA VE RESTORASYON DOKTORA PROGRAMI

İSTANBUL TARİHİ YARIMADA'DA OSMANLI DÖNEMİ BÖLGESEL YAPILAŞMANIN GELİŞİM SÜRECİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (1453-1920)

DANIŞMAN: PROF DR. OĞUZ CEYLAN
HAZ: Y. MİMAR İSMAİL BÜYÜKSEÇGİN

TARİHİ YARIMADATOPOGRAFİK HARİTASI

Şekil 2. 1 Yarımada Topografik Harita (İ. Büyükseçgin)

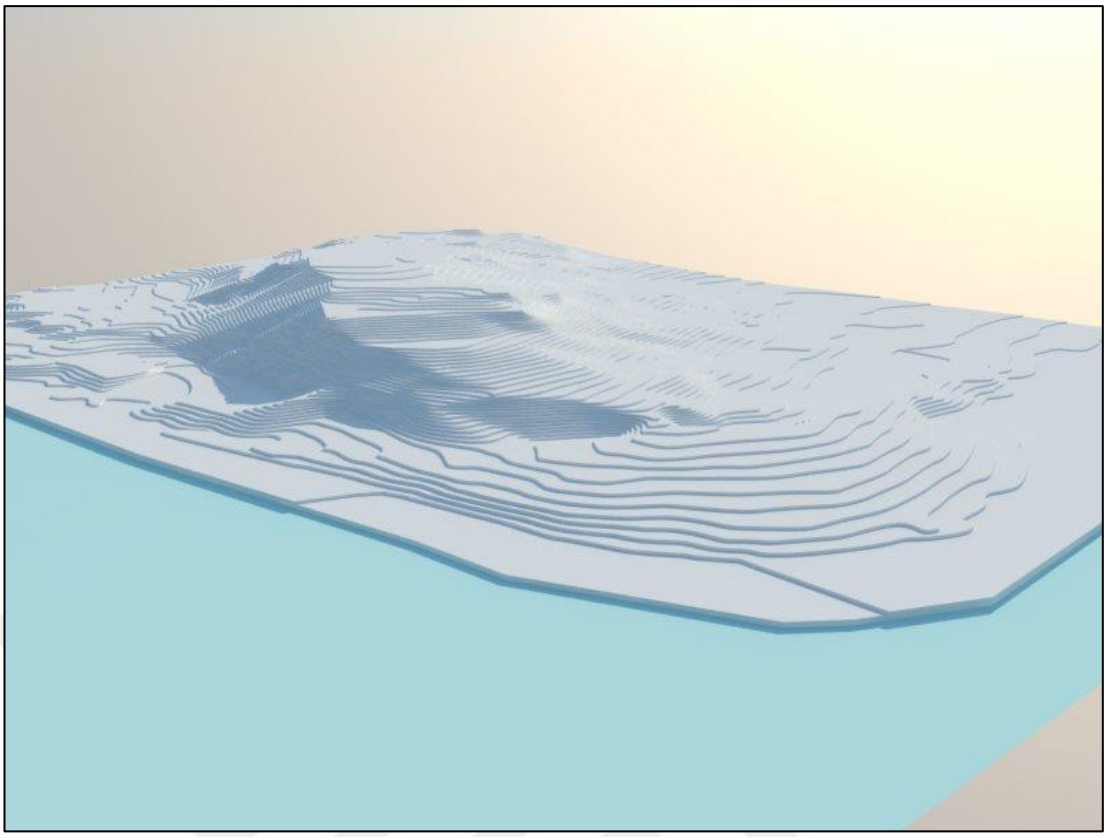

Şekil 2. 2 Yarımada Topoğrafik Model (İ. Büyükseçgin)

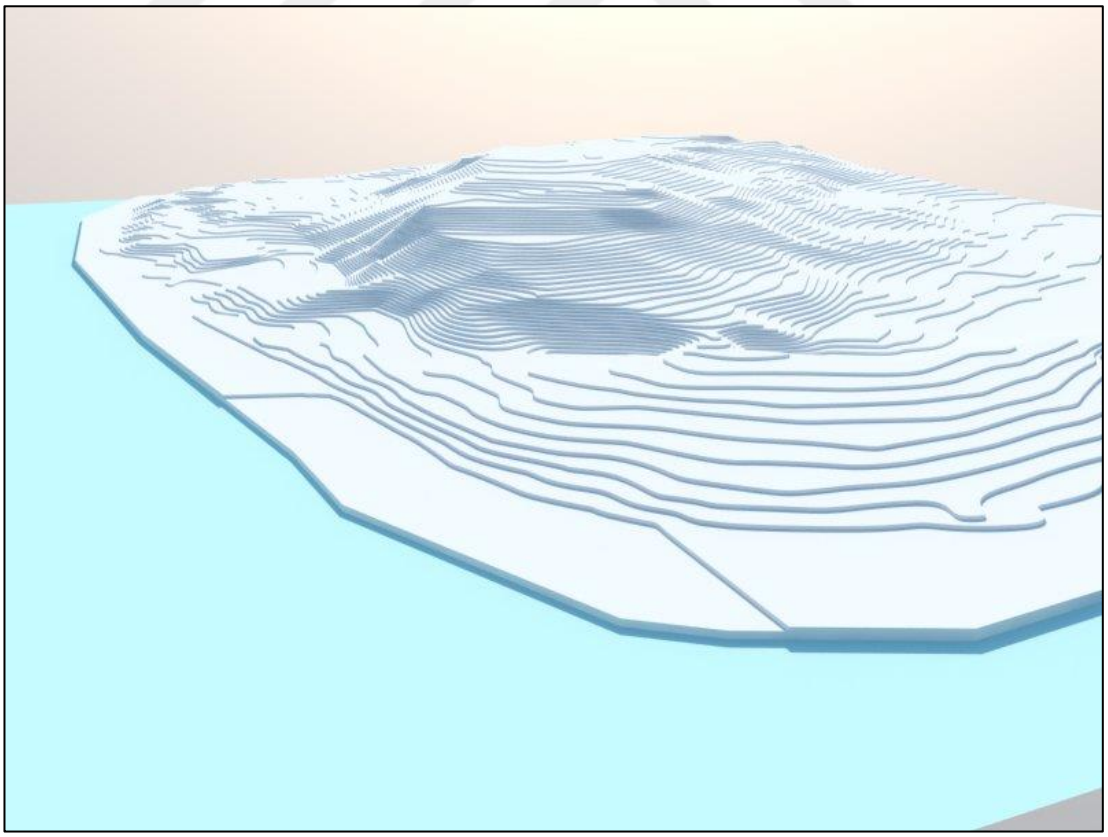

Şekil 2. 3 Yarımada Topoğrafik Model (İ. Büyükseçgin)

Bizans'ın on dört bölgeye ayırdığı şehrin 14. bölgesi olan Blachernae Sarayı- Tekfur Sarayı bölgesi ise çok özel topografyası olan bir bölgedir(E). Önceleri surdışı (şehir harici) iken daha sonra sur içine alınan Ayvansaray bölgesi (Bizansın 14. Bölgesi) hakkında Feridun Dirimtekin Blachernae bölgesinin çok önceleri sulak bir bölge olduğu ve Imparator Heraklius zamanında yapılan surlarla şehir içine alındığını bildirmektedir[11]. Halen gömülü durumda olan Blachernae kapısı 6 m toprak dolgu içindedir. İstanbul topografyasında Deniz Surlarına doğru inen tepelerin zirve noktalarından yollar geçirilmiş ve Sarayburnu (Akropol) özel antik bölgesinden (A Bölgesinden) yani tek noktadan çıkmış ve (Milion Çıkışından) Koska-Vezneciler bölgesinde ikiye ayrılarak, şehrin tabii çıkış noktaları olan Yedikule ve Edirnekapı'dan çıkan Mese yolları yapılmıştır. Dikkat çekici olan her iki Mese yolunun Beyazıt'tan iki yöne ayrılarak birinin Marmara kıyılarına dik inen B2 ve D2 bölgelerinin zirvesinden diğerinin Haliç'e dik inen B1 ve C1 yamaçları tepesinden geçiyor olmasıdır. Yapısal (resmi ve sivil yapısal) yoğunluğun en fazla olduğu yerler de bu bölgelerdir. B bölgesi resmi yapılar C ve D sivil yapılarla (fonksiyonel yapı ayrımına göre) doldurulmuştur.

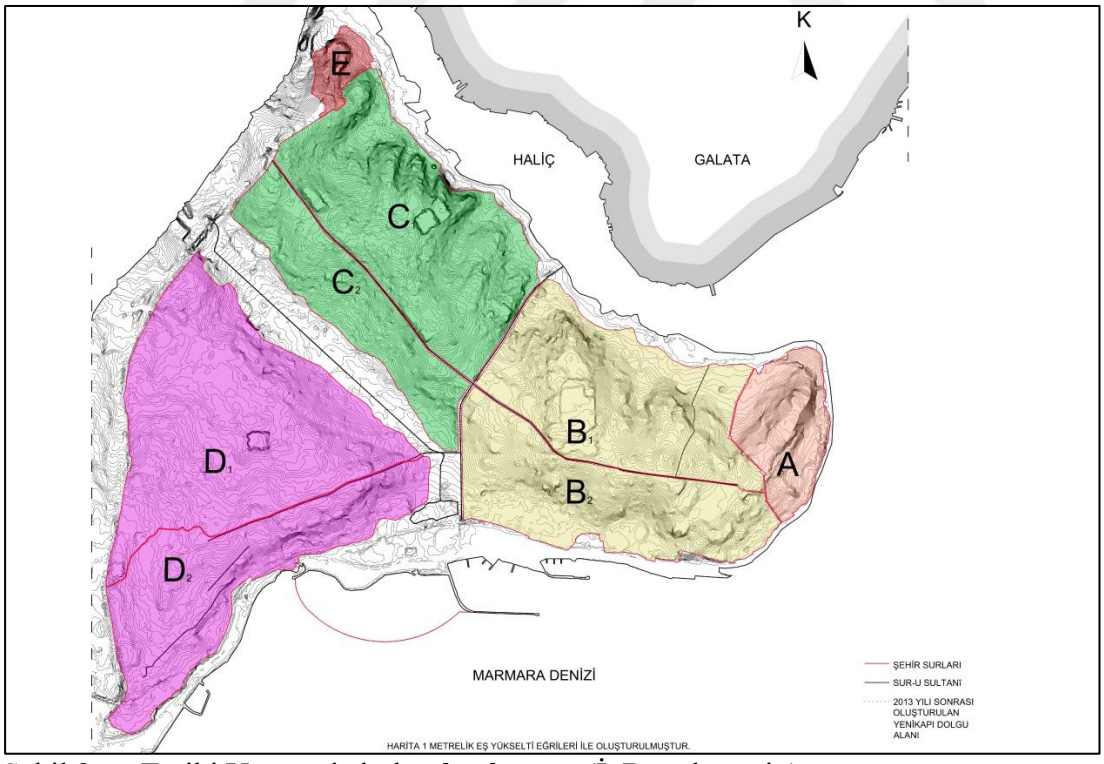

Şekil 2. 4 Tarihi Yarımada bölümlendirmesi (İ. Büyükseçgin)

[11] **Dirimtekin, F. (1956).** Fetihten Önce Haliç Surları. İstanbul Fetih Derneği Yayınları, İstanbul.

Tarihi yarımadada topoğrafyasında bazı nirengi noktalarının verileri şöyledir. Mihrimah Sultan Cami ile sur çıkış kapısı Edirnekapı'nın zemini İstanbul'un en yüksek noktası olup tabii zemine oturmaktadır[12]. Gülhane parkı zemini de tabii zemindedir. Aksaray Murad Paşa Cami yanında 1972 Mayısında yapılan bir kazıda toprak seviyesinden on metre derinde sekiz bölümlü mezar odası bulunmuştur. 1965'li yıllarda Koca Mustafa Paşa'da, Berber Şefik Sokakta yapılan kanalizasyon çalışması esnasında, yüzeyden altı metre derinde Bizans mermer lahitleri bulunmuştur. 1937 yılında, Aziz Ogan Bey'in yaptığı Topkapı Sarayı hafriyatında ve Seçkin Mimari Hizmetler Taah. ve Restorasyon San. Tic. Ltd. Şti. tarafından 2013 yılında Topkapı Sarayı'nda yaptırılan sondaj çalışmalarında, saray bölgesinin bir kaç kademede eski yapılarla iskân edilmiş ve toprak dolgularla doldurulmuş olduğu saptanmıştır[13].

Tarihi yarımadanın 14 ve 15. yüzyıl topoğrafyası ile günümüz ve 19. yüzyıl topoğrafyası arasında çok büyük farklılıklar vardır. Günümüzdeki Liman kazısı bunun bariz bir örneğidir. Yenikapı İstasyonunun güneyini teşkil eden ve tek parça toprak bütünlüğü olan Yalı Mahallesi (1174 H) 1764 de Sultan 3. Mustafa tarafından yaptırtılan Laleli Camisi'nin temel hafriyat toprağının buraya döktürülmesi ile oluşmuş suni bir bölgedir[14]. Günümüzde halen mevcut ve orijinal dokusunu koruyan Narlıkapı surlarının iç kısmı da bir dolgu alanı olarak yükseltisini korumaktadır. Şehrin derin topoğrafik çukurlukları ile tepelikleri arasında mimariye elverişli alanlar elde etmek, binaların oturtulabilmesi ve statik sağlamlığı temin için kaçınılmaz istinatlar inşa edilmiştir. Beyazıt Sarayı (İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü) ve Süleymaniye Camii altındaki Ağa kapısı (İstanbul Müftülüğü) alanlarında inşa edilen istinat duvarları görülebilmektedir (Bkz . Resim 2.1,2.2,2.3 Şekil 2.5,2.6,2.7).

[12] **Darkot, B. (1967).** İslam Ansiklopedisi. Milli Eğitim Basımevi, Cüz 53, A.B.C, s.1137, İstanbul.
[13] İstanbul 4 Numaralı Koruma Kurulu Arşivi
[14] **Gökçay, M. (2007). "**Yenikapı Kazılarında Ortaya Çıkarılan Mimari Buluntular". Günışığında İstanbul'un 8000 Yılı, Marmaray-Metro-Sultanahmet Kazıları, s.178, İstanbul.

Resim 2. 1 İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü alt sınırındaki İstinat Duvarları

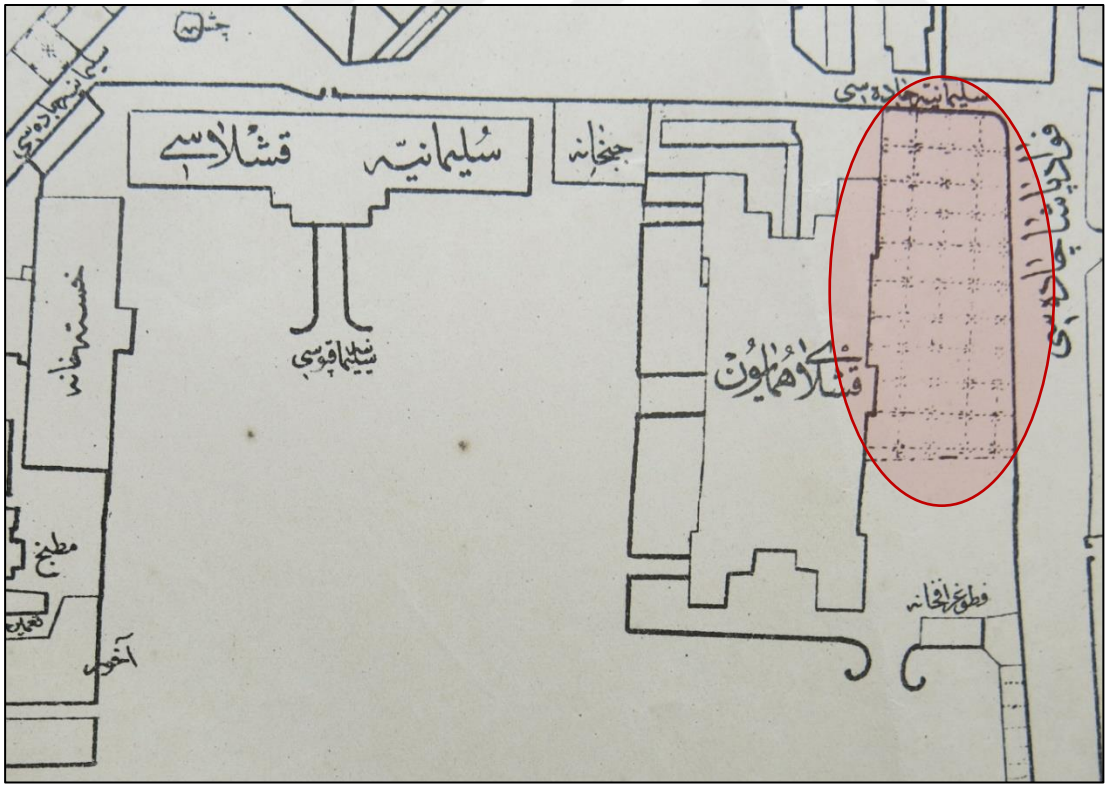

Şekil 2. 5. İstinat duvarı arkasındaki tonozlu yapı gösterimi (Ekrem Hakkı Ayverdi Haritası 1875/1958).

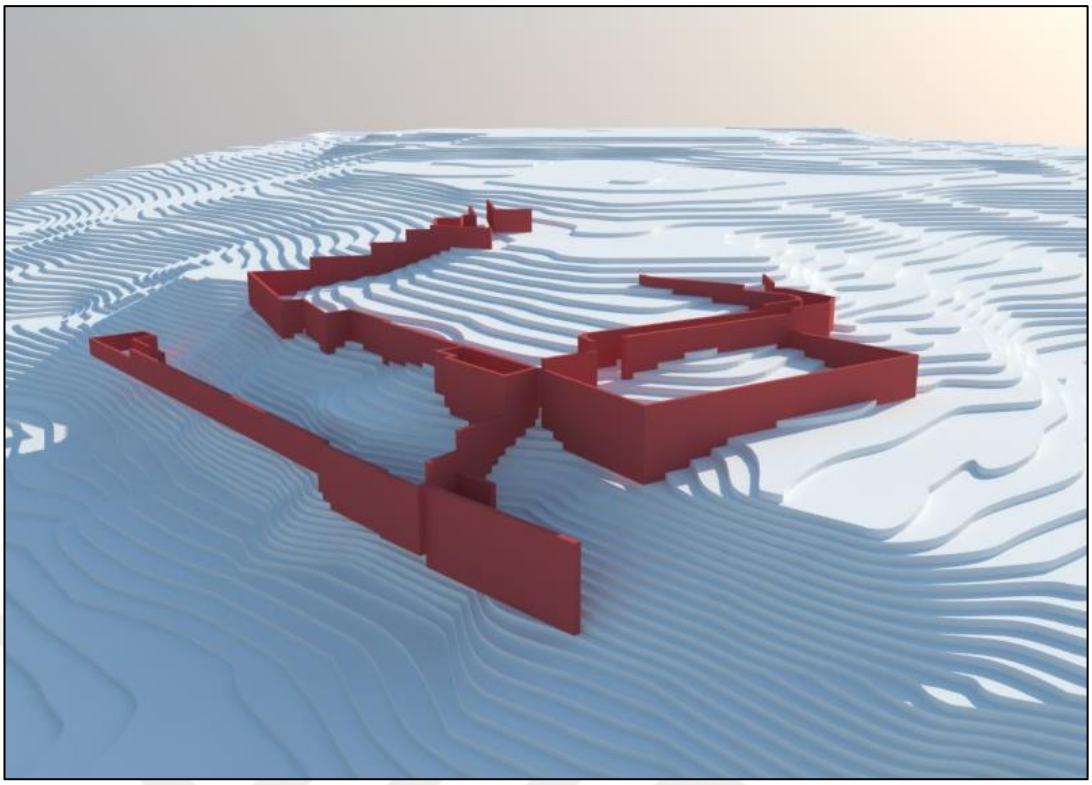

Şekil 2. 6 Süleymaniye Camii altında bulunan Ağa Kapısı'nın eğimli araziye oturabilmesi için yapılan istinat duvarları modeli (İ. Büyükseçgin).

Resim 2. 2 Ağa Kapısı'nın Haliç'ten görünümü (1880'ler).

Resim 2. 3 Süleymaniye Camii altında bulunan Ağa Kapısı'nın eğimli araziye oturabilmesi için yapılan istinat duvarları. (İ. Büyükseçgin)

Resim 2. 4 Bukoleon sarayı tonozlu alt yapısı (İ. Büyükseçgin).

Resim 2. 5 Cerrahpaşa' da apartmanların arkasında bulunan 12-15 m setleme duvarları. (İ. Büyükseçgin).

Aynı şekilde çok eğimli bir bölge olan Cerrahpaşa semtinde, apartmanlar arkasında Arcadius Forumu ile ilgili olabileceğini düşündürten, Cerrah Mehmet Paşa Camii yan sokağından başlayarak Bulgur Palas tarafına doğru yaklaşık 100 metre boyunca uzanan 12-15 m yüksekliğinde istinat duvarları halen mevcuttur (Bkz. Resim 2.5)

Bizans devri için Feridun Dirimtekin makalesinde şu satırlara yer vermektedir.

"….Mıntıkanın coğrafik bakımı, burada inşa edilen saraylara yer kazanmak için yapılan Terrassemanlar, istinat duvarları ve inşaatlar dolayısı ile ilk şeklini kaybetmiş bulunmaktadır…"[15].

"…İvaz Efendi Cami Caddesi'nin (Dervişzade Sokağı) doğusundaki ve Ebe sokağının batısındaki duvarların, sarayların inşaat sahasına yer kazanmak için yapılmış istinat duvarları olduklarını biliyoruz…."[16].

Bu bölgede, 10. yüzyıldaki Saraylar; Tekfur -Danube - Blachernae -Anastasius – Okeanos saraylarıdır. Bunlardan Tekfur Sarayı, Bizans imparatoru Constantinos 7. Porphyrogenetos'un (944-959) sarayıdır. Bu bölgedeki istinat duvarları 11. veya 12. yüzyılda yapılmıştır. Üzerlerinde bulunan sarayların altında tonoz tarzında yapılmış inşaat galerileri ve odalar mevcuttur[17].

Burada bahsedilen alt temel sistemi, tonozlu olup bunun üzerinde yükselen yapıların, tarihi yarımada surlarının alt kısımlarında da uygulandığını görülmektedir. En belirgini halen içine girilebilen Bukaleon Sarayı zemin katları (Bkz. Resim 2.4) ile aynı hizada bulunan Sinan Paşa Kasrı'dır. Nitekim Ayvansaray Anemas ve İvaz Efendi külliyesi yapıları da aynı sisteme oturtulmuştur (Bkz. Resim 2. 6 / Şekil 2. 7, 2.8).

[15] **Dirimtekin, F. (1953).** "14. Mıntıka (Blachernae) Surlar Saraylar ve Kiliseler". Fatih ve İstanbul, İstanbul Fetih Derneği Yayınları, Sayı 2, s.193-222, İstanbul.
[16] **Age.** s.196
[17] **Age.** s.209

Resim 2. 6 Anemas Zindanları İvaz Efendi Camii (İ. Büyükseçgin)

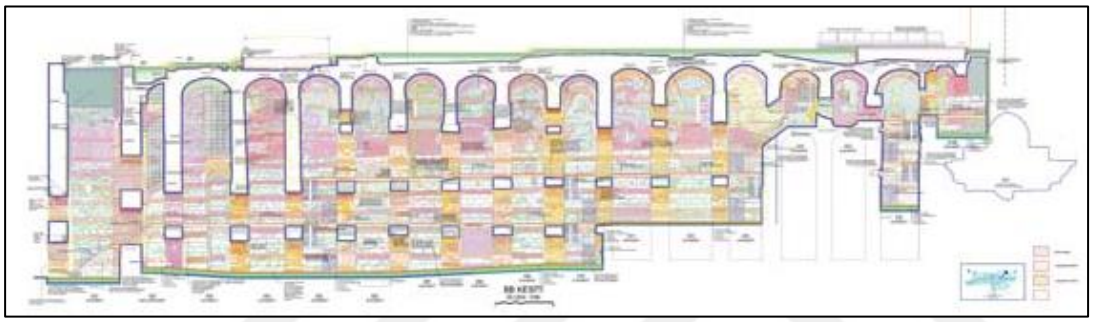

Şekil 2. 7 Anemas Zindanları Kesiti (www.anemaszindanları.com).

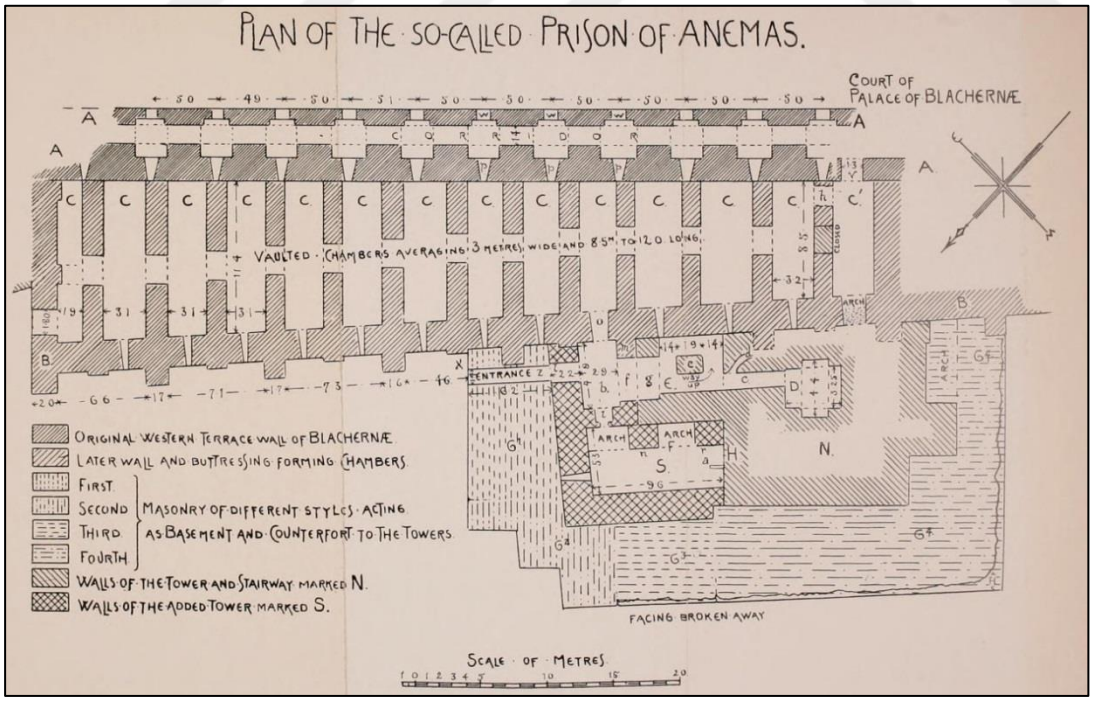

Şekil 2. 8 Anemas Zindanları Planı (www.wikiwand.com/tr/Anemas_zindanları).

Tonozlu sistemle geçilen ve istinat duvarları ile meyilli arazide geniş inşa sahası elde etmek amacı ile yapılmış uygulamalardan biri de Cağaloğlu'nda, Cemal Nadir Sokak'ta (Eski Acı Musluk Sokak), üst kısımdaki İstanbul Lisesi'nin kuzey kısmındadır. Botaneiates Sarayı ya da Citerne de Jesus olarak tanımlanan ancak M. Wiener'e göre kesin olarak Botaneiates Sarayı olmayan kalıntılardır[18] (Bkz. Resim 2.7, 2.8 Şekil 2.9). Yavuz Sultan Selim Camii altındaki sarnıç sistem de, geniş inşa sahası elde etmek amacı ile yapılmış uygulamalardan biridir.

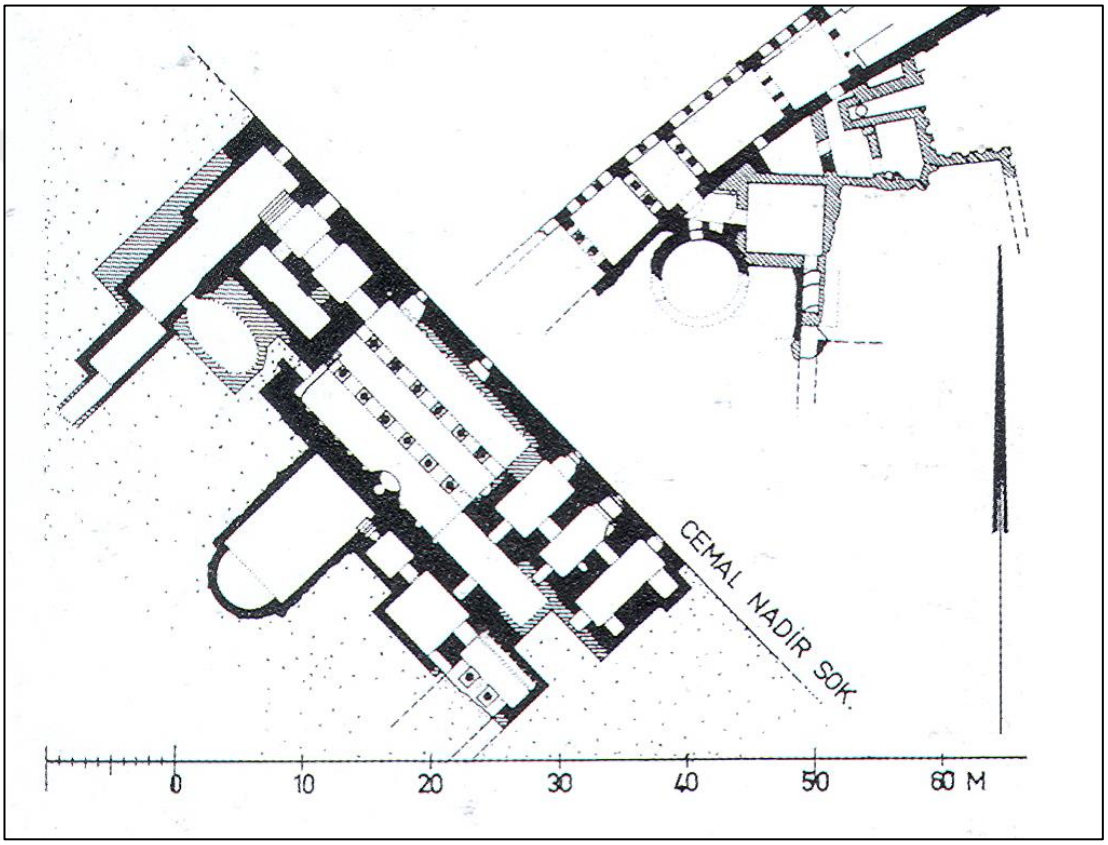

Şekil 2. 9 Cemal Nadir Sokak'taki kalıntı planı (Wiener, 2001).

[18] **Wiener, M. (2001).** İstanbul'un Tarihsel Topografyası. Ülker Sayın (Çeviren), Yapı Kredi Yayınları, s.41, İstanbul.

Resim 2. 7 İstanbul Erkek Lisesi altında Cemal Nadir Sokak'taki kalıntılar (İ. Büyükseçgin).

Resim 2. 8 İstanbul Erkek Lisesi altında Cemal Nadir Sokak'taki Botaneiates Sarayı'na ait kalıntılar (İ. Büyükseçgin).

2.2. VAROLAN YAPILI ÇEVRE

İstanbul Tarihi Yarımada'da, Sarayburnu ve çevresinin tarih öncesi devirlerden bu yana iskân edilmiş bir bölge olduğu bilinmektedir. Ancak, İstanbul'un tarihi yarımada içinde yer alan bölümünün, tarih öncesi dönemine ilişkin olarak elimizde bulunan bilgiler, çeşitli alanlardan toplanmış M.Ö 13-18 yüzyılları arasına tarihlenen ve bir yerleşmeye ait kesin veriler içermeyen bulgular olarak kalmaktaydı. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü başkanlığında, 2004 yılında başlayan Marmaray - Metro kazılarında, Yenikapı'da deniz seviyesinden yaklaşık 6.40m aşağıda ortaya çıkarılan, Neolitik yerleşmeye ait mimari, mezar ve küçük buluntuların keşfi ile Tarihi Yarımada'nın geçmişinin günümüzden 8000-8500 yıl öncesine kadar uzandığı tespit edilmiştir[19]. Şehrin kaynaklarda geçen en eski ismi Byzantion'dur.[20]

2.2.1 Byzantion

Byzas önderliğinde, Megara'dan gelen Dor kökenli kolonistler, M.Ö 660/658 yıllarında İstanbul Tarihi yarımadasının Sarayburnu olarak adlandırılan bölgesinde yeni bir yerleşim bölgesi olan Byzantion'u kurarlar (Bkz. Şekil 2.9). Yıllar içinde Atina, Sparta gibi yönetimler arasındaki çekişmeler içinde yaşamaya çalışan Byzantion, Makedonyalı V. Philippos tarafından tehdit edilince Roma tarafına geçer. Daha sonraları M.Ö. 146'dan itibaren "civitas foederata" sıfatıyla Roma'ya bağlanır. M.Ö 74 yılından sonra da Bithynia Eyaleti'nin bir parçası olmuştur. Birkaç yıl sonra Doğu eyaletlerinde Roma'ya karşı çıkartılan isyanlar nedeniyle sahip olduğu özel konumunu kaybeder ve Roma valisine vergi ödemek zorunda kalır.[21]

Ekonomisinin en parlak dönemini yaşayan 70 hektar büyüklüğündeki kentte, yapıldığı düşünülen kutsal tapınaklar ve sivil binaların tarihi, mimarisi ve konumlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi yoktur. Akropolis'in dik doğu yamacında tiyatro ve Kuvnyıov, limanın yanında stadyum olduğu tahmin edilir. Kentin iki ana meydanı, üst düzey devlet yöneticilerinin oturduğu alan olan Strategion'un batısında ve Thrakion'un güneyinde bulunmaktaydı. Haliç'in kıyısından ve tepelerin üzerinden geçen anayollar nekropollere doğru uzanırdı. Kentin hamamlarına su sağlayan bir

[19] **Asal, R. (2010).** Yenikapı Marmaray ve Metro Kurtarma Kazıları Buluntuları Işığında İstanbul'un Roma ve Bizans Dönemi Deniz Ticareti, (Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Edirne.
[20] **Tezcan, H. (1989).** Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi, Turing Yayınları, s.9, İstanbul.
[21] **Wiener, M. (2001).** İstanbul'un Tarihsel Topografyası. Yapı Kredi Yayınları, s.16, İstanbul.

suyolu Hadrianus tarafından (117-138) yapılmıştır. Sadece Strategion'un yanındaki hamam Akhilleus adıyla bilinmektedir (Bkz Şekil 2.10). [22]

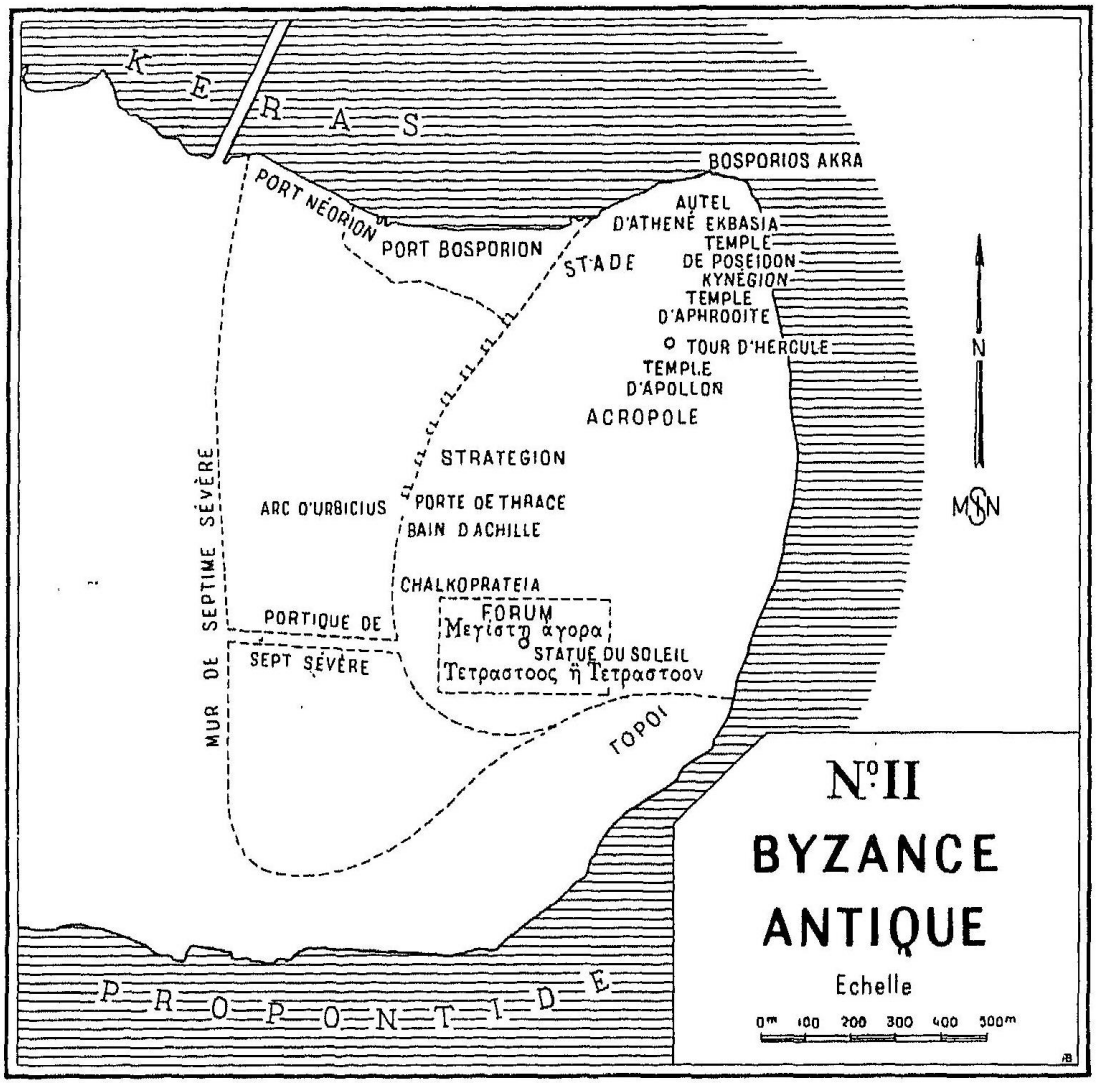

Şekil 2. 10 Bzantion şehri ve mabetlerini gösteren harita (Janin, 1950).

193 yılında Pescennius Niger ile Septimus Severus arasında çıkan taht kavgasında, Niger tarafını tutan kent, Niger'in yenilmesiyle Septumus Severus birlikleri tarafından kuşatılır. 195-196 kışında açlık sonucu teslim olmak zorunda kentte surlar ve önemli yapılar yıkılarak sitelik hakkı alınır ve köy olarak Perinthos'a (Marmara Ereğlisi) bağlanır. Daha sonra oğlu Caracalla babası Septumus Severus'tan şehrin affını istemiş. Bunun üzerine Severus şehri tamir ettirerek sitelik hakkını geri vermiştir. [23] Şehrin tamiri esnasında güneyde Zeuksippos Hamamları ve Hippodrom'u yaptırır. Ayrıca, eski kentin surları, Apollon Tapınağı ve (akropolis'in

[22] **Wiener, M. (2001).** İstanbul'un Tarihsel Topografyası. Yapı Kredi Yayınları, s.16, İstanbul.
[23] **Tezcan, H. (1989).** Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi, Turing Yayınları, s.11, İstanbul.

güneyindeki) Aphrodite Tapınağı yakınlarındaki tiyatro yeniden yapılır. 211-217 yılları arsında bu imar faaliyetleri Caracalla tarafından sürdürülür. 258-269 yılları arasındaki Got ve Herulian saldırılarına direnebilen kent, 4. Yy'da Maximinus-Licinius (312) ve Licinius-Constantinus (324) arasındaki savaşlarda yapılan kuşatmalarda oldukça zarar görür. Bunun üzerine Constantinus 324'te surların yeniden inşasını başlatır ve aynı yıl kente Konstantinopolis adını verir[24].

2.2.2 Konstantinopolis

Konstantinopolis'in tarihi, 324 yılında adının değişmesi ve Byzantion surlarının yinelenmesi ile başlar. 328 yılında yeni yönetim merkezi ilan edilen kentte görkemli bir yapılanma süreci başlar. Kent, Roma İmparatorluğu'nun resmi olarak ikiye ayrıldığı 395 yılına kadar imparatorluğun 2. başkenti, daha sonra da Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti olarak kalmıştır. Ortalama 6 km2'ye genişletilen kent sınırlarını çevreleyen, Byzantion surlarından 2,8 km batıda inşa edilmiş ve günümüzde izleri bulunmayan Constantinus surlarının, Haliç'te Cibali semtinden başlayarak, Sultan Selim Camisi'nin doğusundan geçerek, güneyde Menderes Bulvarı'nı aşarak, Davut Paşa Camisi'nin batısından geçerek Etyemez semtinde Marmara Denizi'ne ulaştığı tahmin edilmektedir[25]. Kentteki eski tapınaklar olduğu gibi bırakılır. Kent tasarlanırken, Romalıların imparatorluk dönemlerinde kullandıkları ızgara planlı şema yerine, birbirinden yelpaze şeklinde ayrılan ana caddeler ve bunları kesen büyük caddeleri öngören bir plan şeması kullanılmıştır. Kentin engebeli yapısından yararlanılarak Havariyyun Kilisesi ve büyük Forumlar gibi önemli yapılar inşa edilmiştir. İki sahil yolu ve kentin ortasında çatallaşan Mese, Augusteion ve Constantinus forumları, kenti çevreleyen sur, Büyük Saray ve piskoposluk kilisesi Aya İrini, Rhea ve Tykhe tapınakları bu dönemde yapılmıştır. Septimus Severus tarafından başlatılan Hippodrom ve Zeuksippos Hamamı bu dönemde tamamlanır. Senato, Milion, Praetorium, Capitol gibi resmi yapılar inşa edilir. En ince ayrıntılarına kadar Roma'yı örnek alarak inşa edilen ve başkent olarak kutsanan kentin açılışı, 11.5.330 tarihinde görkemli bir dini törenle kutlanır.[26]

[24] **Wiener, M. (2001).** İstanbul'un Tarihsel Topografyası. Yapı Kredi Yayınları, s.18, İstanbul.
[25] **Kuban, D. (2000).** İstanbul Bir Kent Tarihi-Bizantion Konstantinopolis İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.32, İstanbul.
[26] **Kuban, D. (2000).** İstanbul Bir Kent Tarihi-Bizantion Konstantinopolis İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.20, İstanbul.

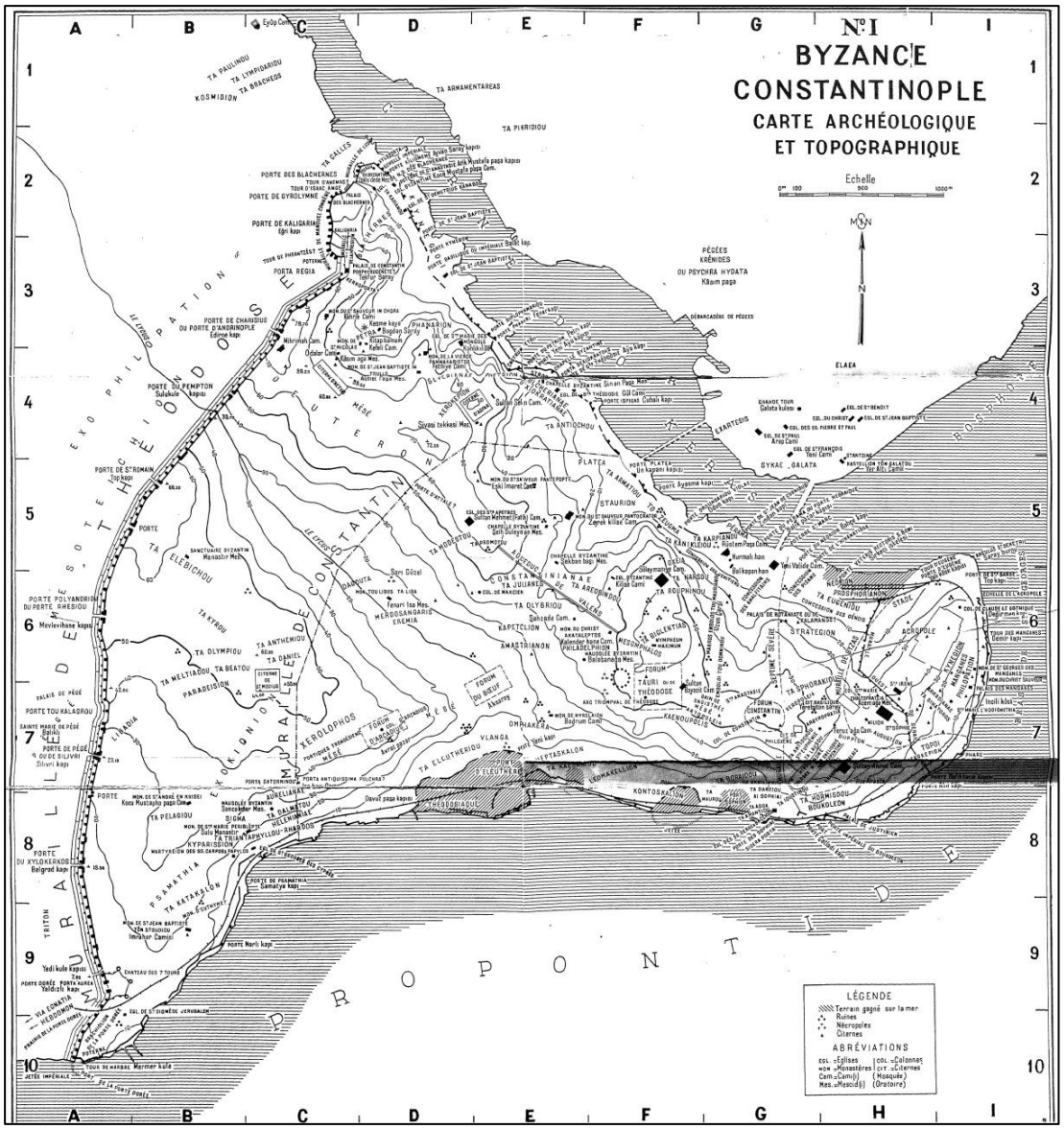

Şekil 2. 11 Bizans dönemi yarımada haritası (Janin, 1950).

Şekil 2. 12 İstanbul Kent Surları Gravürü (Harttman Schedel, 1493).

Constantinus'un yoğun inşa faaliyetleri, oğlu Constantius tarafından sürdürülür. Constantius, Havariyyun Kilisesi'nin güneydoğusundaki 4. Yy'ın sonunda yapımı bitirilecek olan Konstantinianai Hamamları ile aynı adı taşıyan sarayın yapımını başlatır. Kentin su gereksinimi için Valentinianus'un 368-373 yıllarında günümüze de ulaşmış olan sukemerini yaptırmıştır. Nekropoller, kent surlarının çıkışındaki caddelerin iki yanında yer almıştır. 4. Yy sonu 5. yy. başlarına kadar genel inşai faaliyetler kentin merkeziyle sınırlı kalır. Ancak eski planda öngörülen kent ekseni boyunca, Forum Tauri (yak. 380-393), Forum Bovis ve son olarak Kserolophos üstündeki Forum Arkadii (yak. 402-421) meydanları yerlerini almıştır[27] (Bkz.Şekil. 2.11) İmparator ailesinin mensupları için engebeli kent topoğrafyası nedeniyle geniş setler üzerine inşa edilen Flaccillianum Sarayı, Placidianum Sarayı, Domus Marinae, Arcadiae ve PlacidiaecAugustae saraylardan günümüze kalan mimari sadece bu set duvarlarıdır.[28]

6 km2'lik kent alanı II. Theodosios (408-450) tarafından yaptırılan ve kenti çepeçevre kuşatan yeni surlarla yaklaşık 14 km2'ye çıkar (Bkz Şekil 2.12). Genişletilen bu yeni kent alanı, 424-430'da yazılan Notitia Urbis'e göre 14 bölgeye ayrılır (Bkz. Şekil 2.13). Kent planlamasına göre semt yerleşimleri ve konutların biçimleri hâlâ bilinmemektedir. Ancak kent içindeki bölgelerde 5-6 katlı yapılar olduğu varsayılabilir. Sütunlu büyük caddelerin yapılması, sokaklar ve meydanların heykeller ve anıtlarla bezenmesi, kamusal ve dini yapıların heykel ve mozaikle süslenmesi ile estetik bir kent görüntüsü sağlanmaya çalışılmıştır. 2. Ayasofya, Theotokos Khalkoprateia ve Theotokos Hodegetria kiliseleri, Polyeuktos, Markos, Laurentios gibi yapılar, o dönemde çok sayıda inşa edilen sanatsal yapılardan günümüze kalan tek tek parçalardır. Yerebatan sarnıcı üstündeki bazilikada bir üniversite kurulur. Özellikle güneybatıda ve Lykos Vadisi'nde yapılan manastırların sayısı oldukça artmıştır.448 yılında 23 olan manastır sayısı 536'da 73'e çıkmıştır. Ayrıntılı bilinmeyen Got birliklerinin kapmları ve ailelerinin konutları Batı kesiminde bulunmaktaydı. Liman ve ambar ihtiyacı kısmen Haliç'te, eski limanda, kısmen güney kıyılarında yeni inşa edilmiş olan Eleutherios Limanı'nın çevresinde karşılanır.[29]

[27] **Wiener, M. (2001).** İstanbul'un Tarihsel Topografyası. Yapı Kredi Yayınları, s.20, İstanbul.
[28] **Age,** s.20.
[29] **Wiener, M. (2001).** İstanbul'un Tarihsel Topografyası. Yapı Kredi Yayınları, s.20, İstanbul.

Her on yılda meydana gelen büyük yangınlar ve depremler kentin yapılanması ve gelişmesini zorlaştırmıştır. Nitekim 532' de Nika İsyanı'nda çıkan büyük yangında, Aya irini, Saray ve Constantinus Forumu arasında kalan alan tahrib olup yıkılmıştır. İmparator I. İustinianos tarafından Sarayın bölümleri, Zeuksippos Hamamları, Aya irini klisesi ve bitişiğindeki Sampson Hastanesi yeniden yaptırılır.

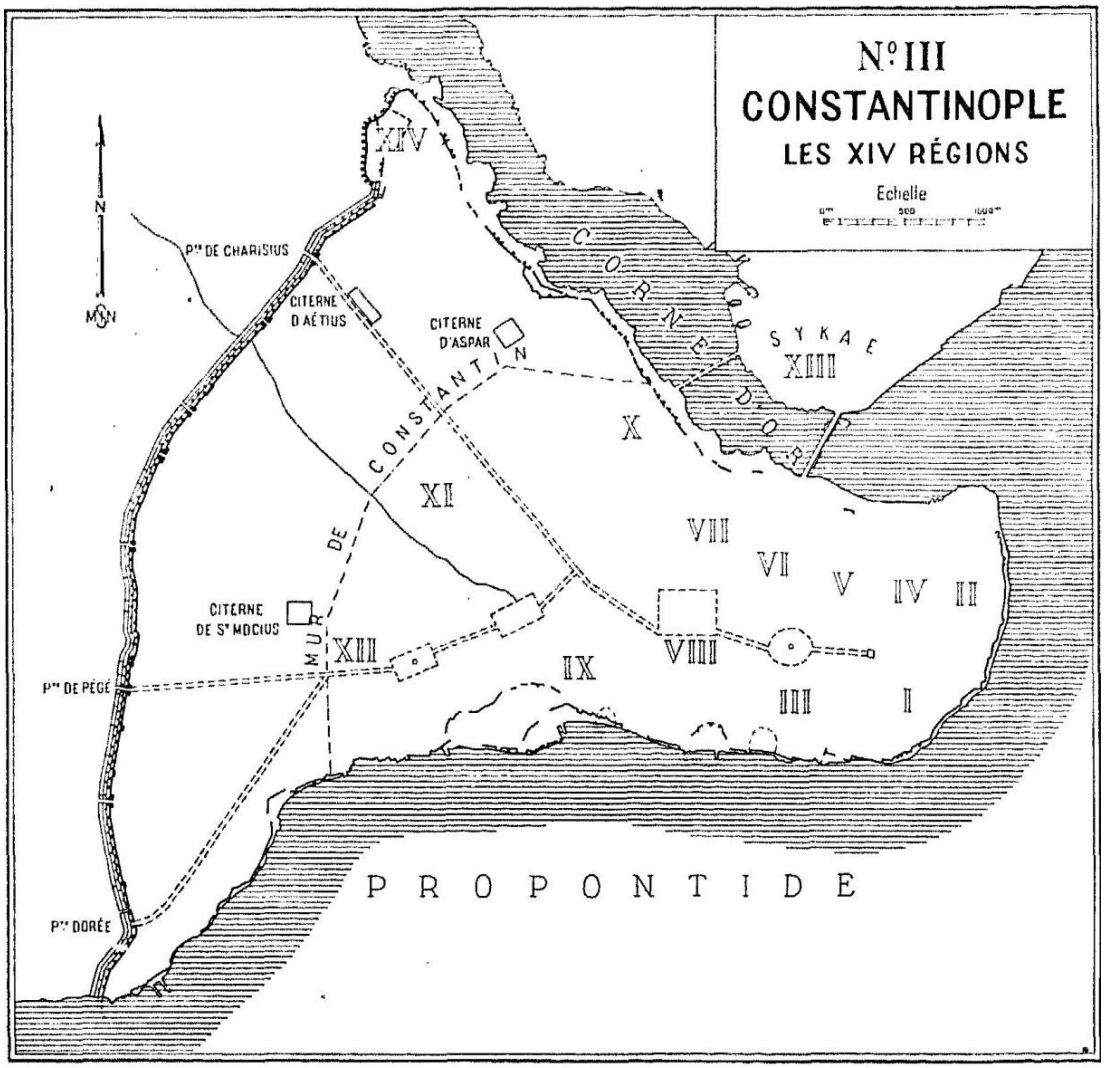

Şekil 2. 13 Constantinapol şehir bölgelerini gösteren harita (Janin, 1950).

Aya Sofya'nın önündeki Augusteion'da, I. Theodosius tarafından diktirilen sütunun üzerine, kendini ata binmiş olarak gösteren heykelini koydurur. Yine bu dönemde, Petrus ve Pavlos kiliseleri, eski Hormidas Sarayı'nda Sergios ve Bskchos kilisesi ile Havariyyun Kilisesi ikinci anıtsal mozolesi yapılır. [30]

[30] **Wiener, M. (2001).** İstanbul'un Tarihsel Topografyası. Yapı Kredi Yayınları, s.22, İstanbul.

543'ten beri veba salgınları, depremler ve yangınlarla uğraşan kent, 7. Yy.'ın başından itibaren düşman tarafından da tehdit edilmeye başlar. Bu dönemde Pers, Avar-Slav, Arap ve Bulgarlar tarafından şehre saldırılar yapılır. 726-843arası ikonakırıcılık döneminde de güçlü iç çatışmalar olmuştur. Bu çatışmalar, eski resimlerin taprip edilmesiyle hem kilise ve manastırların, hem de pek çok kent meydanının görüntüsünü değiştirmiştir. Konstantinopolis'in 7. Ve 10 yy. arası döneminden az sayıda yapı kaldığından, kentin o zaman ki görüntüsünü yeniden oluşturmak kolay değildir. İkonakırıcılık döneminde en büyük zarara uğrayan manastırlar, 9. Yy'da tinsel ve sosyal merkezler olarak yeniden önem kazanırlar, özellikle kuzeybatıdaki Petra ve güneybatıdaki Psamathia'da yoğunlaşarak kentin her tarafına dağılırlar. I. Basileios (867-886) 25 kiliseyi onartıp, içlerinde Büyük Saray'daki Nea Kilisesi de olmak üzere 8 yeni kilise yaptırmıştır. 863 yılında Magnaura Sarayı'nda da üniversite yeniden kurulmuştur.[31]

Güneydeki limanların kullanılmaz duruma gelmeleriyle, bu faaliyetler Haliç ve Mese arasındaki bölgeye kayar. Kullanılmayan eski büyük meydanlar ticari amaçlı kullanıma açılır. 11. Yy.'ın ikinci yarısındai I. Aleksios ile başa geçen Kommenos Hanedanı önemli değişiklikler yaparlar. Kuzeyde Yeni Blakhernai Sarayı'nın ve yeni surların yapımı, kent merkezinin önemini azaltarak eski sarayın öneminin yitirilmesine neden olur. Pantokrator Manastırının kentin merkezinde yeniden yapılmasıyla, İmparatorun anıtsal mezarını bünyesinde bulunduran Havariyyun Kilisesi de eski önemini yitirir.[32]

4. Haçlı ordusu tarafından 1203 ve 1204 olmak üzere iki kez ele geçirilen kent büyük hasar görür. Yoğun nüfuslu kuzey ve doğu bölgeleri ile imparatorluk sarayı ve Mese yakılır. Kentin yağmalanmasıyla bronz heykeller eritilir, her türlü mermer heykeller ve rölikler kendi ülkelerinin kiliselerine kaçırılır. Latinlerin egemenliğindeki kent hem ticarette hem de ekonomide yaşanan düşüşle yarım yüzyılda bakımsızlaşmıştır.

Mikhail VIII. Palaiologos, büyük ölçüde savunmasız kalmış olan kenti 1261'de geri alır. Büyük ölçüde boş hale gelen kentte yeniden iskan faaliyetlerine başlar. Önce surları, ardından sarayları ve manastırları onartıp kenti tekrar yönetim merkezi haline getirir. Yeni donanma için Kontaskalion Limanı'nı yaptırır. İmparatorluk toprakları

[31] **Wiener, M. (2001).** İstanbul'un Tarihsel Topografyası. Yapı Kredi Yayınları, s.24, İstanbul
[32] **Age,** s.24.

son yüzyılda küçülür. 1321-1357 yılları içinde 5 iç savaş, şiddetli depremler (1344) ve veba salgını(1347-1348) yaşanmıştır[33].

Uzun süre ihmal edilmiş olan Ayasofya çevresindeki eski kent merkezi, Hipodrom ve İmparatorluk Sarayı'nın bazı bölümleri zamanla yıkılmıştır (Bkz. Şekil 2. 14).

Şekil 2. 14 Aslının 1450'de yapıldığı tahmin edilen Veronalı Onufrio Panvinius'un kopya ederek 1699'da yayımladığı Atmeydanı'nın en eski gravürü.

12. ve 14. yüzyıllardaki depremler ile yangınlarda büyük sütunlu caddeler yıkılmıştır. İbn Battuta 1344'te yazdığı üzere, eski kent merkezindeki devlet binalarının çoğu ahşap yapılara dönüşmüştür. 1440-1450'lerde sağlam kalmış 18 manastır arasında en önemlileri Studios Manastırı, batıdaki Theotokos, kuzeyde geniş yer kaplayn Prodromos Manastırı, merkezde Pantokrator Manastırı, Akropolis'in güney yamacında ise Mangan Manastırı ve Theotokos'dur[34]. Kuşatma altındaki kent 29.5.1453'teki büyük taarruzda düşer. Romanos Kapısı ve Kharisios Kapısı'na kadar olan sur büyük ölçüde yıkılır. Kent üç gün boyunca yağma edilir. Balat'taki yahudiler ve Pera'daki Cenovalılar hariç, halkın bir bölümü kaçar, diğerleri sürülür.

[33] **Age,** s.26.
[34] **Wiener, M. (2001).** İstanbul'un Tarihsel Topografyası. Yapı Kredi Yayınları, s.20, İstanbul.

Büyük bir törenle 1 Haziran'da kente giren Fatih Sultan Mehmet , Ayasaofya'yı yeni başkentin baş camisi olarak ilan eder.[35]

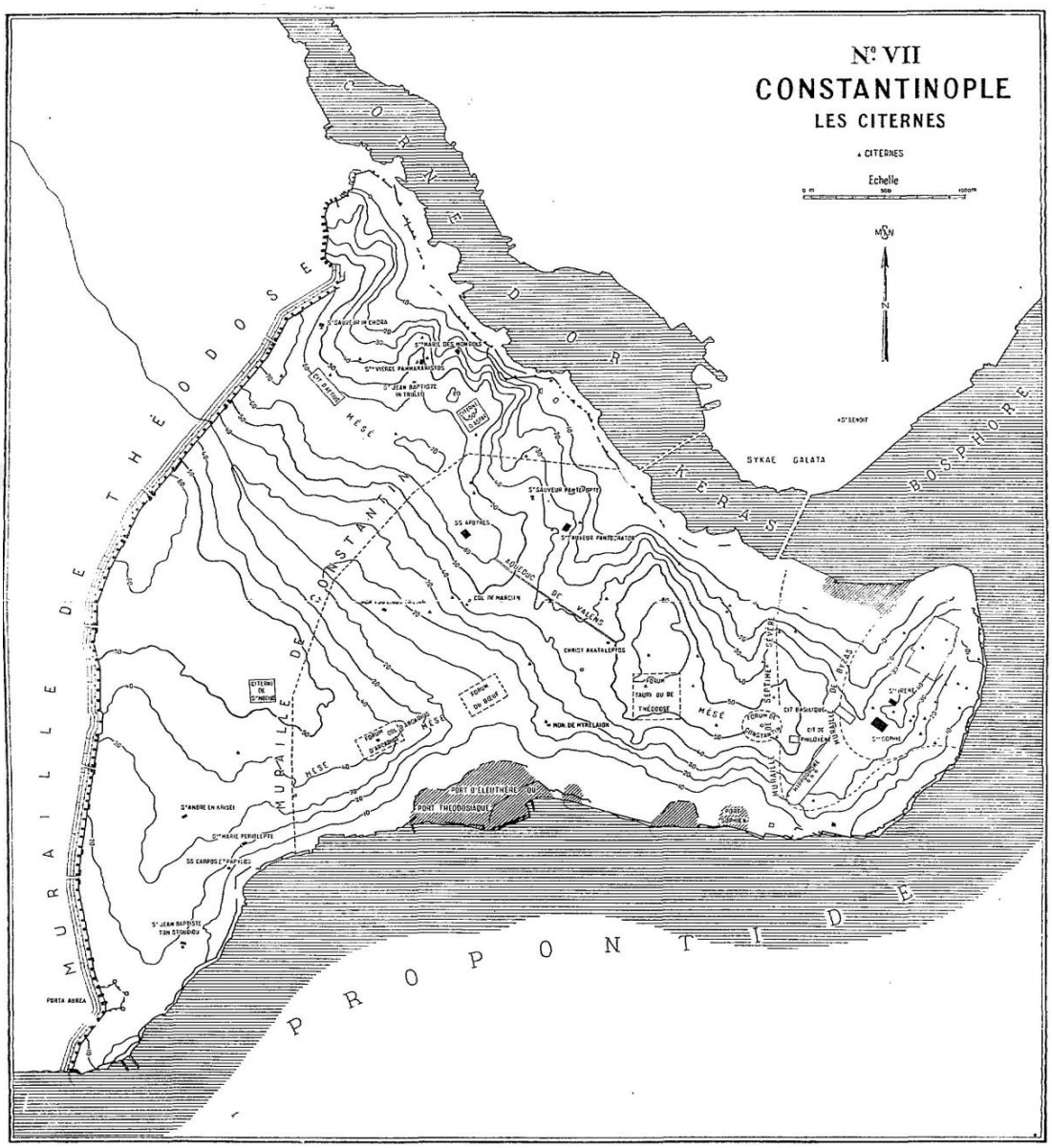

Şekil 2.15 Sarnıçları gösteren harita (Janin, 1950).

[35] **Wiener, M. (2001).** İstanbul'un Tarihsel Topografyası. Yapı Kredi Yayınları, s.28, İstanbul.

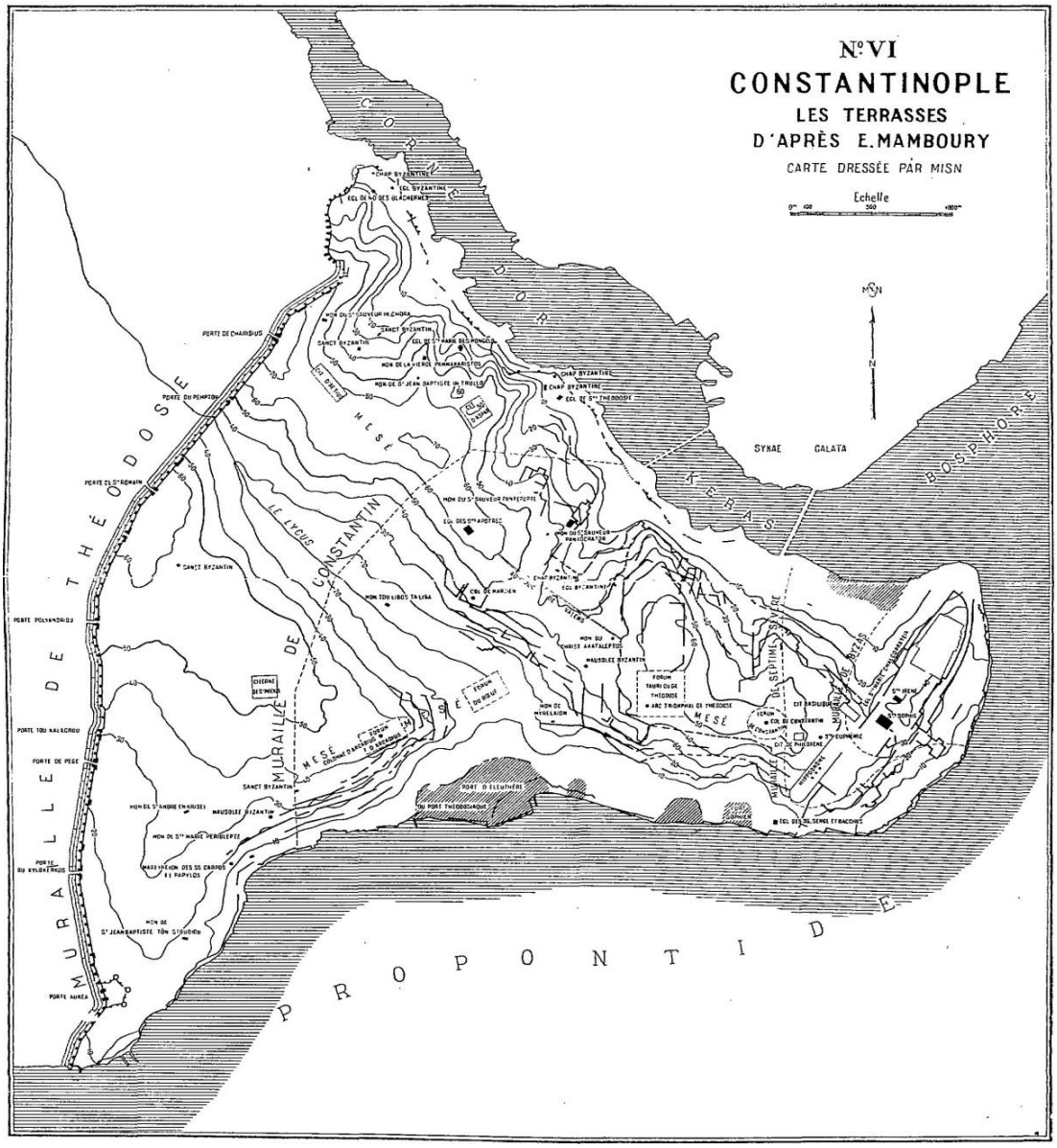

Şekil 2. 16 Terasları gösteren harita (Janin, 1950).

2.3. AFETLER

2.3.1 Yangınlar

Tarihi süreç içinde, İstanbul sur içinde sıklıkla meydana gelmiş yangınlar, önemli boyutlarda can ve mal kaybına yol açmıştır. Fetihten 1853 senesine kadar geçen 400 yıl içinde 109 yangın meydana gelmiş, Hocapaşa yedi kez, Cibali sekiz kez, Büyük Çarşı da 3 kez yanmıştır.[36] a1. Sultan Abdülhamid zamanında 13 Şaban 1196

[36] **Ceylan, O. (2004).** "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarında Edilgen Yangın Korunumu", Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri, Proje No: 200214, s.39, İstanbul.

perşembe günü (24 Temmuz 1782 de) Balat ile Fener arasındaki Dibek Mahallesi'nden çıkan yangın yirmi dört buçuk saat devam etmiş, 7 bin bina mahvolmuştur. Topkapı Sarayı arşivinde Hazine kitaplığında 1632 no'da kayıtlı Derviş Efendizade Derviş Mustafa Efendi'nin yazdığı Harik (yangın) Risalesinde 14 Ramazan 1196 da (22 ağustos 1782 de) Cibali' den çıkan yangının tamamen sönmesi 65 saati bulmuş ve tarihi yarımadada 20 bin bina mahvolmuştur. E.H.Ayverdi yayınladığı harita izahatının 5. sayfasındaki 20. notta Mecelle-i Umur-ı Belediye'ye atfen [37]

"…..Çırçır yangınında 1500 (Bkz. Resim 2.9), Aksaray-Mercan yangınında 2573, Balat'da 343, İshak Paşa yangınında 885, Cibali yangınında 7500, Vefa'da 500, Karagümrük'te 570 bina yanmıştır (Bkz. Şekil 2.17, 2.18). Bu kayıtlar 18. yüzyıl sonundaki 10 yıl içindir. Konaklarla ilgili en ehemmiyetli bölge olan Saray çevresini(Sirkeci'den – Kumkapı'ya kadar olan bölgeyi yakan 17 eylül 1864 de (25 Agust 1281) vuku bulan Hocapaşa yangını 2910 binayı yok etmiştir. Bu yangının 1/500 ölçekli haritası Mehmed Kemalüddin Bey imzalıdır…." bilgilerini vermiştir.

O.N. Ergin özellikle Hocapaşa yangınını Saadet-i Tevlid olarak tanımlayıp olumlu sonuçları olduğu belirtmiştir. Bu yangın sonrası "ıslahat-ı tarik komisyonu" kurularak Divanyolu, Bab-ı Âli, Mahmudiye ve Cağaloğlu caddelerinin açılmış olduğunu, ızgara planlı yerleşimlerin kurulduğunu bildirmiştir.[38]

Bir diğer yangın kriteri de şöyledir:

31 Mayıs 1918 tarihinde meydana gelen Sultanselim yangını, son büyük sur içi İstanbul yangınıdır. Küçük Mustafa Paşa'da Çırağı Hamza Mahallesinde çıkan yangın, Cibali'den Topkapı ve Davut Paşa'ya kadar, Fatih'in büyük bir kısmını yakmıştır. 7500 ev yanmıştır[39].Bu son iki yangın, İstanbul'un ahşap dokusunun ve devlet ricali konaklarının yoğun olduğu yerleşim bölgesinde meydana gelmiştir.

[37] **Ayverdi, E. H. (1958).** "19. Asırda İstanbul Haritası", İstanbul Fetih Cemiyeti Enstitüsü, s.42, İstanbul.
[38] **Ergin, O. N. (1995).** Mecelle-i Umur-ı Belediye, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, İstanbul.
[39] **Sertoğlu, M. (1967).** İslam Ansiklopedisi. Milli Eğitim Basımevi, Cüz 53, A.B.C, s.1214/42, İstanbul.
Cezar, M. (1963). "Osmanlı devrinde İstanbul yapılarında tahribat yapan yangınlar ve tabii afetler", Türk sanatı araştırma ve incelemeleri I, s.379, İstanbul.

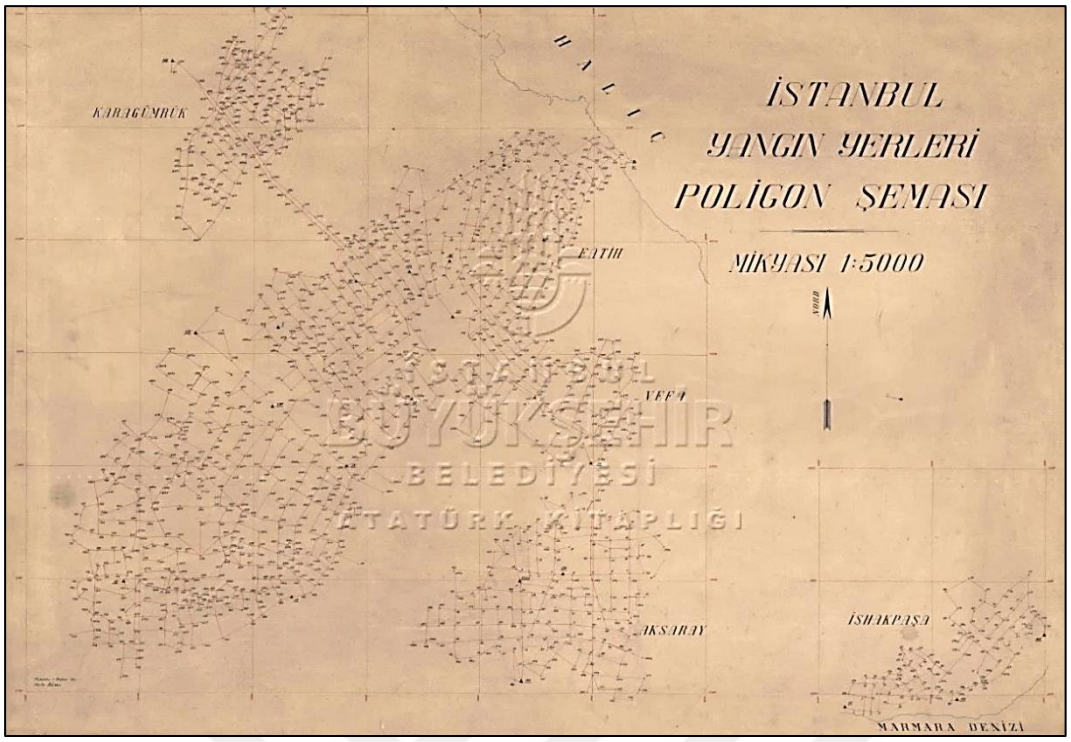

Şekil 2. 17 Yarımada Yangın Alanları Haritası Poligon Noktaları (Atatürk Kitaplığı Arşivi Hrt_002189).

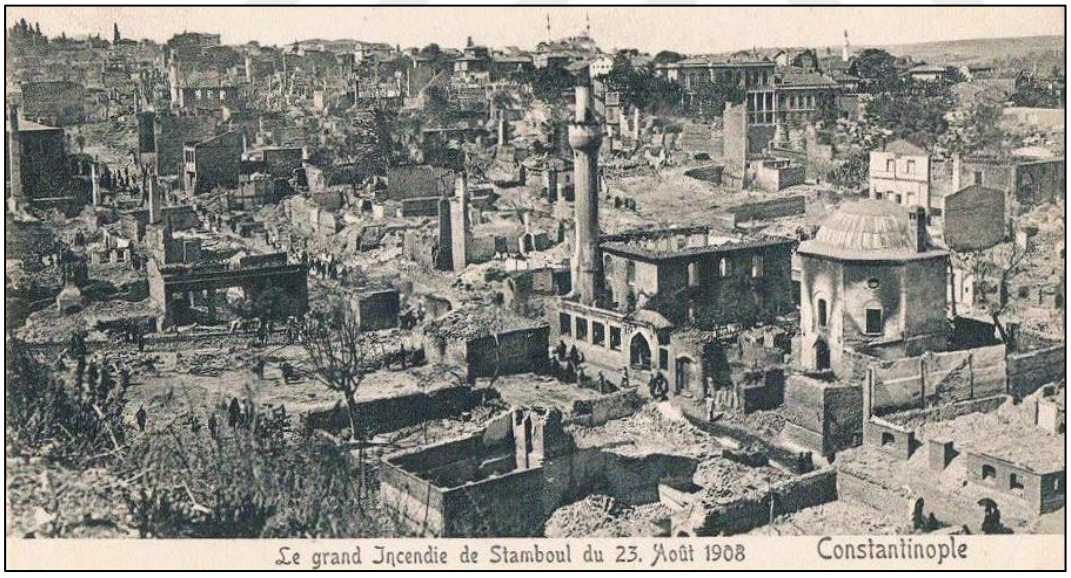

Resim 2. 9 Çırçır yangını sonrası Bozdoğan Kemeri üzerinden görünüş (1908 yılına ait kartpostal).

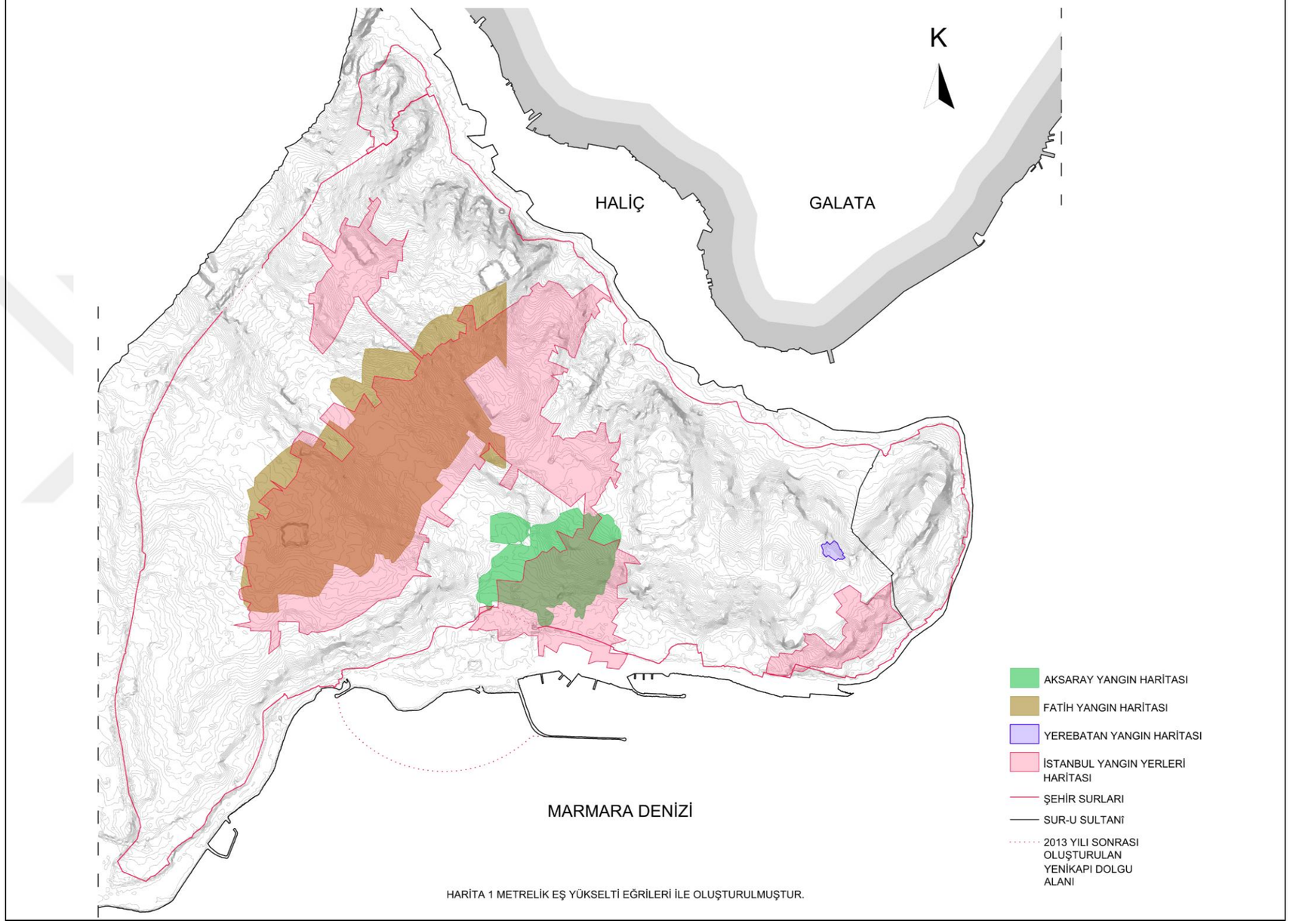

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ KORUMA VE RESTORASYON DOKTORA PROGRAMI

İSTANBUL TARİHİ YARIMADA'DA OSMANLI DÖNEMİ BÖLGESEL YAPILAŞMANIN GELİŞİM SÜRECİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (1453-1920)

DANIŞMAN: PROF DR. OĞUZ CEYLAN
HAZ: Y. MİMAR İSMAİL BÜYÜKSEÇGİN

TARİHİ YARIMADA YANGIN ALANLARI HARİTASI

Şekil 2. 18 Yarımada Yangın Alanları Haritası (İ. Büyükseçgin tarafından Aksaray, Fatih, Yerebatan ve İstanbul Yangın yerleri haritaları birleştirilerek oluşturulmuştur.)

2.3.2 Depremler

Doğal afetlerin en tehlikeli ve yıkıcı olanları hiç kuşkusuz depremlerdir. İstanbul da tarih boyunca birçok yıkıcı depreme maruz kalmıştır. Tarihi kayıtlara göre, Osmanlı devrinde İstanbul'da meydana gelen hasarlı depremlerin ilki 16 Ocak 1489'da meydana gelmiştir. [40] Bundan sonra gelen, küçük kıyamet olarak adlandırılan ve kente büyük zarar veren 1509'daki depremde, surların büyük kısmı ve pek çok yapı yıkılır.[41] Tekbir sarsıntı ile kalmayıp 45 gün artçı sarsıntılarla devam eden depremde 109 cami ve mescit ile 1070 ev yıkılmıştır. Topkapı Sarayı'nın büyük hasar aldığı, Fatih ve Beyazıt Camilerinin kubbelerinin çöktüğü bu büyük depremde, 5000 ila 13000 kişinin öldüğü, sadece veziriazam Mustafa Paşa konağında atlarıyla birlikte 300 süvarinin öldüğü bildirilmektedir eski kayıtlarda bildirilmektedir. [42]

Resim 2. 10 1894 yılı depreminde hasar gören direklerarası (Atatürk Kitaplığı arşivi ALB. 184,2/17).

[40] **Cezar, M. (1963).** "Osmanlı devrinde İstanbul yapılarında tahribat yapan yangınlar ve tabii afetler", Türk sanatı araştırma ve incelemeleri I, s.380, İstanbul.
[41] **Wiener, M. (2001).** İstanbul'un Tarihsel Topografyası. Yapı Kredi Yayınları, s.30, İstanbul.
[42] **Cezar, M. (1963).** "Osmanlı devrinde İstanbul yapılarında tahribat yapan yangınlar ve tabii afetler", Türk sanatı araştırma ve incelemeleri I, s.382, İstanbul.

Resim 2. 11 1894 yılı depreminde hasar gören çarşı dükkanları (Atatürk Kitaplığı arşivi ALB. 184,1/17).

İstanbul'da hasara yol açan bir diğer deprem 30 Nisan 1557 'de meydana gelmiştir. Sonraki büyük hasarlı deprem 28 Haziran 1648'de olmuştur. Sur kapılarından Top Kapı'nın yıkıldığı, Fatih Camii kubbelerinin hasar gördüğü ve birçok kargir yapının yıkıldığı deprem de 11 Temmuz 1690'da vuku bulmuştur[43]. 24 Mayıs 1719' da meydana gelen depremde, Edirnekapı Camii ve birçok cami, mescit ve hamam kubbelerinin çöktüğü, Surların Yedikule – Ahırkapı arasında bulunan birçok duvar ve burcunun yıkılmıştır[44].

30 Temmuz 1752 ve 3 Eylül 1754'te meydana gelen depremlerin ardından 22 Mayıs 1766'da tarihinin en yıkıcı depremlerinden biri vuku bulmuştur. Fatih Camii'nin, tamir kabul etmeyecek şekilde hasar aldığı, Topkapı Sarayı ve Beyazıt Sarayının hasar aldığı, birçok caminin minarelerinin yıkıldığı, çok sayıda yapının hasara uğradığı bu şiddetli deprem ardından Fatih Camii günümüze ulaşan mimarisiyle yeniden yapılmıştır.[45] Hafif hasarlı 27 Ekim 1802 ve 1 Mart 1855 depremleri

[43] **Cezar, M. (1963).** "Osmanlı devrinde İstanbul yapılarında tahribat yapan yangınlar ve tabii afetler", Türk sanatı araştırma ve incelemeleri I, s.388, İstanbul.
[44] **Age,** s.389.
[45] **Age,** s.390.

ardından, 1894'te Osmanlı'nın son döneminin en şiddetli depremi meydana gelmiştir (Bkz. Resim 2.10, 2.11). Birçok binanın yıkılıp hasar gördüğü bu depremde, Kapalıçarşı'nın Bitpazarı, Yağlıkçılar ve Çadırcılar tarafları tamamen yıkılmıştır. Zindankapı Ahi Çelebi Camii büyük hasar görmüş, Nuriosmaniye

Camii'nin medhal kısmı yıkılmış, Topkapı Kara Ahmet Paşa Camii'nin büyük kubbesi çökmüş, Bali Paşa Camii'nin kubbesi yıkılmış, Haseki Sultan Camii'nin ikinci kubbesinin istinat kemeri yıkılmıştır. İkinci Mahmut'un kızı Adile Sultan'ın yeniden inşa ve ihya ettiği, Silivrikapı'daki Bâlâ Süleyman Ağa mescit ve türbesi büyük hasar görmüştür[46].

2.4. SOSYO KÜLTÜREL GELİŞİM

2.4.1 Dini Yapıya Bağlı Yerleşim

Fethin ardından, şehrin İslamlaştırılması yönünde, en önemli olanı Ayasofya olmak üzere bir kısım Hristiyan merkezi camiye çevrilmiş ve yeni cami külliyeleri inşa edilmiştir. Bu bağlamda fethin hemen ardından, Tarihi Yarımada'da inşa edilen ve günümüze kadar ulaşan büyük cami külliyeleri yüzyıllara göre araştırıldığında;

15. yüzyılda, Fatih, Mahmut Paşa, Murat Paşa ve Davut Paşa külliyelerinin yapıldığı görülmektedir. 16. yüzyılda Beyazıt, Çemberlitaş'ta Atik Ali Paşa, Beyazıt Sarayı'nın hemen altında Süleymaniye, Edirnekapı'da Mihrimah, Silivrikapı'da Hadım İbrahim Paşa, Topkapı'da Kara Ahmet Paşa, Kadırga'da Sokullu Mehmet Paşa, Yavuz Selim, Eminönü'nde Rüstem Paşa, Haseki, Cerahpaşa'da Cerrah Mehmet Paşa külliyelerinin yapılmış olduğunu tespit edilmiştir. Böylelikle 15. yüzyılda 4 olan külliye sayısı 16. yüzyıl sonunda 15'ya yükselmiştir. 17. yüzyılda Sultan Ahmet Camii ve Yeni Cami'nin yapılmasıyla külliye sayısının 17'ye ulaştığı görülmektedir. Bunlara 18. yüzyılda Nuriosmaniye, Laleli ve Hakimoğlu Ali Paşa külliyeleri ile 19. yüzyılda Aksaray'da yapılan Pertevniyal Valide Sultan külliyesi eklendiğinde, tarihi yarımadada büyük ölçekli külliye şeklinde yapılan ve günümüze ulaşan Camilerin sayısı 21'ye yükselmiştir (Bkz. Şekil 2.19). Bu 21 külliyenin 9 adedi Mimar Sinan eseridir.

[46] **Cezar, M. (1963).** "Osmanlı devrinde İstanbul yapılarında tahribat yapan yangınlar ve tabii afetler", Türk sanatı araştırma ve incelemeleri I, s.392, İstanbul.

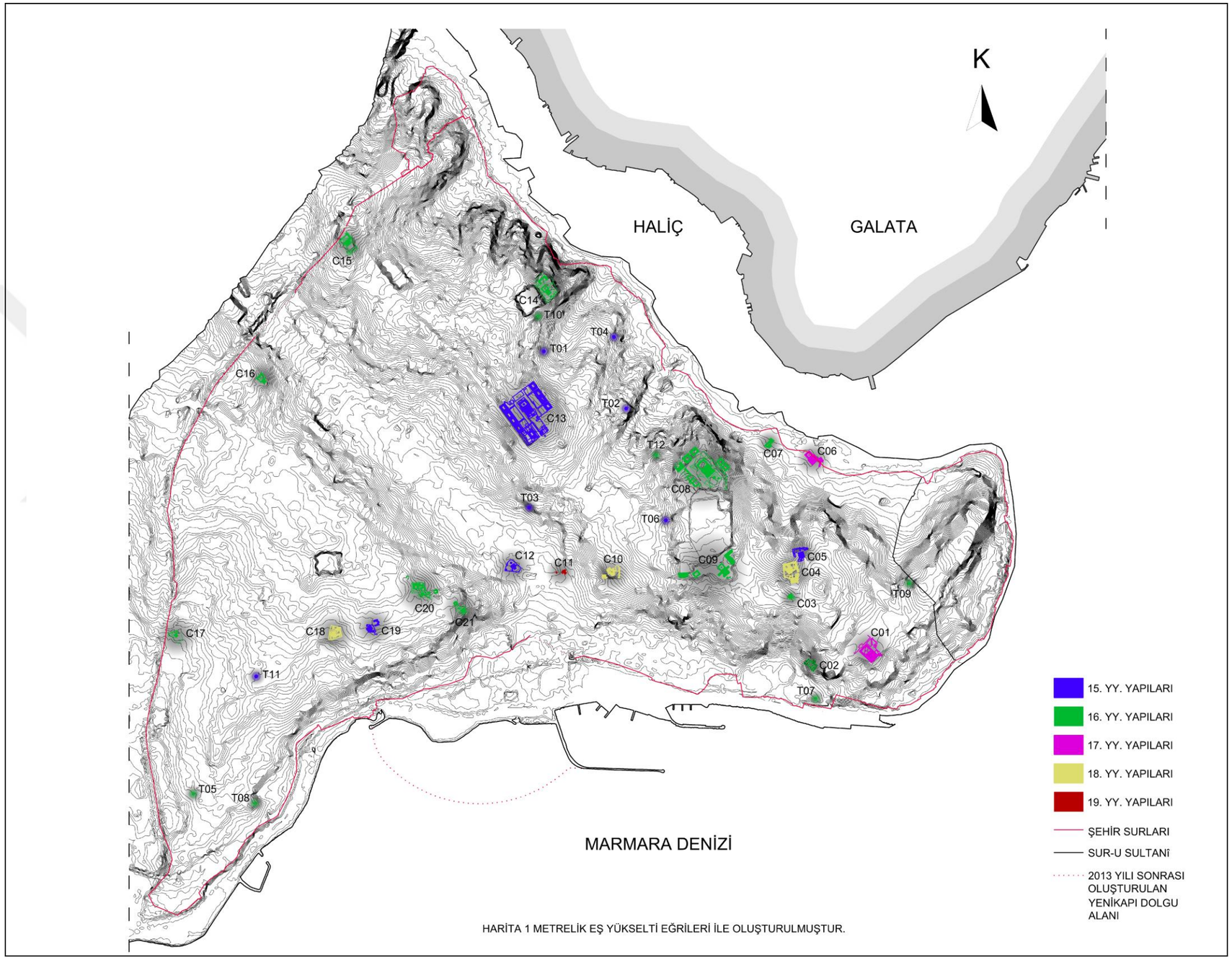

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ KORUMA VE RESTORASYON DOKTORA PROGRAMI

İSTANBUL TARİHİ YARIMADA'DA OSMANLI DÖNEMİ BÖLGESEL YAPILAŞMANIN GELİŞİM SÜRECİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (1453-1920)

DANIŞMAN: PROF DR. OĞUZ CEYLAN
HAZ: Y. MİMAR İSMAİL BÜYÜKSEÇGİN

TARİHİ YARIMADA DİNİ YAPIYA BAĞLI (KÜLLİYELER) YERLEŞİM HARİTASI

CAMİLER		TEKKELER	
15 .Yüzyıl Külliyeleri		**15. Yüzyıl Külliyeleri**	
Fatih	C13	Abid Çelebi	
Mahmut Paşa	C05	Mevlevihanesi	T01
Murat Paşa	C12	Zeyrek	T02
Davut Paşa	C19	Alaaddin Tekke	T03
		Aşık Paşa Tekkesi	T04
16. Yüzyıl Külliyeleri		Kalenderhane	T06
Beyazıt	C09	Sümbül Efendi	T11
Atik Ali Paşa	C03	**16. Yüzyıl Külliyeleri**	
Süleymaniye	C08	Hacı Evhad T.	T05
Mihrimah	C15	Küçük Ayasofya Tekkesi	T07
Hadım İbrahim P.	C17	Mirahor Tekkesi	T08
Kara Ahmet P.	C16	Sinan Erdebili T.	T09
Sokullu Mehmet P.	C02	Sivasi Tekkesi	T10
Yavuz Selim	C14	Vefa Tekkesi	T12
Rüstem Paşa	C07		
Haseki	C20		
Cerrah Mehmet P.	C21		
17. Yüzyıl Külliyeleri			
Yeni Cami	C06		
Sultanahmet	C01		
18.Yüzyıl Külliyeleri			
Nuriosmaniye	C04		
Laleli	C10		
Hekimoğlu Ali P.	C18		
19. Yüzyıl Külliyeleri			
Pernevniyal Valide Sultan	C11		

Şekil 2.19. Tarihi Yarımada Dini Yapıya Bağlı Yerleşim Haritası (İ. Büyükseçgin)

Sur İçindeki İlk Devir Tekkeler:

İstanbul'un fethi sonrası şehirde iskân ve imar faaliyeti esnasında, bir kısım bina yeni inşa edilirken bir kısım mevcut olan binalar da yeniden işlevlendirilmiştir:

1-Abid Çelebi Mevlevihane'si (900 tarihli)

2-Zeyrek Zaviyesi (ilk şeyhin vefatı 896)

3-Alaaddin Tekke (Vakfiye tarihi 880) kâgir hücreler.

4-Âşık Paşa Tekkesi (Vakfiyesi 869) hücreler. Sonradan Neo - Klasik bina yapılmış.

5-Hacı Evhad Tekkesi (İnşa Tarihi 983) kâgir hücreler.

6-Kalenderhane (Mevlevihane). Ekleri yok edilmiş, cami halinde kilise yapısı mevcut[47].

7-Küçük Ayasofya Tekkesi (2. Beyazıt devri) kâgir hücreler.

8-Mirahor Tekkesi (913'de kiliseden çevrilme)

9-Sinanı Erdebili Tekkesi (Vakfiyesi 946 tarihli) kâgir hücreler.

10- Sivasi Tekkesi (ilk şeyh vefatı 920)

11-Sünbül Efendi Külliyesi (891'da kiliseden çevrilme) kâgir hücreler

12- Şeyh Vefa Külliyesi (Fatih devri, Vakfiyesi 919 tarihlidir). kâgir hücreler.

Bu 12 nokta İstanbul tasavvuf tarihinde etkili olmuş önemli merkezlerdir (Bkz. Şekil 2.19).

2-6-7-8-10-11 ve 12 numaralı külliyeler Bizans yapılarıdır.

2-3-4-5-7-11 ve 12 numaralı külliyelerde birbirine bitişik ve aynı modülde (medrese benzeri) kâgir derviş hücreleri vardır.

İbadet için bir ana mekâna bağlı olarak yanında teşekkül etmiş mimari yapılar söz konusudur. Hepsi sur içinde ve fethin ardından ilk devirden 2. Selim devrine kadar olan zamana ait yapılardır (1453-1567).

[47] **Kütükoğlu, M. S. (2000).** 20. Asra Erişen İstanbul Medreseleri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.140, İstanbul.

Kronolojik sıraya göre değerlendirildiğinde kabaca, Kalenderhane - Zeyrek - Aşıkpaşa - Alaaddin Tekke - Sünbül Efendi - Abid Çelebi - Mirahor - Şeyh Vefa - Sivasi - Küçük Ayasofya - Sinanı Erdebili ve Hacı Evhad külliyeleri oluşmuştur.

Zeyrek (Pantokrator) Külliyesi:

Bizans dönemine ait vakfiyesi olan "Typikon" da kuruluş amacı ve şartları belirtilmiş olup, binanın yapımına başlanmasından 12 sene sonra 1136' da düzenlenmiştir. Yapılar topluluğunun mimarı Nikeforos'tur. Manastır, elli yataklı, beş bölümlü, iyi düzenlenmiş bir hastahanesi, kütüphanesi, yaşlılar yurdu, tıp mektebi, eczahane ve ayazma bölümlerinden oluşmaktaydı. Daha sonra Kommenos ve Palaiogos hanedanlarına mensup birçok kişi buraya gömülmüştür. Pantocrator kilisesi, fetih sonrası Fatih Sultan Mehmet'in vakfiyesi ile İslamlaştırma faaliyeti kapsamında, İslam ibadethanesine çevrilmiştir. Eski kilise batı yan cephesine tekke yapıları ve padişah için ahşap mahfel binaları inşa edilmiştir. Yanında oluşan yapılarla, medrese ve tekke külliyesi haline sokulan manastır kompleksinin ilk şeyhi Abdullah-ı İlahi' dir[48] (Ö.Yenice,1491). Daha sonra Semerci İbrahim Efendi Tekkesi adıyla tanınan tekkenin Şeyh Silsilesi şöyledir.

2. Şeyh Sofyalı Bali Efendi Ö.1532.

3. Şeyh Zakirzade Abdullah Efendi Ö.1657.

4. Şeyh Gafuri Mahmud Efendi Ö. 1667.

5. Şeyh Mustafa Çerkeşi Efendi Ö. 1814.

6. Şeyh Geredeli Halil Efendi Ö. 1858.

7. Şeyh Halil Efendi Ö. 1914.

Dış cephede halen mevcut olan Akşemseddin Tekkesi'ne ait kitabenin tarihi 855 (1450M)'dir. E.H. Ayverdi, bu tarihin yanlış olduğunu belirtmektedir[49]. Bu kitabenin duvarı ve arkası tekkenin yapı kalıntılarının bulunduğu yerdir.

---

[48] Zeyrek Tekkesi (Akşemsettin Tekkesi) için bkz. **Galitekin, A. N. (2001).** Ayvansarayi Hüseyin Hadikat-ül Cevami. İşaret Yayınları, s.172, İstanbul.
Demirel İşli, E. (1998). "İstanbul tekkeleri mimarisi, eklentileri ve restorasyonu", (Basılmamış Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
Yılmaz, H. K. (1990). Aziz Mahmut Hüdai ve Celvetiyye Tarikatı, Erkam Yayınları, s.289, İstanbul.

[49] **Ayverdi, E. H. (1989).** Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri. İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, Cilt 3, s.537, İstanbul.

İstanbul'daki ilk eğitim kurumlarından olan medrese kısmına ise Müderris Molla Zeyrek, Molla Ali Tusi atanmıştır. Bu esnada medresede kırk adet hücre bulunmaktadır.[50]

İçinde cami de olan kırk hücreli (40 öğrencili), müderrisi olan ve ayrıca dervişleri ile şeyhi olan bir zaviye olarak faaliyet sürmüş geniş külliyenin, günümüzde ikametgâh yeri olarak hiç bir yapısı bulunmamaktadır. Ancak eski fotoğraflarda birkaç oda ile hücre kalıntıları görülebilmektedir (Bkz. Resim 2.12). Ayrıca Zeyrek külliyesindeki hizmetlere ilaveten birçok vakıflar tesis edilmiştir. Bunlardan biri 951 H (1544 M) de Hacı Ferhat adlı şahsın yaptığı Mum vakfıdır. Camide salih ve fakir bir kimsenin bulunup bu kandilin yakılması ve bakımı ile meşgul olmasını şart etmiştir[51].

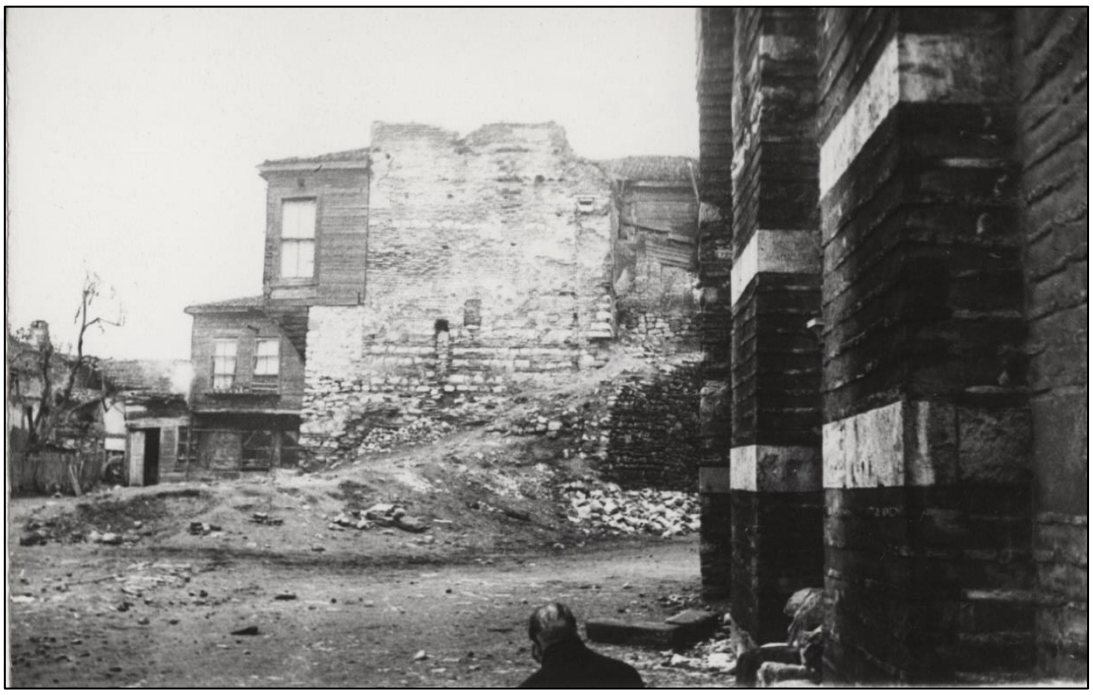

Resim 2. 12 Zeyrek Külliyesi içindeki günümüzde olmayan ahşap yapılaşma (Necdet İşli Arşivi).

Sünbül Efendi Külliyesi: II. Beyazıt devrinde Hagios Andreas Manastırı 1486' de Koca Mustafa Paşa tarafından Tekke külliyesi haline getirilmiştir[52].

Bizans kilise yapısı içi ve son cemaat yeri camiye çevrilmiş, karşısına kargir derviş hücreleri, şeyh ile ailesinin ikameti için ahşap konak, tekke görevlileri için çatısı

[50] **Uzunçarşılı, İ. H. (1988a).** İlmiye Teşkilatı. Türk Tarih Kurumu, Ankara.
[51] **Barkan, Ö. L. ve Ayverdi, E. H. (1970).** İstanbul Vakıfları Tahrir defteri. Fetih Derneği Neşriyatı Baha Matbaası, 1447 nolu vakfiye s.246, İstanbul.
[52] **Yüksel, İ. A. (2006).** 2.Beyazıt Yavuz Selim Devri. İstanbul. Fetih Cemiyeti Yayını, s.273-281, İstanbul.

ahşap kargir odalar (hücreler) yapılmıştır[53] (Bkz. Resim 2.13, 2.14). Külliyeye klasik kargir hücreli bir medrese ve imaret de yapılarak İstanbul'daki ilk dini merkez kurulmuştur[54]. Son kadastro çalışmaları sırasında 1177 Ada'dan ibaret olan Külliye, Cami, tekke, medrese ve medrese avlusu olmak üzere 4 parsele ayrılmıştır. Toplam külliye alanı 12608 m2'dir.

İlk Şeyhi Yusuf Sünbül Sinan (Ö.1529), ikinci şeyhi Merkez Musa Muslihittin (Ö. 1551) dir.

Resim 2. 13 Sümbül Efendi Külliyesi İçindeki ahşap yapılaşma (Necdet İşli Arşivi).

[53] **Eyice S. (2002).** "Koca Mustafa paşa cami ve külliyesi". İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 26, s.133-136, İstanbul.
[54] **Kütükoğlu, M. S. (2000).** 20. Asra Erişen İstanbul Medreseleri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.293, İstanbul.

Resim 2. 14 Sümbül Efendi Külliyesi İçindeki günümüzde olmayan ahşap yapılaşma (Necdet İşli Arşivi).

Şeyh Ebul Vefa Külliyesi : Vefatı 896 (Miladi 1490) dır. Külliyesi içindeki türbede gömülüdür. İstanbul'un ilk beş tekkesinden biri de budur. Tahrir defteri 158. Sayfadaki Vakfiye tarihi H. 919'dur. Şeyh Vefa, Zeyni tarikatına mensuptur. İlk devir Zeyni geleneğine bağlı bir tarikat yapıları topluluğu olduğu tahmin edilmektedir. Külliyede Fatih devrinden kalan tek unsur bir mezartaşıdır.[55]

Ayrıca Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethettikten sonra Veznecilerdeki Kalenderhane (Theotokos Kyriotissa) Kilisesini, Sarayburnu'ndaki Mangan Sarayı Şapelini, Mevlevilere vermiş, Sur içinde Fatih Otlukçu yokuşunda Mevlana'nın torunu Abid Çelebi'ye (Ö. Fatih 1498) 1494 tarihli vakfiye ile Mevlevihane inşa ettirilmiştir[56]. Bu üç mevlevihanenin Şeyh aileleri ve derviş hücreleri ile ikametgâhları hakkında hiç bir mimari veri bulunmamaktadır.

[55] **Galitekin, A. N. (2001).** Ayvansarayi Hüseyin Hadikat-ül Cevami. İşaret Yayınları, s.187, İstanbul.
Yüksel, İ. A. (2006). 2.Beyazıt Yavuz Selim Devri. İstanbul. Fetih Cemiyeti Yayını, s.294, İstanbul.
Kütükoğlu, M. S. (2000). 20. Asra Erişen İstanbul Medreseleri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.132, İstanbul.
Ayverdi, E. H. (1989). Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri. İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, Cilt 3, s.502-506, İstanbul.

[56] **Tanman, M. B. (1988).** "Abid Çelebi Tekkesi". İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 1, s.308, İstanbul.

2.4.2. Etnik Yapıya Bağlı Yerleşim

Halil İnalcık'ın makalesine göre; Aralık 1455 tarihinde Bizans döneminden 22 mahallede 918 hane kaydedilmiş bunlardan 291'inin boş ve enkaz olduğu belirtilmiştir. Biri Rumlarca kullanılmakta olan 26 Manastır varolduğu, manastır içindekilerde dâhil olmak üzere ikisi Rumlara ait 42 kilise bulunduğu belirtilmiştir.[57]

Fatih Sultan Mehmet, şehri yeniden nüfuslandırmak için esirlerin kendine ait beşte birini aileleriyle birlikte Haliç'te şehir limanı kıyılarına yerleştirdi. Vergiden muaf tutarak, ev verdi. Bir kısım esir fidye ödemeleri koşuluyla serbest bırakıldı. Belli bir süre için, şehirden kaçan halkın geri dönmesine izin verildi. Onlara din ve ayinlerinde özgür oldukları ve kendi evlerinde oturabilecekleri duyuruldu. Patriklik Resmen İhya Edildi. 6 Ocak 1454 de Patrik olarak, Papa'ya ve Latinler'e karşı olan Georgios Scholarius'u seçti[58].

Fethin ardından tarihi yarımadada etnik unsurlar ve yerleşim alanları şu şekildedir:
Samatya- Narlıkapı- İmrahor Ortodoks Rum

Samatya Marmara Caddesi Abdi çelebi Mahallesi- Ermeni

Balat- Musevi (Bkz. Resim 2.17, 2.18)

Kumkapı -Ermeni

Fener – Rum (Bkz. Resim 2.16)

Sonradan oluşturulan Yenikapı'daki Yalı Mahallesi Ermeni Mahallesi[59].

Ayvansaray Çınarlıçeşme'de Lonca bölgesi ile Sulukule bölgesi (sur dibinde Neslişah Sultan Mahallesidir) – Roman

Osmanlı idaresinde, gayrimüslim olarak tanımlanan etnik toplumlar genelde Rum, Ermeni ve Yahudi adları ile anılmışlardır. Bunların yukarıda tanımlanan bölgelerde ikametleri dolayısıyla tabii olarak okullarına da izin verilmiştir. İstanbul Tarihi Yarımada'da suriçinde 8 Ermeni, 9 Rum ve 1 Yahudi okulu tespit edilmiştir.[60] (Bkz. Tablo 2.1)

[57] **İnalcık, H. (2001).** "İstanbul". İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 23, s.220-239, İstanbul.
[58] **Ortaylı, İ. (2016).** Türklerin Tarihi 2. Timaş Yayınları, s.236, İstanbul.
[59] Sur dışında, Laleli Camii 1763'de inşa edilirken çıkan hafriyatın dökülmesi ile deniz doldurularak meydana getirilen mahalledir. Halen kilisesi mevcuttur.
[60] **Komisyon, (1964).** Özel Okullar Rehberi. İskender Matbaası, İstanbul.

Etnik	Okul Adı	Kuruluş Tarihi	Semti - Sokağı	Kurucusu Adı
Ermeni	Sahakyan Nunyan Lisesi	1461	Samatya Milli Müdafa Caddesi	Istepan Aratan
Ermeni	Leon Vartuhyan İlkokulu	1820	Topkapı	Vartuhyan
Ermeni	Protestan İlkokulu	1928	Gedikpaşa Şakir Efendi Çeşmesi Sokak	Zühtap Eylenceyan
Ermeni	Bezciyan Ortaokulu	1830	Kumkapı Şarapnel Sokak	Bezciyan Artinamira
Ermeni	Bogosyan Varvaryan İlkokulu	1832	Kumkapı Kürkçü Mektebi Sokak	Kazzaz Artin
Ermeni	Mesropyan İlkokulu	1835	Gedikpaşa Sarayiçi Sokak	Kigork Özoğlu
Ermeni	Anarat Hıgutyun Kız Ortaokulu	1868	Samatya Iskırlak Sokak	Katerin Hamparyan
Ermeni	Horenyan İlkokulu	1876	Balat Dürriye Sokak	Oskian Vartanesyan
Rum	Rum Erkek Lisesi	1454	Fener	Hırıstaski Angelidis
Rum	Langa Rum İlkokulu	1850	Katip Kasım Mh Alaca Cami Sk	Lazari Hacetoğlu
Rum	Balat Rum İlkokulu	1862	Balat Ayan Caddesi	Alexsandros Hocopulos
Rum	Samatya Rum İlkokulu	1874	Yedikule İmrahor Caddesi	Yordan Faraşoğlu
Rum	Yoakimion Rum Kız Lisesi	1879	Tevkii Cafer Mektebi Sokak	Patrik Yoakim Efendi
Rum	Rum Karma İlkokulu	1888	Kumkapı Çadırcı Cami Sokak	Niko Zumbuludis
Rum	Lonca Rum İlkokulu	1889	Ayvansaray Kırkambar Sokak	Yeorgios Papadopulos
Rum	Rum Karma Okulu	1897	Salma Tomruk Neşter Sokak	Doktor Vasil Evangelidis
Rum	Maraşlı Rum İlkokulu	1900	Fener Sadrazam Ali Paşa Sokak	Vasil Çürükoğlu
Musevi	Balat Musevi Mektebi		Sinagog bitişiği Balat Mahkemesi Sokak	

Tablo 2. 1. Tarihi Yarımada'da bulunan Etnik okullar listesi

Suriye ve Mısır'ın alınması ardından hilafet merkezi haline gelen İstanbul'da 1518'de Yavuz Sultan Selim'in emriyle pek çok kilise ve kubbeli yapı camiye çevrilmiştir.[61]

Sur İçi Kiliseler(Cami veya Tekke'ye Çevrilenler) [62]

1. Ayasofya- Cami
2. Küçük Ayasofya – St.Sergios Bakhus- Tekke
3. Kalenderhane - Akaliptos ,Yeotoks Kriotissa.- Mevlevihane- Cami
4. Zeyrek - Pantacrotor - Manastır - Tekke , Cami ve Medrese
5. Kariye - St Sauveur Chora - Cami
6. Fenari İsa -Lips Manastır - Cami ve Tekke (1496'da Mevlana Ali Çelebiyyül Merhum İbn Mevlana Yusuf Baliyyül Fenari Tarafından Çevrilmiştir.[63]
7. Kefevi- Engl De St Nikolas - Cami Tekke
8. Sancaktar Hayrettin -Monastere De Gastria - Tekke Cami
9. İmrahor- Aya Studiyon Kilise Manastır- Tekke
10. K.Mustafa Paşa -St Andre Manastırı . Tekke
11. Toklu Dede - St Thecla - Cami
12. Gül - Ste Theodosie - Cami
13. İmaret - St Sauveur Pantepoptes- İmaret Cami
14. Ese Kapı (İsa Kapı)-Porte Antiguikisima- Cami Medrese.
15. Kilise Cami Vefa- St Theodore- Cami
16. Kasım Ağa -St Maria De Cople - Cami
17. Ahmet Paşa Hırami- Manastır De Et Jean-Baptiste Troullos- (veya Ayios İonnis) Cami
18. Mustafaçavuş,Manastır Mescidi(Topkapı)Kyramartha - Mescit
19. Mesih Paşa - St Mireleon - (Bodrum)Cami
20. Fethiyye - Pammakaristos- (1590 Da Cami)
21. Şeyh Süleyman Zeyrekte - Cami .
22. Sekbanbaşı-Monastere Du Christ De Martha- Cami
23. Balaban Ağa - Mausolee Byzantin - Mescit

[61] **Wiener, M. (2001).** İstanbul'un Tarihsel Topografyası. Yapı Kredi Yayınları, s.30, İstanbul.
[62] **Eyice. S. (1967).** İslam Ansiklopedisi. Milli Eğitim Basımevi, Cüz 53, A.B.C, s.1209, İstanbul.
[63] **Barkan, Ö. L. ve Ayverdi, E. H. (1970).** İstanbul Vakıfları Tahrir defteri. Fetih Derneği Neşriyatı Baha Matbaası, 953 nolu vakfiye s.25, İstanbul.

24. Atik Mustafa Paşa(Hz Cabir) -St Pierre Et Marcus - Azize Thekla -Cami
25. Şeyh Murad Mescidi -Kilise Cami -Müfti Hamamı ,Tekke.
26. Lala Hayrettin Cami Gülhane St Mary Khalkoprateia Kilisesi.

Kuruluşundan Günümüze Sur İçi Kiliseler

1. St İrene
2. Mangan Kilisesi
3. Euphemia Kilisesi Sultanahmet
4. Polyeuktos Kilisesi (524-527 de Anikia İuliana yaptırmıştır) Saraçhanede kalıntıları var.
5. Mongoltissa (Panaiya Moukhliotissa) Kanlı Kilise
6. Panayia Blachernae, Blachernae Kilise - ayazma Ayvansaray'da Bostan Sokak'ta
7. İonnes Prodromos Metohi -St Catherin, Turi Sina Manastırı
8. Ayios Yeoryios Metohi Kilisesi Fener'de Vodina Caddesi'nde
9. Sulu Manastır(St Marie Periv Lapte)- Samatya'da sonra Ermeniler'e verilmiş. 1461 de ilk patrikhane (Bkz. Resim 2.15).
10. Fener Patrikhane-Aya Yorgi -(patrikhane 1602 den günümüze.)Ayios Yeoryios .
11. Panagia Elpida Rum Ortodoks Kumkapı Gerdanlık ve Samsa sokakları .
12. Ermeni Patrikhanesi Kumkapı -Surp Asdvadzadzin (1641' den buyana Surp Vorvots Vorodman) Ermeni Kilisesi Kumkapı
13. Surp Hovhannes (gedikpaşa saray içi sokak).
14. Fener Ermeni Kilisesi - Egl.N.D La Cousolatrice .
15. Ahrida Sinagogu Balat.(Kürkçü Çeşme Sokağı)
16. Kasturya Sinagogu (Balat)
17. Selaniko Sinagogu (Balat)
18. Yanbol Sinagogu (Balat) halen faal Lapçınlar Sokak.
19. Çana Sinagogu , Fener Köprübaşı Sokak.
20. Karaim Sinagogu (Halil Paşa Burcu Yeni Cami yanında)
21. Küçük pazar Kilise ve ayazma
22. Ayaios Yeoryios Kilisesi (hızırilyas) Edirnekapı. Fatih'ten evvel var. eski Mihrimah yerinde.

23. Aya Nikola Rum Ortodoks Kilisesi Cibali.(Santa Claus-Noel Baba) Fener Abdülezel Paşa Caddesi
24. Ayios Theodoros Rum Kilisesi Yenikapıda
25. Panagia Rum Ortodoks Kilisesi (evvelce Hagia Paraskevi adında) Belgrad Kapı Hacı Hamza Mekteb Sokok'ta
26. Panayia Uranon Rum Kilisesi Edirnekapı Salmatomruk'ta Neşter Sokağı'nda
27. Panayia Suda Rum Kilisesi Ayvansaray.
28. Ayios Kostantini-Aya Helena Rum Kilisesi –Merhaba'da İmrahor İlyasbey Caddesi üzerinde.
29. Ayıos Nikalaos Ortodoks Kilisesi.Topkapı Posta ve Karatay Sokak.
30. Panagia Gorgoepikoos Kilisesi Altımermer. Hekimoğlu Ali Paşa'da.
31. Analipsis Kirche Samatya Akıncı Sokakta Ortodoks Rum .
32. Hagios Georgios (Kyparissiv)Kiparissas Servili Kilise Samatya.

Osmanlı devrinde, tarihi yarımadada etnik bölgelerle ilgili tespit 1882 C.Stolpe haritasında gösterilmiştir (Bkz. Şekil 2.20). Günümüzde mimari dokusuyla ulaşan Osmanlı devrinden kalan yerleşim alanları tarafımdan tespit edilerek harita üzerine işaretlenmiştir. Haritada gösterim yapılan bu alanlar, kesin sınır çizgileriyle ayrılmış bölgeler olmayıp sokak sokak ayrılmıştır (Bkz. Şekil 2.21).

Resim 2. 15 Surp Kevork Ermeni Kilisesi Samatya Marmara Caddesi (İ. Büyükseçgin).

Resim 2. 16 Fener Evleri.

Resim 2. 17 Balat Evleri (İ. Büyükseçgin).

Resim 2. 18 Balat Evleri (İ. Büyükseçgin).

Şekil 2. 20 Tarihi Yarımada Etnik Yerleşimi Haritası (C.Stolpe, 1882).

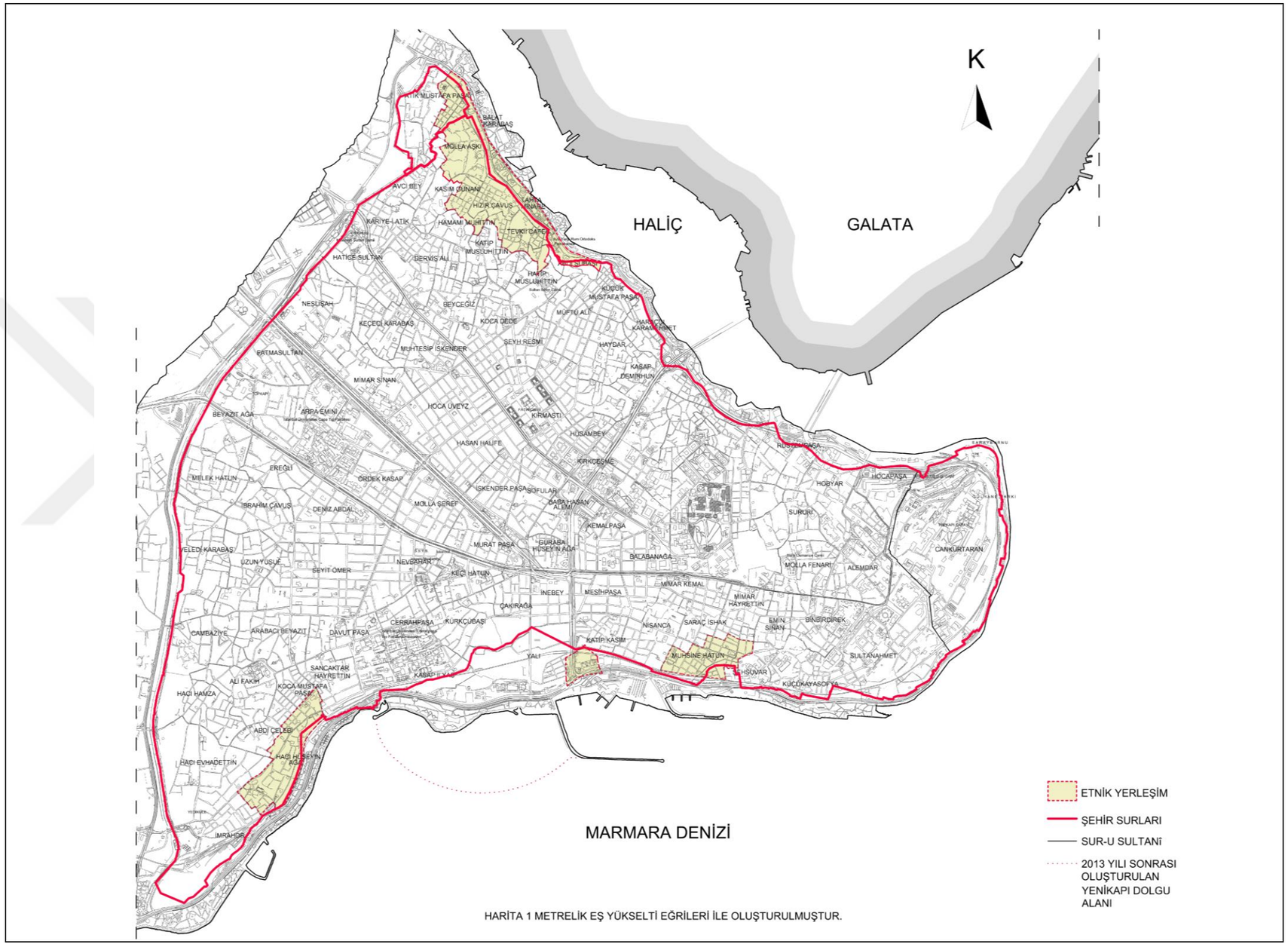

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ KORUMA VE RESTORASYON DOKTORA PROGRAMI

İSTANBUL TARİHİ YARIMADA'DA OSMANLI DÖNEMİ BÖLGESEL YAPILAŞMANIN GELİŞİM SÜRECİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (1453-1920)

DANIŞMAN: PROF DR. OĞUZ CEYLAN
HAZ: Y. MİMAR İSMAİL BÜYÜKSEÇGİN

TARİHİ YARIMADA ETNİK YERLEŞİM ALANLARI HARİTASI

Şekil 2. 21 Tarihi Yarımada Etnik Yerleşimi Haritası (İ. Büyükseçgin tarafından 2018 İBB Halihazır haritası üzerine işlenmiştir.)

2.4.3. Ticaret

Fetih öncesi, Bizans dönemindeki İstanbul'un ticaret merkezi olarak ilk çarşılarının Ayasofya ile Yerebatan dolaylarında bulunduğunu ve Beyazıt' ta bulunan Forum Tauri'ye kadar Mese boyunca devam ettiği belirtilmektedir (Bkz. Şekil 2.22). Bu cadde, iki tarafında revaklar ve arkasında da dükkân birimleri bulunur şekilde tasvir edilmektedir. Zamanla bu cadde bir ticaret aksı haline gelerek "Embolos" adı verilen çarşı kurgusu oluşmuştur. Bu çarşılar arasında Mese'den sonra en önemli çarşı, Beyazıt'tan Eminönü'ne inen "Makros Embolos'tur".64 Bu yol günümüzde, adı ve kullanımı bakımından Uzun Çarşı Caddesi ile yaşamaya devam etmektedir. Ancak revaklarından her hangi bir iz kalmamıştır. Bizans'ın ana ticaret aksı olan Mese ile liman bölgesi olan Eminönü arasındaki doğrudan bağlantıyı sağlaması Makros Embolos'un en önemli özelliğidir.[65] Forum Tauri'de ve şimdiki Uzun Çarşı'nın her iki tarafındaki ticaret merkezi, işlevini yeni iktidarın hakimiyeti altında devam ettirir. Burada 1455–1456'da "Bezzazistan-ı Cedid" (Yeni Bedesten – günümüzdeki adı Cevahir Bedesteni), değerli eşya ve kumaş çarşısı olarak inşasına başlanır78. Kurucusu Fatih Sultan Mehmet olan Kapalıçarşı, sonraki eklentileriyle Osmanlı kapalıçarşılarının en büyüğü aynı zamanda da en mükemmel organizasyona sahip olanıdır. Yazılı belgelerde "Çarşu-yı Kebir" (Büyük Çarşı) adıyla anılan ve 30.700 m2'lik örtü alanıyla büyük bir mahalleyi andıran bu çarşının çekirdeğini iki bedesten ile bunların dış cephelerindeki dükkânlar oluşturmuştur[66] (Bkz. Resim 2.19).

İstanbul'daki ticaret ve zenaat amaçlı hanların yapımı ise, 15. yüzyılın ikinci yarısında başlayarak Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar sürmüştür. Bu örnekler çoğunlukla iki ya da üç katlı, revaklı, açık orta avlulu ve kargir yapılardır.[67] 15. yy'dan günümüze ulaşmış tek han ise Fatih döneminden kalan 1461 tarihli **Kürkçüler Hanı**'dır. Mahmut Paşa Külliyesi'nin parçası olarak yapılmış iki avlulu bir handır [68] Fatih'in kuruluş döneminden sonra göç ettirme yöntemiyle oluşturduğu iskan sahaları, gündelik hayatın ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde çarşı, han gibi

[64] **Ceylan, O. (1989).** Geleneksel Türk Osmanlı Çarşı Yapılarının Oluşumu, Gelişimi ve Yakın Doğu Kültürleri ile Olan Etkileşimleri. (Basılmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
[65] **Benli, G. (2007).** İstanbul Tarihi Yarımada'da Bulunan Han Yapıları ve Avlulu Hanların Koruma Sorunları. (Basılmamış Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
[66] **Wiener, M. (2001).** İstanbul'un Tarihsel Topografyası. Yapı Kredi Yayınları, s.345, İstanbul.
[67] **Belge, M. (1998).** İstanbul'u Gezerken. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.123, İstanbul.
[68] **Benli, G. (2007).** Age, s.14.

iktisadi kurum ve cami, tekke gibi manevi kültür sembollerinin sınırladığı merkez etrafında oluşmuştur. Çakırağa Mahallesi'nde (günümüzdeki adı Beyazıd Mahallesidir) 1456'da yapılan ilk bedesten 15 kubbenin örttüğü kapalı bir mekânda 126 sandık (dükkân) ve 14 küçük sergi yerini kapsıyordu. Bölgenin Bizans döneminde de bir ticaret merkezi özelliği taşıdığı ve Forum Konstantinos ile Forum Tauri arasındaki kesimin esnaf loncaları tarafından kullanıldığı düşünülürse, Osmanlının yer seçiminde mevcuda uyduğu düşünülebilir. Bizans devrinde olduğu gibi Unkapanı, Odunpazarı ve Balıkpazarı gibi depolama yerleri Fatih Devrinde de fonksiyonlarını devam etmişlerdir. Ayrıca bu bölgeden ayrı olarak fetihten itibaren faaliyetini sürdüren bir diğer ticaret alanı Eski Odalar yakınındaki Saraçhane'dir (Bkz. Şekil 2.23). Fatih'in kurdurduğu saraçhanenin tam inşa tarihi 1475'tir.

Resim 2. 19 Kapalıçarşı görünüşü (www.itohaber.com).

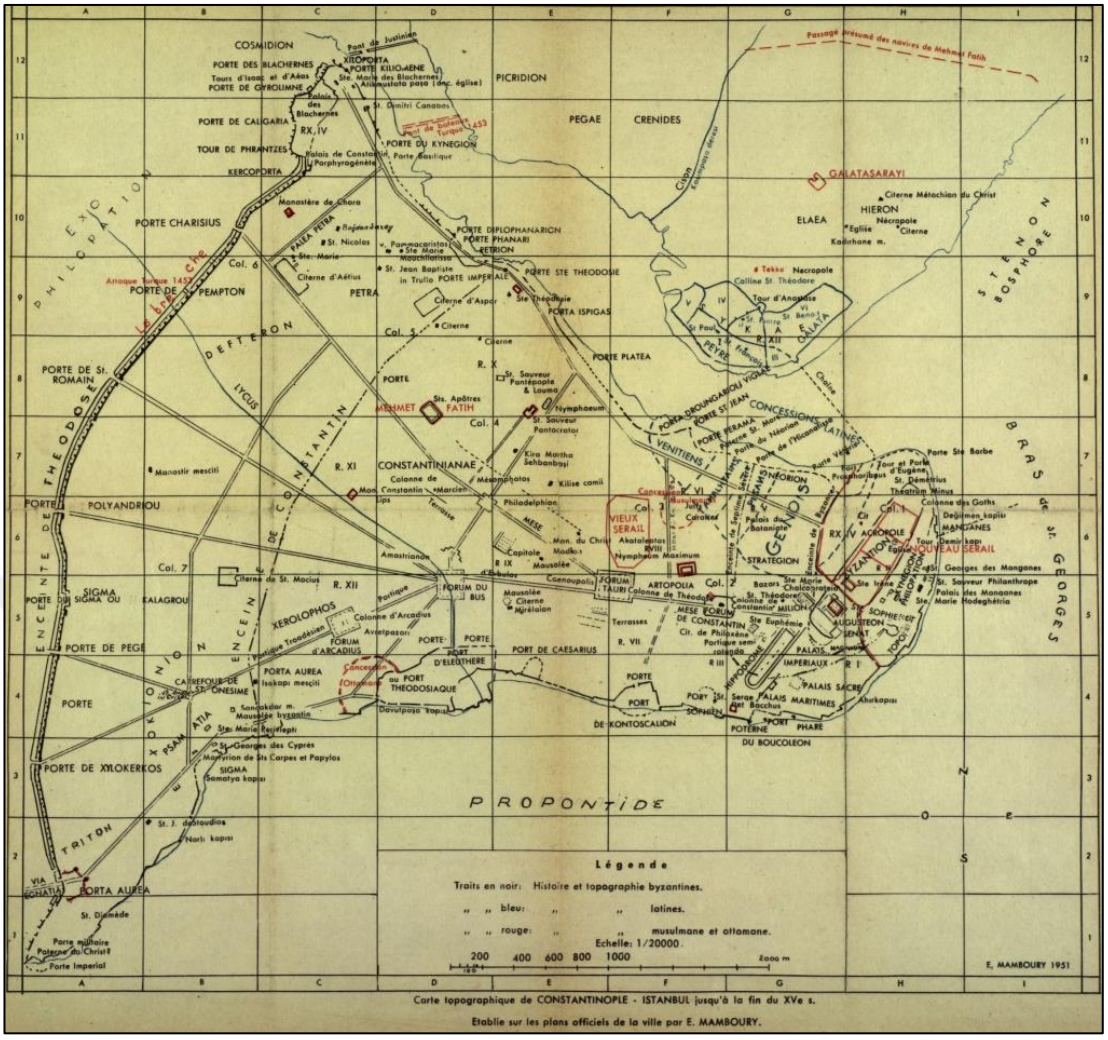

Şekil 2. 22 Tarihi Yarımada Haritası (E. Mamboury, 1951).

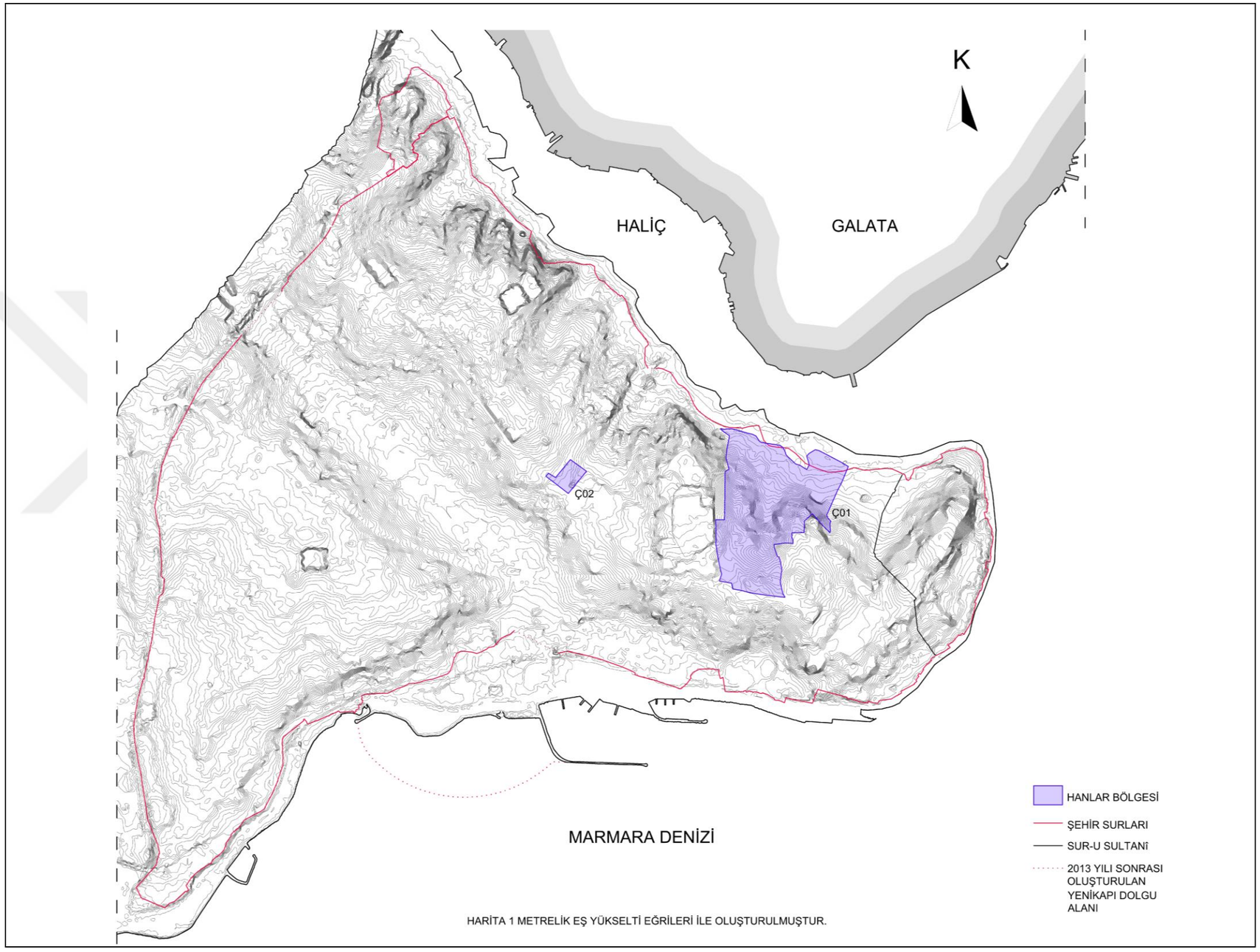

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ KORUMA VE RESTORASYON DOKTORA PROGRAMI

İSTANBUL TARİHİ YARIMADA'DA OSMANLI DÖNEMİ BÖLGESEL YAPILAŞMANIN GELİŞİM SÜRECİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (1453-1920)

DANIŞMAN: PROF DR. OĞUZ CEYLAN
HAZ: Y. MİMAR İSMAİL BÜYÜKSEÇGİN

TARİHİ YARIMADA TİCARET ALANLARI YERLEŞİM HARİTASI

Kapalı çarşı/ hanlar bölgesi	Ç01
Saraçhane	Ç02

Şekil 2.23 Yarımada Ticaret Alanları Haritası (İ. Büyükseçgin)

2.5. OSMANLI DEVLET MÜESSESELERİ

Osmanlı devlet müesseseleri denildiğinde şehir içinde büyük ölçekli arazi işgal eden, Devletin idare merkezi saraylar, askeri alanlar ve üst düzey devlet görevlilerinin görevlerini yaptıkları konaklar düşünülmelidir. Osmanlı'nın idare merkezi, İstanbul fethini takip eden ilk yıllarda, Beyazıt'ta Fatih'in yaptırdığı Saray-ı Atik, sonraki yıllarda ise Topkapı Sarayı (Sarayı Cedid) idi (Bkz. Şekil 3.2). Devlete ait merkezi idare ise Padişahın başkanlığında Kubbe Altı (Bakanlar kurulu) Vezirleri ki başında, daha sonra Sadrazam adını alan baş vezir bulunuyordu. Buna bağlı Vezirler, Şeyhülislam, Askeri Vezirler (paşalar), Reisülküttap (dışişleri bakanı), Defterdar, Subaşı ve Yeniçeri Ağası gibi makam sahipleri Osmanlı İmparatorluğu'nu yönetiyorlardı. Kubbealtı'na bağlı bu görevlilerin, tarihi yarımadada hem ikametgâhları hem de maiyetleri (kendilerine bağlı çalışan, kapusu halkı) ile yaşadıkları, resmi görev ifa ettikleri Daireleri (Konakları) vardı. Bu sistem, Sultan 2. Mahmut'un Vaka-i Hayriye 1826 düzenlemesine kadar sürmüştür. Bunu takiben 1864'de Tanzimat'la birlikte Osmanlı'da, Nezaretler(bakanlık) kurularak tarihi yarımada nezaret binaları inşa edilmiştir.

Divan-ı Hümayun'un, padişahtan sonra, başı Veziriazam (Sadrı-azam) olup divanın üyeleri (devletin idarecileri) şunlardı: Sadrıazam, Kapudan Paşa (donanma komutanı), Şeyhulislam, Kethüda (Sedaret kethüdası), Yeniçeri Ağası (kara ordusu komutanı), Defterdar, Reisülküttap (dışişleri bakanı), Darphane Emini, Zahire Emini, Tersane Emini, Baruthane Emini, Ulema ve Kâtipler[69].

Vezirlerin kalabalık maiyetlerine Kapu Halkı ismi verilirdi ve Kapu Halkı mükemmel olan vezirlere de Kapusu mükemmel Vezir denilirdi. Bunların Maiyyetleri en aşağı 300 kişi idi. 1158 H (1745 M) de Hüdavendigar Sancağı Mutasarrıfı Vezir Abdurrahman Paşa'nın Üçyüz nefer kapı halkı vardı. Devlet İdaresinde (divanı hümayunda) görev almış kişilerin, Osmanlı'nın Batılı sistemde Nezaretler kuruluncaya kadar geçen zaman içinde, kalabalık maiyetleri ile çeşitli konaklarda faaliyet gösterdikleri görülmektedir[70].

[69]**Uzunçarşılı, İ. H. (1988c).** Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu, s.267, Ankara.

[70] **Age,** s.269.

3. OSMANLI DEVLET MÜESSESELERİ VE YARIMADA'DA YERLEŞİM BÖLGELERİ

3.1 SARAYLAR

3.1.1 Padişahlar ve Ailelerine Ait Saraylar

Sarayı Cedidi Amire adı verilmiş olan Topkapı Sarayı'nın yapımına 872 H(1467 M)de başlanıp Bab-ı Hümayun üzerindeki kitabeye göre 883 H (1478 M) de bitirilmiştir. Sarayın yapıldığı bu mevkie Uzunçarşılı Zeytinlik mevkii dendiğini bildirmektedir.[71]

Yeni saray daha sonra Topkapı Sarayı adını almıştır. Sonraki tarihlerde Sarayburnu üzerinde, eskiden denizden gelecek tehlikeye karşı sarayı muhafaza etmek üzere bulunan Topun yanındaki kapıya, Topkapı denilmiş ve sonra oraya Ahşap bir bina yaptırılıp Topkapı Sarayı adını almış ve daha sonra bu isim yeni saraya teşmil edilmiştir[72] (Bkz. Şekil 3.1). 16. yüzyıl itibariyle Topkapı sarayı yapıları daha sonra ilave edilen 17. ve 18. yüzyıl binalarından ayrıştırılarak değerlendirilirse, alanın bugünkü gibi çok fazlaca yapılarla dopdolu olmadığı görülür. Ayrıca Sarayburnu'na kadar inen sahil sarayları ve bunun devamı niteliğinde Sirkeci'ye kadar gelen, saraya ait deniz kıyısındaki İncili Köşk, Sepetçiler Kasrı, Kayıkhane Hamlacılar Köşkü gibi yapılar da 16. yüzyıla tarihlenmektedir. Ancak bunların da önemli bir kısmı günümüze ulaşmamıştır.

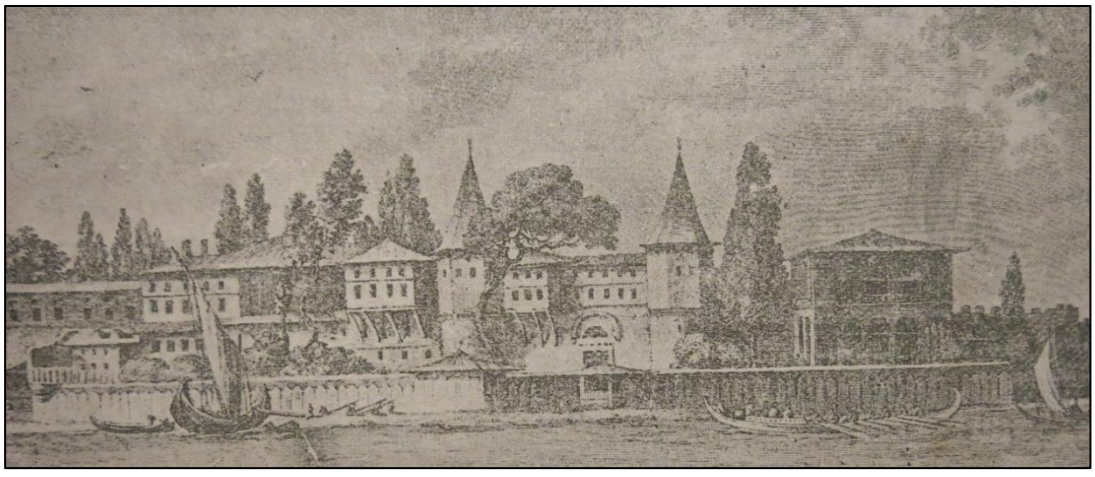

Şekil 3. 1 Eski Gravürde Topkapı Sarayı sahil yapıları.

[71] **Uzunçarşılı, İ. H. (1983).** Osmanlı Tarihi 18. Yüzyıl. Türk Tarih Kurumu, Cilt 2, s.157, Ankara.
[72] **Age,** Cilt 2, s.519.

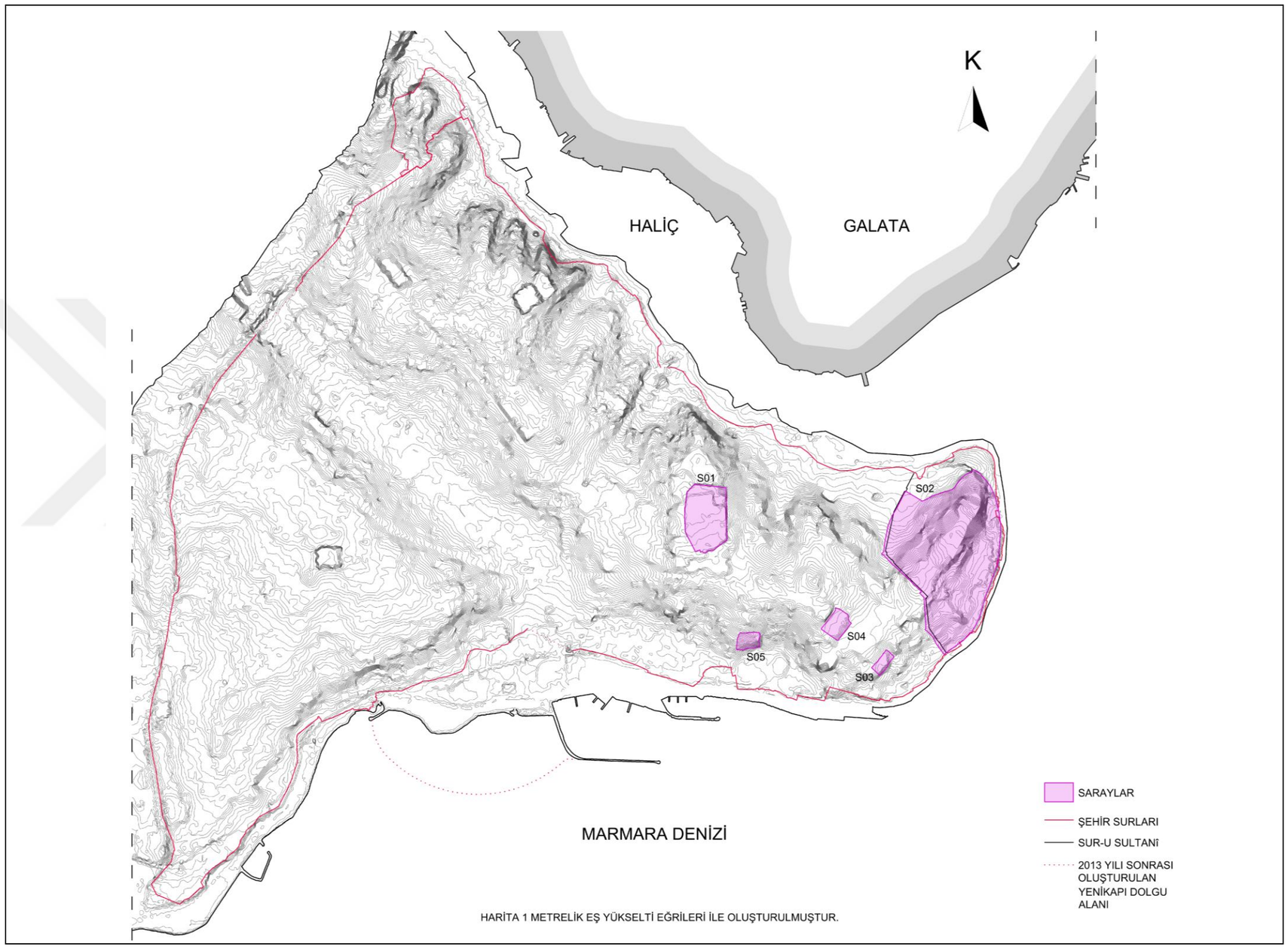

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ KORUMA VE RESTORASYON DOKTORA PROGRAMI
İSTANBUL TARİHİ YARIMADA'DA OSMANLI DÖNEMİ BÖLGESEL YAPILAŞMANIN GELİŞİM SÜRECİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (1453-1920)
DANIŞMAN: PROF DR. OĞUZ CEYLAN HAZ: Y. MİMAR İSMAİL BÜYÜKSEÇGİN
TARİHİ YARIMADA SARAY YERLEŞİM ALANLARI HARİTASI

Padişah ve Sultan Sarayları		Sadrazam Sarayları	
Beyazıt Sarayı	S01	Sokullu Sarayı	S03
Topkapı Sarayı	S02	İbrahim P. Sarayı	S04
Esma S. Sarayı	S05		

Şekil 3. 2 Yarımada Saray Yerleşimi Alanları Haritası (İ. Büyükseçgin).

Eski Saray:

Fatih Sultan Mehmet, fethin ardından İstanbul'daki ilk sarayını, Beyazıt ve Süleymaniye Camileri arasında bulunan, bugün İstanbul Üniversitesi olarak kullanılan alan üzerinde yaptırılmıştır. Fatih, Topkapı Sarayı(yeni saray)'nı yaptırdıktan sonra, Saray-ı Atik (eski saray) olarak anılan bu ilk saray, 19 sene kullanmıştır. 2. Beyazıt, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman devirlerinde de saray olarak kullanılan bu yer, Kanuni döneminde Harem'in Topkapı Sarayı'na alınması ile terkedilmiştir. Bu tarihten itibaren saray, yalnızca vefat etmiş padişah ailelerinin ve yaşlı, gözden düşmüş cariyelerin ikametgâhı olarak kullanılmıştır. Padişahların Ramazan Bayramı'nın 3. günü Eski Saray'a gidip oradaki kadın ve erkeklerin tebriklerini kabul etmeleri adetti. Bu adet 1777 senesine kadar devam etmiştir[73].

Yüksek duvarlarla çevrilmiş olan eski saray içindeki yapıların mimarisi yangın ve depremlerden dolayı sık sık değişmiştir. 1687 yılında çıkan ve 5 saat süren yangında sarayın birçok yeri yanmıştır. Sultan 2.Ahmet in annesi Muazzez Sultan çok korktuğu bu yangında ölmüş ve Üsküdar'da defnedilmiştir[74].

Ayrıntılı bilgiye sahip olmadığımız Eski Saray'la ilgili olarak, gerek Prof. Dr. Süheyl Ünver'in Edirne Sarayı adlı eserinde gerekse Edirne Sarayı'ndan bahseden makalelerde Sarayı Atik yapılırken, Edirne Sarayı'nın sisteminin örnek alınarak yapıldığı belirtilmektedir. Günümüzde Eski Saray ile ilgili bilgilere sadece eldeki mimari bilgi ve belgelerin değerlendirmesiyle ulaşabilmektedir.

Saray, Fatih devrinden kalan ve Edirne Sarayı'nda da bulunan, üçgen payelerle desteklenmiş yüksek sur duvarlarıyla çevrelenmiştir. Bu duvarlar, üç kapısı, 2. Beyazıt suyolu haritasında da görülen ve günümüzde mevcut olan, biri Beyazıt meydanına, biri Vezneciler'e biri Mercan tarafına ve biri de Süleymaniye tarafına bakan dört kapısıyla dışa açılır. Suyolu haritasında Mercan tarafındaki kapı diğerlerine göre daha görkemli olarak resmedilmiştir (Bkz. Şekil 3.3). Vezneciler tarafına açılan kapının hemen solunda, müstakil bir duvarla çevrelenerek ayrılmış ve Harem olduğunu düşündüğümüz yapılar topluluğu, 1850'lerde çekilen James

[73] **Bilgicioğlu, B. (2009).** "Saray-ı Atik-i Amire". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 36, s.122, İstanbul.
[74] **Koçu, R. E. (1958-1971).** İstanbul Ansiklopedisi. Koçu Yayınları, Cilt 10, s.5297, İstanbul.

Robertson fotoğrafında yıkılmadan önceki halleriyle yer almaktadır (Bkz. Resim 3.1). Eski Saray'dan kalan ve alan seraskerliğe tahsis edilince, bakımı yapılarak bir müddet seraskerlik konağı ve askeri birimler olarak kullanılan yapılar, sarayın orta avlusundan 1850'lerde çekilen bir diğer James Robertson fotoğrafında görülebilmektedir (Bkz. Resim 3.4, 3.5, 3.6). Daha sonra bu yapılar yıkılarak yerine, 1864-1866 yıllarında günümüzde İstanbul üniversitesi rektörlük binası olarak kullanılan Harbiye Nezareti binası, Fransız mimar Bourgeois'e yaptırılmıştır. Beyazıt meydanına bakan diğer kapının ilk halinin nasıl olduğu bilinmemekle birlikte, 1827'de Sultan 2. Mahmut tarafından, Bab-ı Ali'nin Soğukçeşme tarafına bakan girişindeki kapısına benzer şekilde, Ampir mimari üslupta, dilimli kubbe etrafında dört tarafa eğrisel saçaklı görkemli bir kapı yaptırılmıştır (Bkz. Resim 3.2, 3.3).

Daha sonra Hocapaşa yangını sonrası yol genişletme çalışmalarında bu kapı da yıktırılmıştır. Günümüze ulaşan İstanbul Üniversitesi merkez binasının girişindeki, Zafer takı şeklindeki anıtsal kapı ve iki yanındaki iki köşk, 1864'te Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılmıştır (Bkz. Resim 3.7). Kapının iç tarafında meşhur hattat Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin, dış tarafta ise hattat Şefik Bey'in hatları bulunur. Kapı üzerindeki Abdülaziz'in tuğrası bulunan madalyon harf inkılabı sonrası kapatılarak üzerine "TC" harfleri ve "İstanbul Üniversitesi" yazıları yazılmıştır. 2014 yılına kadar kapalı bulunan tuğra, anıtlar kurulunun 19.02.2014 tarihli kararına istinaden tekrar açılmıştır[75].

Saray, Yeniçeri Ocağının 1826' da kaldırılmasından sonra, Bab-ı Seraskeri'ye tahsis edilmiştir. Daha sonra Harbiye nezareti olan alan, 1933'te İstanbul Üniversitesi'ne tahsis edilmiştir. Günümüzde de İstanbul Üniversitesi merkez kampüsü olarak kullanılmaktadır.

[75] **Büyükseçgin, İ. (2015).** "Eski Saray Fatihin İlk Sarayı ve Bilinmeyenler". Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, Sayı 381, s.34-39, İstanbul.

Şekil 3. 3 2.Beyazıt Suyolu haritasında Saray-ı Atik (Çeçen, 1997).

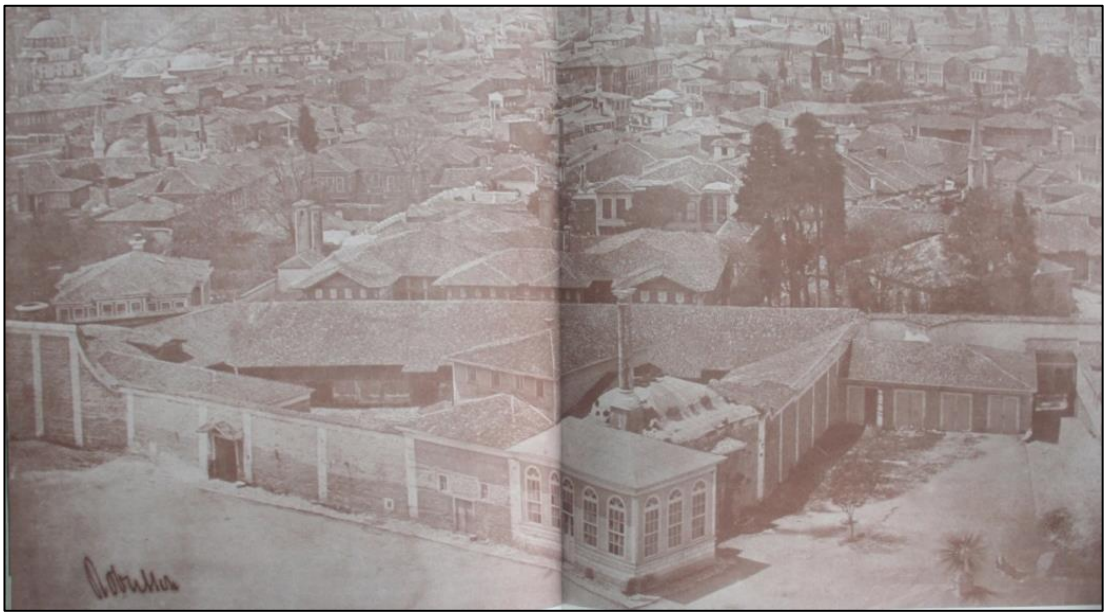

Resim 3. 1 Harem bölümü ve vezneciler tarafı kapısı (Eldem, 1979).

Resim 3. 2 Sultan 2. Mahmut un yaptırdığı Bab-ı Seraskeri Kapısı beyazıt meydanına bakan görünüşü.

Resim 3. 3 Sultan 2. Mahmut un yaptırdığı Bab-ı Seraskeri Kapısı saray içinden görünüşü (Eldem, 1979).

Resim 3. 4 Eski Saray'a ait olduğu düşünülen yapılar gurubu (Ferrier-James Robertson 1850'ler).

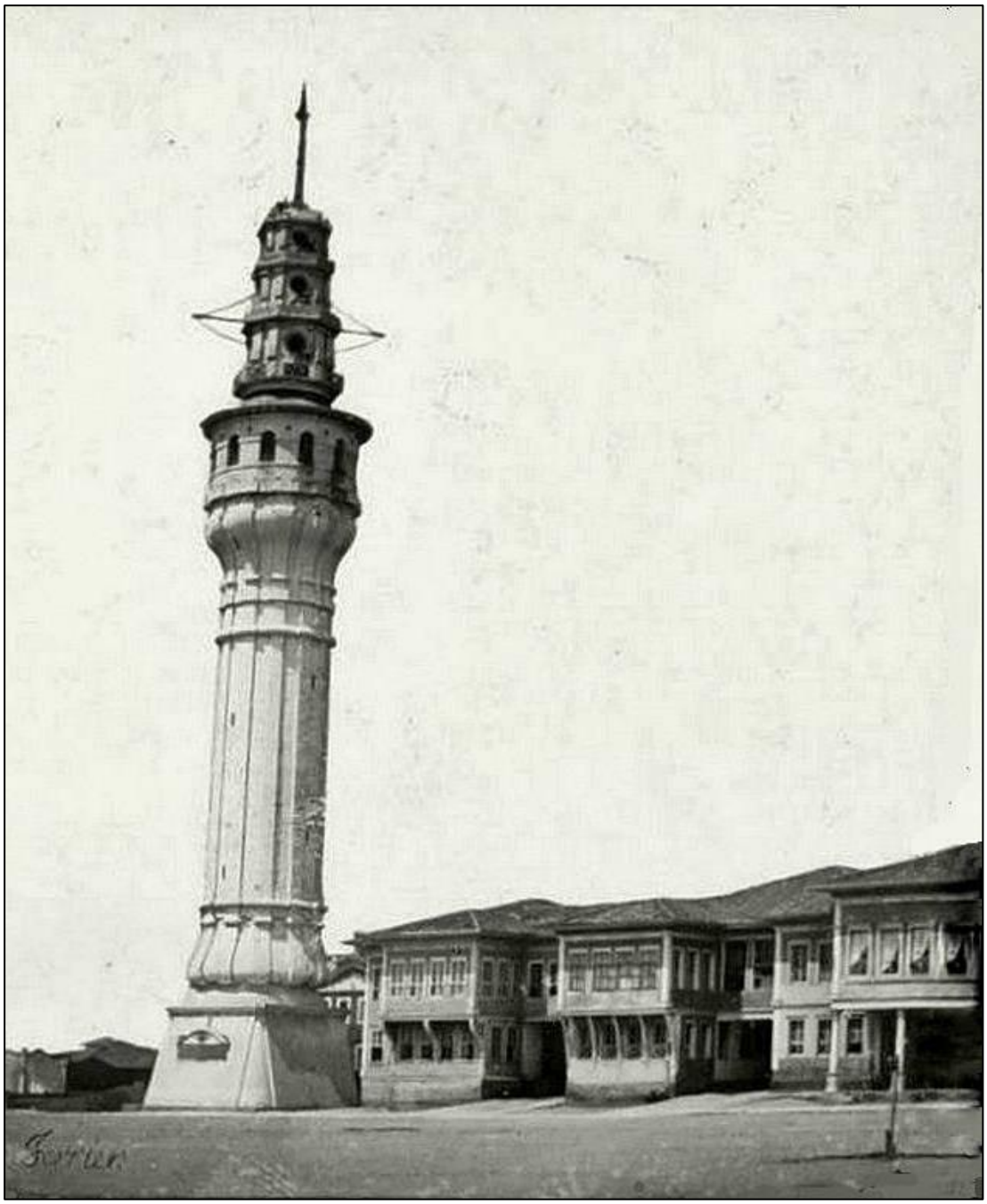

Resim 3. 5 Eski Saray'a ait olduğu düşünülen yapılar gurubu (Ferrier-James Robertson 1850'ler).

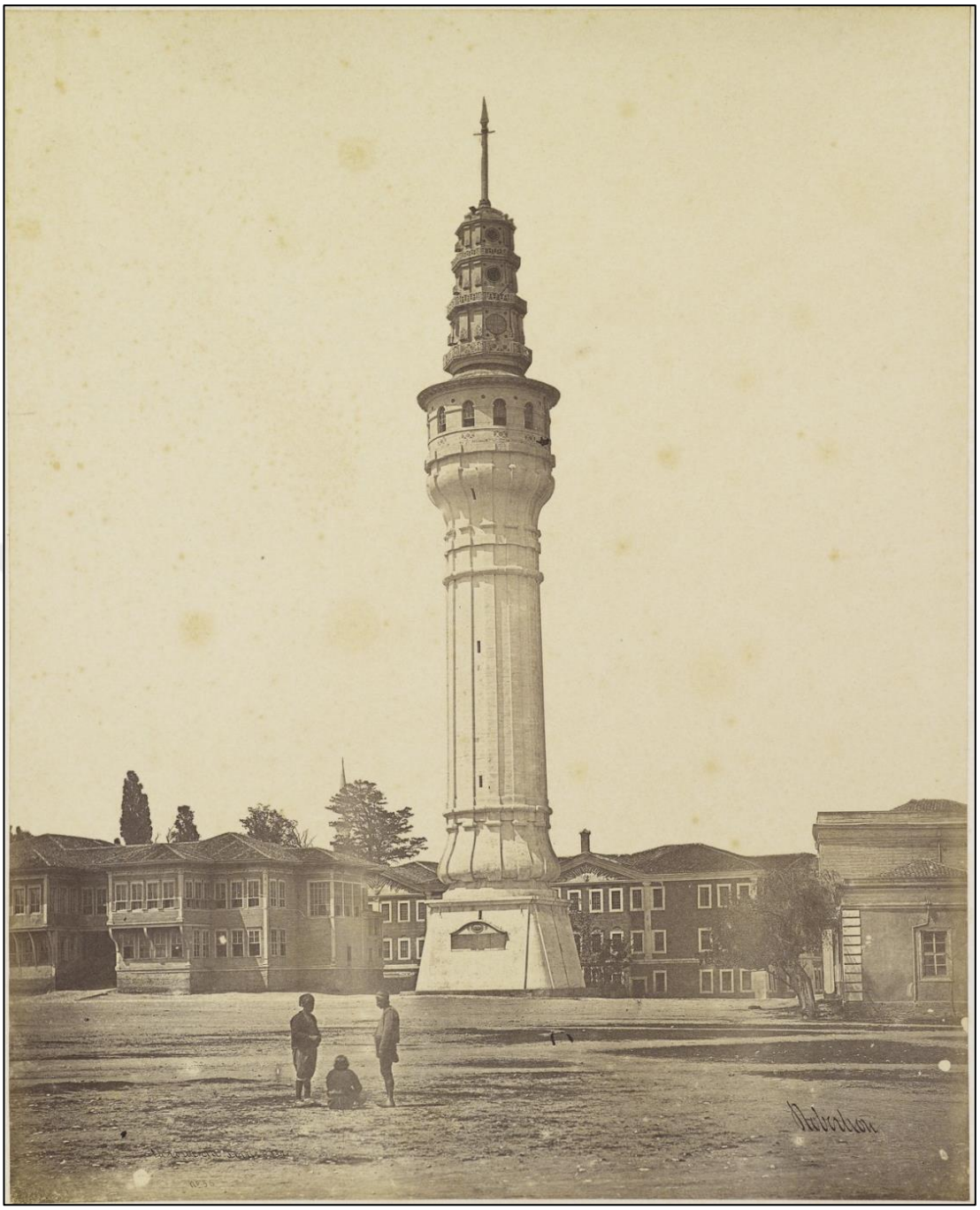

Resim 3. 6 Saray orta avlusu (James Robertson,1850’ler).

Resim 3. 7 Sultan Abdülaziz'in yaptırdığı Bab-ı Seraskeri Kapısı (1890'lar).

Bu iki büyük Padişah'a mahsus saray dışında, tarihi yarımadada sultan ailesine ait, başka saraylar da mevcuttur. Ayşe Sultan Sarayı, Zeynep Sultan Sarayı gibi örneklerden sadece Kadırga'da bulunan Esma Sultan Sarayı'nın yerleşim bilgilerine ulaşılabilmektedir(Bkz. Şekil 3.4).

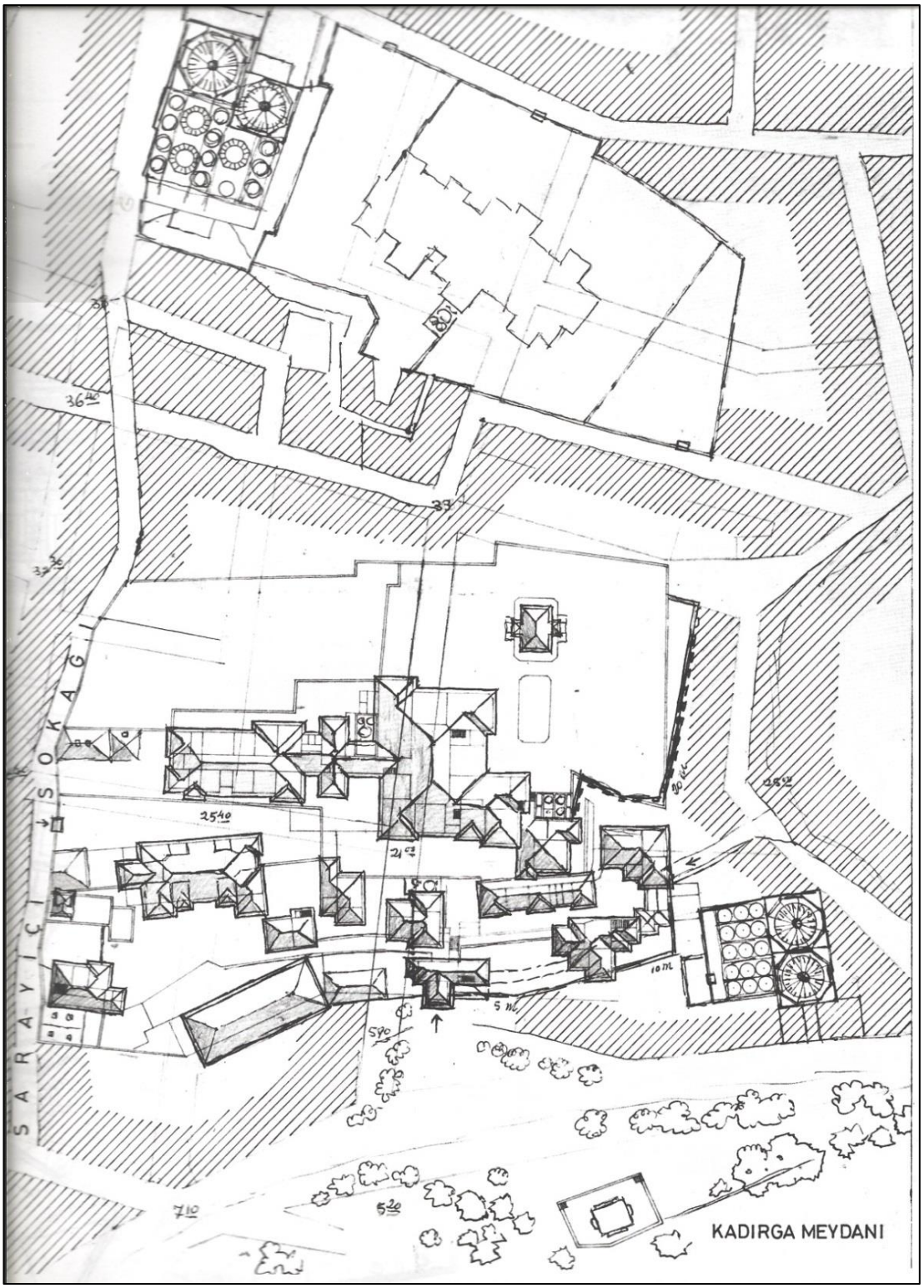

Şekil 3. 4 Esma Sultan Sarayına ait yerleşim planı (Eldem, 1987).

3.1.2 Sadrazamlara Ait Saraylar

En geniş maiyetin Sadrazama (Baş vezire) ait olması dolayısı ile sadrazam konakları çok kapsamlı ve büyüktü. Sadrazamların ikametgâhlarının, maiyetleri ve kapu halkının kalabalıklığı sebebiyle büyük ve kapsamlı olmalarından dolayı bu yapılar için Sadrazam Sarayı tabiri kullanılagelmiştir.

İlk devirlerden itibaren on yedinci asır ortalarına (H. 1054-Miladi 1654 senesine) Derviş Mehmed Paşa sedaretine kadar, Veziriazamlara mahsus resmi bir Sedaret Dairesi yoktu. Çok defa Saraya yakın mahallerdeki konaklara yerleşen Veziriazamlar, konaklarının Selamlık kısımlarını Paşa Kapısı ittihaz etmişlerdi. 4. Mehmed zamanında 1654 M de Veziriazam Derviş Mehmed Paşa, Alay Köşkü'nün karşı sırasında bulunan, Esbak Sadrıazam Halil Paşa Sarayı verilmiş işte bu tarihten itibaren sadrıazamlara mahsus bir Paşa Kapısı meydana gelmişti[76]

Sadrazam Sarayı'nda (Paşa Kapısı), Kethüda, Reisülküttab, ve Çavuşbaşılarıyla bunların maiyyetleri olan kalemler ve katipler bulunurlardı. Diğerlerinin daireleri Bab-ı Âli dışındaydı. Dîvan'ın toplanmadığı pazartesi ve perşembe günlerinde (18.asır sonunda) yani bu iki tatil gününde Bab-ı Âli memurlarından yalnız Kâtipler nöbetleşe çıkabilirdi.[77]

Tarihi yarımada içinde Sadrazam Sarayı olarak günümüzde iki yapı bilinmekte ve bunlar eski fotoğraflardan incelenebilmektedir. Bunlar Kanuni dönemine ait İbrahim Paşa ve Sokullu Mehmet Paşa Saraylarıdır. İbrahim Paşa Sarayına ait herhangi bir kitabe mevcut değildir. Ferhat Paşa Sarayı'nın, Vezneciler eski odalar Laleli arasında olduğu anlatımı vardır ancak yapılara ait hiçbir iz bulunmamaktadır. Yine Evliya Çelebi Sultan Ahmet'in camisini yaptıracağı arsa üzerindeki beş adet vezir sarayını malıyla alıp yıktırdığından bahseder[78]. 63 Sadrazam'ın görev yaptığı sur içi bölgesinde diğer sadrazamlara ait anlatım dışında bir buluntuya rastlanılmamıştır.

Sadrazam konakları ile ilgili en eski yapı kalıntısı, Sultanahmet'te arasta güneyindeki Torun Sokağı boyunca uzanan ve daha güneyde Akbıyık Değirmeni Sokağı kuzeyine

[76] **Uzunçarşılı, İ. H. (1988c).** Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu, s.250, Ankara.
[77] **Age,** s.255.
[78] **Kahraman, S. A. ve Dağlı, Y. (2014).** Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi. Yapı Kredi Yayınları, Cilt 1, s.173, İstanbul.

rastlayan Sokullu Mehmet Paşa Sarayı'na ait yüksek istinat duvarlarıdır[79] (Bkz. Resim 3.8, Şekil 3.5). Sarayın düzen ve planlaması ile ilgili S.H. Eldem, Türk Evi kitabında Ahmet Refik'ten alınma şu satırlara yer vermiştir.

"…..Sultan kapısı yanında bir baltacılar odası, kapıcılar odası üstünde altlı üstlü kapı Ağası odası, bir büyük ve bir küçük ağalar odası, önünde çeşme ve kenefler, bir Hoca odası, bir kiler ve Divanhane, biribirine karşı çinili iki büyük oda, orta sofası ve fıskiye, karşısında bir büyük havuz ve köşk, sadefkari pencereli ve halkari musandıralı ve çinili kaftan odası, içi şadırvan ve havuzlu on dört arabi pencereli sadefkari dolaplı sekiz direkli iki şehnişinli, ve bir kubbeli çinili oda, üstünde çinili ve bir kubbeli köşk, Çinili has ve mükemmel bir hamam, dolapları ve kapısı halkari çinili bir kış odası yanında çinili mükellef bir Çilehane, büyük bir daye odası, büyük bir divanhane, bir kethüda odası, üstünde bir köşk, beş mükemmel oda, önünde dehliz, iki yan sofalı kiler, altı Zir-i zeminli hazine odası, üç halvetli altı kurnalı ve havuzlu bir büyük hamam, diğer avluda dört hastalar odası ve çeşme, iki Fırınlık bir matbah, bir büyük odunluk, dört bahçe, içinde bir havuzla kurşun kubbeli bir Köşk…." Bunlar Sokollu Sarayı'nın dâhili ve daire kısmında olanlardı. Dış kısmındaki odalar da şunlardı:

"….. Bir Büyük divanhane, yanında bir arz odası, Divanhaneye bitişik birbirine karşı iki oda, iki Has oda, ve bir orta sofası, iki Dehliz, bir set mesiresi, Abdesthane, önünde bahçe ve şadırvan, Halkari ve sedefkari pencereli ve dolaplı çinili bir Büyük oda, Yanında içeri girilecek dehliz, iki Mükellef Hamam, ve abdesthane ve müsterah, büyük bir Hazinedarbaşı odası, ve abdesthane ve kenef, karşısında bir oda, altlı üstlü tulani bir büyük nöbetçiler odası, bir büyük içoğlanlar odası, bir büyük İçoğlanlar muallimhanesi, önünde iç oğlanlar meydanı, bir büyük altlı üstlü hazine odası, Çamaşırhane, bir karğir kütük mahzeni, bir Mehterhane, iki saraç odası, bir dehliz, bir çamaşırhane, bapı üstünde bir kethüda odası, yanında bir hazine odası, bir nöbetçi çavuşlar odası, Abdesthane, Çaşniğirler için otuzyedi oda, altında dört Büyük Tayfa ahırı, Tahminen beşbin araba otluk alır Zir-i Zemin bir büyük mahzen, birbirine karşı iki has ahır, içinde bir kuyu ve önünde bir çeşme, bir kuyumcular karhanesi, bir büyük kapıcı odası, Meydanı ve şadırvanı, bir büyük fırın anbarı, üç

[79] **Eldem, S. H. (1987).** Türk Evi. Taç Vakfı Yayınları, Cilt 2, s.21,26 ve 27, İstanbul.

fırın, içinde akarsu ve ve tekneler, üstünde büyük bir oda, Fevkani tulen kırk zir'a ve arzen zir'a Terziler Karhanesi, altı ahır, Helvahane, dört un ambarı, Fevkani dokuzbap kilerciler odası: bir büyük akar sulu matbah, onbir adet aşçılar odası, çeşme ve kenef. Sarayda Cari olan su ikibuçuk lüle idi….."[80]

Resim 3. 8 Sultanahmet'te Sokullu Sarayından kalan Duvar Bakiyesi(İ.Büyükseçgin)

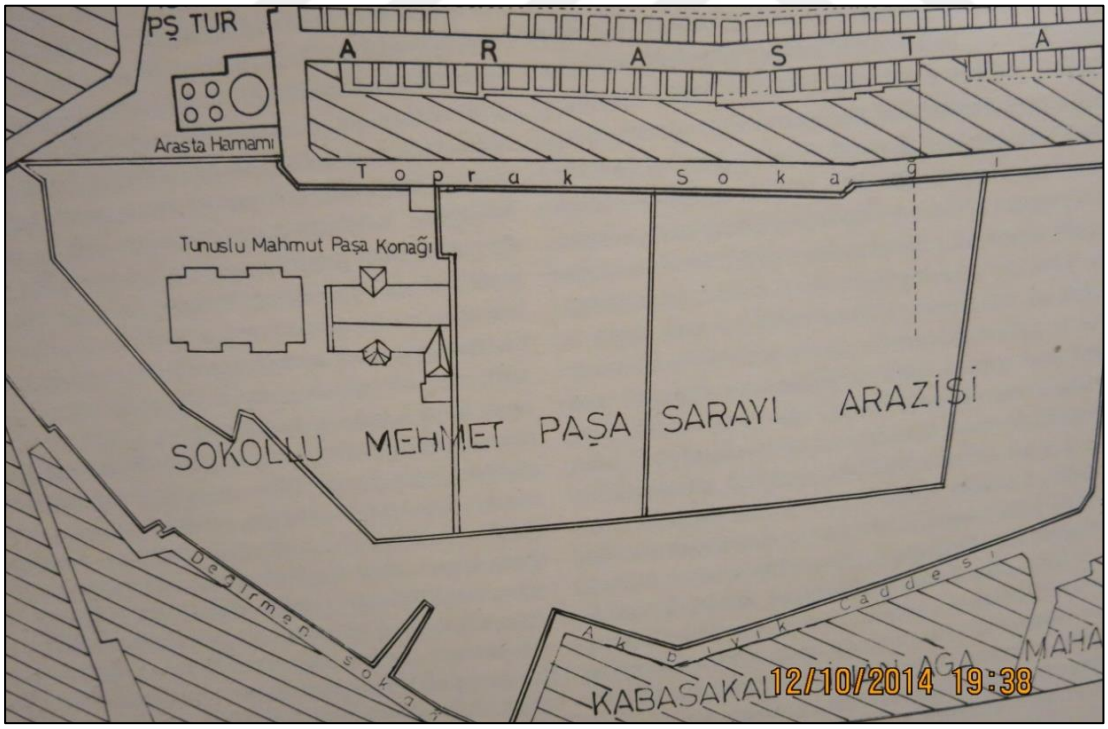

Şekil 3. 5 Sokullu Sarayı arazisi (Eldem, 1987).

[80] **Eldem, S. H. (1987).** Türk Evi. Taç Vakfı Yayınları, Cilt 2, s.123, İstanbul.

Günümüze bir bölümü ulaşan bir diğer sadrazam sarayı Sultanahmet At Meydanı'ndaki İbrahim Paşa Sarayıdır (Bkz. Resim 3.9). Kanûnî Sultan Süleyman dönemi sadrazamı, Makbul İbrâhim Paşa tarafından Sarayın yaptırıldığı bilinmektedir. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ndeki, İstanbul Emini Ömer Ağa tarafından padişaha takdim edilmiş olan 927 (1521) tarihli bir yazıya göre, saray mevcut bir konağa önemli değişiklikler, eklemeler ve tamirler yapılmasıyla meydana getirilmiştir. İçinde bir kule ve çardağı, köşk, hazine odası, hamam, kiler, mutfaklar, divanhâne, hassa evleri, ahır gibi kısımları bulunan bu yapı çok bulunmaktaymış. Seferden dönen padişah burada ağırlanmış, sadrazamlığa yükselen İbrâhim Paşa'nın muhteşem düğünü 1524'te aynı yerde yapılmıştır[81]. Bir dönem yapının avlusunda Düğümlü Baba Tekkesi bulunmuştur (Bkz. Resim 3.10). Günümüzde İslam Eserleri Müzesi olarak kullanılmaktadır (Bkz. Resim 3.12).

Resim 3. 9 Sultanahmet'te İbrahim Paşa Sarayı (Kargopoulo, 1875).

[81] **Eyice, S. (2000).** "İbrahim Paşa Sarayı". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 21, s.345-347, İstanbul.

Resim 3. 10. Atmeydanı'ndan İbrahim Paşa Sarayı.

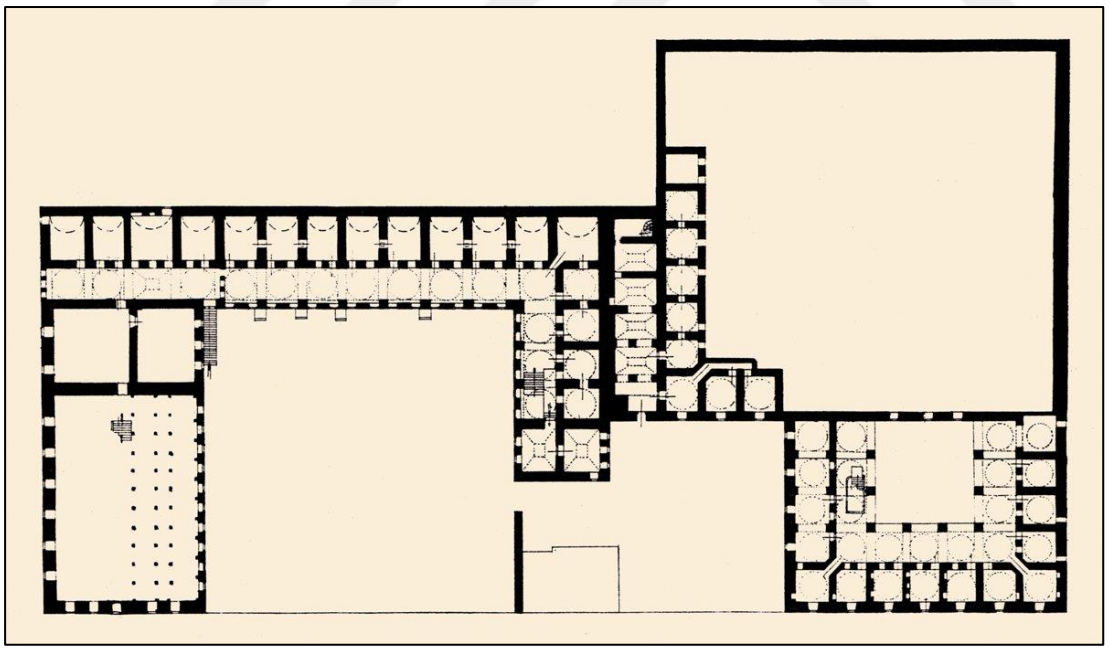

Resim 3. 11. İslam Ansiklopedisinde İbrahim Paşa Sarayı 1. Kat Rölövesi (Eyice, 2000).

Resim 3. 12 Günümüzde İslam Eserleri Müzesi olarak kullanılan İbrahim Paşa Sarayı.

3.2 ASKERİ YERLEŞİM ALANLARI

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesinin ardından ilk yaptırdığı yapılardan biri Vezneciler'deki Eski Odalar adıyla bilinen kışladır[82]. Bugünkü genelkurmay başkanlığı statüsünde olan Süleymaniye altındaki Ağa Kapısı ile birlikte, ilk saray olan Beyazıt Sarayı'nın çevresinde ve güvenliğini sağlayacak şekilde ayrıca tüm yarımadaya hakim konumda konumlandırılmıştır. Tarihi yarımada diğer askeri alanlar, Ayasofya yanında Cebehane (Cebeciler kışlası), Ahmediye'de Yeni Odalar (yeniçeri kışlası ve talimhanesi), Yedikule (iç kale), Unkapanı'nda Güreşçiler (pehlivanlar) Tekkesi ve talimgâhı, Ahi Çelebi civarı Haliç kıyısında Çardak (yemiş iskelesi-gümrük sahası) ile Cankurtaran'da Barbaros Vakfı Kışla Evleridir. (Bkz. Şekil 3.6)

Askeri Bölgeler olarak ayırdığımız A3 no'lu Yeni Odalar (Ahmediye) bölgesi ile A5 no'lu Unkapanı'ndaki Güreşçiler Tekkesi bölgesi arazileri, burada hedefe ok atışı yapılmasıyla (ki bu atışlara Puta Atışı adı verilmiştir.) ilgili olarak Şekil 3. 56'da verilen harita üzerinde yaklaşık işaretlenmiştir. Puta Atışları 250 ila 400 gez'lik mesafede yapılmaktadır. Uzunluk ölçüsü olarak bir gez 0,66 metre olduğuna göre atış yapılan saha 165 metre ila 265 metre mesafedir[83].

Vezneciler'deki Eski Odalar' da Acemioğlanları Kışla Mescidi[84], Ahmediye'deki Yeni Odalar'da Orta Camii[85], Çardak'ta Eminönü'nde Zindan Han yanında, Ahi Çelebi namı diğer Kanlı Fırun Mescidi[86], Yedikule içindeki Fatih Cami, askeri bölge içindeki camilerdir.

---

[82] Bkz. **Tekindağ, M. C. Ş. (1967).** "İstanbul/Askeri Yerleşimler". İslam Ansiklopedisi. Milli Eğitim Basımevi, Cüz 53, A.B.C, s.1200, İstanbul.
"Fatih 21 Haziran 1453 günü İstanbul'dan ayrılıp Edirne'ye giderken şehirde güvenlik için 1500 yeniçeriden mürekkep bir kuvvet bıraktı."
Bu kışla askeridir.
[83] **Öğretici, A.** "Puta Atışlarına Genel Bir Bakış". www.tirendaz.com erişim tarihi: 14.01.2018.
[84] **Galitekin, A. N. (2001).** Ayvansarayi Hüseyin Hadikat-ül Cevami. İşaret Yayınları, s.205, İstanbul.
[85] **Age,** s.76.
[86] **Age,** s.324.

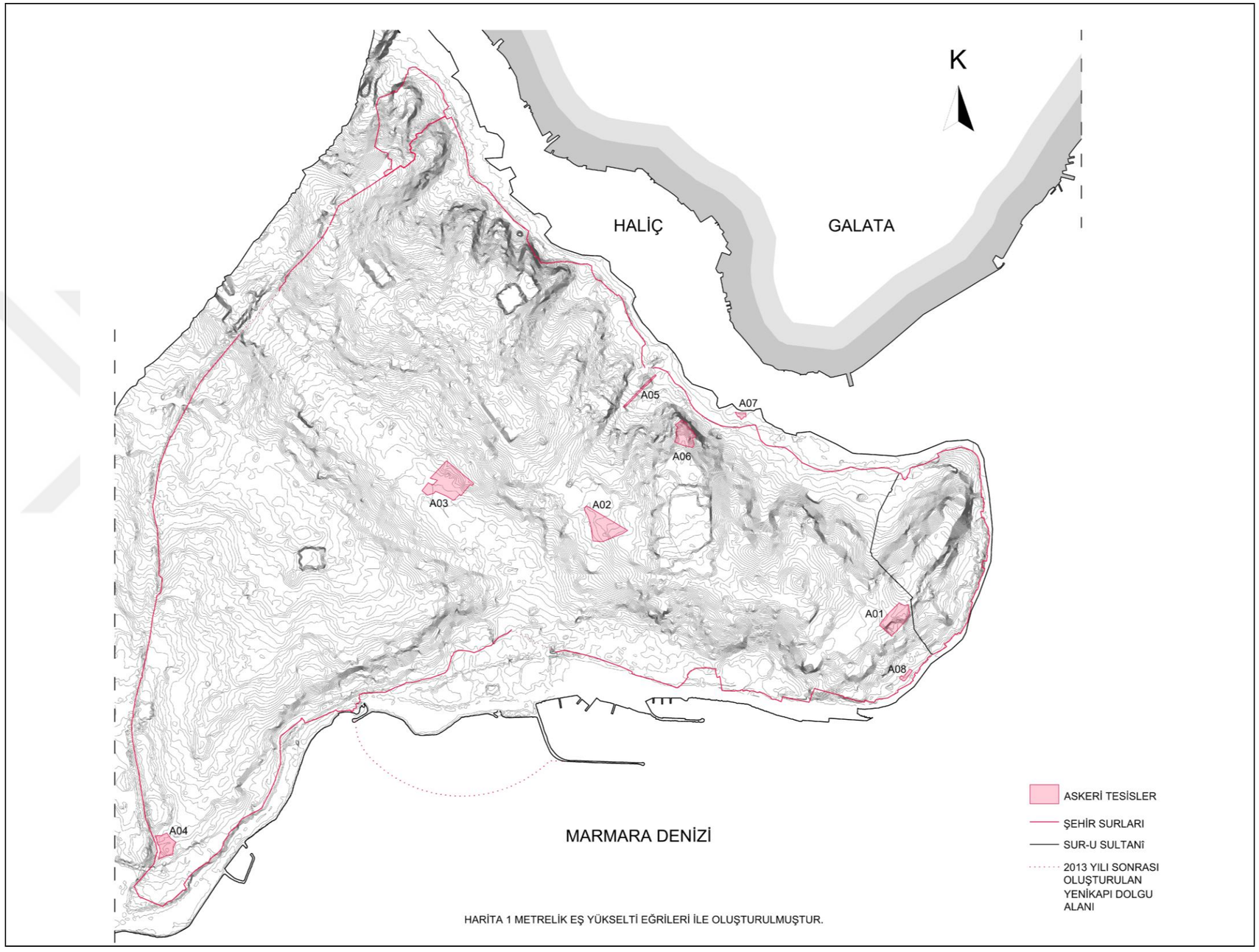

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ KORUMA VE RESTORASYON DOKTORA PROGRAMI

İSTANBUL TARİHİ YARIMADA'DA OSMANLI DÖNEMİ BÖLGESEL YAPILAŞMANIN GELİŞİM SÜRECİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (1453-1920)

DANIŞMAN: PROF DR. OĞUZ CEYLAN
HAZ: Y. MİMAR İSMAİL BÜYÜKSEÇGİN

TARİHİ YARIMADA ASKERİ YERLEŞİM ALANLARI HARİTASI

Cebehane	A01
Eski Odalar	A02
Yeni Odalar	A03
Yedikule	A04
Pehlivanlar T.	A05
Ağa Kapısı	A06
Yemiş İskelesi	A07
Barbaros Evleri	A08

Şekil 3. 6 Yarımada Askeri Yerleşimi Alanları Haritası (İ. Büyükseçgin)

3.2.1.Eski Odalar

Fatih'in, İstanbul'un fethi ardından, Beyazıt'ta inşa ettirdiği Sarayı ile hemen bitişiğinde Ordunun şehir içinde iskânı için yaptırılan ilk yeniçeri kışlası Eski Odalar'dır. Günümüzde Şehzadebaşı Camisi karşısında Direklerarası-Şehzadebaşı caddesi, Genç Türk Caddesi, Onsekiz Sekbanlar Sokağı ve Vidinli Tevfik Paşa Caddesi'nin çevrelediği yapı adalarını içine alan bölgede bulunuyordu (Bkz. Şekil 3.7, 3.10, 3.11, 3.12). Kışla ile ilgili ilk yayın 1929'da Süheyl Ünver tarafından yapılmıştır. 16 sayfadan oluşan, 9 şekil çizimli bu önemli fakat fotoğrafsız yayında "Tarihimiz yeniçeri anlatımlarıyla doludur. Fakat Bunların oturdukları Kışlalar hakkında ufak bir malumata tesadüf imkânı çok azdır."[87] İfadeleri yer almıştır. Vezneciler'de, Kapamacılar Çarşısı (Direkler arası) arkasındaki Acemi Oğlanları Kışlası (Eski Odalar)' na ait 11. sayfada verilen çizimler ve 7. sayfada verilen Matrakçı Nasuh'tan alınan çizimleri[88] günümüzde kontrol olanağı hiç kalmamıştır (Bkz. Şekil 3.8). Kışla'nın tesis sahası tamamen tahrip edilmiştir. Ayrıca geçmişte, 1717'de ve 1755'te kışla yanmış ve tekrar yaptırılmıştır. 26 bölük odası ve 47'si ocaklı olmak üzere 73 oda, bir cami, bir tekke, bir hamam ve 26 ahır bulunan kışladan günümüze mimarisi değiştirilmiş bir hamam kalmıştır[89](Bkz. Resim 3.14, 3.16).

1977' lere kadar bir kısmı duran ve birbirine bitişik fakat bölük bölük ayrı kargir odalardan (hücrelerden) meydana gelmiş kışla düzeninin, dış sokak cephesi iki sıra tuğla hatıllı kesme küfeki taşlı duvarla çevrilmişti. Bu çepçevre duvarda kışlaya giriş çıkışı temin için 3 adet kapı bulunuyordu. Bunlardan Ferhat Paşa Sarayı(çukur çeşme) tarafındakine Kırkdört Kapısı, Şehzade Cami tarafındakine Atlmışbir Solak Kapısı, diğerine de Meyyit Kapısı adı verilmişti[90] (Bkz. Şekil 3.7). Kışla dışında, Vezneciler hamamı yönü ile direklerarası dükkânlarının Tulumbacı Ocağı mensupları ile bir kısım ehli hiref sanatkârlarının para kazandığı işletmeler olduğunu belirtelim. Kışla dâhilinde sedirli ve sedirsiz içinde iki veya tek neferin kaldığı taş

[87] **Ünver, A. S. (1976b).** "Yeniçeri Kışlaları". Türk Tarih Kurumu Belleteni, Sayı 160, Ankara.
[88] **Matrakçı Nasuh,** İstanbul planı, Menazil-i Seferi Irakeyn, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, 5964 Numaralı Minyatür vr8.
[89] **Uzunçarşılı, İ. H. (1984).** Osmanlı Devlet Teşkilatında Kapıkulu Ocakları 1-2. Türk Tarih Kurumu, Ankara.
[90] **Çeçen, M. K. (1997).** 2. Bayezid Suyolu Haritaları. İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Yayınları, s.58-59, İstanbul.

duvarlı ahşap çatılı hücreler bulunuyordu. Bölük ağalarının daha geniş hacimli ve önü revaklı kerevitli odaları da kışla içinde bulunuyormuş.[91]

Acemi oğlanlar kışlası hamamı ve mescidi Fatih devri eserlerindendi. İlk kuruluşunda kışla odalarının ahşap olduğu ve birkaç kez yandığı tarihlerde kayıtlıdır. Mevcut tespitlerimizde kalan odaların taş olduğu görülmektedir. Kışla mevcudu hakkında birbiriyle çelişen sayılar verilen verilmektedir (Bkz. Resim 3.13, 3.17). 1956-57 tarihlerinde, Menderes dönemi imar faaliyetleri sırasında, direklerarası olarak adlandırılan sıra dükkânların, kışla tarafı kaldırılmış ve hamam cadde önüne çıkmıştır.

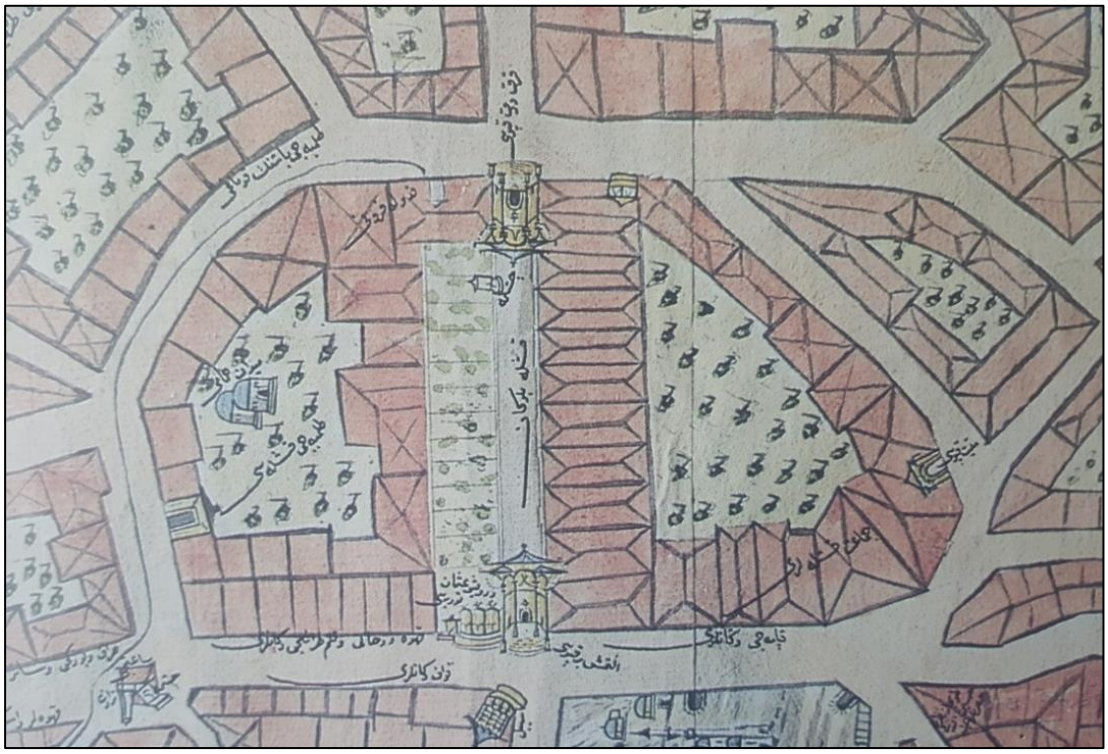

Şekil 3. 7 II. Beyazıt Suyolu Haritası'nda Eski Odalar Planı (Çeçen, 1997).

[91] **Ayanoğlu, İ. F. (1963).** "Yeniçeriler", (Basılmamış Yazma Eser), Özel Kolleksiyon, İstanbul.

Resim 3. 13 Orjinal Bölük Odası Kapısı (Necdet İşli Arşivi).

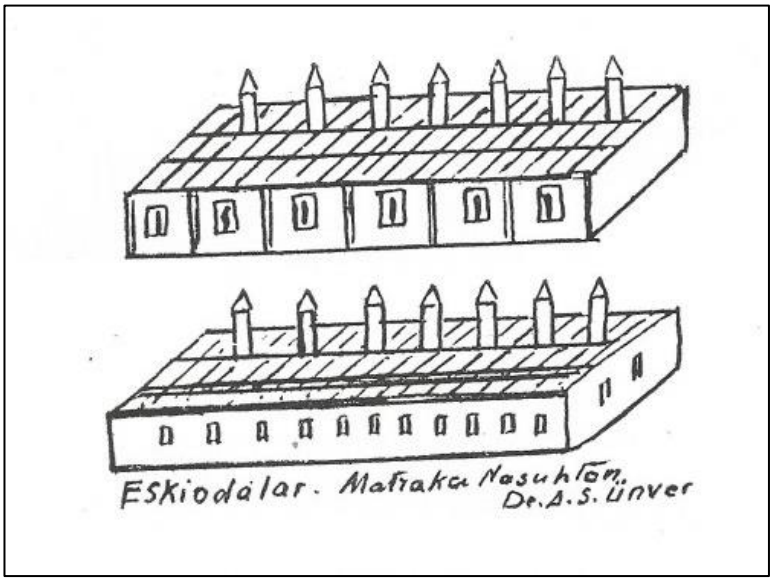

Şekil 3. 8 Süheyl Ünver'in Matrakçı Nasuh haritasına göre çizdiği Eski Odalar.

Şekil 3. 9 2. Beyazıt Suyolu Haritasında kışla 61 Kapısı (Çeçen, 1997).

Resim 3. 14 Acemioğlanlar kışlası hamamı ve Tulumbacıbaşı Konağı (Eldem 1979).

Resim 3. 15 Önde Damat İbrahim Paşa çeşme ve sebili, arkada yeniçerilerce kutsal olan Osman Baba Türbesi.

Resim 3. 16 Acemioğlanlar Hamamı günümüz hali (İ. Büyükseçgin).

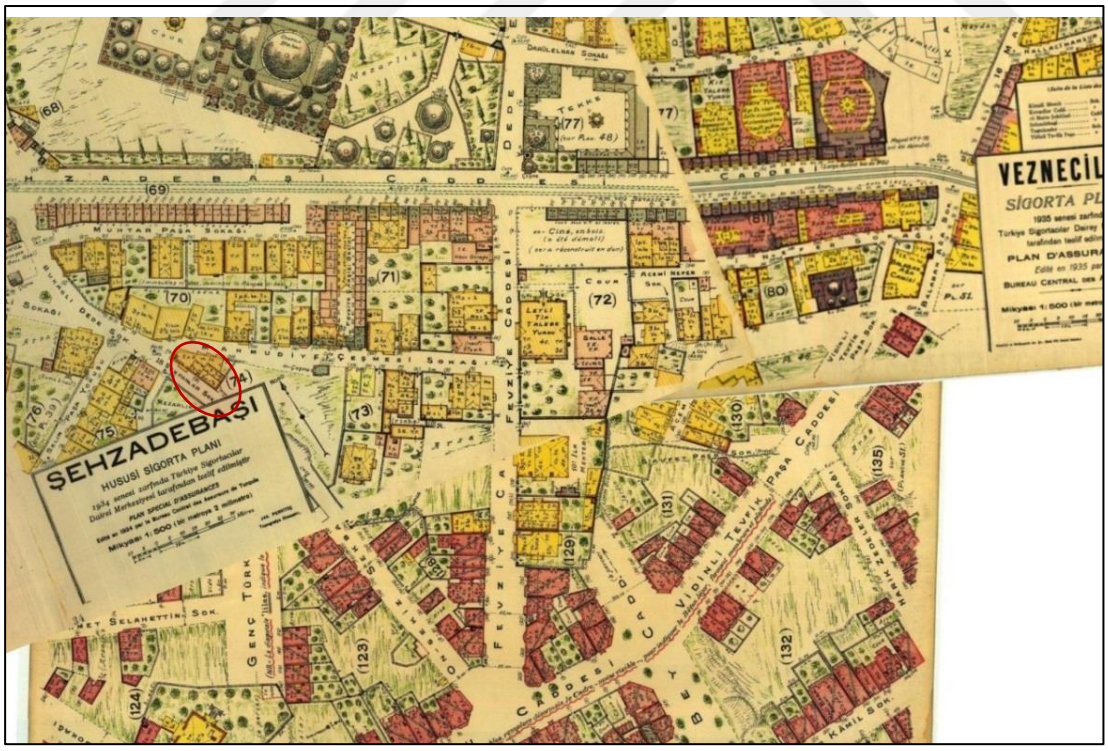

Şekil 3. 10 Eski Odalar alanı içerisinde Sekbanbaşı Konağı (J. Pervititch Haritaları).

Resim 3. 17 Orjinal Bölük Odası. (F. Ayanoğlu, 1970'ler).

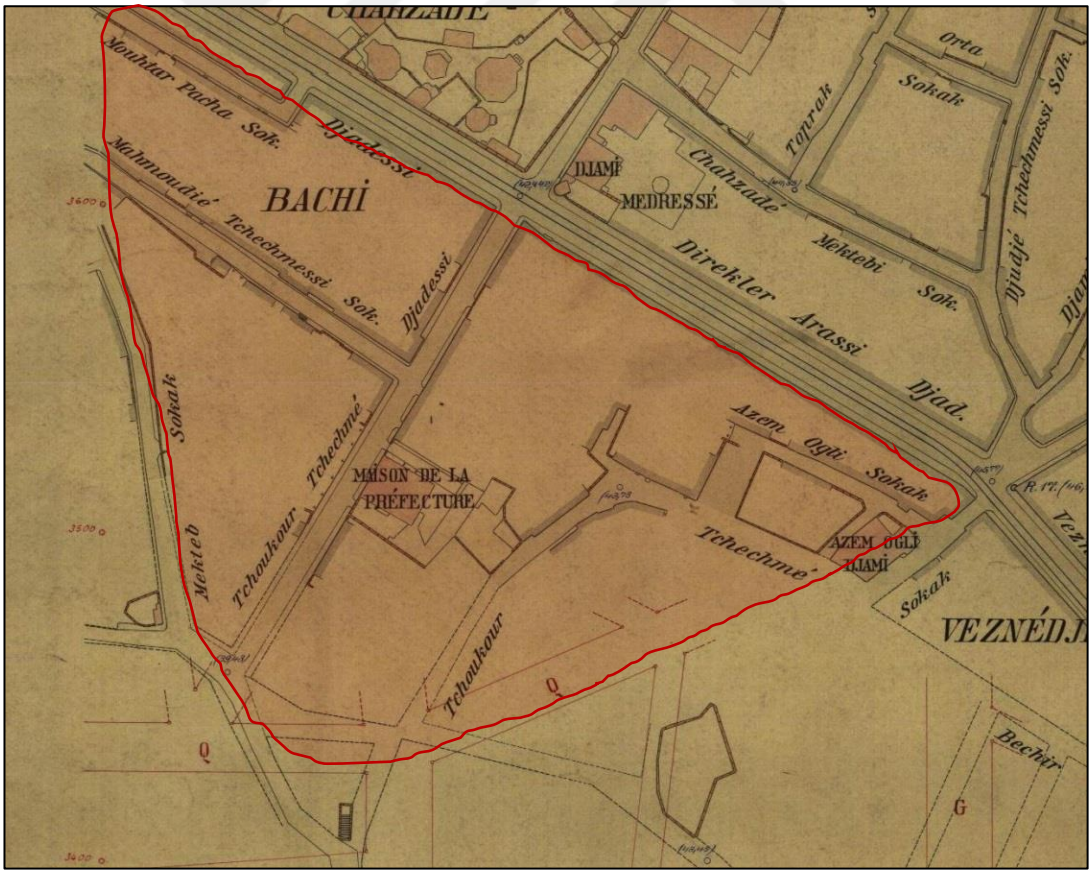

Şekil 3. 11 Eski Odalar alanı (Alman Mavileri Haritası).

Resim 3. 18 18 sekbanlar haziresi (İ. Büyükseçgin).

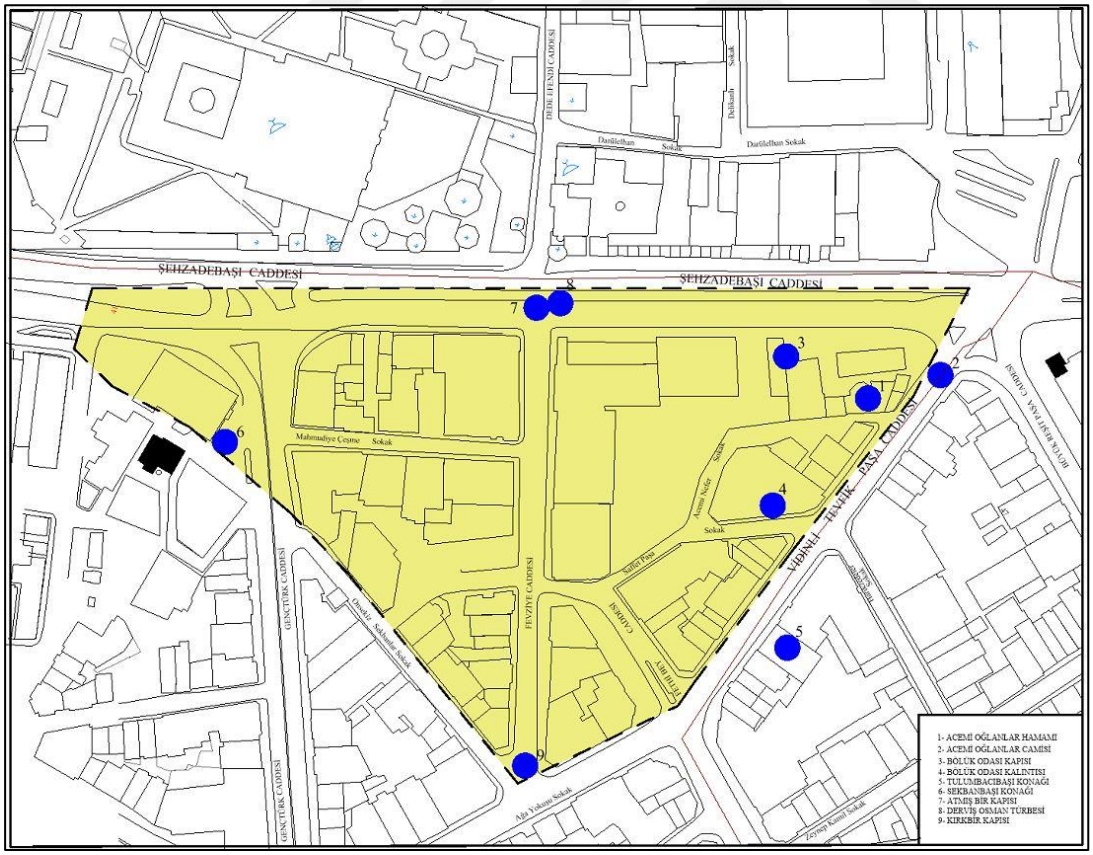

Şekil 3. 12 Halihazır haritalarında Eski Odalar alanı (İ. Büyükseçgin).

Güncel Harita üzerinde kışlaya ait yapı yerleri tanımlamaları şöyledir[92] (Bkz. Şekil 3.12).

1- Acemioğlanlar Kışlası Hamamı

Günümüzde Celal Ağa Konağı Oteli'nin içinde otel hamamı olarak kullanılan Hamam, yapısı büyük ölçüde değişikliğe uğrayarak kışladan geriye kalan tek yapıdır (Bkz. Resim 3.16).

2-Acemioğlanlar Mescidi

Şehzadebaşı Caddesi ile Vidinli Tevfik Paşa Caddesi'nin kesiştiği noktada bulunmakta olan mescit, Vidinli Tevfik Paşa yolu genişletilirken yıktırılmıştır (Bkz. Resim 3.14).

3-Kışla Bölük odası ve kapısı

1970' lerde yapılan apartman inşaatında, Kışla Bölük odalarından kalan son örnek yıkılmıştır. Bir sıra kesme taş, iki sıra tuğla şeklinde, klasik örgü sistemiyle yapıldığı resimlerde görülen yapının boyutu yaklaşık 3,5 m x 5m dir (Bkz. Resim 3.13).

4-Bölük odası kalıntısı

Benzeri kalıntılar, Kanuni Sultan Süleyman devrinde yaptırılan ikinci kışla olan Yeni Odalar bölgesinde de tespit edilmiştir (Bkz. Resim 3.17).

5-Tulumbacıbaşı Konağı

Konakta, Ordunun hekim ihtiyacını karşılamak için 1827'te Cerrahhane kurulmuştur. Konaktaki Cerrahhane 1839 da Galatasaray'a nakledilmiştir (Bkz. Resim 3.14 Şekil 3.7).

6-Sekbanbaşı Konağı

Kışladaki üst düzey rütbelilere ait olan ve günümüze ulaşmayan Sekbanbaşı Konağı'nın, elimizde mevcut 1958 tarihli rölövelerinden, 16.yy yapısı olduğu anlaşılmaktadır. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fetheden ordusunda, Sekbanbaşı olan Hamza bin Hızır'ın, fetih sırasında şehit olup defnedildiği, günümüzde de

[92] **İşli, H. N. ve Büyükseçgin, İ. (2017).** "Eski Odalar". Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, Sayı 392, s.52-57, İstanbul.

bulunan Onsekiz Sekbanlar haziresinin yanı başında bulunmaktaydı(Bkz. Resim 3.18 Şekil 3.10).

7-Kışlanın 61 kapısı

Tek görselinin kaynağı 2. Beyazıt suyolu haritasıdır. Osmanlı Arşivinde bulunan belgede, bu kapının yanında bulunan ve H 1125'te tamir gördüğü bildirilen Taht-ı Hümayun kasrı ve tebdil odasından bahsedilmektedir[93] (Bkz. Şekil 3.9).

8-Osman Baba Türbesi

Kışla duvarı önünde caddede bulunan taşı 1909 senesinde sökülmüş ve Şehzade Camisi'nin köşesindeki, İstanbul'un ortasını işaret eden sütünün arkasına nakledilmiştir. Günümüzde orada bulunmaktadır (Bkz. Resim 3.15 Şekil 3.7).

3.2.2. Yeni Odalar

Ahmediye Orta Cami ile Bizanstan döndürülerek Molla Fenari İsa Cami yapılan Lips Manastırı, arasındaki geniş sahada (Likus deresi, Bayrampaşa Deresi vadisinde) bulunmakta idi. Ok atışı idmanı ile kılıç idmanlarına olanak verecek geniş düzlük arazide bulunan bu kışla, İstanbul'un ikinci yeniçeri kışlası idi[94]. 1950'li tarihlere kadar gelen Kışla ana kapısı harabesinden, yapının kesme taştan inşa edilmiş büyük bir yapı olduğunu söylemek mümkündür (Bkz. Resim 3.19). Kanuni zamanında dışa açılan yedi adet kapısı bulunuyormuş. İçinde 162 yeniçeri odası olan Kışlanın kapısı, revaklı olup üzeri kurşun kaplıymış. Kapının iki yanında üzeri işlemeli mermer sövelerin olduğu, sövelerin üstünde kırma kemer ve Frenk tarzında işlenmiş mermerlerin var olduğu, cevizden olan kapının üzerinde bir oda varlığı anlatılmaktadır.[95]

" yeniçeri odaları ahşap olarak yaptırıldığından buraları İstanbul yangınlarından dolayı zaman zaman pek az oda kurtulmak suretiyle yanmıştır. 1043 senesinde (1633) Cibali'de çıkan yangın bir gün ve bir gece devam ederek yeniçeri odalarını da

[93] **Devlet Arşivleri,** 1215/54523 no'lu 11.09.1125(H) tarihli belge.
[94] **Ünver, A. S. (1976b).** "Yeniçeri Kışlaları". Türk Tarih Kurumu Belleteni, Sayı 160, Ankara.
[95] **Şinasi Akbatu** arşivi notları.

yakmış ve yeniçeriler yenibahçeye çadır kurarak kışlaları yapılıncaya kadar orada kalmışlardı."[96]

Yeni Odalar kışlasının bulunduğu alan, Ahmediye Cami ve karşısındaki İbrahim Paşa çeşmeleri ile Molla Fenari İsa Cami (Lips Manastırı) önünde günümüze ulaşmayan Kışla kapısı kalıntısı nirengi noktaları olarak dikkate alınarak belirlenmiştir[97] (Bkz. Şekil 3.6)

Resim 3. 19 Yeni Odalar kapılarından biri (F. Ayanoğlu).

Kapı arkasında görülen yapının muhtemel kışla binalarından kalma kargir yapı olduğu düşünülmektedir. Arkada sağda Orta Camii görülmektedir (Bkz Resim 3.19).

[96] **Uzunçarşılı, İ. H. (1984).** Osmanlı Devlet Teşkilatında Kapıkulu Ocakları 1-2. Türk Tarih Kurumu, Cilt 1 s.243, Ankara.

[97] **Age,** s.238-253.

Çeçen, M. K. (1997). 2. Bayezid Suyolu Haritaları. İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Yayınları, s.42, İstanbul.

Ünver, A. S. (1976b). "Yeniçeri Kışlaları". Türk Tarih Kurumu Belleteni, Sayı 160, Ankara.

Barkan, Ö. L. ve Ayverdi, E. H. (1970). İstanbul Vakıfları Tahrir defteri. Fetih Derneği Neşriyatı Baha Matbaası, 953 nolu vakfiye s.242, İstanbul. Dipnot 1'de Bu Mahaldeki Okmeydanı (Meydan-ı TİR) kaydedilmiştir.

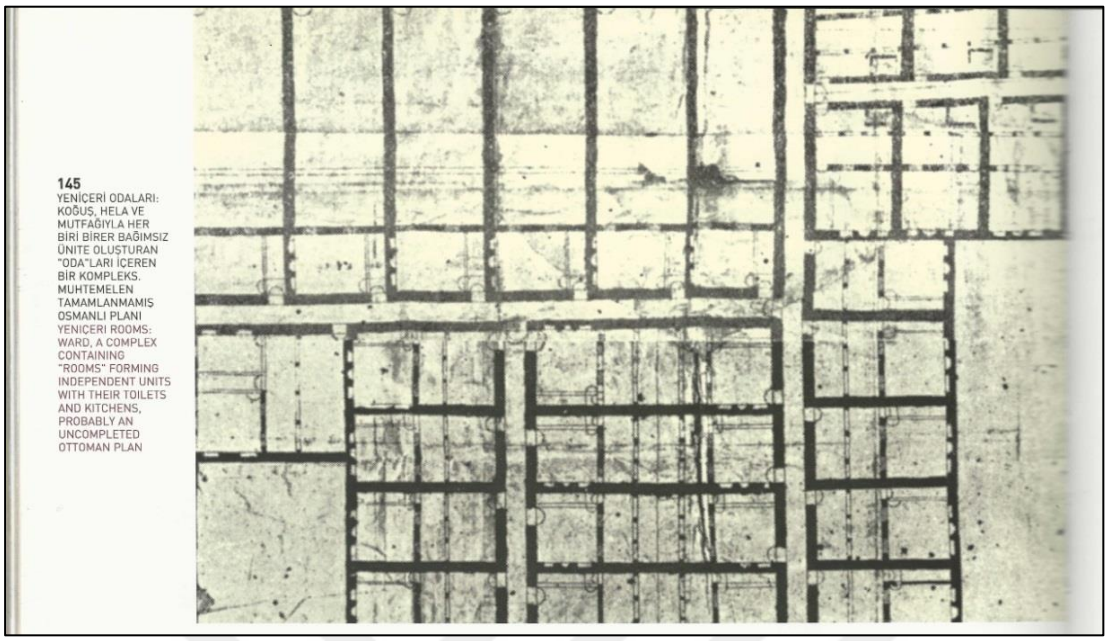

Şekil 3. 13 Kışla Planı (Sey, 1999).

3.2.3. Cebehane Kışlası

Fatih, Bab-ı Hümayun önünde sahile yakın noktadaki araziyi Cebeciler'e ayırmış, burada Cebehane'yi tesis ettirmiştir. Bu Cebehane kışlasından günümüze hiçbir kalıntı gelmemiştir. Osmanlı Ordusunun tüm silah ve gereçlerinin depolandığı yer olduğu düşünülürse taş yapı olması gerektiği tahmin edilir.(İslam Ansk Cilt 7 sah 182.) nitekim Burada 1995 den beri yürütülen kazılarda Bizans sarayının yüksek taş kemerli koridorları ortaya çıkarılmış bulunuyor.(Cebeci Kışlası için bakınız)[98]

3.2.4 Ağa Kapısı

Osmanlı devri İstanbul yerleşiminde, fetihten sonra yönetim tarafından kullanılmaya başlanan en mühim arazilerden biri, Alman ressam Melchior Lorichs'in 1555 tarihli panoramasında Yeniçeri Ağası Evi olarak gösterdiği, Saray-ı Atik ile ilişkisi ve Haliç'e egemen konumundan dolayı, Süleymaniye Camisi'nin hemen altındaki geniş alandır. Burası, Osmanlı devrinde yaklaşı 400 yıl Yeniçeri Ağalığı, kısa bir süre için Bab-ı Ali sonrasında Cumhuriyet'e kadar da Bab-ı Meşihat olarak kullanılmıştır. Osmanlı devrinde, Yeniçeri Ağası'nın resmi ikametgâhı olan bu geniş arazinin altında boylu boyunca uzanan yüksek sur duvarları halen bulunmaktadır (Bkz. Resim

[98] **Uzunçarşılı, İ. H. (1984).** Osmanlı Devlet Teşkilatında Kapıkulu Ocakları 1-2. Türk Tarih Kurumu, Cilt 1 s.11, Ankara.

3.20, 3.21, 3.22, 3.23, 3.24). Tahtakale (taht-el kal'a) yani kale altı ismi de bu surdan kaynaklanmaktadır.

Yeniçeri Ağalığı resmi ikametgâhı olan ve Ağakapısı adı verilen Süleymaniye'deki yapı, Uzunçarşılıya göre 17. yüzyıl başında yapılmıştır. 1660 Temmuz'unda yanmıştır. Yeniden yapıldıktan 90 yıl sonra tekrar yanmıştır. Yeni yapımda bahçeye Ahşap yangın kulesi inşa edilmiştir (Bkz. Şekil 3.14, 3.15). Yeniçeri Ağası'nın ve yüksek rütbeli subayların makamı olan Ağakapısı, 1771 yazında içeriden çıkan yangında tekrar yanmış ve yeniden yapılmıştır. Harem dairesi ve yangın kulesi, 22 ağustos 1762 deki Cibali yangınında yanmıştır. 1782'den sonra onarılan Ağakapısı 1817'de tekrar yapılmıştır. Sultan 2. Mahmud'un yeniçeriliği 1826 da lağvetmesinden sonra Ağa Kapısı da o zamana kadar kendi konağında görev ifa eden Şeyhulislama tahsis edilmiştir.[99]

Süleymaniye'de, Sarayı Atik sahasının Süleymaniye cami yapımından da önce, Fatih devrine uzayan ve haliç yönünün yüksek sur duvarı ile güçlendirilmesine kadar geriye giden devirdeki geniş özel arazi ve üzerindeki yapılardan oluşur. Devir devir hem arazi hem yapılar değişmiş ve yapıların fonksiyonları da değiştirilmiştir. İstanbul'un ilk ahşap tarassut (gözlem) kulesi burada yapılmıştır.[100]

[99] **Eyice, S. (2000).** "Ağa Kapısı". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 21, s.462, İstanbul.
[100] **Uzunçarşılı, İ. H. (1984).** Osmanlı Devlet Teşkilatında Kapıkulu Ocakları 1-2. Türk Tarih Kurumu, Cilt 1 s.390, Ankara.

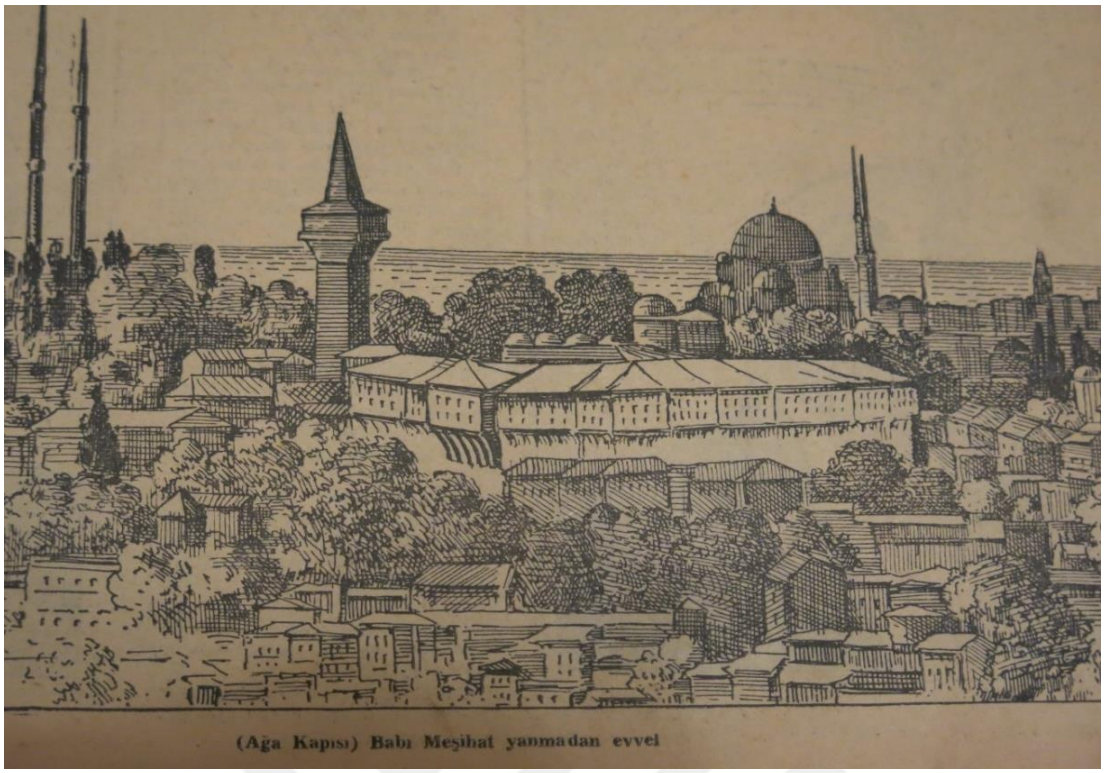

Şekil 3. 14 Ağa Kapısı ve ahşap yangın kulesi.

Şekil 3. 15 Ağa Kapısı ve Ahşap yangın kulesi (Barker, 1813).

Resim 3. 20 Ağa Kapısı Konağı (Guillaume Berggren, 1870'ler).

Resim 3. 21 Ağa Kapısı alanı içinde alt kotlara geçiş kapısı (İ. Büyükseçgin).

Resim 3. 22 Ağa Kapısı alanı içinde alt kotlara geçiş kapısı (İ. Büyükseçgin).

Resim 3. 23 Ağa Kapısı alanının Hayriye Hanım Sokak'taki alt sınır duvarı (İ. Büyükseçgin).

Resim 3. 24 Ağa Kapısı alanının Hayriye Hanım Sokak'taki alt sınır duvarı (İ. Büyükseçgin).

3.2.5 Yedikule

Yedikule için 1967 de yayınlanan İslam Ansiklopedisi cüz 53 sayfa 1214'deki yazı buraya aktarılmıştır.[101]

Fatih, şehir alındıktan sonra bir iç kale teşkil etmek üzere, İstanbul'un güneybatı köşesindeki Bizans surlarının iç tarafında, onlara bitişik yeni bir hisar daha yaptırtmıştır. Yedikule Hisarı, II Teodosios.'un (4O8-45O) inşa ettirdiği surların, imparatorlara özel tören kapısı olan (Porte Aura) Altın Kapı'nın çifte kulesinden yararlanarak Ortaçağ için çok yeni sayılabilecek bir plan düzenine göre yıldız biçiminde 1457-1458 yıllarında yaptırılmıştır"[102] (Bkz. Şekil 3.16).

[101] **Ayverdi, E. H. (1989).** Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri. İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, Cilt 4, s.662-677. İstanbul.
[102] **Konyalı İ.H. (1951).** "Eski İstanbul'dan Yedikule". Tarih Hazinesi, Ülkü Kitap Yurdu Yayınları, Sayı 4, s.179, İstanbul.

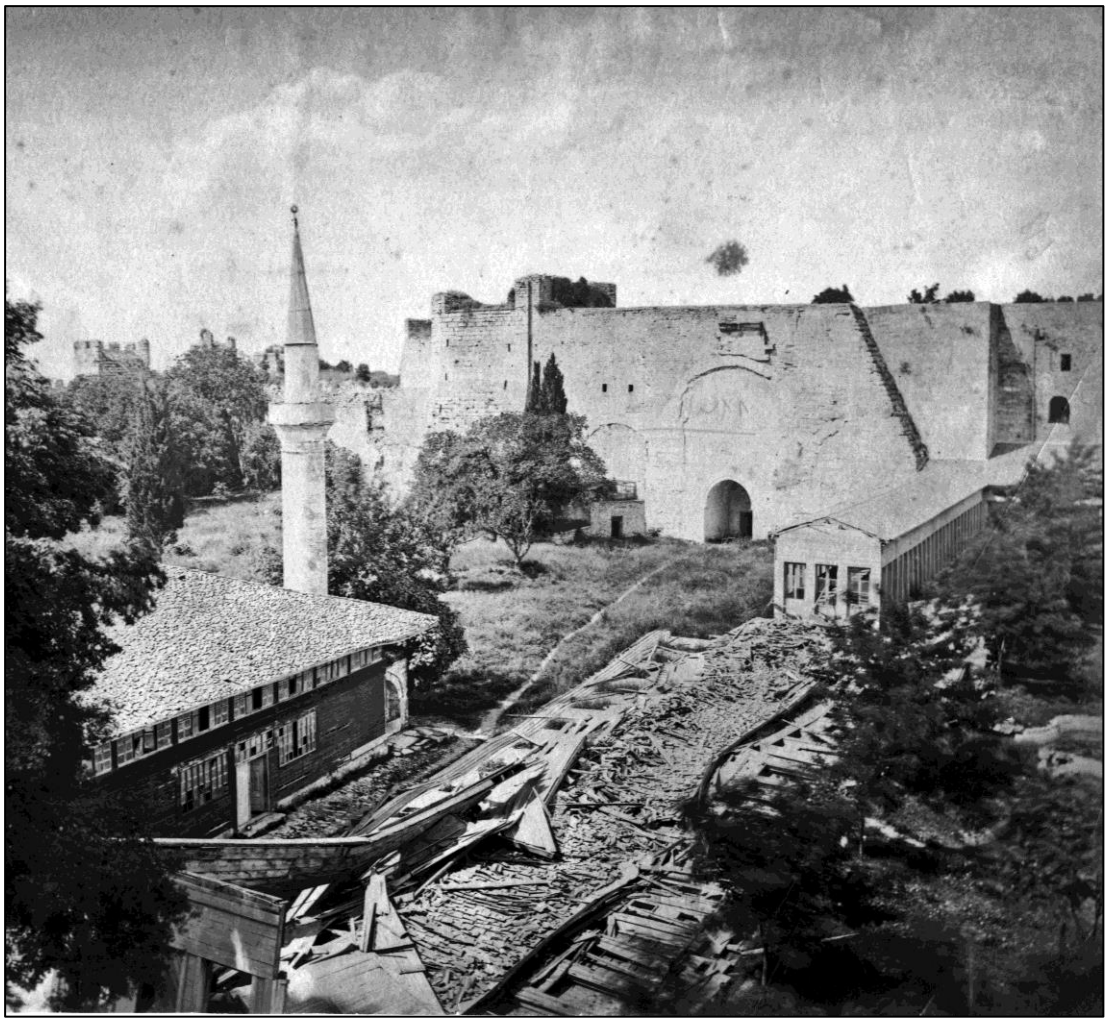

Resim 3. 25 Yedikule hisarı ve içindeki Fatih Camii 1870 (İşli ve Büyükseçgin, 2017).

Fethin ardından, Fatih tarafından içine ahşap çatılı bir mescit inşa ettirilmiştir (Bkz. Resim 3.25, 3.26). Askeri merkez haline getirilen bu yerin daha önce Rumeli hisarında olduğu gibi sur içinde ahşap evlerden meydana gelen bir iç kale Mahallesi olabilirliği akla gelmektedir[103] .

[103] **Eldem, H. E. (1932).** Yedikule Hisarı. Kanaat Kütüphanesi, İstanbul.

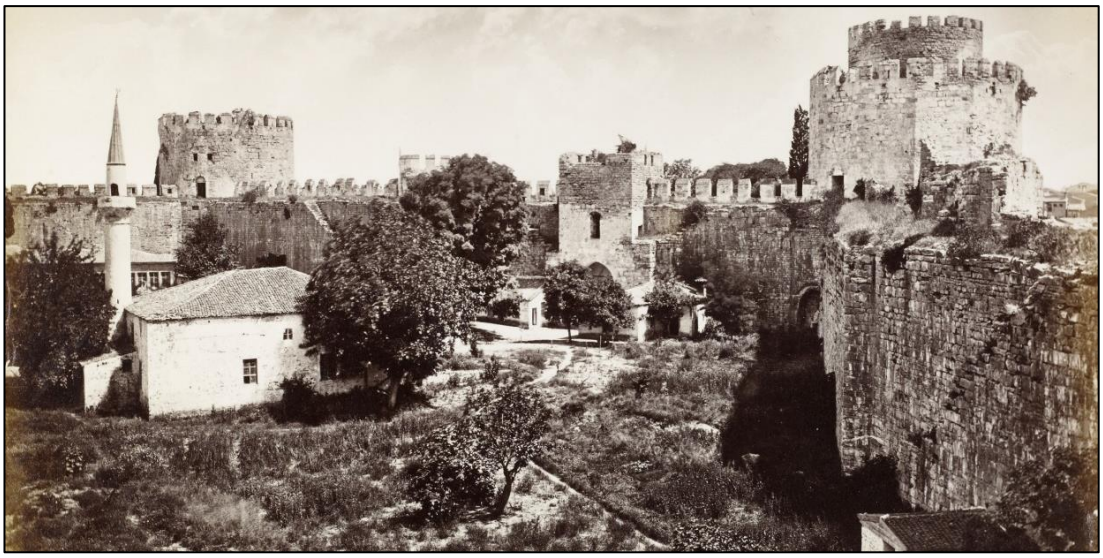

Resim 3. 26 Yedikule hisarı ve içindeki Fatih Camii (Sebah Joallier, 1870).

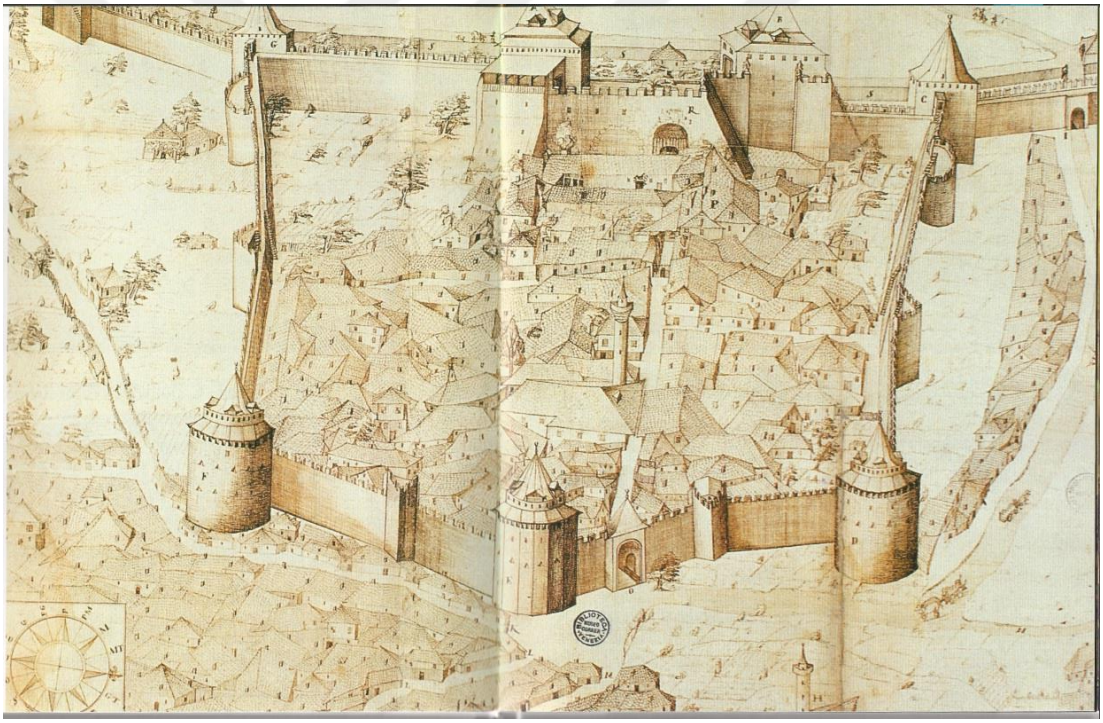

Şekil 3. 16 17. yüzyılda Yedikule (Sey, 1999).

3.2.6 Pehlivanlar Tekkesi (Güreşçiler Tekkesi)

Unkapanı'nda Şep Sefa Cami, güneyi ve doğusunda yer alan bu ok atışı ve talimlerinin yapıldığı geniş araziden Evliya Çelebi bahsetmektedir.[104]

Fatih Sultan Mehmet tarafından Şeb Sefa Camii yanındaki arazide kurdurulmuştur (Bkz. Şekil 3.6) . Şeb Sefa Hatun Camii'nin 1202 tarihli vakfiyesinde ve 1 Abdülhamit'in vakfiyesi içinde buradaki Pehlivanlar Tekkesi'nden bahsedilmektedir.[105]

3.2.7 Yemiş İskelesi

Çardak (56. bölük merkezi) Yemiş İskelesi. Haliç kıyısında Ahi Çelebi Cami yanından Yağ İskelesi'ne kadar olan burun bölgesindeki yeniçeri bölgesidir (Bkz. Şekil 3.6). Önü sedirli ve üzeri tenteli, iki katlı, tonoz çatılı yan yana dizili kargir (tuğla ve taş) küçük binalardır. Çok dar sokak dokusuna yayılmış ve Ahi Çelebi Cami Mahallesi'ni meydana getirmiştir. Bizans'tan kalan ve Feridun Dirimtekin'in eserinde 81 no'lu burç olarak (Bak Haliç Surları, İstanbul Enstitüsü 1956 yayını s. 52 resim 36) tanımladığı Zindan Kapısı yanındaki Türk devrinde tamir görmüş bu burç uzun zaman zindan olarak kullanılmıştır(Çardak Zindanı)[106].Yemiş iskelesi Çardak askeri bölge olmanın yanısıra İstanbul tarihi yarımada içinde mal ithal ve ihracaatının da Gümrüğü merkezi idi. Mimari veri olarak Sur (zindan), Çardak İskelesi Rıhtımı ve eski çardak tasviri çizimleri bulunmaktadır.[107]

Çardakta, İstanbul'un en muhteşem yeniçeri kahvesinin bulunduğu ve buranın miri yani devlet malı olduğunu Reşat Ekrem Koçu İstanbul Ansiklopedisi belirtmiştir. [108]

3.2.8 Barbaros Evleri

Barbaros Hayrettin Paşa vakfından, Ahırkapı girişinde 78 adada yer alan, iki katlı yan yana ahşap sıra evlerden oluşan yapılardı (Bkz. Resim 3.27). Hemen sur dibinde yer alan bu sıra evler, Barbaros'un donanmasında görevli denizcilerin bir nevi kışlası olarak kullanılagelmiştir. Yapılar gurubu 10.10.1977 tarihinde yangında yok olunca,

[104]**Kahraman, S. A. ve Dağlı, Y. (2014).** Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi. Yapı Kredi Yayınları, Cilt 1, s.342 ve Cilt 2, s.587, İstanbul.
[105]**Ayanoğlu, İ. F. (1977).** Ok Meydanı ve Okçuluk. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, s.25, Ankara.
[106]**Uzunçarşılı, İ. H. (1984).** Osmanlı Devlet Teşkilatında Kapıkulu Ocakları 1-2. Türk Tarih Kurumu, Cilt 1 s.170, Ankara.
[107]**Koçu, R. E. (1958-1971).** İstanbul Ansiklopedisi. Koçu Yayınları, Cilt 7, s.3745-3750, İstanbul.
[108]**Age,** Çardak İskelesi Yeniçeri Kahvehanesi maddesi, s.3746.

yerine Armada Oteli inşa edilmiştir. Yanan binaların 16. yüzyılda kargir hücrelerden oluşması ihtimal dâhilindedir.

Resim 3. 27 Barbaros Evleri Cankurkurtaran 1972 (Necdet İşli Arşivi).

4. DEVLET RİCALİ PAŞA KONAKLARI ÖRNEKLERİ

4.1. PAŞA KONAKLARI

Osmanlı Devletinde, bilhassa Tanzimat'a gelinceye kadar, Devlet ricali (üst düzey devlet görevlileri) için, medrese yolu, ordu yolu (yeniçeri ocağı -tımar sipahisi) ve Enderun yolu olmak üzere üç esaslı yetişme yolu (yükselme yolu) vardı. [109]

Osmanlı tarihinde sadrazamların büyük çoğunluğunun Ordu yoluyla, çok azının Enderun yoluyla makam sahibi olduğu görülmektedir. Bu sebeple Sur içinde Sadrazam, Yeniçeri Ağası, Vezir ve Paşa konaklarının önemi vardı. 1839 Tanzimat döneminde nazırlıkların (bakanlık) kurulmasından önce, bu tarihe kadar devlet ricali, kendi konaklarının Selamlık bölümünde devlet görevini ifa etmişlerdir. Bu görev nedeniyle bu konaklar, normal evlerden oldukça büyük yapılmışlardır. Devlet Ricali, konaklarında kapı halkı denen çalışanlarıyla birlikte yaşamışlardır.

Kalabalık maiyetleri ile vezirler, defterdarlar, yeniçeri ağaları, şeyhulislamlar ve reisülküttaplar; Harem, Selamlık, Divanhane, Hamam, Matbah, Kenifler, Ahurlar, Mahzen ve bahçeden oluşan geniş konaklarında vazifelerini yerine getirmişlerdir. Bu görevleri yerine getirirken, gece gündüz ve mesai saati uygulaması olmaksızın, Saraya yani Hünkâr'a bağlı olarak, her an emre hazır oldukları hatırda tutulursa, konakların da sur içinde belli bölgelerde ve saraya yakın bulundukları gözlemlenir.

Osmanlı tarihi incelendiğinde, bir hadise (ayaklanma) olduğunda, başta Sadrazam (Veziriazam) Şeyhulislam, Yeniçeri Ağası, Reisülküttap ve Defterdarların konaklarının hedef alındığı görülmektedir. Dolayısı ile Sur içinde resmi daire olarak kullanılan bu büyük konaklar en önemli konaklardır. Osmanlıda, bu makamlarda bulunmuş kişilere ait ikametgâhlar ve bu konutların sur içindeki yerleri önemlidir.

Fethi takip eden zaman içinde, devlet işlerinin uygulandığı büyük konaklar (vezir, paşa, bey, kumandan, şeyhulislam konakları) geniş odaları, halkla muhatap olunan Divanhaneleri, gerek konaktaki görevlilerin ve gerekse binek hayvanı ile gelen halkın hayvanlarının barındırıldığı ahırların, halka açık su tesisi çeşme, kuyu veya abdest musluklarının bulunduğu büyük hacimli, bol odalı taşlıklı malikâneler olarak 18. yüzyıla kadar sur içinde kullanılagelmiştir (Bkz. Şekil 4.1). Kısmen yangın ve

[109] **Tanzimat 1-2 (1999).** Milli Eğitim Basımevi, s.442, İstanbul.

imar faaliyetleri ile yok olan bu büyük konaklar, sur içinde ve özellikle kadim İstanbul eski Kostantin Suru içindeki Sultanahmet - Topkapı Sarayı civarında Cağaloglu çevresinde ve Beyazıt -Saraçhane Eski Saray bölgelerinde yoğunlaşmıştır (Bkz. Şekil 4.2).

Fatih Sultan Mehmet'in 1453-1481 arasında sedarete getirdiği yedi vezirinin vakıfları bellidir. Ancak tüm bu şahıslara ait konak veya saraylardan hiç bir mimari unsur veya mimari belge bulunamamıştır. İstanbul fethedildiğinde sur içi nüfusun 36 bin olduğu bildirilmektedir[110]. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in Fatih devri meşhurlarını dikkate alarak yazdığı "İstanbul'un mutlu askerleri ve şehit olanlar" adlı 1976 tarihli yayında 371 kişinin kaydı ve ismi verilmektedir[111]. Bu liste saraya ve devlet görevlilerine ait idari bir protokol listesi olmayıp İstanbul içinde fatih devrinde yaşadığı tespit edilmiş olan ve mezarları bulunan meşhur kişilerdir. Bunların ikametgâhları ne durumdaydı hiçbir bilgi bulunamamıştır.

İstanbul'un fethinden 1654'e kadar geçen sürede veziriazam(sadrazam) olarak görevde bulunmuş 66 ünlü Paşa'nın sur içinde ailesi ve maiyeti ile yaşamış olduğu konaklardan, bu gün sadece bir kısmı duran İbrahim Paşa sarayı bulunmaktadır. Osmanlı devrinde Sadrazamlığı, Şeyhulislamlığı, Kapudanlığı uzun sürmüş Sokollu, Köprülü, Çandarlı, Çorlulu aileleri gibi birçok ünlünün ve ailelerinin tesis etmiş oldukları Vakıfları günümüze kadar ulaşmış bulunmaktadır[112]. Ancak Haseki'de ikametgâhları bulunan Köprülü ailesi, Eyüb ve Beylerbeyi'nde eserleri olan Şeyhulislam Üryanizade ailesi ve Şeyhulislam Dürrizade ailesi gibi ailelerin sur içindeki konaklarından hiç bir eser kalmamıştır.

16. yüzyıl sur içinde, resmi üst düzey yöneticilerinin sivil konakları- ikametgahlarına ait mimari veri bulunmamaktadır. İstanbul sur içinde 16. ve 17. yüzyıldan kalma mimari tarzı aynen korunagelmiş hiç bir ikametgâh (ahşap konak veya ahşap ev) bulunmamaktadır (bu ifadede bahçe duvarı kalıntıları ve birkaç duvar bakiyesi hariçtir). Zira eski konak ve bahçe duvarları ile yapılardan geriye kalan Ocak, Baca, İstinat duvarı gibi bakiyelere halen rastlanmaktadır. Bazı yeni yapıların alt

[110] **İnalcık, H. (2001).** İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 23, s.233, İstanbul.
[111] **Ünver, A. S. (1976a).** İstanbul'un Mutlu Askerleri ve Şehit Olanlar. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
[112] Vakıflar Genel Müdürlüğü, mülhak vakıflar mazbuta alınma dosya listesi.

duvarlarında veya bazı kısımlarında, bu eskiden kalmış bina bölümlerinin yıkılmadan binaya dâhil edildikleri tespit edilmiştir.

18. 19. yüzyıla gelindiğinde nüfus artmış, fetihlere dayalı gelir azalmış ve nüfus artmıştır. Devlet bürokrasisinde üst düzey yönetici devlet görevlileri (sadrazam, şeyhülislam, kaptan paşa, Yeniçeri ağası, defterdar, Bostancıbaşı) ve buna bağlı olarak ikametgâhları da sık sık değişmiştir. Değişim sonucu bir kısım konakların arazileri ve odaları gerek görevlilerce gerekse devletçe, vazife dışı bırakılarak, ailece ikamet için kullanıma açılmış, "kapusu halkı" yok edilip sadece tek görevli kişi ve vazifesi kalmıştır.

1826'dan sonra kurulan Nezaretler (bakanlıklar), resmi binalarda ve belli mesai saatlerinde görev yapıyorlardı. Resmi belge ve yazışmaların da bu binada bulundurulması, personelin de belirli saatlerde gelip gitmeleri ile personel ikameti ve geçimi meselesinin, ilgili bakan veya paşa uhdesinde olmasından yani Maiyet'ten vazgeçilmiştir. Devlet tarafından ilgili paşaya serbest bırakılmış mali - idari sistemin değiştirilip, her türlü mali ve ikametle ilgili konunun devletçe raptı zapt altına alması ile konaklar devri ve kapıkulları devri son bulmuştur. Maiyet ve kalabalık görevli istihdamının ortadan kalkmasıyla daha rahatlatılmış olan Bakanlık görevi, eskiye oranla daha az odalı Avrupai tarzda inşa edilmiş konak yavrusu denecek kargir binalarda yapılmaya başlanmıştır.

Büyük konaklar parçalanıp arazilerinde parsellenme başlamıştır. Böylelikle Sultan III. Selim ve II. Mahmut devri Batılılaşma etkisiyle 1789' den itibaren terkedilen çok odalı divanhaneli büyük yapılaşma, yerini üç veya dört katlı, en fazla 10-15 odalı ahşap yapılar ile ufak bahçeli iki üç katlı, girişi taşlıklı 100-200 m2 arasında değişen ufak ahşap evlere terk etmiştir.

İstanbul sur içinde sıklıkla meydana gelmiş yangınlar tarihi yapıların yok olmasına ve mimari belgelerin de yanmasına sebebiyet verdiğinden eski konaklarla ilgili yer saptaması güçleşmiştir. Sur içi yerleşimle ilgili en eski belgeler, vakfiyeler ve tahrir defterleridir. Bu defterlerde, yapıların iç kullanımları ve inşa tarzları ile fonksiyonları hakkında hiç bir bilgi verilmemektedir. Ancak kat durumu, oda sayısı, büyüklük-küçüklük ve yapının hangi kısımlara (ahır - mutfak- kiler gibi) sahip olduğu yazılmıştır. Osmanlı tarihinin Sur içi İstanbul'unun 16. ve 17. yüzyıllarındaki sivil yapıları, konaklarının iç planları ve dış cephelerine ait özgün çizimler (S. H. Eldem

ve Behçet Ünsal'ın yayınladığı basit bir iki plan hariç) bulunmamaktadır. Arşiv belgelerinde yapılan araştırmada, eski konak mimarileri veya konak iç planlamasına dair çizimler veya betimlemelere rastlanılmamıştır. Bu sebeple 16. ve 17. yüzyılda İstanbul'daki devlet bürokratlarının maiyetleriyle (Kapusu Halkıyla) idari konaklarında nasıl bir yapılanmada oldukları ve bunların kullanımlarıyla, mimari planlamaları hakkında bir yorumda bulunmamız imkânsız kılınmıştır.

Fotoğrafın da İstanbul'da 1830'dan sonra var olduğu hatırlanırsa, Osmanlı'nın sur içi İstanbul'daki sivil idari sisteminin Daireleri hakkında mimari bilinememektedir. Anlatıma dayanan ve tahrir kayıtlarından elde edilen verilerden de görsel mimari veri ortaya koyulamamaktadır. Konu ancak eski fotoğraflarla anlaşılmaya çalışılmış, bu da tarihsel olarak en eski 1850 -1860 yıllarına inebilmiştir.

Şekil 4. 1. 18. Yüzyıl Konak Çizimi. (Sey, 1999)

Divanhane:

Osmanlı idarecilerinin, konaklarında görevlerini yaparken kullandıkları, halk ile temaslarını kurdukları ve işlerini yürüttükleri en önemli çalışma mekânı divanhane adı verilen özel bölümlerdi. Divan demek büyük meclis demektir. Halkla muhatap olunan, halktan kişilerle toplu olarak görüşülen özel mekânlara divanhane adı verilir.

Divan katibi, divan efendisi, divan çavuşu gibi görevlileri vardır [113]. 18. yüzyıldan sonra büyük salon anlamında da kullanılmıştır.

Arz denen olay en yukarda padişaha ve sonrası vezire yapılan müracaattır. Bu zamanla değişerek bir talebenin hocasına derdini arzetmesi ifadesine kadar düşmüştür. Vezirin padişaha arzı, kapı kullarının vezire veya şeyhülislama arzı, halkın padişaha arzı, elçilerin reisülküttaba arzı, yeniçerinin ağalarına arzı hep bir merasim ve makam ritüeline tabidir. Rastgele hiç değildir. Bu sebeple saraylarda arz odası ve kubbe altı denen Divan olduğu gibi sadrazam ve vezirlerde ve üst düzey görevlilerin (yeniçeri ağası, şeyhülislam, defterdar, reisülküttap, beylerbeyi, kaptanıderya,) çalışma yerlerinde, konaklarında halkla görüşmeleri ve çalışmaları yürütmek için divanhaneleri bulunuyordu. Arz sadece padişaha ve sadrazama ait bir büyük işlev idi, bunun için merasim gerekmekte idi. Divanhanelerde merasim gerekmiyordu. Bunlar olağan toplantılar, çalışmalar idi. Bu sebepten sivil konaklarda (Sadrazam hariç) Divanhaneler vardı. Özellikle kethüda konaklarında divanhaneler çok önemliydi. 1009 tarihli bir tahrir defterinde 540. Vakıf olarak gösterilen, Abdullah oğlu Hüsrev Kethuda'ya ait 981 tarihli vakfiyede "Divanhane" kelimesi geçmektedir.[114]

Divanhaneler selamlık kısmına ya bitişik, ya bu kısmın bir ayrıcalıklı özel bölümü halinde idi. Halkın ve dışardan gelecek şahısların girip çıkabileceği tarzda, ya dış sokağa veya bahçeye açılan bir kapısı ya da dar bir giriş koridoruna bağlı giriş çıkış kapısı bulunmaktaydı. Ayrıca hizmet için kullanılan, görevlilerin ikram veya evrak getirip götürebildiği, mahzen adı verilen, yazışmaların ve evrak torbalarının muhafaza edildiği yerle irtibat temin ettikleri ikinci bir giriş söz konusuydu. Divanhaneler, fevkani yani üst katta olabiliyordu. Arz odası divanhaneden daha yüksek bir mevkii belirtir ve muhtemelen bu arz odasında Taht olmasından kaynaklanmaktadır. Divanhanede taht yoktur. Arz Odası taht ile taçlanmıştır. Hırkai Saadetteki Osmanlı tahtı ve arz odasındaki taht bunun en bariz kanıtıdır. Sokollu Sarayı ve İbrahim Paşa Sarayı için bu hususlarda hiç bir bilgi verilmemektedir. Taht varlığı bilinmemektedir[115].

[113] **Koçu, R. E. (1958-1971).** İstanbul Ansiklopedisi. Koçu Yayınları, Cilt 9, s.4616, İstanbul.
[114]**Canatar, M. (2004).** İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 1009(1600). İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 981 nolu vakfiye s.128, İstanbul.
[115]**Şinasi Akbatu** fişleri.

4.2.KATALOG

Bu bölümde, 26 adet konak (büyük konut) örneği ele alınmıştır. İncelenen bu yapılar, çalışma kapsamında oluşturulan eşyükselti eğrilerinin işlendiği "Yarımada Topoğrafik Haritası" üzerinde gösterilerek "Yarımada Konak Yerleşim Alanları Haritası" paftası oluşturulmuştur. Bu haritada, konak yerleri "K" sembolü kısaltmasıyla numaralandırılarak işaretlenmiştir. Konak isimleri, haritadaki "K" sembolü ile bağlantılı olarak pafta bilgilendirme bölümünde verilmiştir. Örneğin, "K1" sembolü Şeyhülislam Konağı'nı ifade etmektedir.

Ardından, isimleri ve yerleri harita üzerinde gösterilen konaklara ait oluşturulan "Yarımada Topoğrafik Haritası" paftası üzerindeki numaralandırılmış konak listesiyle bağlantılı olarak müstakil envanter fişi tabloları hazırlanmıştır. Bu tablolarda, yapıya ait konum, adres, ada-parsel, yapım dönemi, bugünkü kullanımı, yaklaşık arsa ve yapı alan büyüklüklerine ait bilgiler ile vaziyet planı verilmiştir. Verilen vaziyet planlarında; arsa ve yapı alanları, hâlihazır haritalar üzerine eski haritalardan ve fotoğraflardan referans alınarak yaklaşık olarak gösterilmiştir. Envanter fişlerinde verilen parsel bilgileri güncel olup Fatih Belediyesi Coğrafi Bilgi Sistemi'ndeki (https://gis.fatih.bel.tr/webgis/) bilgiler doğrultusunda işlenmiştir.

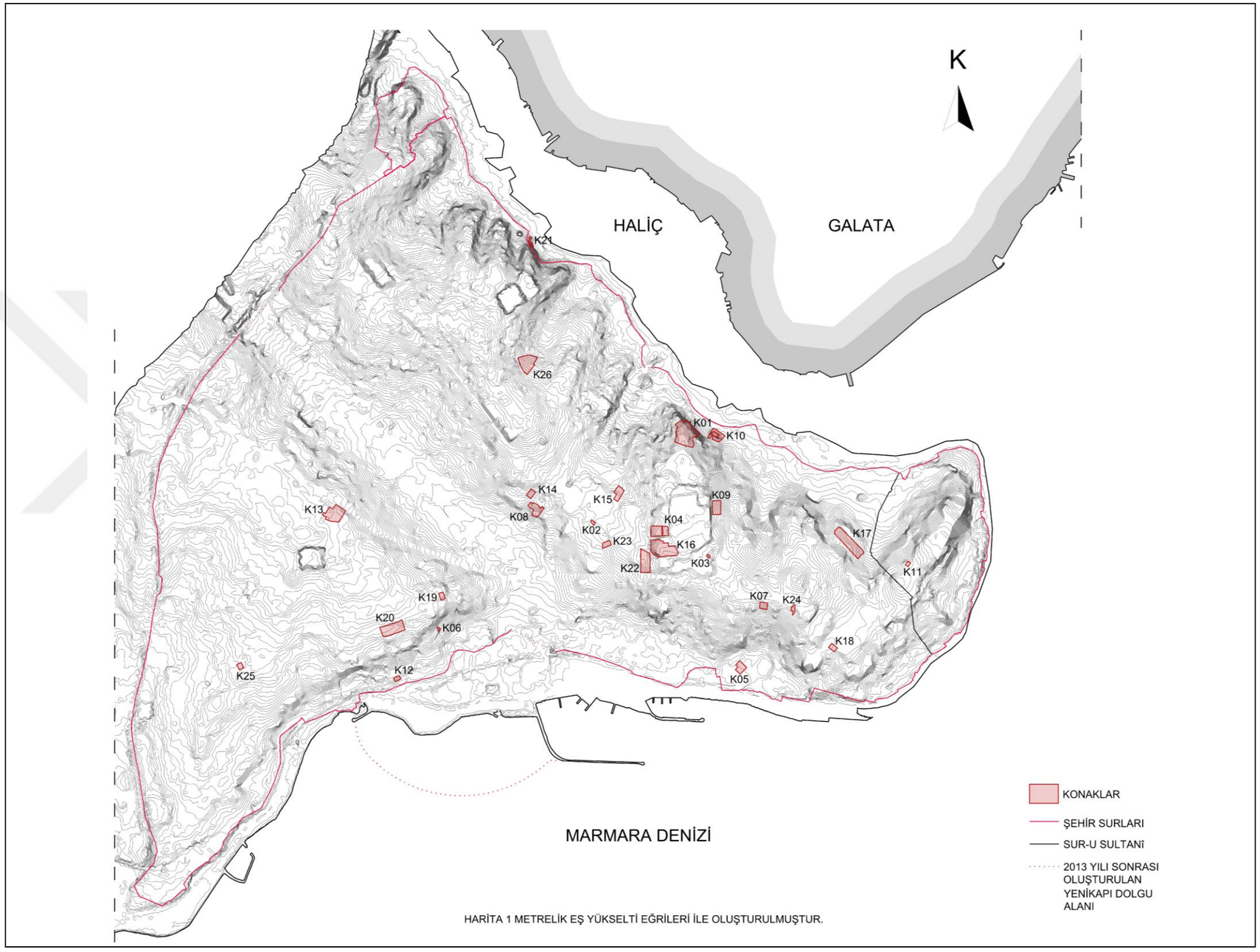

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ KORUMA VE RESTORASYON DOKTORA PROGRAMI

İSTANBUL TARİHİ YARIMADA'DA OSMANLI DÖNEMİ BÖLGESEL YAPILAŞMANIN GELİŞİM SÜRECİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (1453-1920)

DANIŞMAN: PROF DR. OĞUZ CEYLAN
HAZ: Y. MİMAR İSMAİL BÜYÜKSEÇGİN

TARİHİ YARIMADA KONAK YERLEŞİM ALANLARI HARİTASI

K1- Şeyhülislam Konağı
K2-Sekbanbaşı Konağı
K3-Beyazıt İmaret Kasrı
K4- Kaptanpaşa Konağı
K5- Menemenli Mustafa Paşa Konağı
K6- Çandarlı Tevfik Paşa Konağı
K7- Asım Paşa Konağı (Evkaf Konağı)
K8- Abdullatif Suphi Paşa Konağı
K9- Âli Paşa Konağı
K10- Ethem Paşa Konağı
K11- Darphane Konağı
K12- Halil Hamid Paşa Konağı
K13- Lofçalı Derviş Paşa Konağı
K14- Münir Paşa Konağı
K15- Mütercim Rüştü Paşa Konağı
K16- Keçecizade Fuat Paşa Konağı
K17- Sadrazamlık Konağı Bab-ı Âli
K18- Sultanahmet Kadiri Tekkesi Konağı
K19- Sunullah Efendi Konağı
K20- Takiyyüddin Paşa Konağı
K21- Patrikhane Konağı
K22- Valide Kethüdası Yusuf Efendi-Zeynep Hanım Konağı
K23- Tulumbacıbaşı Konağı
K24- Arif Paşa Konağı
K25- Sümbül Efendi Konağı
K26- Şeyhülislam Mekkizade Konağı

Şekil 4. 2. Yarımada Konak Yerleşim Alanları Haritası (İ. Büyükseçgin)

KATALOG NO	K1
ADI	ŞEYHÜLİSLAM KONAĞI
İL	İstanbul
İLÇE	Fatih
ADA/PARSEL	494/22
YAPIM DÖNEMİ	18. Yy
BUGÜNKÜ KULLANIMI	İstanbul Müftülüğü Ve İstanbul Üniversitesi Botanik Bölümü
KONUMU	Fetva Yokuşu Süleymaniye
ARSA-YAPI ALANI	16700m2-4900 m2

İstanbul ili, Fatih ilçesi, Süleymaniye bölgesinde Fetva Yokuşu üzerinde bulunmaktadır. 1826 senesinde Yeniçeri Ocağı kaldırılınca, Yeniçeri Ağası'nın bulunduğu Süleymaniye Camisi'nin haliç tarafında altında bulunan Ağa Kapısı makamı, Sultan 2. Mahmut tarafından Şeyhülislamlığa tahsis edilmiştir. Günümüzde İstanbul Müftülüğü ve İstanbul üniversitesi Botanik Bölümü olarak kullanılmaktadır.

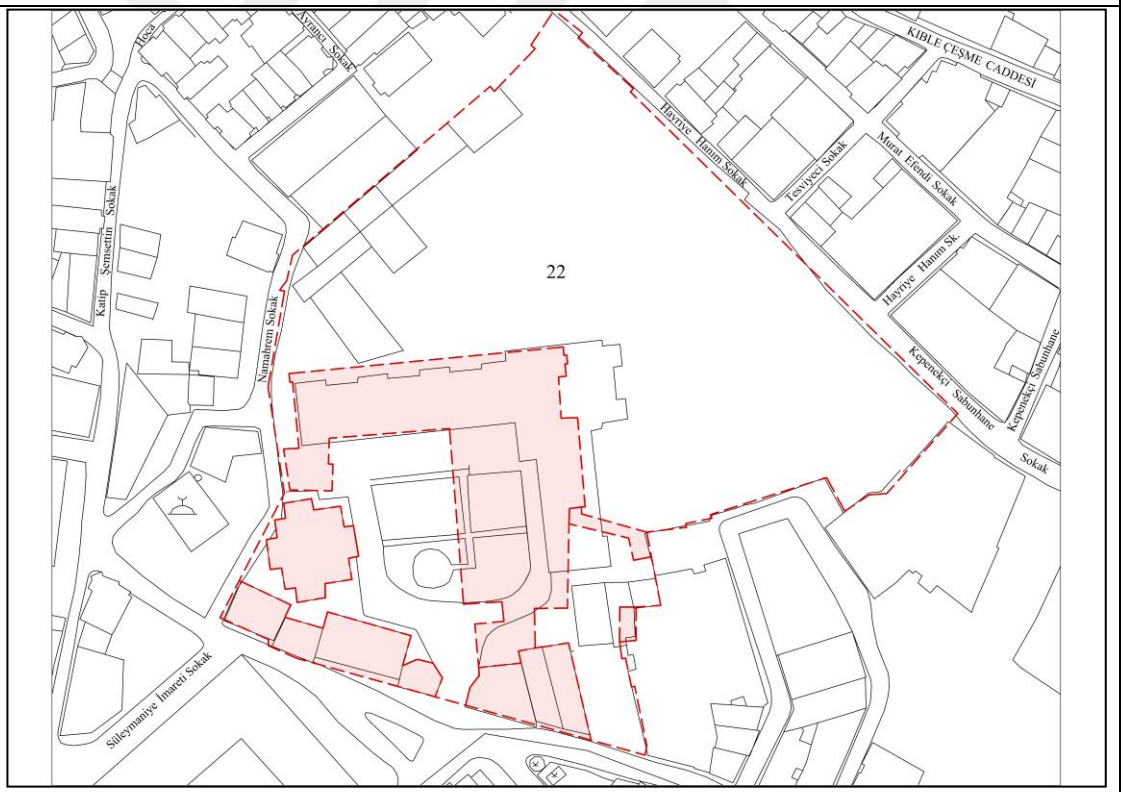

Halihazır İBB haritası üzerine İ. Büyükseçgin tarafından işlenmiştir.

Tablo 4. 1. Şeyhülislam Konağı envanter fişi

Kapının dış tarafında, celi talik hattıyla Yesarîzade Mustafa İzzet tarafından yazılmış H1241 tarihli, Ağakapısı'nın şeyhülislamlara tahsis edildiğini belirten bir kitabe bulunmaktadır. Kapının iç kısmında ise Vakanüvis Lütfi tarafından, 2. Abdülhamit dönemi yeni inşa ve tadilat çalışmaları için yazılmış bir kitabe bulunmaktadır. Bu anıtsal cümle kapısından girilen ve geniş bir arazisi bulunan Bab-ı Meşihat' ta, günümüze sadece fetvahane binasında asıl görevini yerine getiren İstanbul Müftülüğü gelebilmiştir.

Şeyhülislamların, Çuhadar, Telhisci, Kethüda, vesaire gibi maiyyeti adamları dışında, Fetva Emini'nin bulunduğu ve çok önemli bir daire olan Fetva Kalemi vardı. Bu dairede, Mübeyyiz, Mukabeleci, Müsevvid, Kâtip Mühürdar ve Müvezziler bulunurdu. Şeyhülislamların dairelerinde bulunan, Sarıkçısı, Kahvecisi, Peşkircisi Hazinedarı, Aşçıbaşısı, Arabacısı, Kethüdası gibi özel adamları da kapısı halkındandı.[116]

Şeyhülislamların resmi görev ifa ettikleri belirli daireleri yoktu. Şeyhülislam olanlar, bu resmi görevlerini, oturdukları konaklarının selamlıklarında yaparlardı[117].

İstanbul kadıları, kendi evlerinde dava dinlerlerdi. Müddetini doldurup değişince, yeni İstanbul Kadısı olan da kendi evini veya konağını mahkeme yapardı. İstanbul Kadısı, mahkemesinin muayyen bir yerde olmaması yüzünden davacılar sıkıntı çekerdi. Bu hal 1252 H (1836 M) senesine kadar devam etmiş ve sonra Bab'ı Meşihat denilen Şeyhülislam Kapısı'nda davacılar bu seyyar halden kurtulmuşlardır. 1187 H (1773 M) de İstanbul Kadısı olan zatın hanesinin Saraçhane başında olduğu görülüyor[118].

Yeniçeri Ocağı, 1826'da lağvedilince, Yeniçeri Ağası'nın resmi ikametgâhı olan Ağa Kapısı makamını, Sultan 2. Mahmut Şeyhülislamlığa tahsis etmiştir. Bab- ı Meşihat, 1836 yılına kadar yalnızca Fetvahane olarak kullanılmış, Anadolu ve Rumeli Kazaskerlikleri ile İstanbul Kadılığı da bu tarihte taşınarak bütün şer-i ve hukuki öğeler bir araya toplanmıştır. Şeyhülislamlığın, Cumhuriyet'in ilanından sonra kaldırılmasıyla, İstanbul Müftülüğü olarak kullanılmaya başlamıştır. İstanbul Kız Sultanisi, 1920'li yıllarda yapıların bir kısmına taşınmış ve 1927 yılı yangınına kadar

[116] **Uzunçarşılı, İ. H. (1988a).** İlmiye Teşkilatı. Türk Tarih Kurumu, s.196, Ankara**.**
[117] **Age,** s.195- 196.
[118] **Age,** s.139.

faaliyet göstermiştir. Yangında büyük hasar gören yapının yerine, Avusturyalı mimar E. Egli tarafından 1930'lı yıllarda yapılan İstanbul Üniversitesi Botanik Enstitüsü binası ve botanik bahçesi (2003'te verilen isimle Prof. Dr. Alfred HEILBRONN botanik bahçesi) yer almaktadır (Bkz. Resim 4.4, 4.5).

1900'lü yılların başlangıcındaki fotoğraflar ve haritalara göre Bab-ı Meşihat, genişçe bir avlu etrafında 3 katlı Fetvahane yapısı ile beraber "U" biçimi meydana getiren, Neo-Klasik üslupta kargir olarak inşa edilmiş 2 katlı binalardan oluşmaktadır (Bkz. Resim 4.1). Şeyhülislam dairesi "L" şeklindeki ana yapıda bulunmakta idi. Bu yapının Haliç yönünde sıra odalar, avlu yönünde de bir cami bulunmaktaydı. Arz Odası, iki kanadın bir araya geldiği Haliç'e bakan köşede bulunmaktaydı (Bkz. Resim 4.2). Fetvahane ve Cümle Giriş Kapısı dışında bu yapılar günümüze ulaşmamıştır.

Kaynaklarda Fetvahane ya da Bab-ı Fetva olarak da adlandırılan Bab-ı Meşihat, Şeyhülislamlık Dairesi, , İstanbul Kadılığı, Şura-i İlmiye, Fetvahane, Nakibüleşraf Dairesi, , Meclis-i Meşayih, gibi çeşitli birimlerden oluşmaktaydı. İlmiye Salnamesinde teşkilat yapısı tam ve ayrıntılı olarak verilmiştir[119].

Ampir üsluptaki anıtsal cümle kapısı Süleymaniye Camisi'ne bakan tarafta yer alır (Bkz. Resim 4.8). Kapının dış tarafında, celi talik hattıyla Yesarîzade Mustafa İzzet tarafından yazılmış H1241 tarihli, Ağakapısı'nın şeyhülislamlara tahsis edildiğini belirten bir kitabe bulunmaktadır. Kapının iç kısmında ise Vakanüvis Lütfi tarafından, 2. Abdülhamit dönemi yeni insa ve tadilat çalışmaları için yazılmış bir kitabe bulunmaktadır. Bu anıtsal cümle kapısından girilen ve geniş bir arazisi bulunan Bab-ı Meşihat' ta, günümüze sadece fetvahane binasında asıl görevini yerine getiren İstanbul Müftülüğü gelebilmiştir. 1982-1985 yılları arasında tamamen yıkılan yapı büyük oranda özgününe uyularak fakat betonarme olarak yeniden inşa edilmiştir. Cümle giriş kapısının sağındaki 2 katlı bina, Şeriyye Sicilleri Arşivi olarak kullanılmaktadır ve yaklaşık 10000 cilt mahkeme sicili burada muhafaza edilmektedir. Giriş kapısının solunda bulunan iki katlı yapının alt katında meşihat arşivi, üst katında müftülük kütüphanesi bulunmaktadır. Günümüzde 494 ada 22 parselde yaklaşık 16700 m2 arsa içerisindedir.

[119] İlmiye Salnamesi.

Şekil 4. 3. Şeyhülislamlık Konağı yeri (Alman Mavileri Haritası).

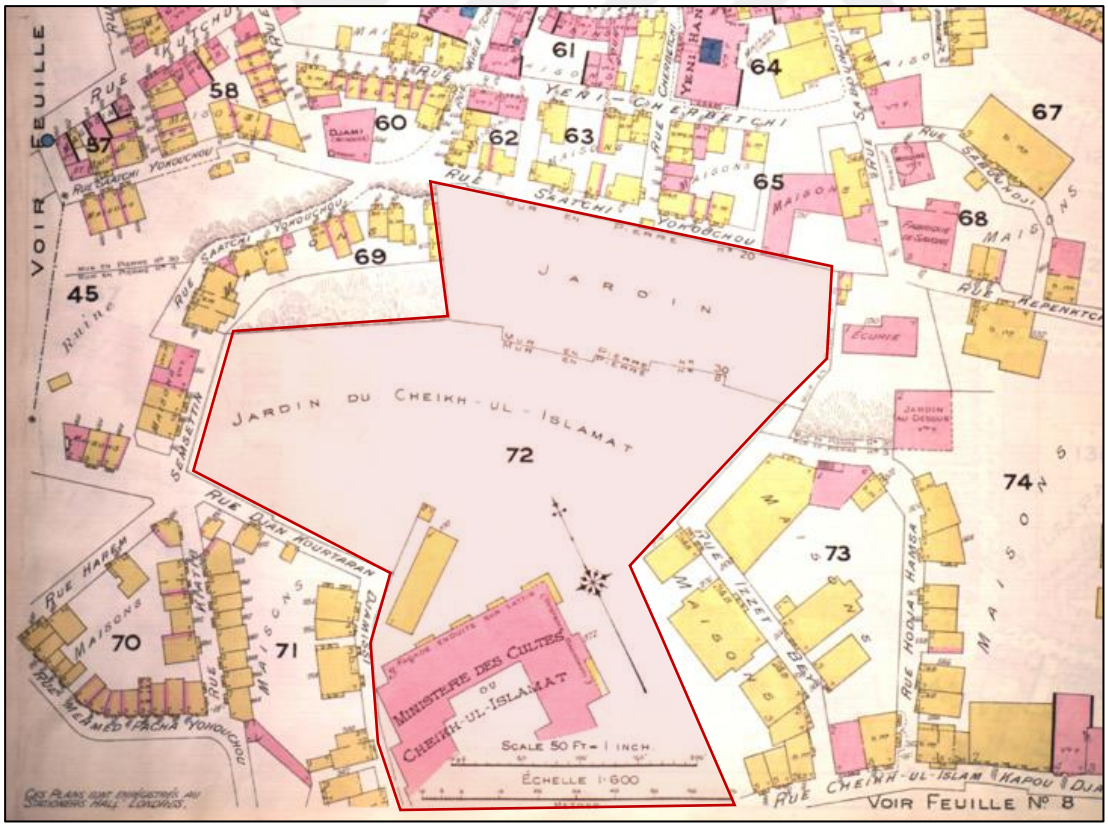

Şekil 4. 4. Goad haritalarında Şeyhülislamlık Konağı yeri (1904).

Resim 4. 1. Avludan görünüş. Sol tarafta bugünkü İstanbul Müftülüğü binası (İlmiye Salnamesi).

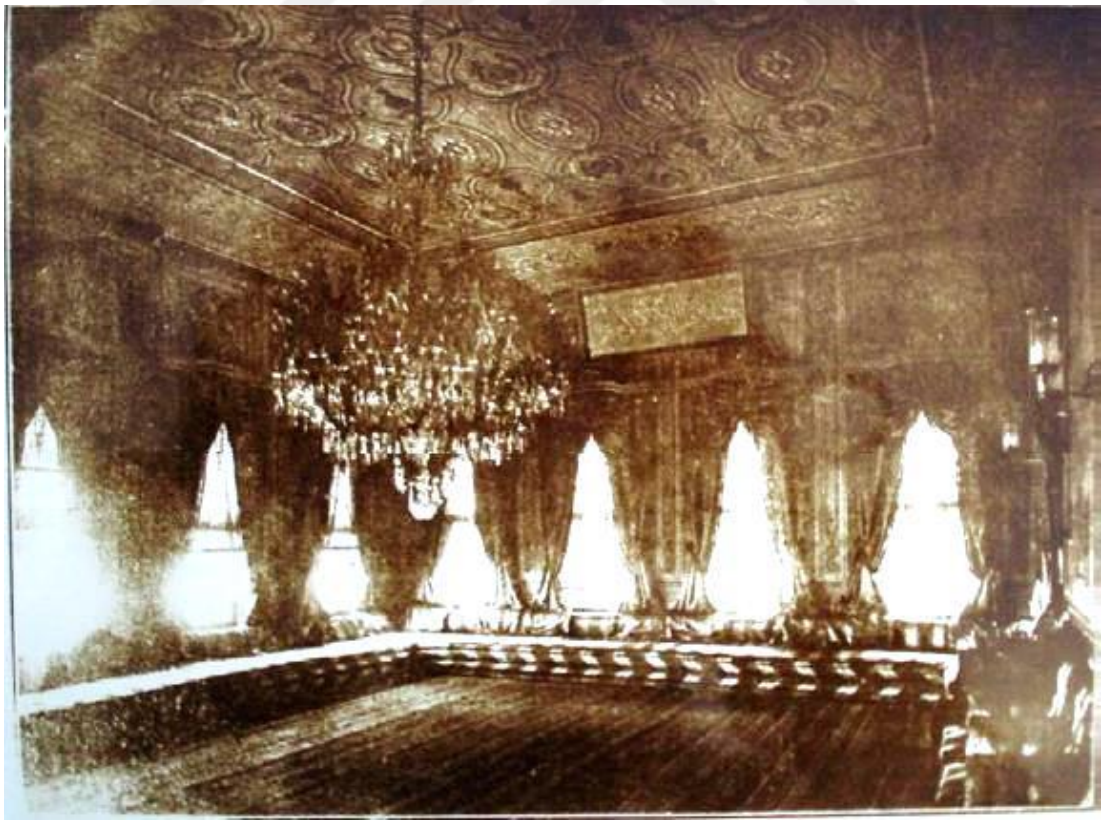

Resim 4. 2. Arz odası (İlmiye Salnamesi).

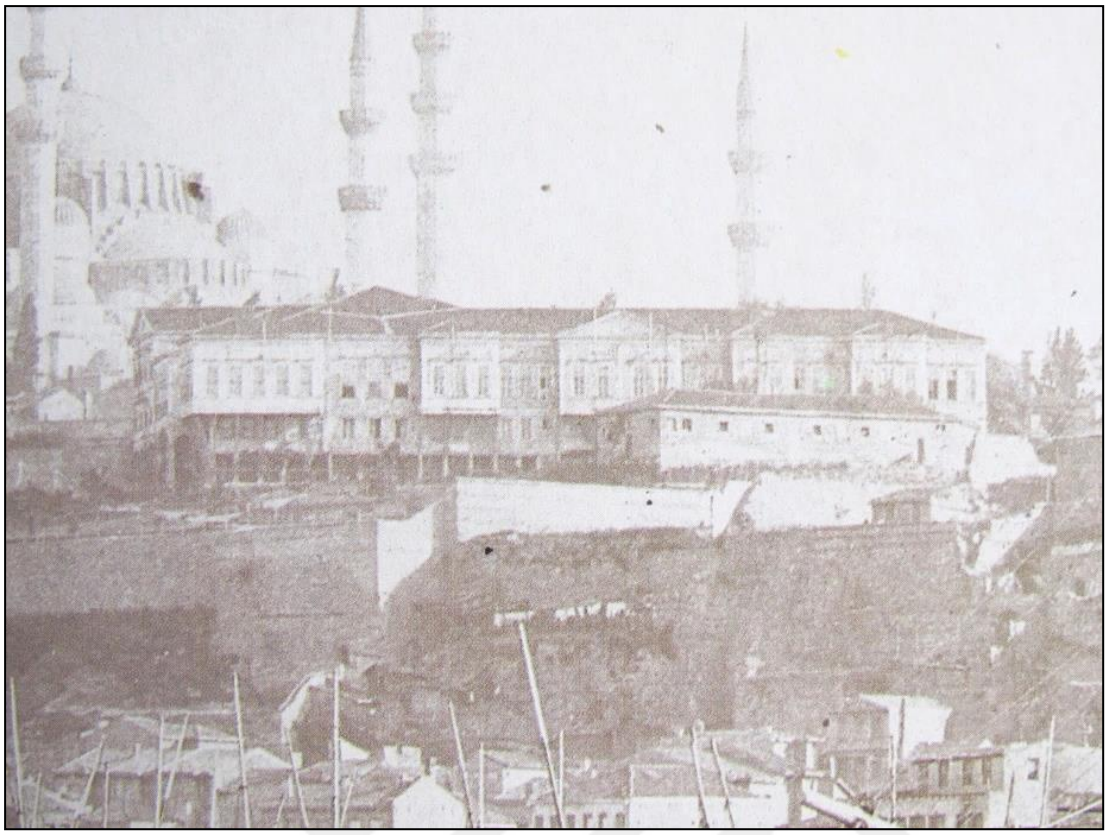

Resim 4. 3. Bab-ı Meşihat Haliç tarafından görünüşü.

Resim 4. 4. Süleymaniye Camii yanında Bab-ı Meşihat görünüşü.

Resim 4. 5. Şeyhülislamlık Konağı doğu cephesi (İlmiye Salnamesi)

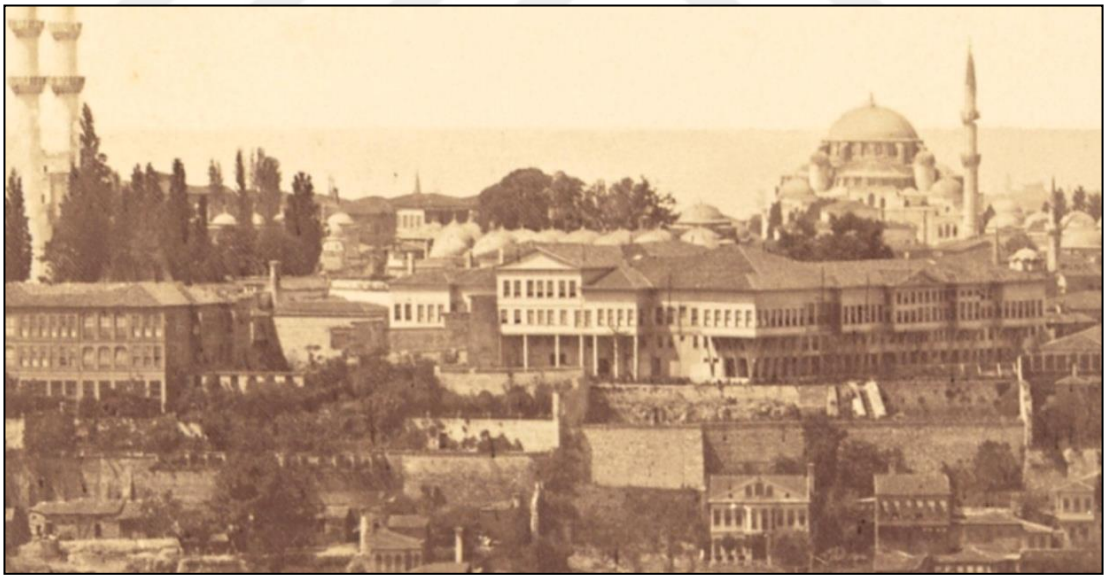

Resim 4. 6. Şeyhülislamlık Konağı öncesi Ağa Kapısı dönemine ait yapı (Guillaume Berggren 1870'ler).

Resim 4. 7. Şeyhülislamlık Konağı giriş cephesi (Yıldız Koleksiyonu)

Resim 4. 8. Süleymaniye Camii miranesinden Bab-ı Meşihat arazisi. Botanik Enstitüsü yapılmış hali. (1930 sonrası).

KATALOG NO	K2
ADI	SEKBANBAŞI KONAĞI
İL	İstanbul
İLÇE	Fatih
ADA/PARSEL	-
YAPIM DÖNEMİ	16. Yy
BUGÜNKÜ KULLANIMI	Yapı ve Arsası günümüze ulaşmamıştır
KONUMU	Vezneciler
YAPI ALANI	180 m2

Veznecilerde bulunan Eski Odalar askeri alanı içinde On Sekiz Sekbanlar Sokağı ile Mahmudiye Çeşmesi Sokağı'nın kesiştiği köşede, 947 ada 1 parselde bulunan 18 Sekbanlar Haziresi karşısında bulunmakta idi (Bkz. Şekil 4.5). Fotoğraf ve rölövesinden 16. yüzyıl yapısı olduğu anlaşılan konak, 1970'lerde Genç Türk Caddesi genişletmeleri sırasında yıktırılmıştır. Günümüzde parseli belli olmayan arsası yeşil alandır. (Bkz. Şekil 4.5.)

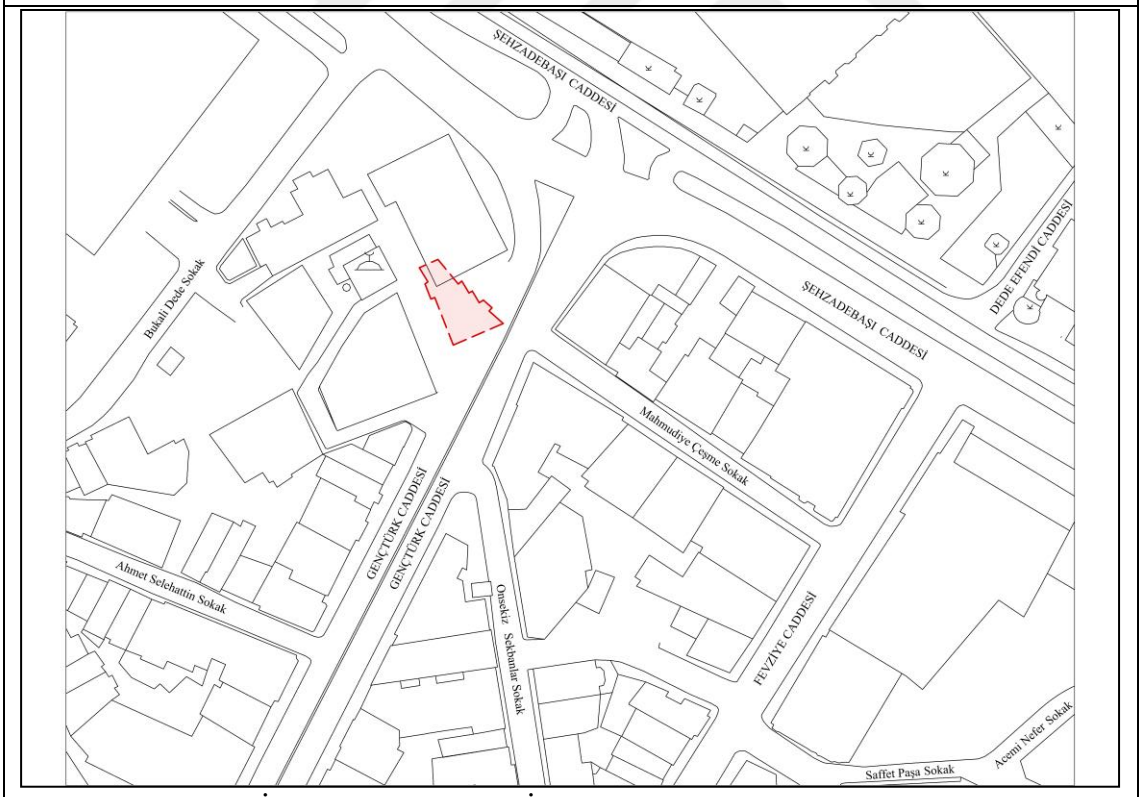

Halihazır İBB haritası üzerine İ. Büyükseçgin tarafından işlenmiştir.

Tablo 4. 2. Sekbanbaşı Konağı envanter fişi

Şekil 4. 5. Sekbanbaşı konağı (J. Pervititch Haritaları).

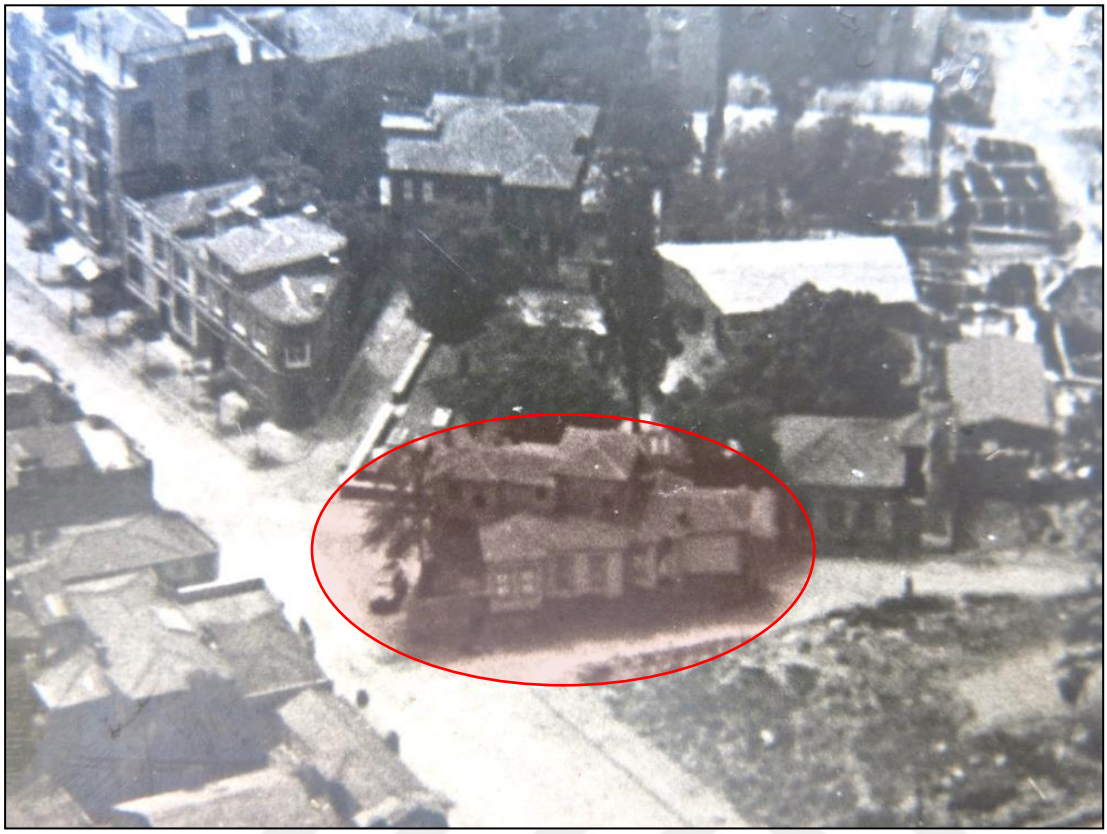

Resim 4. 9. Sekbanbaşı konağı Hava Fotoğrafı (1930'lar).

Resim 4. 10. Sekbanbaşı konağı (1930'lar).

Resim 4. 11. Sekbanbaşı konağı **(**İBB Planlama Arşivi)

Resim 4. 12. Sekbanbaşı konağı **(**İBB Planlama Arşivi)

Resim 4. 13. Sekbanbaşı konağı **(**İBB Planlama Arşivi)

Resim 4. 14. Sekbanbaşı konağı **(**İBB Planlama Arşivi)

Resim 4. 15. Sekbanbaşı konağı **(**İBB Planlama Arşivi)

Resim 4. 16. Sekbanbaşı konağı **(**İBB Planlama Arşivi)

Resim 4. 17. Sekbanbaşı konağı **(**İBB Planlama Arşivi)

Resim 4. 18. Sekbanbaşı konağı **(**İBB Planlama Arşivi)

Resim 4. 19. Sekbanbaşı konağı **(**İBB Planlama Arşivi)

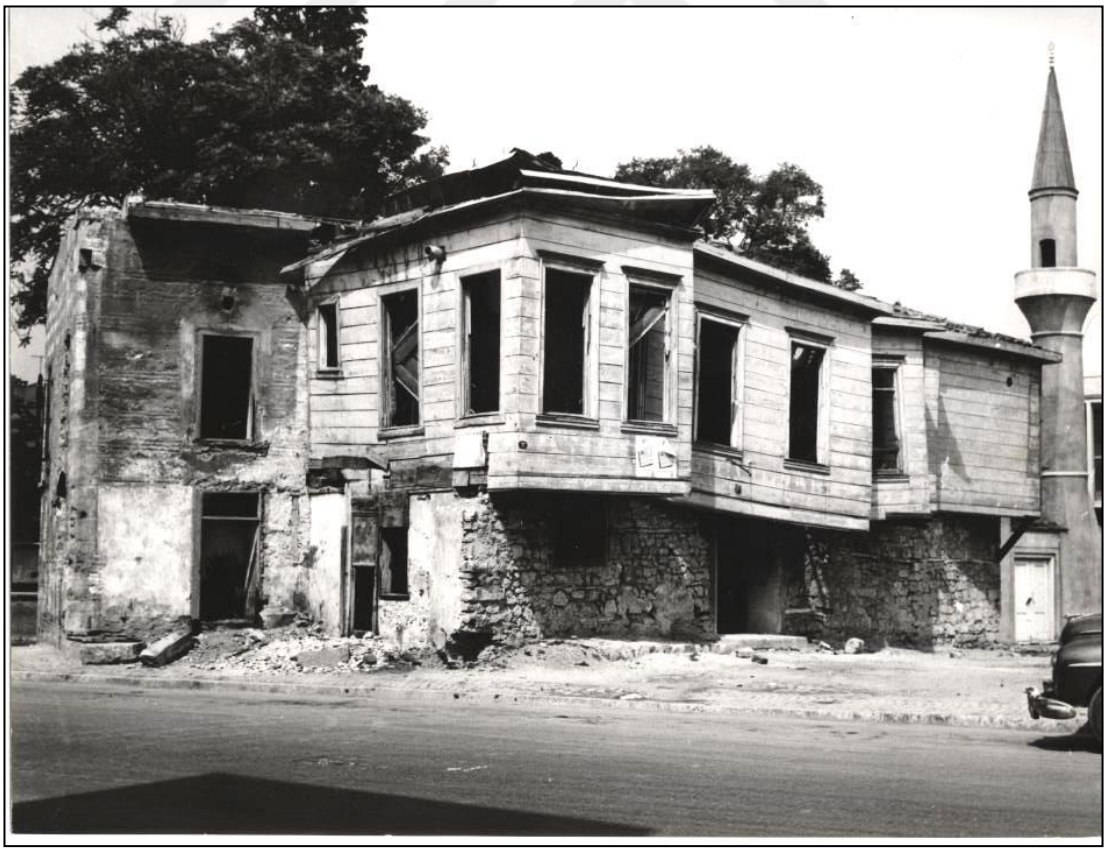

Resim 4. 20. Sekbanbaşı konağı (İBB Planlama Arşivi)

Resim 4. 21. Sekbanbaşı konağı **(**İBB Planlama Arşivi)

Resim 4. 22. Sekbanbaşı konağı **(**İBB Planlama Arşivi)

Resim 4. 23. Sekbanbaşı konağı **(**İBB Planlama Arşivi)

Resim 4. 24. Sekbanbaşı konağı **(**İBB Planlama Arşivi)

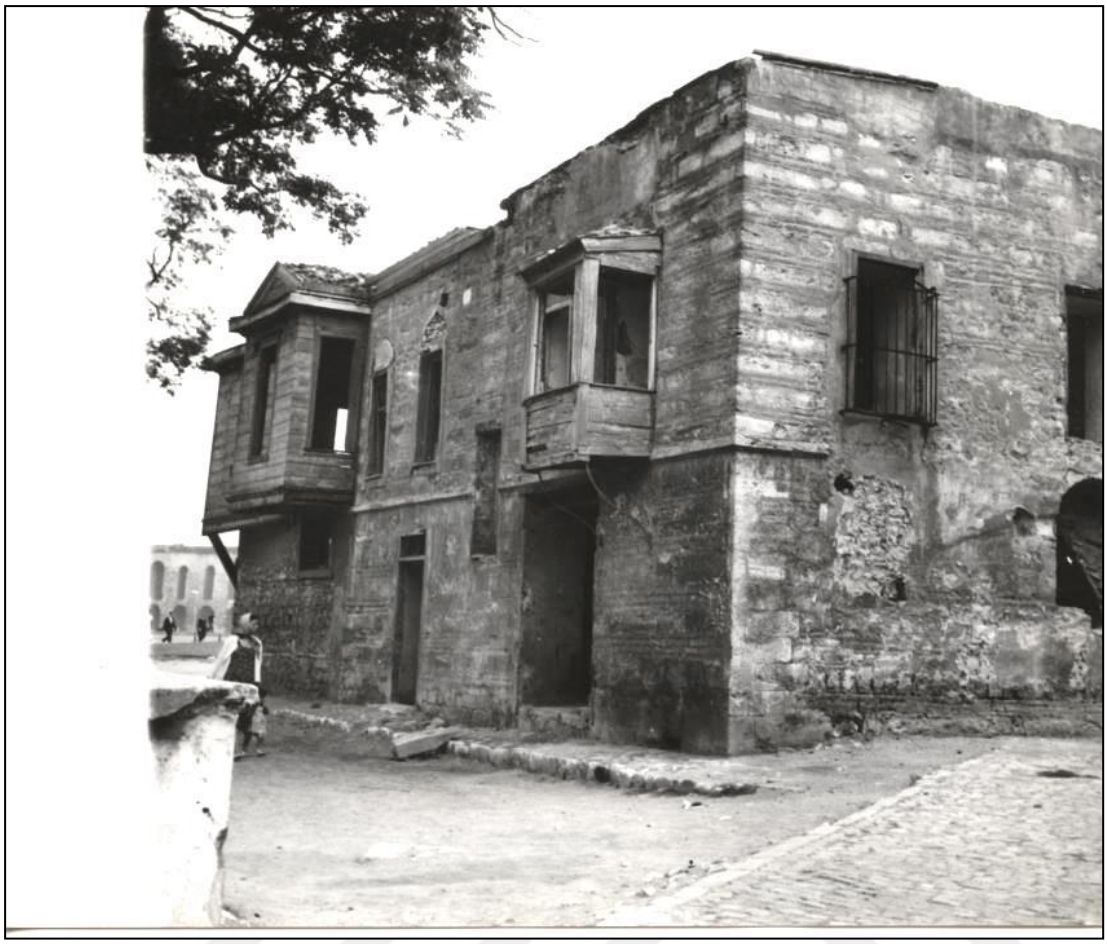

Resim 4. 25. Sekbanbaşı konağı **(**İBB Planlama Arşivi)

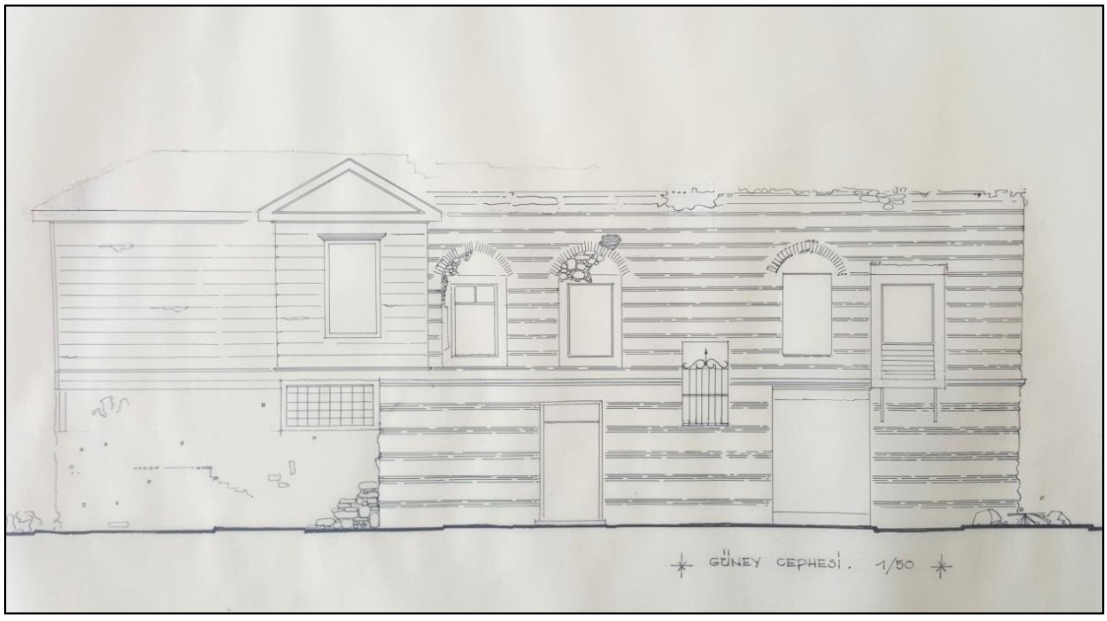

Şekil 4. 6. Sekbanbaşı konağı Güney Cephe Rölövesi (1960/Necdet İşli arşivi.).

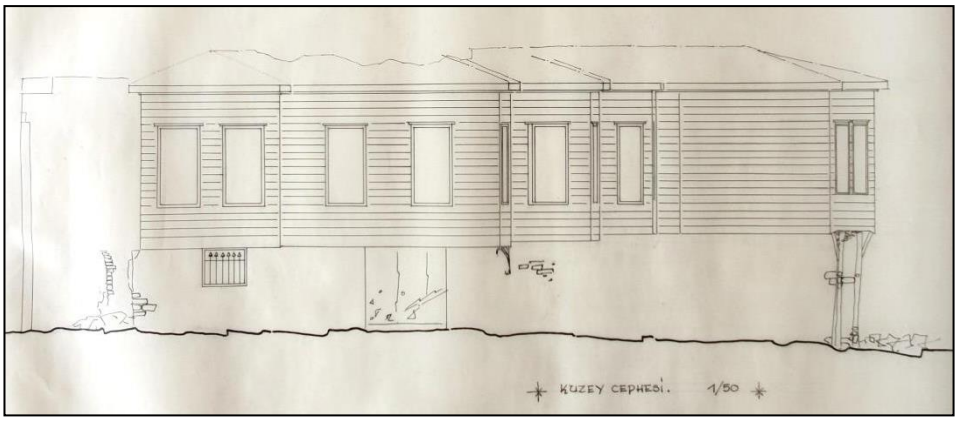

Şekil 4. 7. Sekbanbaşı konağı Kuzey Cephe Rölövesi (1960/Necdet İşli arşivi.).

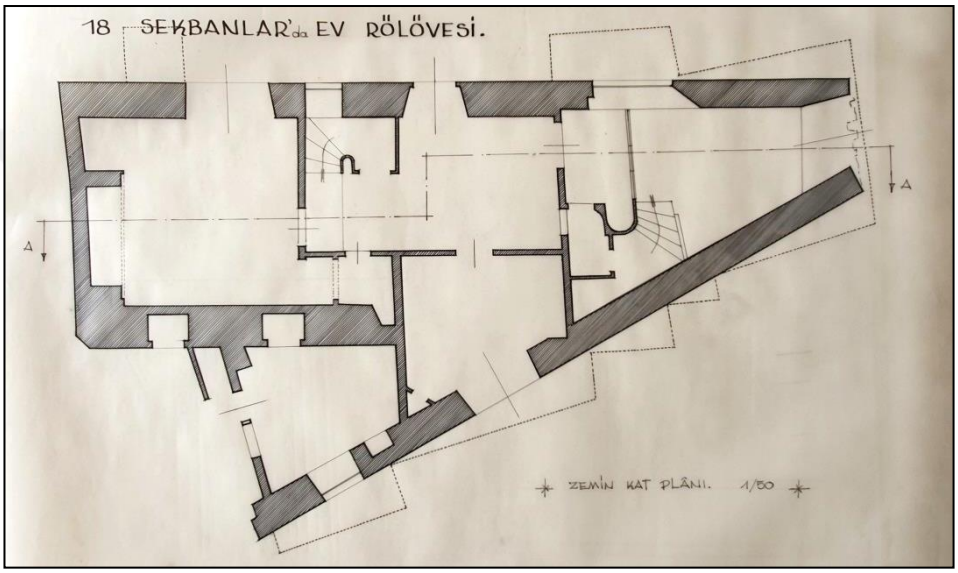

Şekil 4. 8. Sekbanbaşı konağı Zemin Kat Rölövesi (1960/Necdet İşli arşivi.).

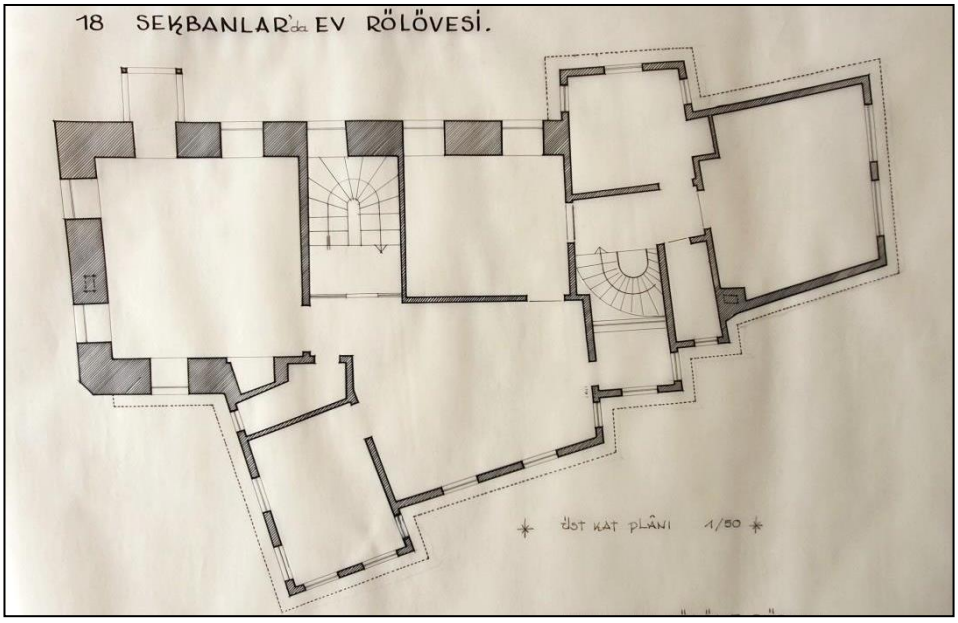

Şekil 4. 9. Sekbanbaşı konağı 1. Kat Rölövesi (1960/Necdet İşli arşivi.).

KATALOG NO	K3
ADI	BEYAZIT İMARET KASRI
İL	İstanbul
İLÇE	Fatih
ADA/PARSEL	612/23
YAPIM DÖNEMİ	17. Yy
BUGÜNKÜ KULLANIMI	Yapı günümüze ulaşmamıştır
KONUMU	Beyazıt
ARSA-YAPI ALANI	1850 m2 – 650 m2

İstanbul ili, Fatih ilçesi, Beyazıt Cami yanında aşhane-imaret yapısının giriş kapısı üzerinde yapılmıştır. Beyazıt Camii yanında 612 ada 23 parselde bulunmakta idi. (Bkz. Şekil 4.10.)

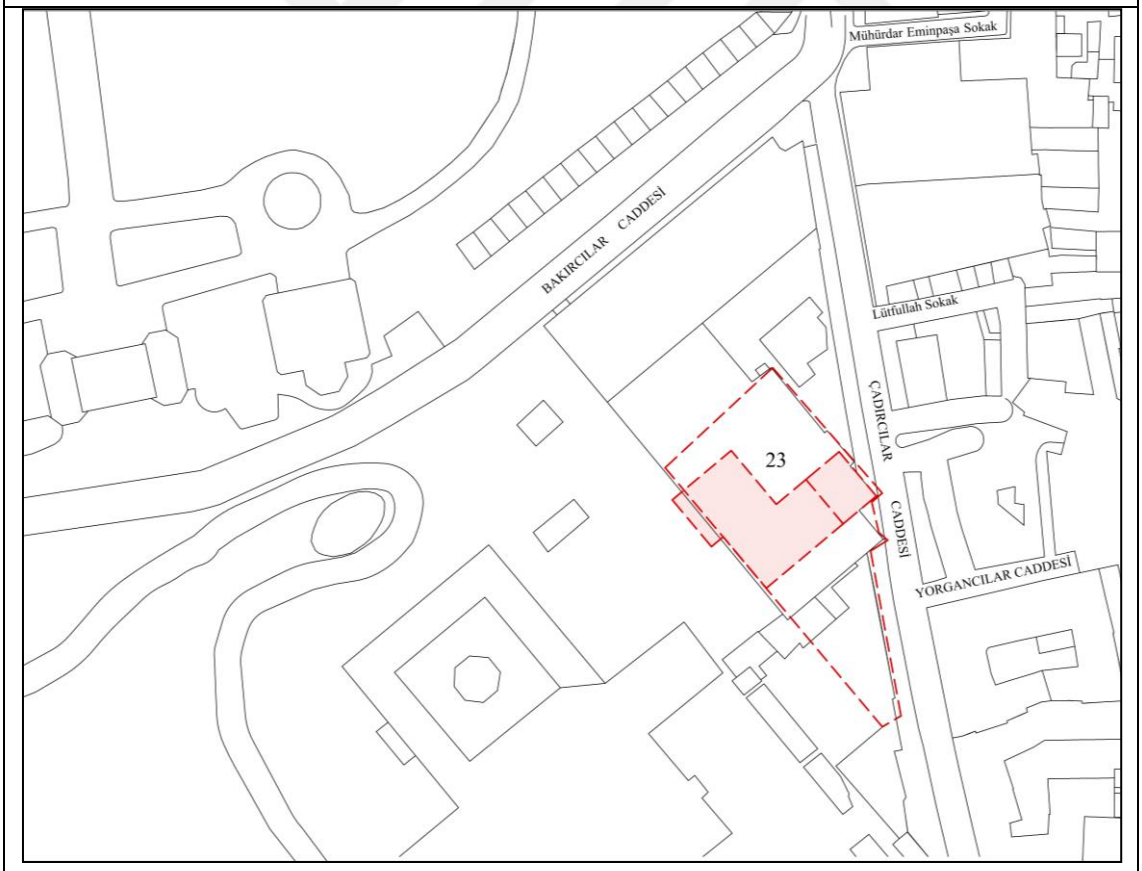

Halihazır İBB haritası üzerine İ. Büyükseçgin tarafından işlenmiştir.

Tablo 4. 3. Beyazıt İmaret Kasrı envanter fişi.

Beyazıt Camii yanında bulunan aşhane-imaret yapısının giriş kapısı üzerinde yapılan yapı, Semavi Eyice'ye göre, Sultan II. Mahmut'un yaptırdığı ahşap bir Kasr-ı Hümayun'dur. [120] Prof. Dr. Süheyl Ünver ise, yapı pek eski bir binadır. Rivayete göre Kıbletü'l Hattâtîn Şeyh Hamdullah'a yazı göstermek için Bayezid-i Veli tarafından bina olunmuştur demektedir[121]. Sedat Hakkı Eldem ise yapının tarihi belli değildir, 17 yy olması gerekmektedir ifadelerini kullanmıştır.[122] 1810 tarihinde inşa ettirilmiş olduğu Ayni divanındaki manzum tarih kitabesinden öğrenilen bu zarif bina, muhtemelen bu tarihte 2. Mahmut zamanında onarım görmüştür. Zemin katının üstünde bir asma kat, onun üzerinde de tepe pencereli, ahşap furuşlarla taşınan çıkmalı asıl kasır bulunmaktaymış (Bkz. Resim 4.26, 4.27, 4.28). İstanbul Belediyesi tarafından, Tarihi Yarımada sur içindeki, Türk sivil mimarisinin son değerli örneklerinden olan yapı 1933'lerde yıktırılarak ortadan kaldırılmıştır. Ressam A. Ziya Akbulut (ö. 1938) tarafından yağlı boya tekniğinde yapılmış ve kasrı avludan son haliyle tasvir eden tablo, günümüzde Dolmabahçe Resim ve Heykel Müzesi'nde bulunmaktadır[123] (Bkz. Şekil 4.12, 4.13, 4.14).

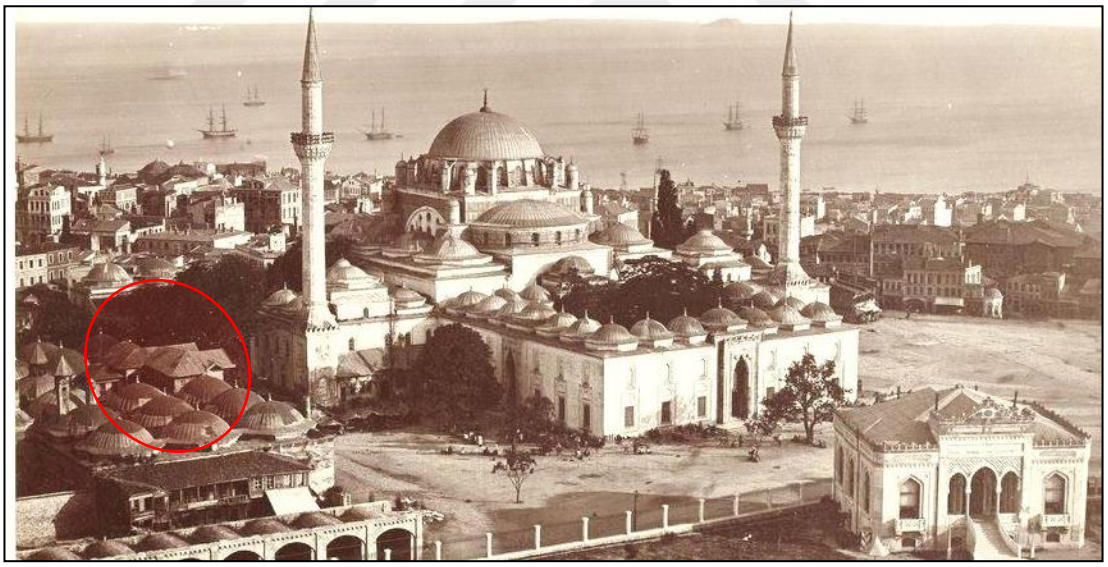

Resim 4. 26. Beyazıt Yangın kulesinden çekilen fotoğrafta İmaret Kasrı. (Gallica.bnf.fr/Bibliotheque nationale de France-1874)

[120] **Eyice, S. (1992).** "Beyazıt İmaret Kasrı". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 6, s.45-49, İstanbul.
[121] **Ünver, A. S. (2013).** Türk Evleri. Nakkaş Tezyini Sanatlar Merkezi Yayınları, İstanbul.
[122] **Eldem, S. H. (1964).** Köşkler Kasırlar. 1.-2. Cilt. Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, 1,2 Cilt İstanbul.
[123] **Eyice, S**. (1992). Age, s.49.

Resim 4. 27. Beyazıt meydanından çekilen fotoğrafta İmaret Kasrı (1880'ler).

Resim 4. 28. Beyazıt meydanından çekilen fotoğrafta İmaret Kasrı (Eldem, 1964).

Şekil 4. 10. İmaret Kasrı (A.Ziya Akbulut, 1917).

Şekil 4. 11. İmaret Kasrı (A.Ziya Akbulut, 1917).

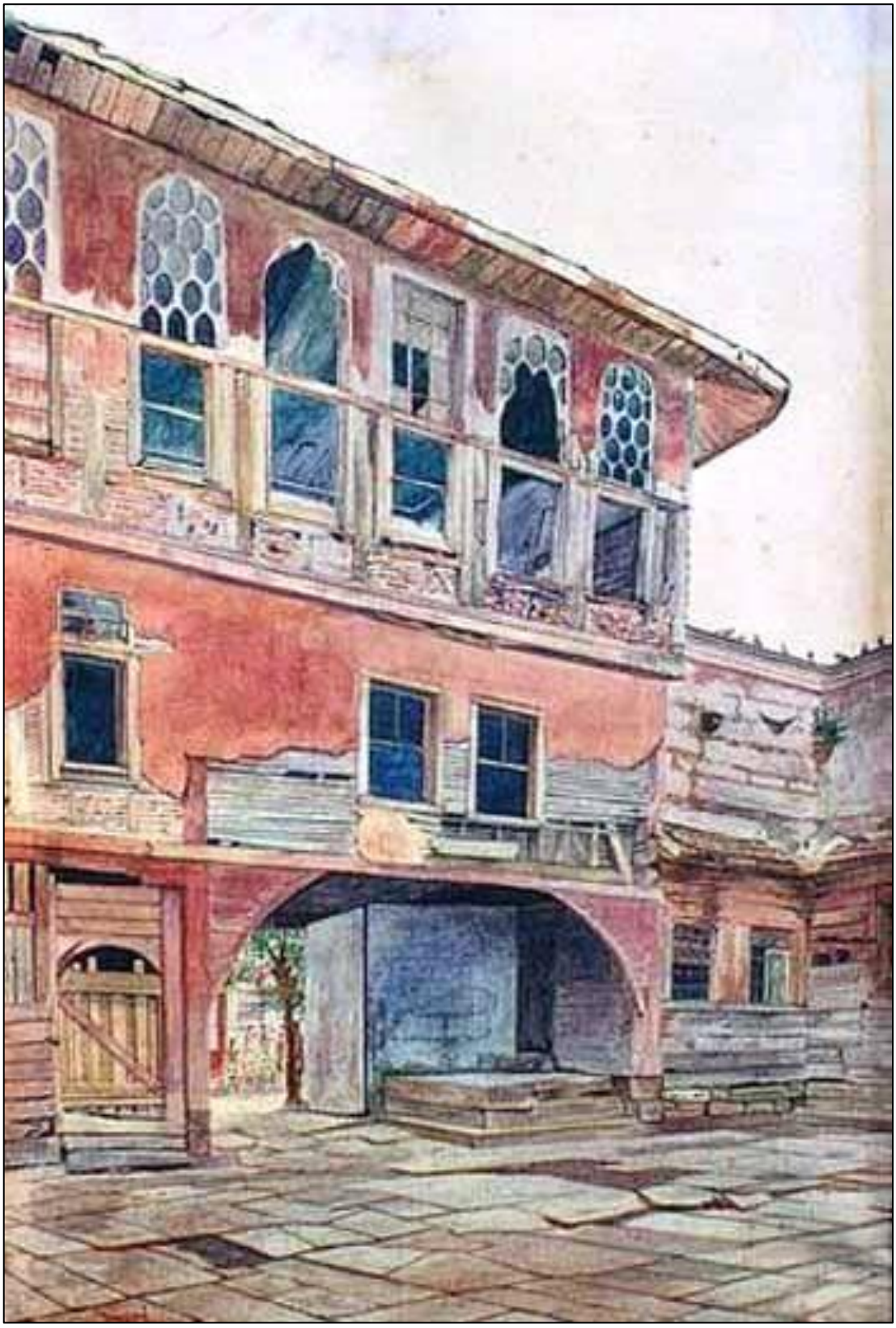

Şekil 4. 12. İmaret Kasrı (A.Ziya Akbulut, 1917).

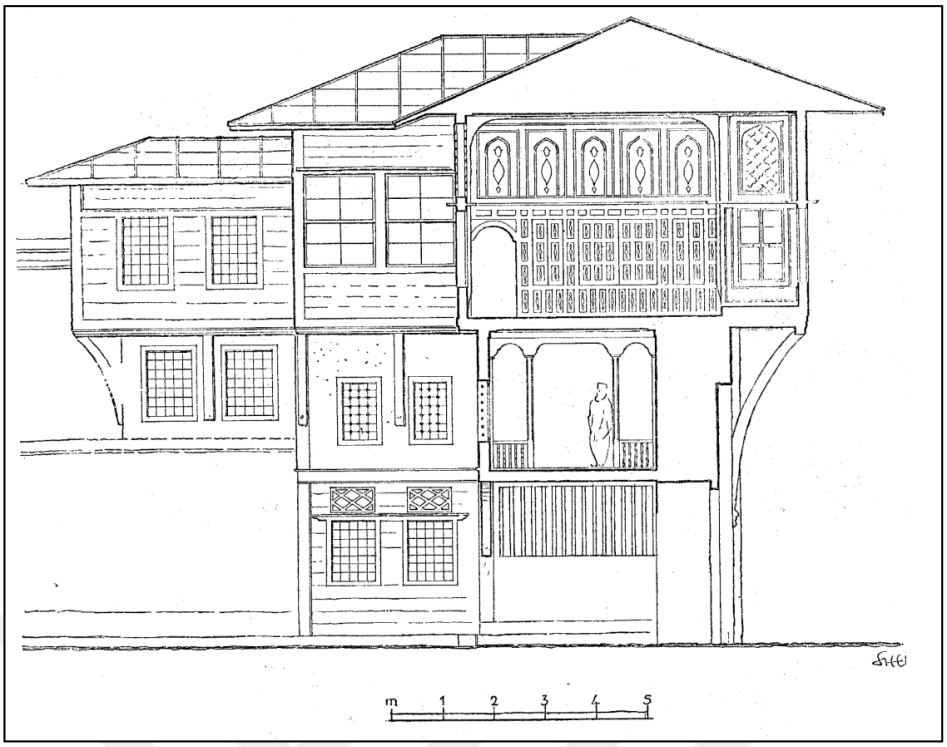

Şekil 4. 13. İmaret Kasrı Kesit. (Eldem, 1964).

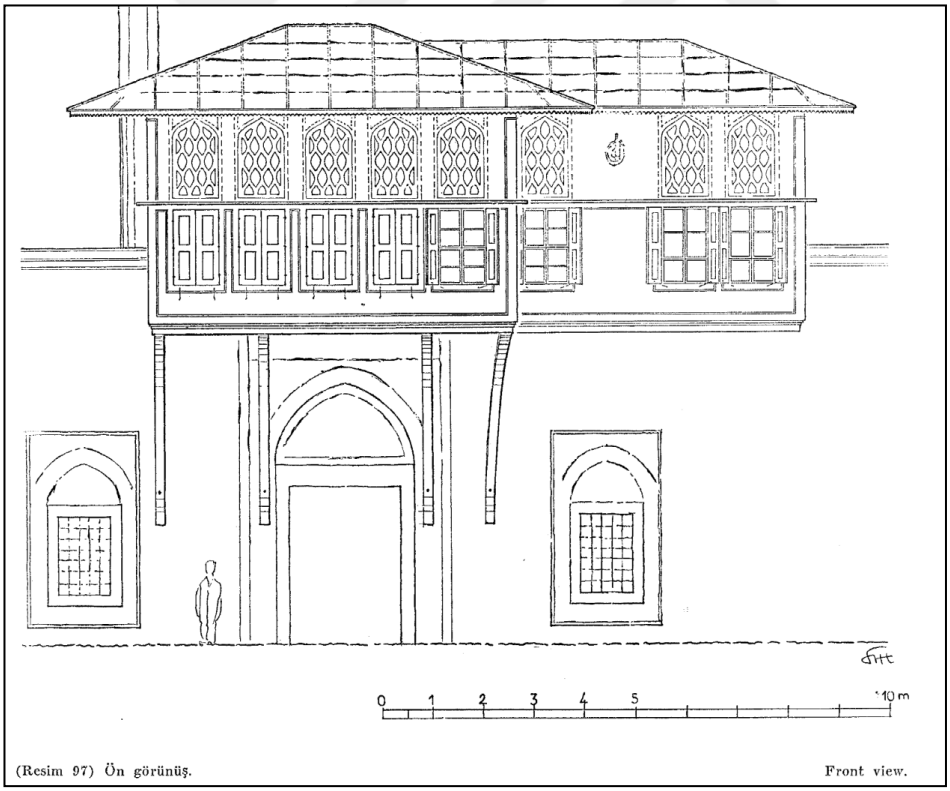

Şekil 4. 14. İmaret Kasrı Görünüş (Eldem, 1964).

KATALOG NO	K4
ADI	Kaptanpaşa Konağı – Sadrazam Seyyid Hasan Paşa Konağı
İL	İstanbul
İLÇE	Fatih
ADA/PARSEL	577/14-15-2-8-9
YAPIM DÖNEMİ	18. Yy
BUGÜNKÜ KULLANIMI	Yapı ulaşmamış
KONUMU	Bozdoğan Kemeri Caddesi
ARSA-YAPI ALANI	10100 m2 - 950 m2

İstanbul ili, Fatih ilçesi, Veznecilerde, Bozdoğan Kemeri Caddesi ve Besim Ömer Paşa Caddesi arasında Kaptan İbrahim Paşa Camisi'nin yanında kalan yapı adasında bulunmakta idi (Bkz. Şekil 4.15).Konak Hasan Paşa tarafından yeniçeri ağalığı esnasında muhtemelen 1739 tarihinde yapılmış veya satın alınmıştır. Paşanın eşi Ümmü Gülsüm Hatun'un 16.7.1757 tarihli vakfiyesinde iki taraftan umumi yol ile sınırlı, dışta ve içte üç sette yukarı ve aşağıda birçok evler ve büyük müştemilatı havi Harem ve Selamlıklı büyük konak olarak tanımlanmıştır (Bkz. Resim 4.29, 4.30, 4.31)

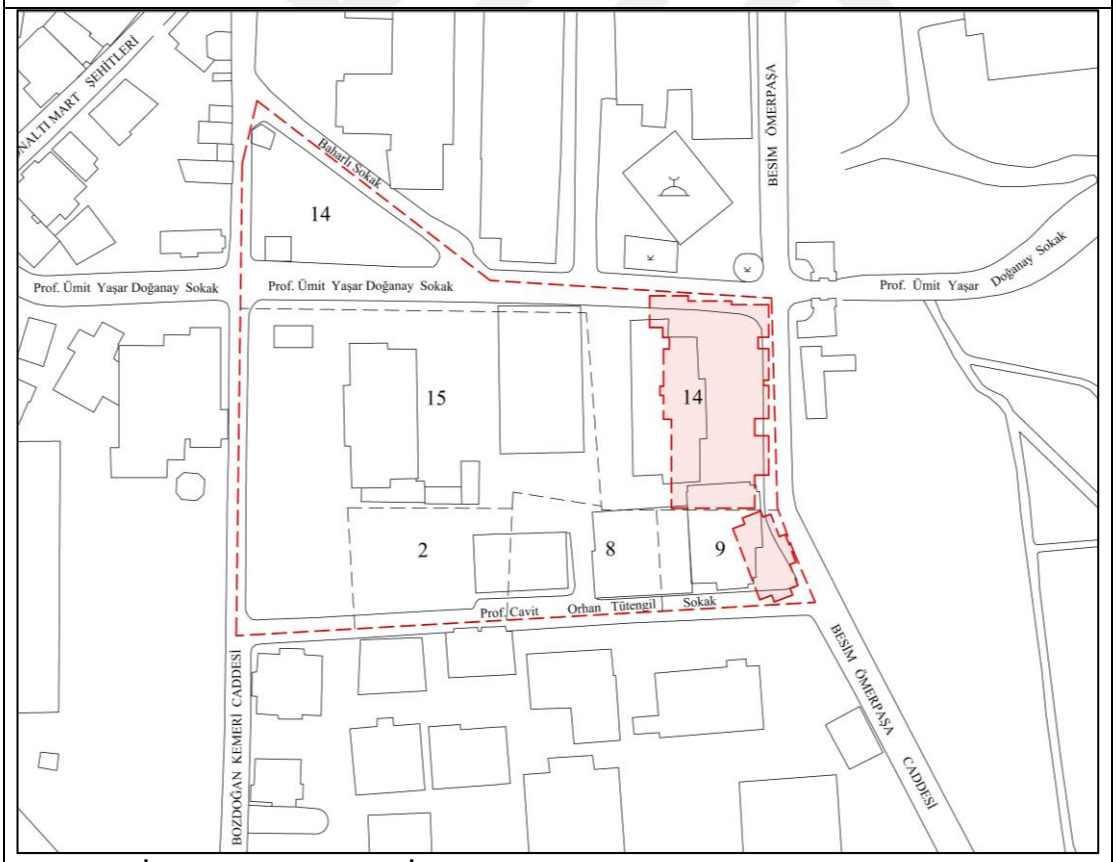

Halihazır İBB haritası üzerine İ. Büyükseçgin tarafından işlenmiştir.

Tablo 4. 4. Kaptanpaşa – Sadrazam Seyyid Hasan Paşa Konağı envanter fişi.

Konak Hasan Paşa tarafından yeniçeri ağalığı esnasında muhtemelen 1739 tarihinde yapılmış veya satın alınmıştır. Paşanın eşi Ümmü Gülsüm Hatun'un 16.7.1757 tarihli vakfiyesinde iki taraftan umumi yol ile sınırlı, dışta ve içte üç sette yukarı ve aşağıda birçok evler ve büyük müştemilatı havi Harem ve Selamlıklı büyük konak olarak tanımlanmıştır (Bkz. Resim 4.29, 4.30, 4.31). Konak arsası zaman içinde bölünerek yollar geçirilmiştir. Günümüzde arsa üzerinde, Vezneciler İşitme Engelliler Okulu, Beyazıt ilk ve ortaokulları ile İstanbul Üniversitesi'ne ait eğitim fakültesi bulunmaktadır. Konaktan geriye 8,30x3,50 m boyutlarındaki hamam ve arsanın köşesinde 1745 tarihli Ümmü Gülsüm çeşmesi ve haznesi kalmıştır.

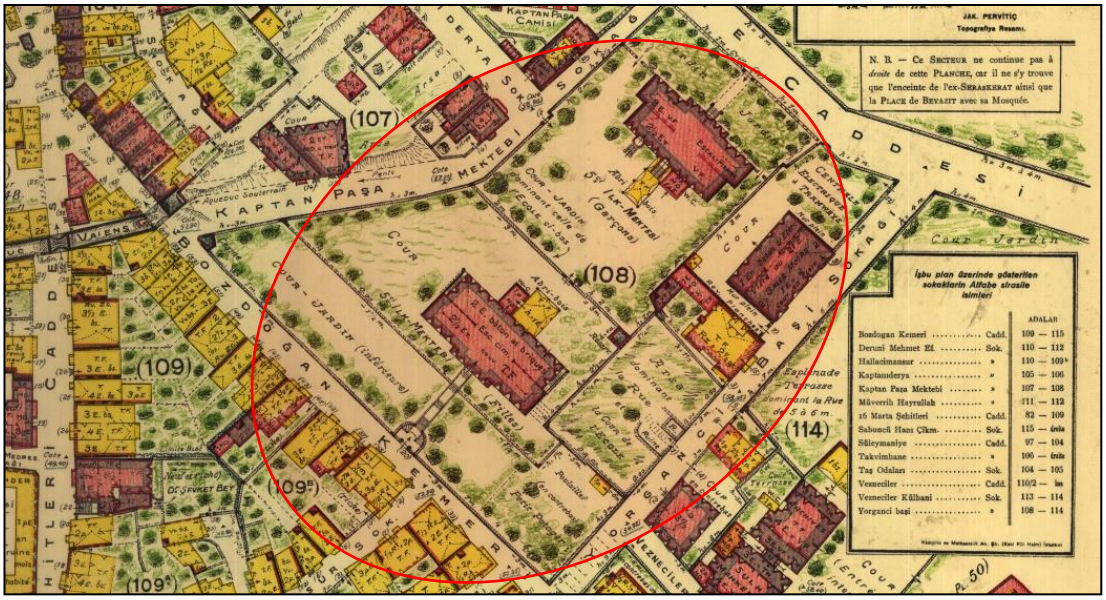

Şekil 4. 15. Kaptanpaşa Konağı arsası (J. Pervititch Haritaları).

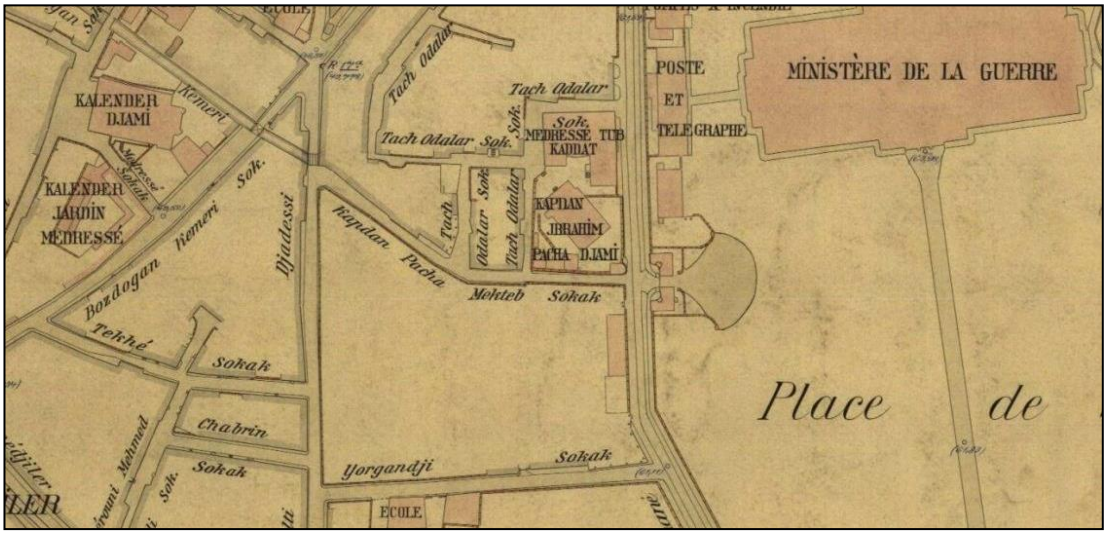

Şekil 4. 16. Kaptanpaşa konağı arsası (Alman Mavileri Haritası).

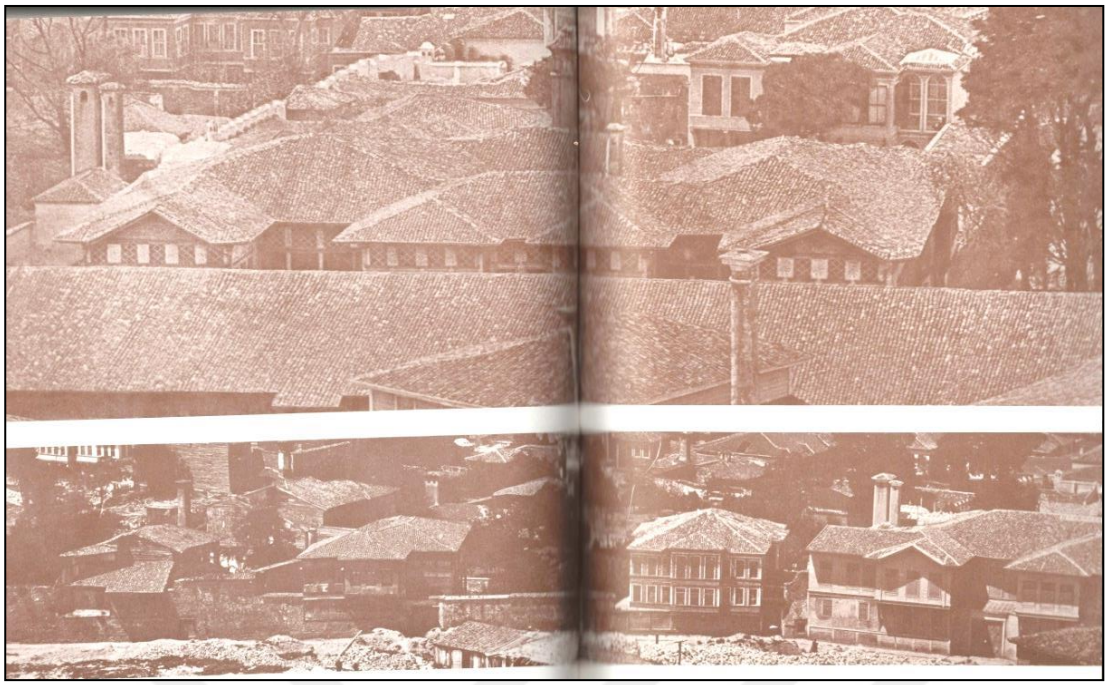

Resim 4. 29. Kaptanpaşa konağı tepe pencereli hali ve ikinci dönem onarım sonrası hali (Eldem, 1979).

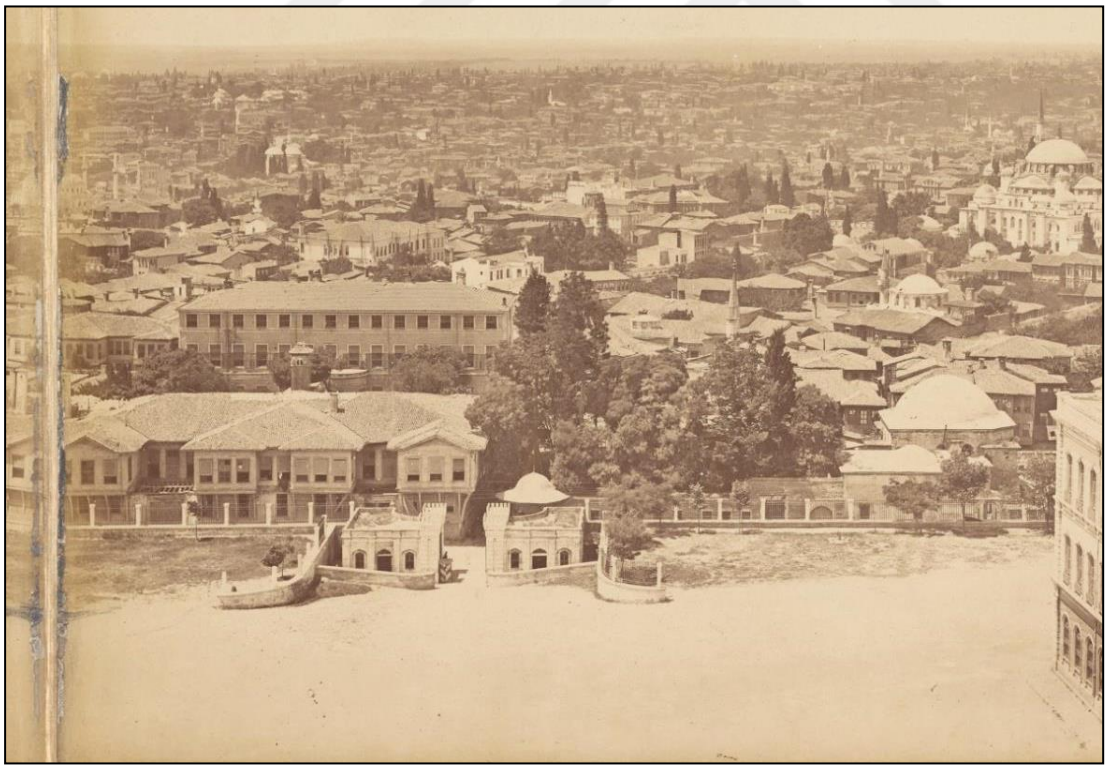

Resim 4. 30. Kaptanpaşa Konağı **(**İBB Planlama Arşivi/Germain-Ferdinand-Senges 1878**)**

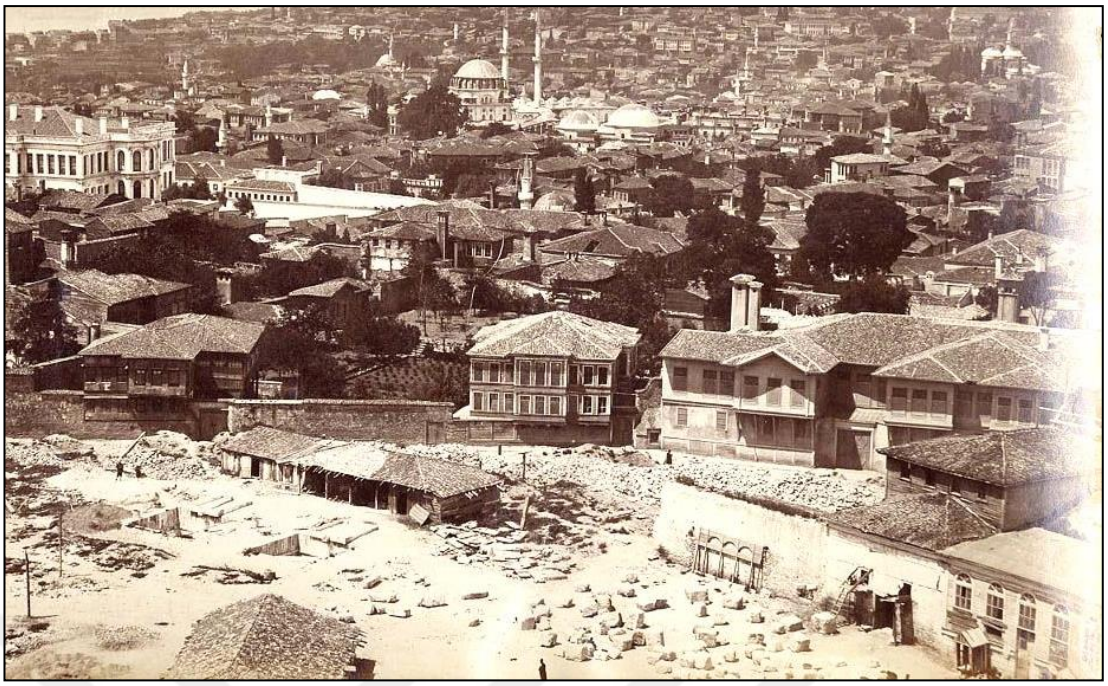

Resim 4. 31. Beyazıt Yangın kulesinden Kaptanpaşa konağı **(**İBB Planlama Arşivi-Eldem, 1979).

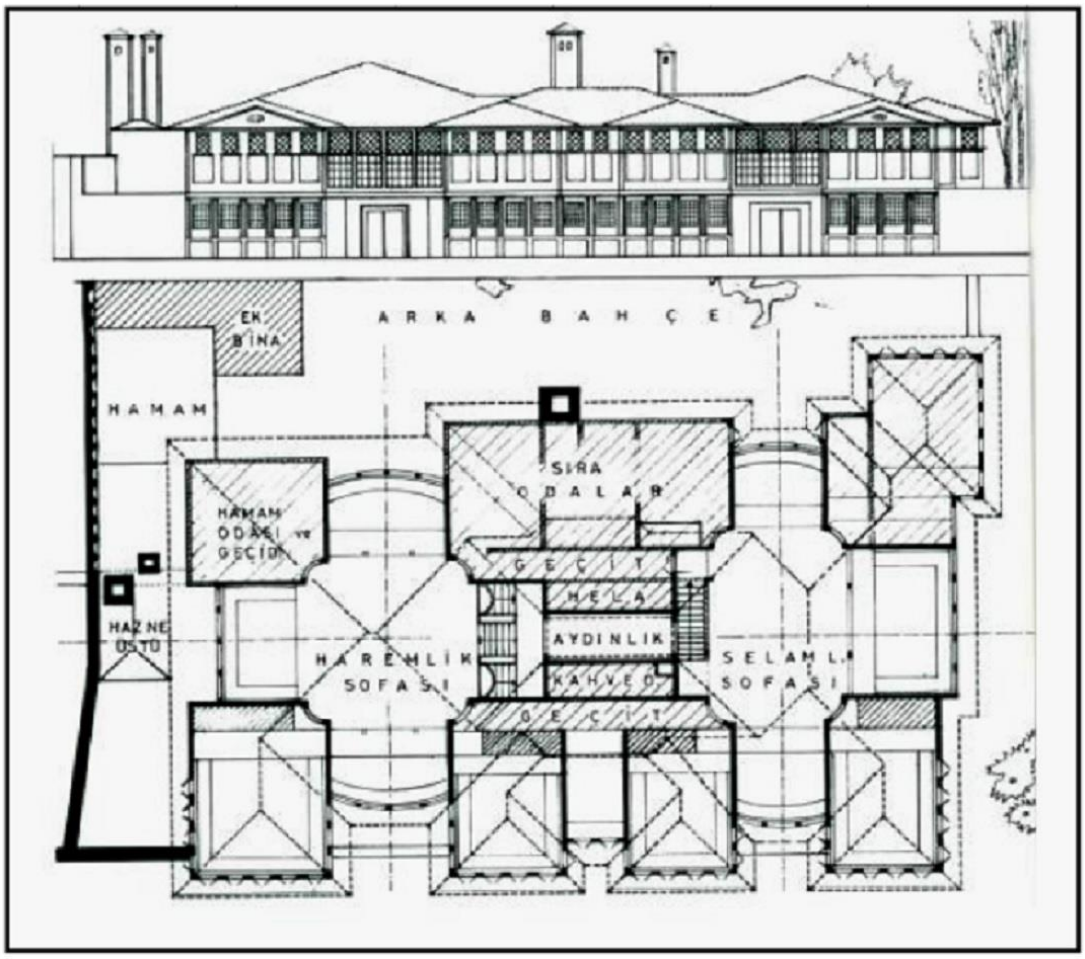

Şekil 4. 17. Kaptanpaşa konağı restitüsyon (Eldem, 1979).

KATALOG NO	K5
ADI	MENEMENLİ MUSTAFA PAŞA KONAĞI
İL	İstanbul
İLÇE	Fatih
ADA/PARSEL	163/60
YAPIM DÖNEMİ	18. Yy
BUGÜNKÜ KULLANIMI	Yapı mevcut değil, arsa ulaşmış.
KONUMU	Kadırga Meydanı
ARSA-YAPI ALANI	3650 m2 - 1000 m2

Kadırga'da, Kadırga Meydanı Sokak ile Cömertler Sokağı köşesindeki parselde bulunmakta olan Menemenli Mustafa Paşa konağı, sonraki devirlerde Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye, Kadırga ilkokulu ve Vefa ortaokulu olarak kullanılmıştır. Günümüzde arsasında yeni yapılan binada Kadırga ilköğretim okulu olarak bulunmaktadır. (Bkz. Şekil 4.18- 4.19)

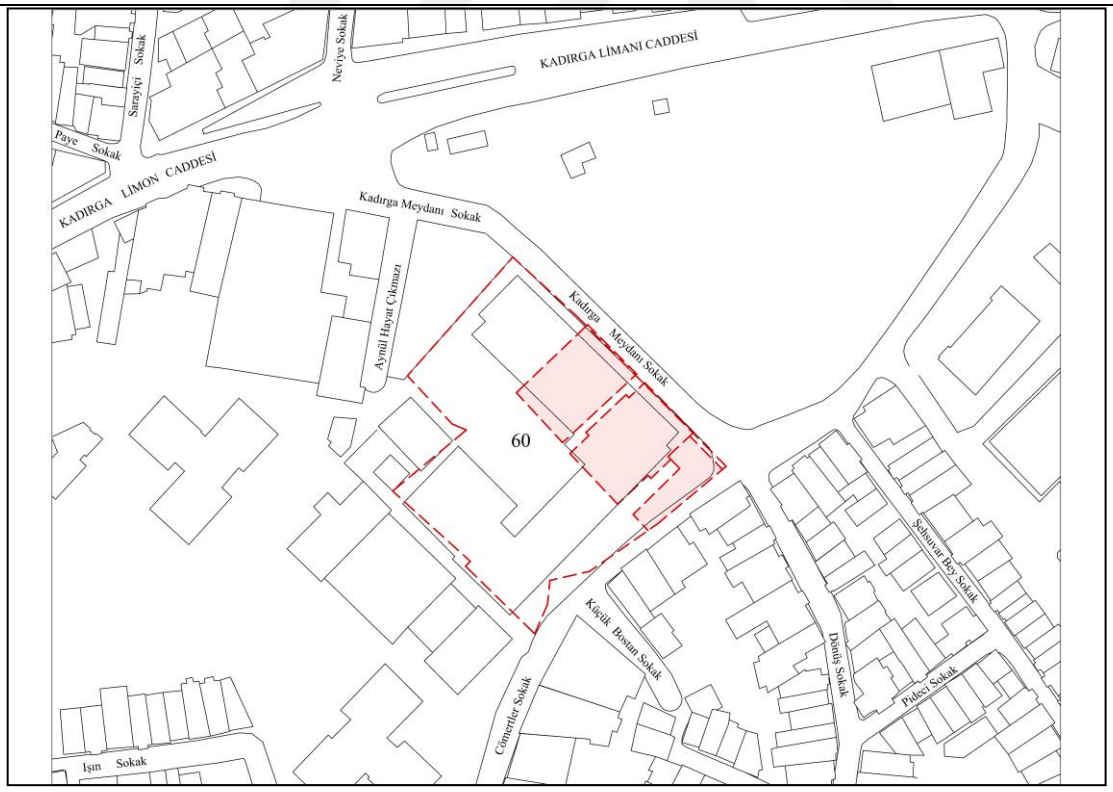

Halihazır İBB haritası üzerine İ. Büyükseçgin tarafından işlenmiştir.

Tablo 4. 5. Menemenli Mustafa Paşa Konağı envanter fişi.

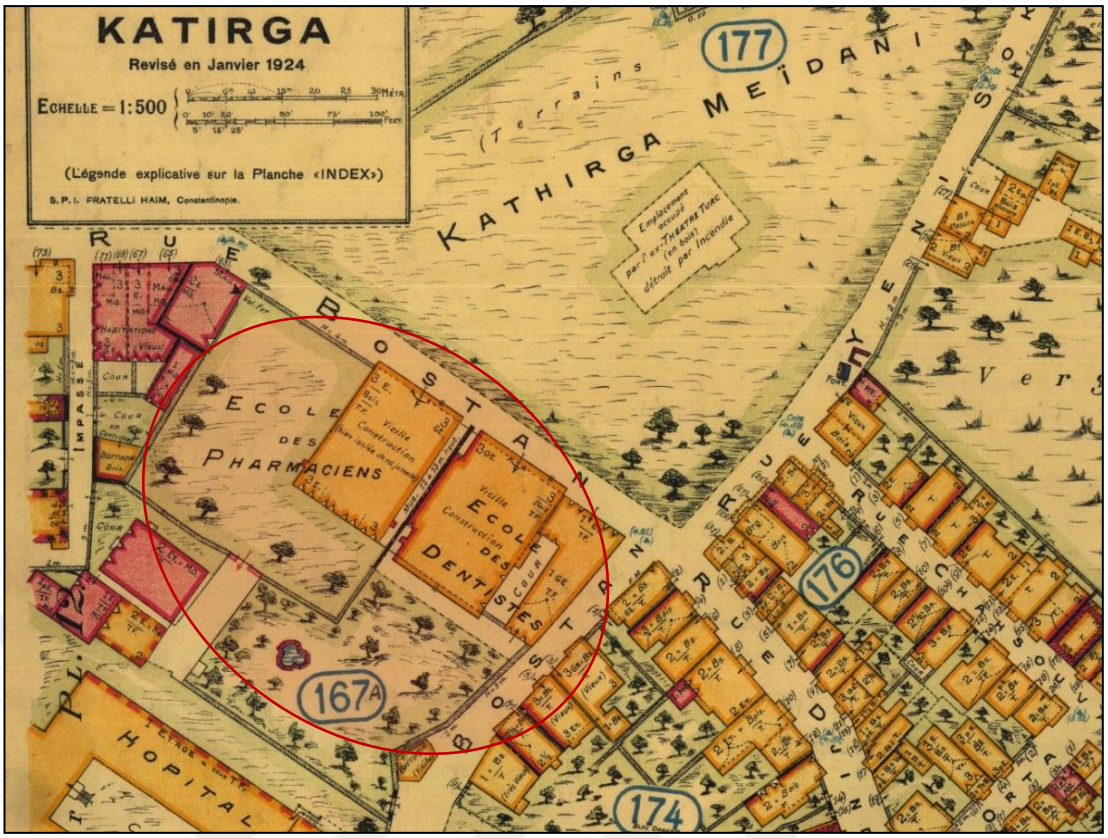

Şekil 4. 18. Menemenli Mustafa Paşa Konağı (J. Perviticth Haritaları).

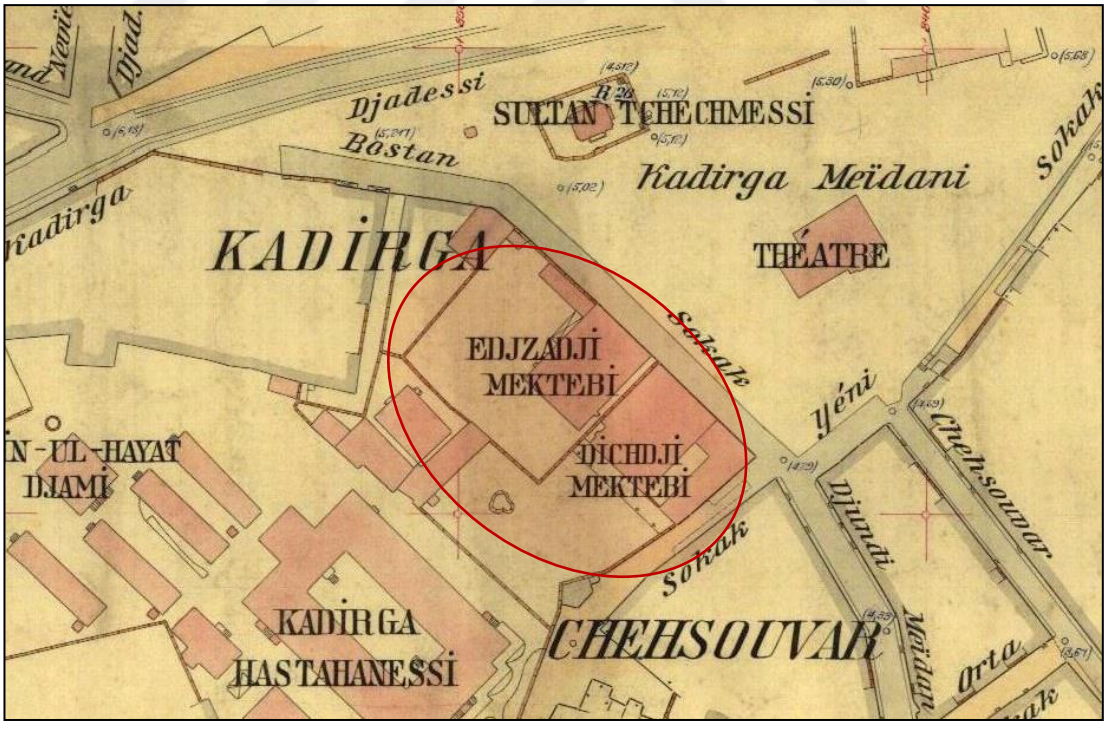

Şekil 4. 19. Menemenli Mustafa Paşa Konağı (Alman Mavileri Haritası).

Resim 4. 32. Menemenli Mustafa Paşa Konağı hava fotoğrafı (1933).

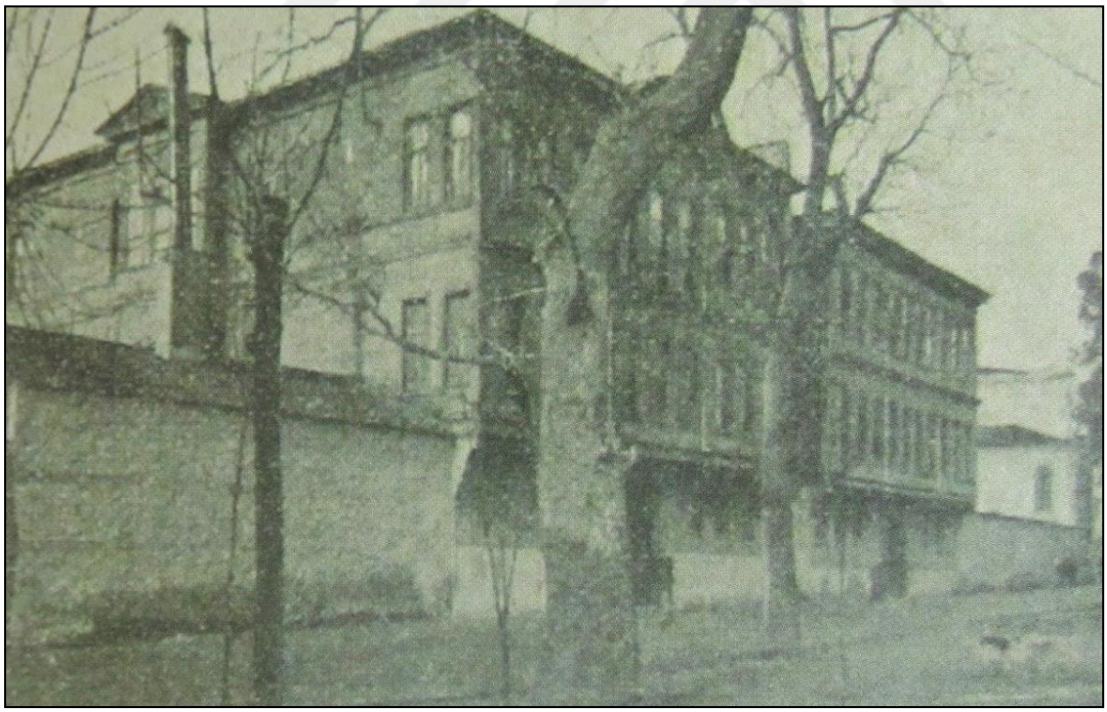

Resim 4. 33. Menemenli Mustafa Paşa Konağı (Yıldız Koleksiyonu).

Resim 4. 34. Menemenli Mustafa Paşa Konağı (Yıldız Koleksiyonu)

Resim 4. 35. Menemenli Mustafa Paşa Konağı.

KATALOG NO	K6
ADI	ÇANDARLI TEVFİK PAŞA KONAĞI
İL	İstanbul
İLÇE	Fatih
ADA/PARSEL	1112/27
YAPIM DÖNEMİ	18. Yy
BUGÜNKÜ KULLANIMI	yeni apartman bloğu
KONUMU	Cerrahpaşa Bostan sokak
ARSA-YAPI ALANI	450 m2 - 200 m2

İstanbul ili, Fatih ilçesi, Cerrahpaşa semtinde sulu Bostan Sokak ile Kürkçübaşı Sokağının kesiştiği köşede idi. Yapı 1977 de yıktırılmıştır. Günümüzde yaklaşık 450 m2 kalan arsasında betonarme apartman vardır. Elimizde rölöveleri olan yapı kargir zemin kat üzeri 3 kat ahşap olarak yapılmış, ayrı hamamı mutfağı ve araba giriş kapısı bulunan tipik bir konak yapısıydı. (Bkz. Şekil 4.20-21)

Halihazır İBB haritası üzerine İ. Büyükseçgin tarafından işlenmiştir.

Tablo 4. 6. Çandarlı Tevfik Paşa Konağı envanter fişi.

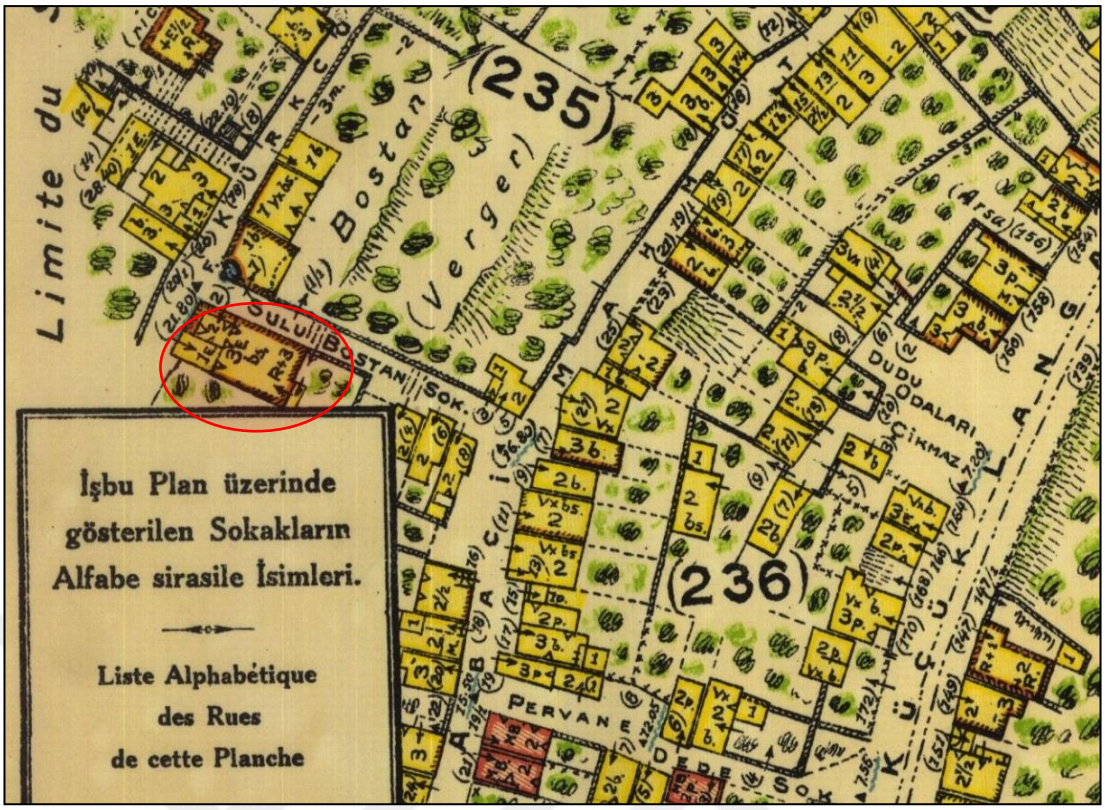

Şekil 4. 20. Çandarlı Tevfik Paşa Konağı (J. Pervititch Haritaları).

Şekil 4. 21. Çandarlı Tevfik Paşa Konağı rölöve görünüş (1970'ler/Necdet İşli arşivi.).

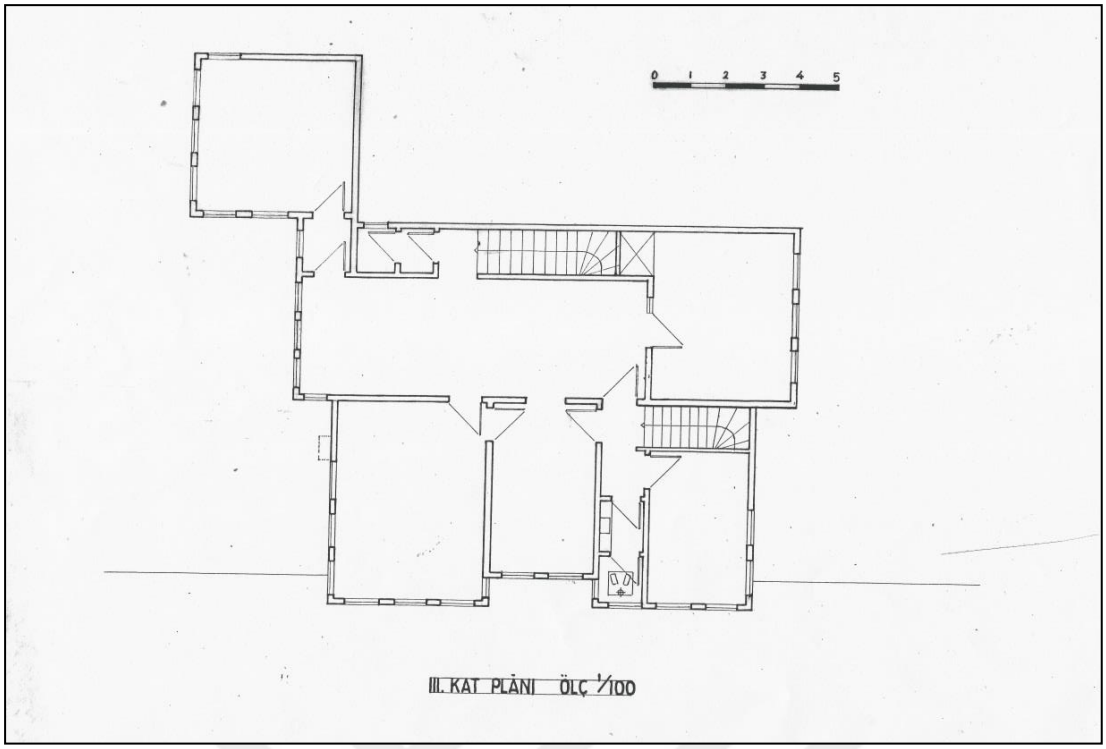

Şekil 4. 22. Çandarlı Tevfik Paşa Konağı rölöve 3. Kat planı (1970'ler/Necdet İşli arşivi.).

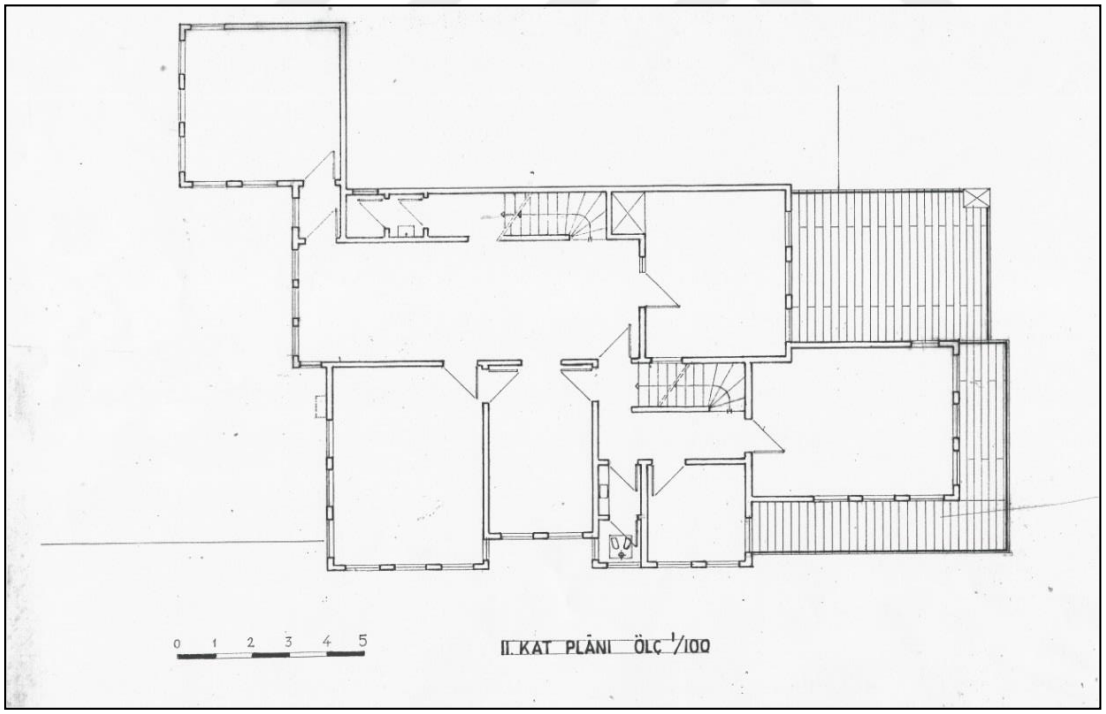

Şekil 4. 23. Çandarlı Tevfik Paşa Konağı rölöve 2. Kat planı (1970'ler/Necdet İşli arşivi.).

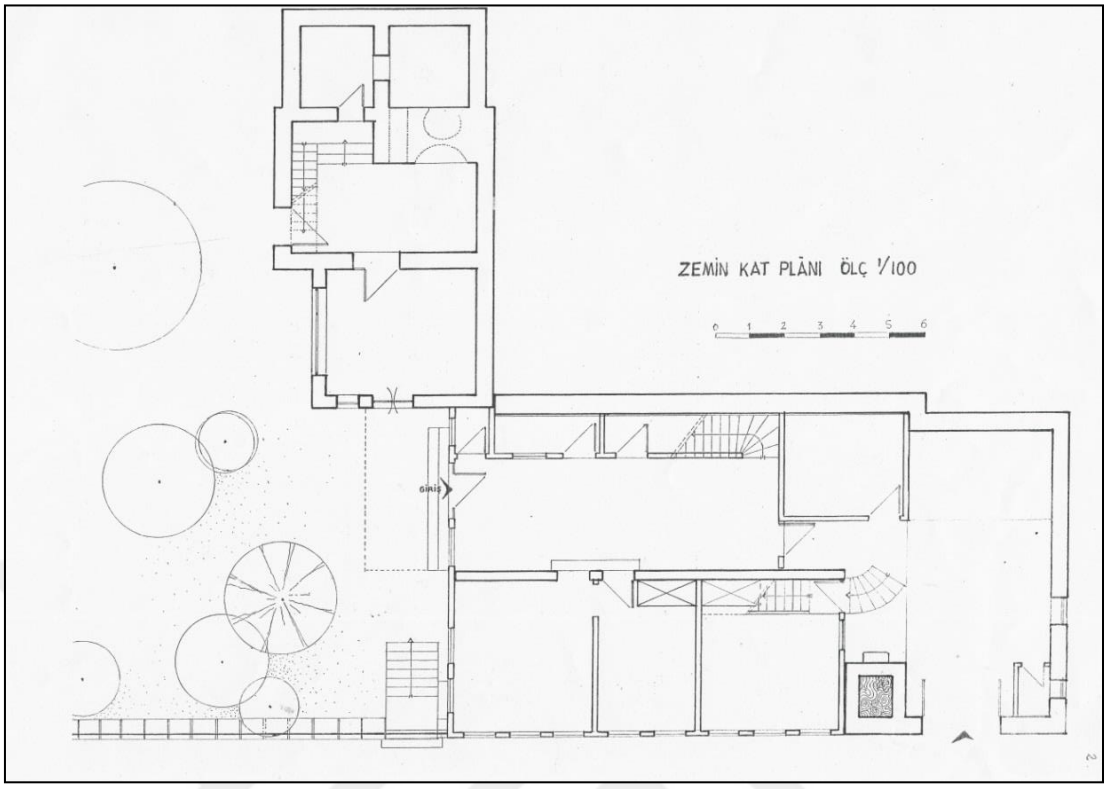

Şekil 4. 24. Çandarlı Tevfik Paşa Konağı rölöve zemin kat planı (1970'ler/Necdet İşli arşivi.).

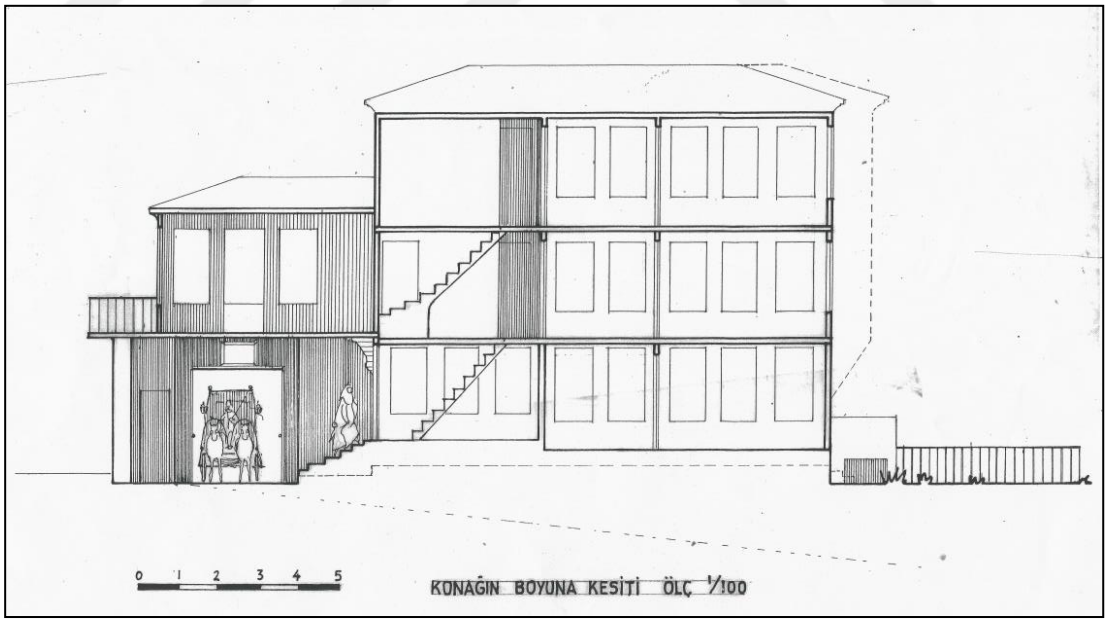

Şekil 4. 25. Çandarlı Tevfik Paşa Konağı rölöve kesit (1970'ler/Necdet İşli arşivi.).

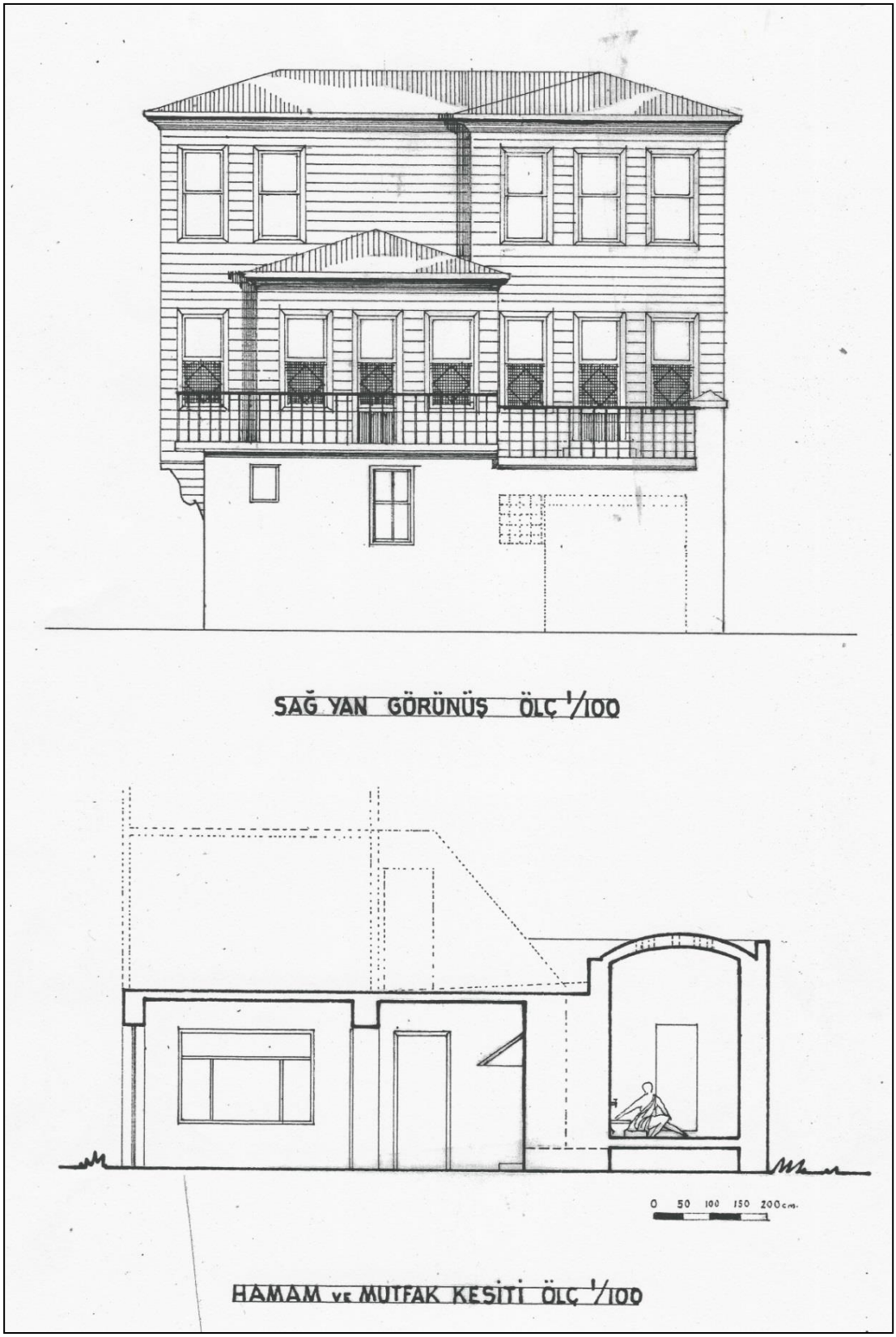

Şekil 4. 26. Çandarlı Tevfik Paşa Konağı rölöve kesit-görünüş (1970'ler/Necdet İşli arşivi.).

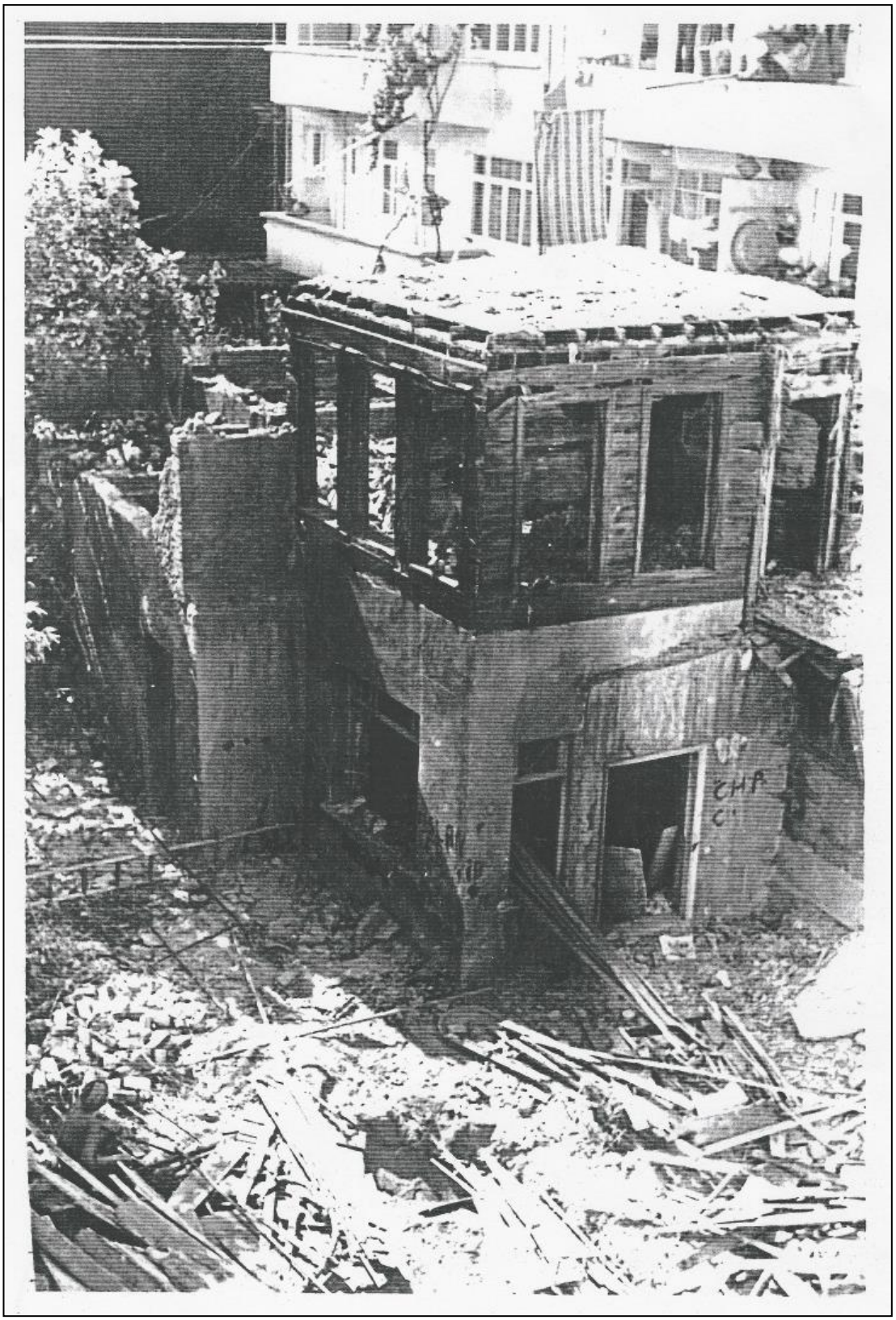

Resim 4. 36. Çandarlı Tevfik Paşa Konağı. (1970'ler/Necdet İşli arşivi.).

Resim 4. 37. Çandarlı Tevfik Paşa Konağı (1970'ler/Necdet İşli arşivi.).

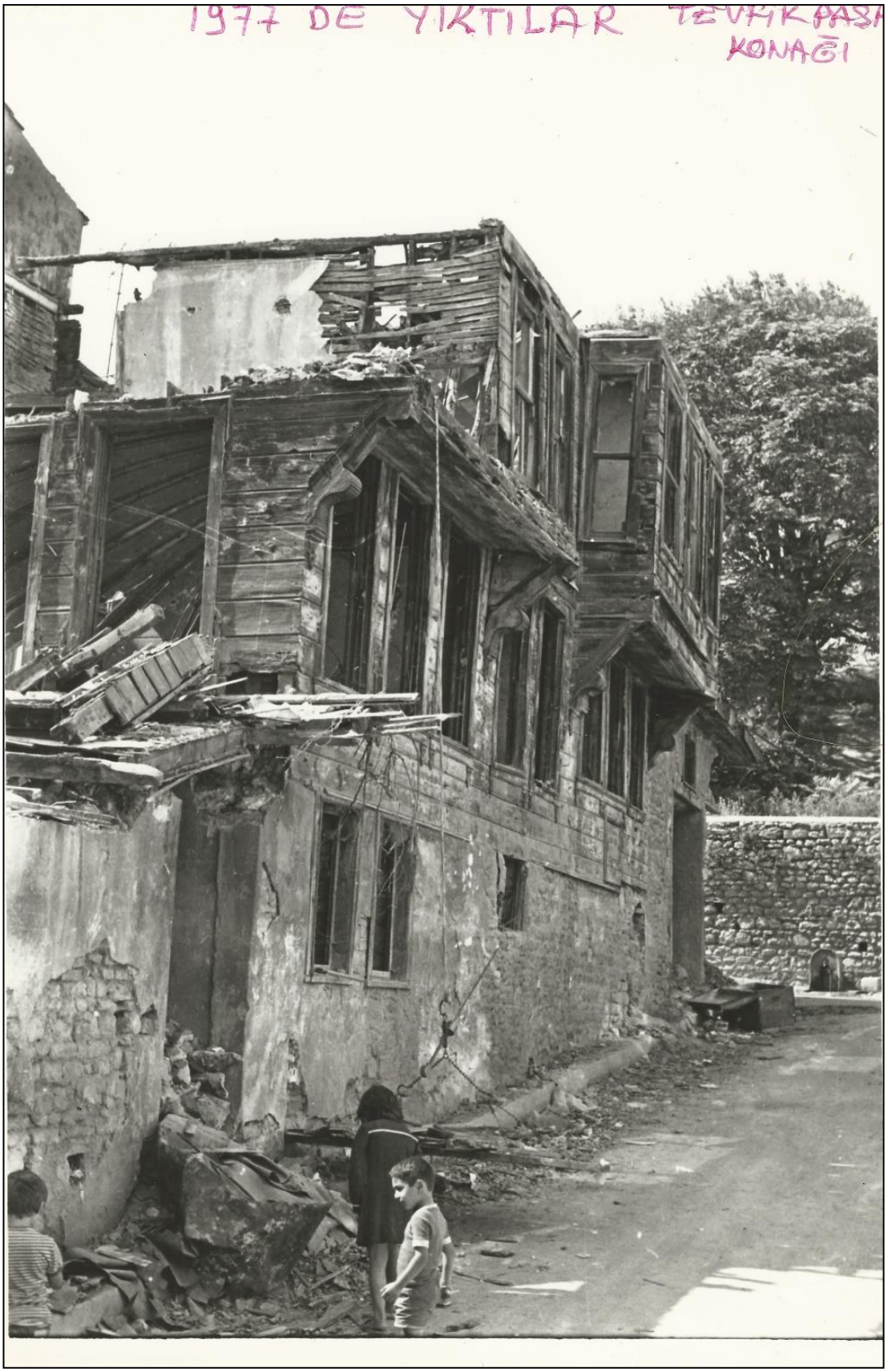

Resim 4. 38. Çandarlı Tevfik Paşa Konağı (1970'ler/Necdet İşli arşivi.).

KATALOG NO	K7
ADI	ASIM PAŞA (EVKAF) KONAĞI
İL	İstanbul
İLÇE	Fatih
ADA/PARSEL	244/32
YAPIM DÖNEMİ	18. Yy
BUGÜNKÜ KULLANIMI	Çemberlitaş Anadolu Lisesi
KONUMU	Çemberlitaş Evkaf Sokağı
ARSA-YAPI ALANI	3000 m2 - 1200 m2

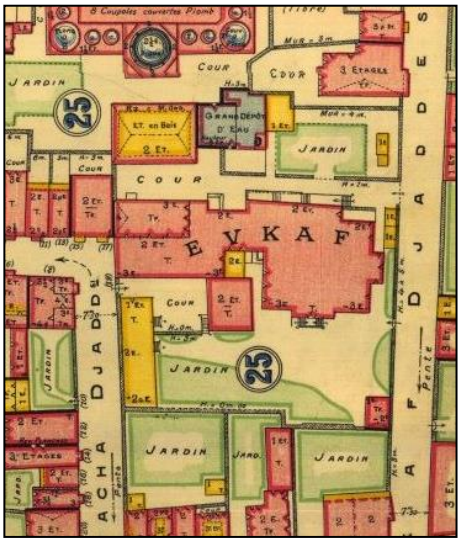

Çemberlitaş karşısında, Evkaf Sokağı içinde 244 ada 32 parselde bulunan, merkez kumandanı Saadeddin Paşa konağı, uzun zaman Evkaf Nezareti olarak kullanıldıktan sonra Vakıflar müdürlüğü olarak kullanılmıştır. 1850 yıllında var olan ve Yusuf Kamil Paşa'nın kiracı olarak kaldığı konağın yerinde, günümüzde yeni yapılan binasında Çemberlitaş Anadolu Lisesi bulunmaktadır. Arsası yaklaşık 3000 m2'dir. (Bkz. Şekil 4.27, 4.28)

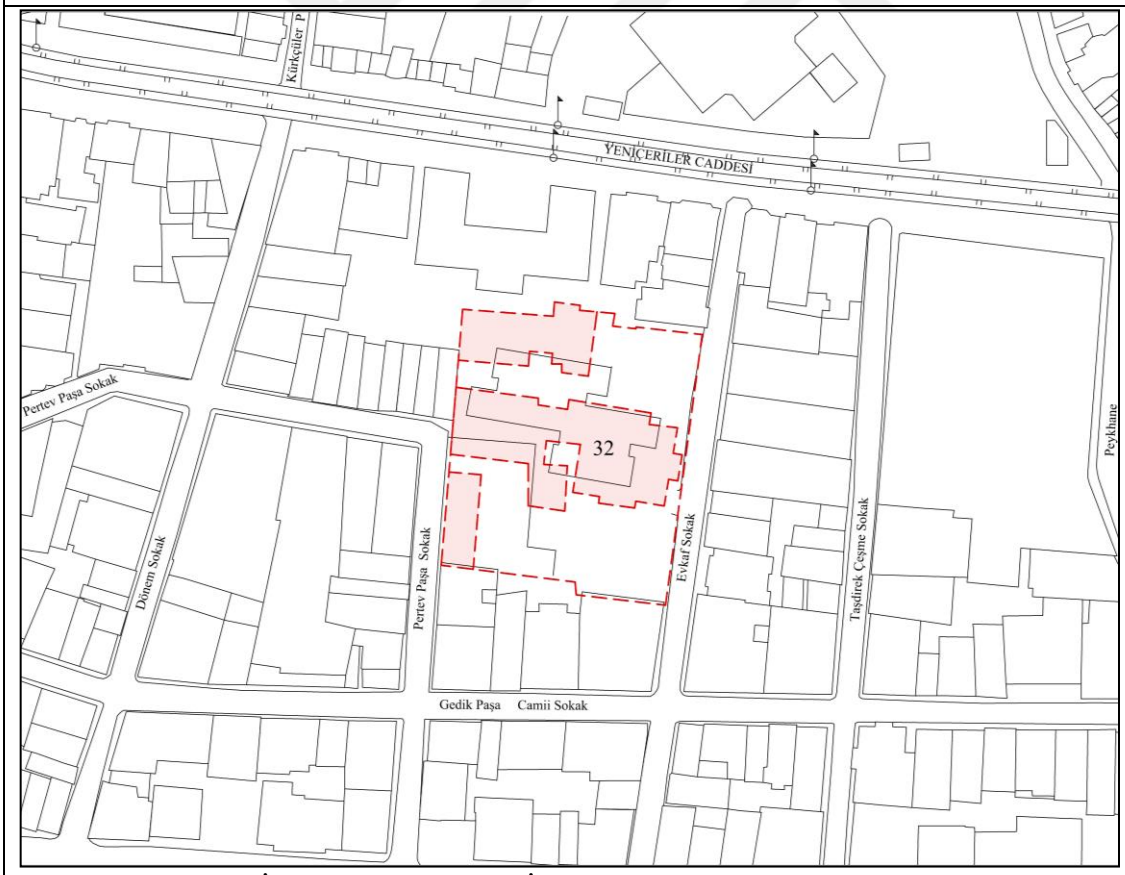

Halihazır İBB haritası üzerine İ. Büyükseçgin tarafından işlenmiştir.

Tablo 4. 7. Asım Paşa (Evkaf) Konağı envanter fişi.

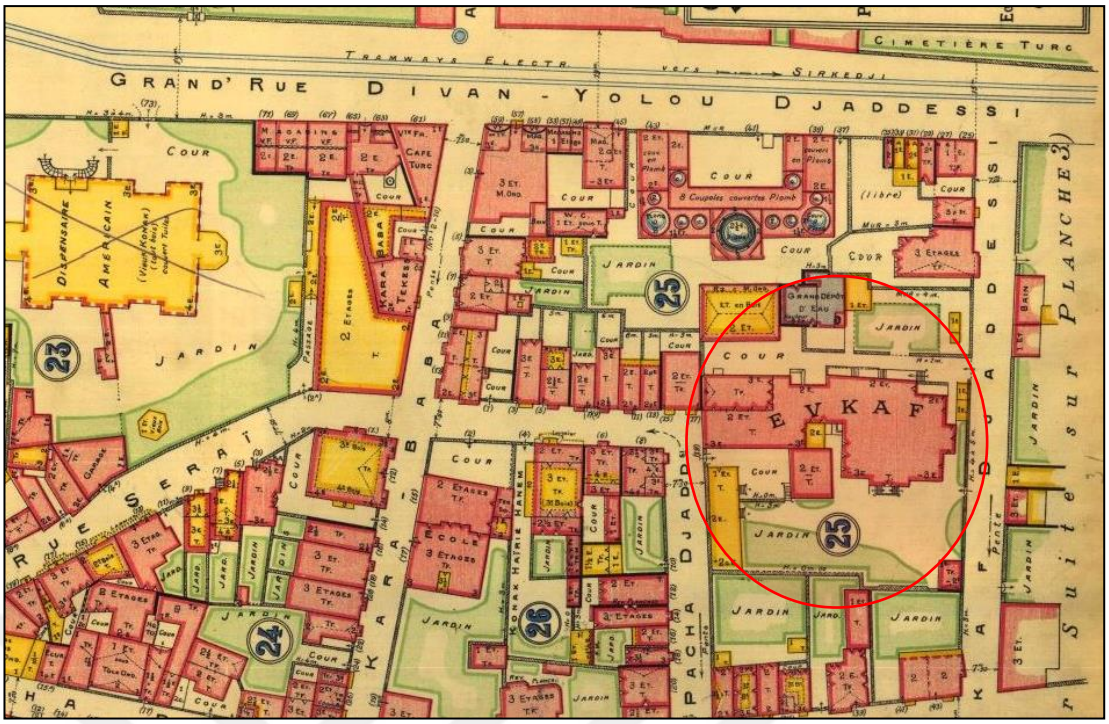

Şekil 4. 27. Asım Paşa Konağı (J. Pervititch Haritaları).

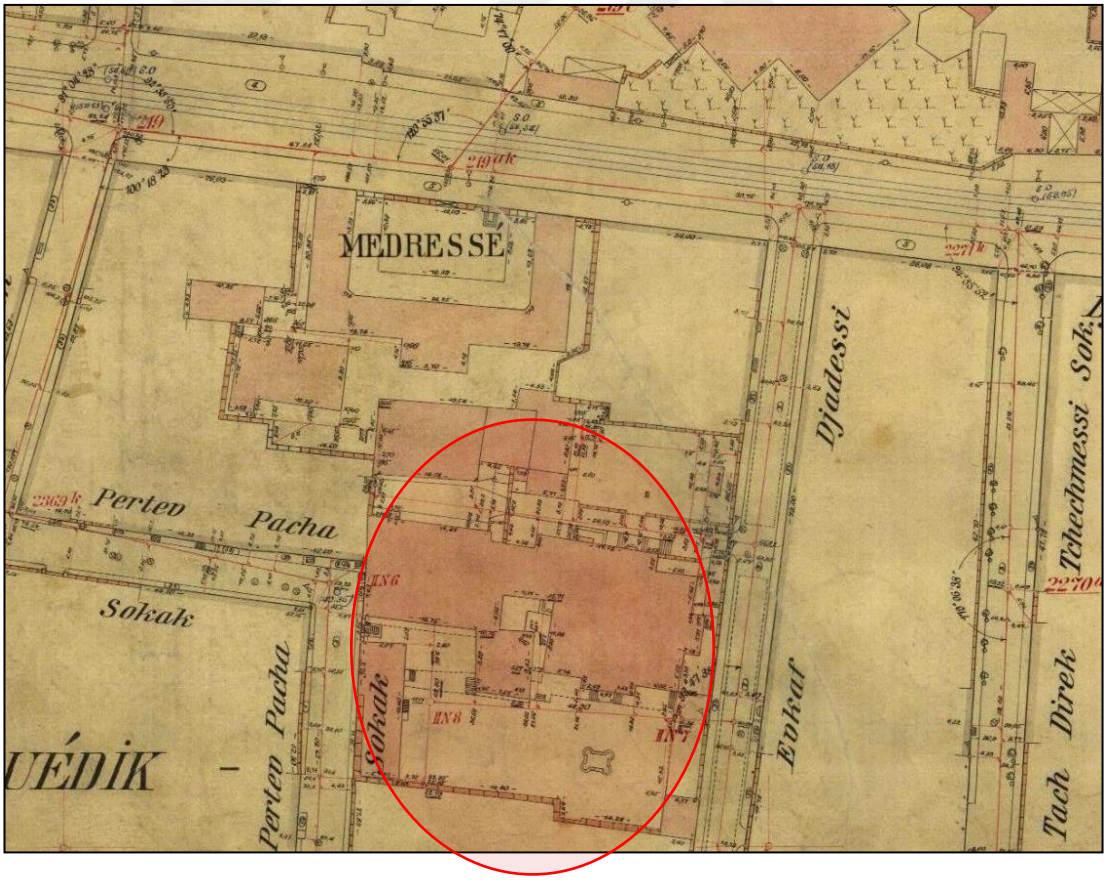

Şekil 4. 28. Asım Paşa Konağı (Alman Mavileri Haritası).

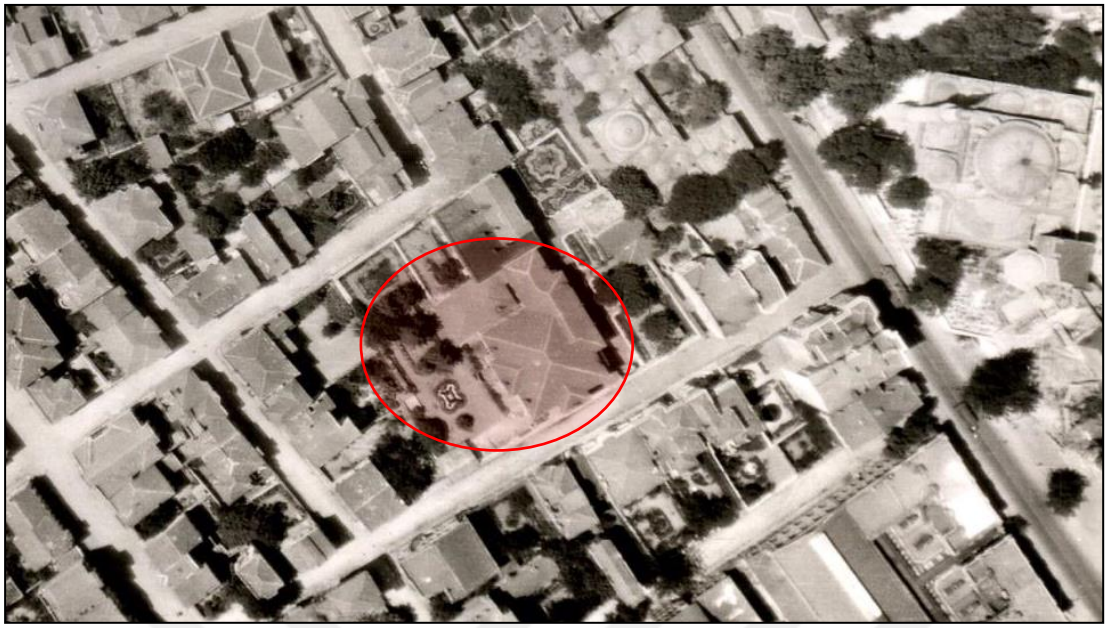

Resim 4. 39. Asım Paşa Konağı hava fotoğrafı (1930'lar)

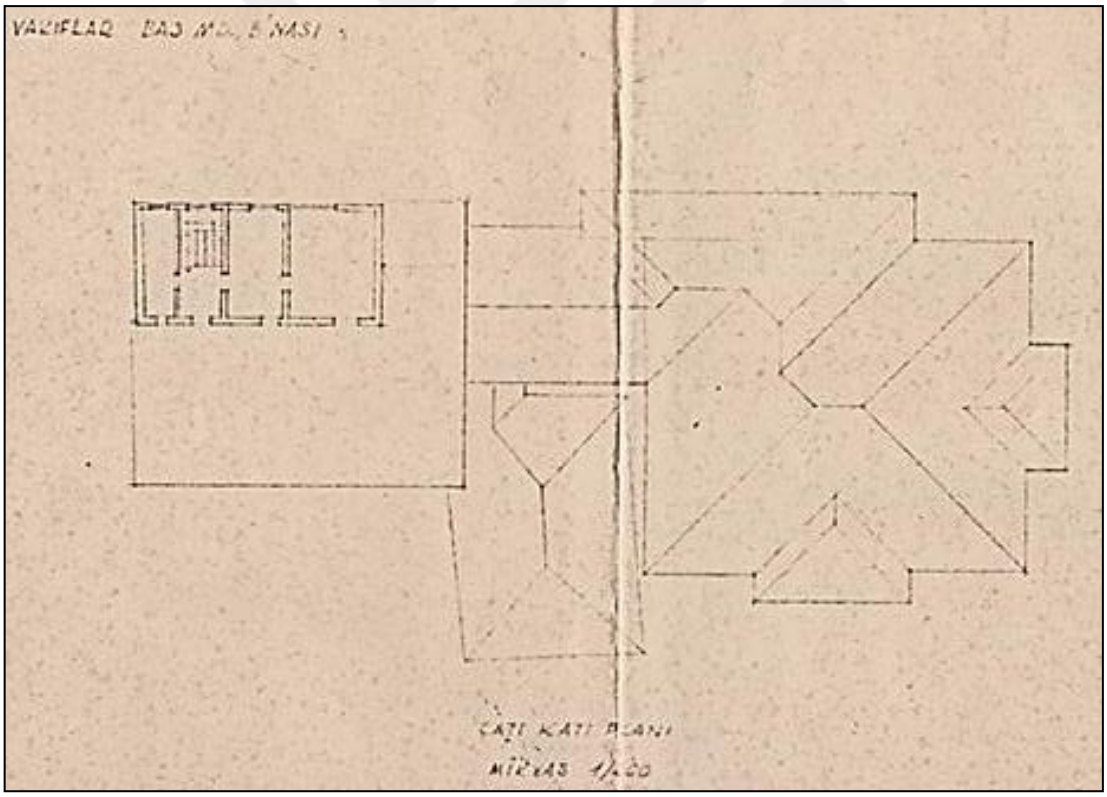

Şekil 4. 29. Asım Paşa Konağı rölöve çatı katı planı (Necdet İşli arşivi).

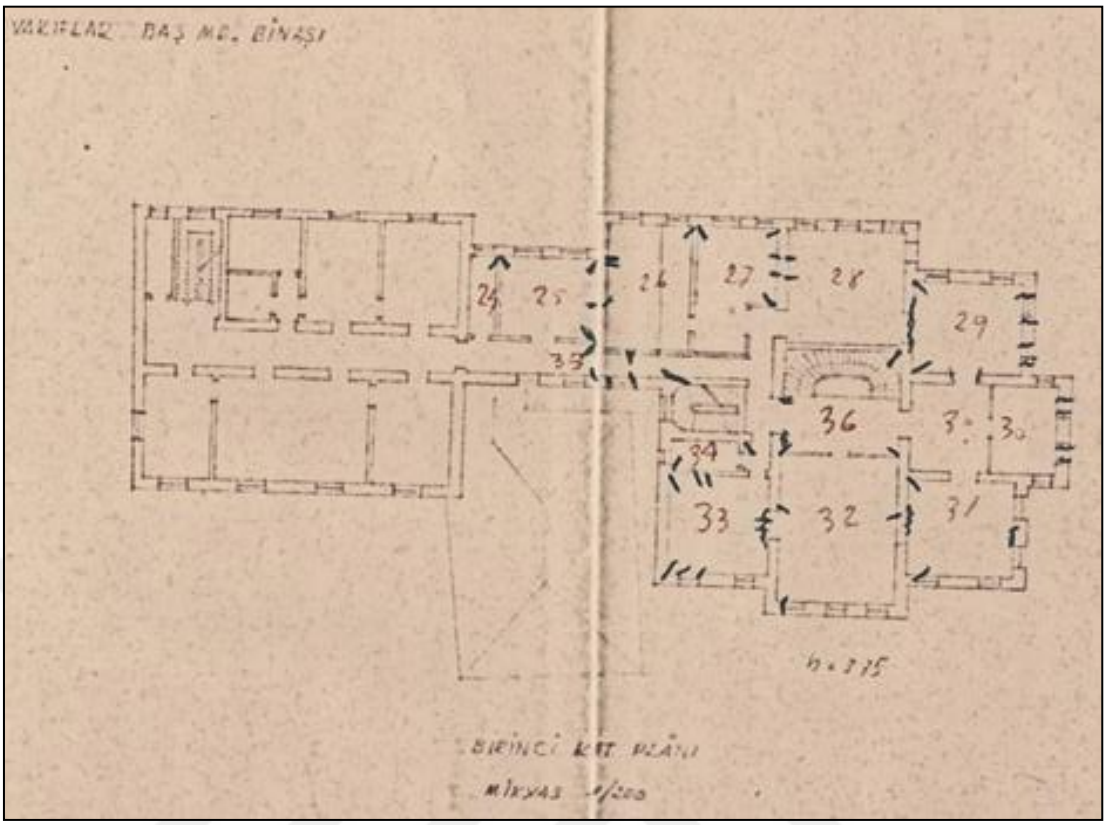

Şekil 4. 30. Asım Paşa Konağı rölöve 1. kat planı (Necdet İşli arşivi).

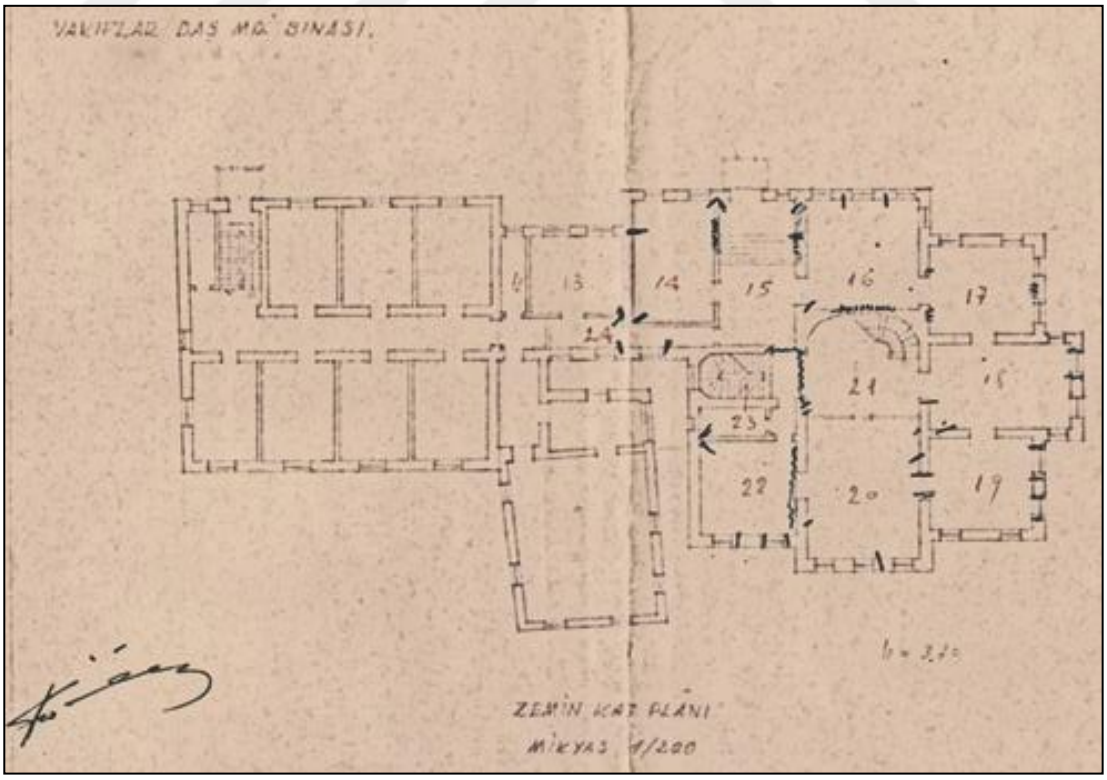

Şekil 4. 31. Asım Paşa Konağı rölöve zemin kat planı (Necdet İşli arşivi).

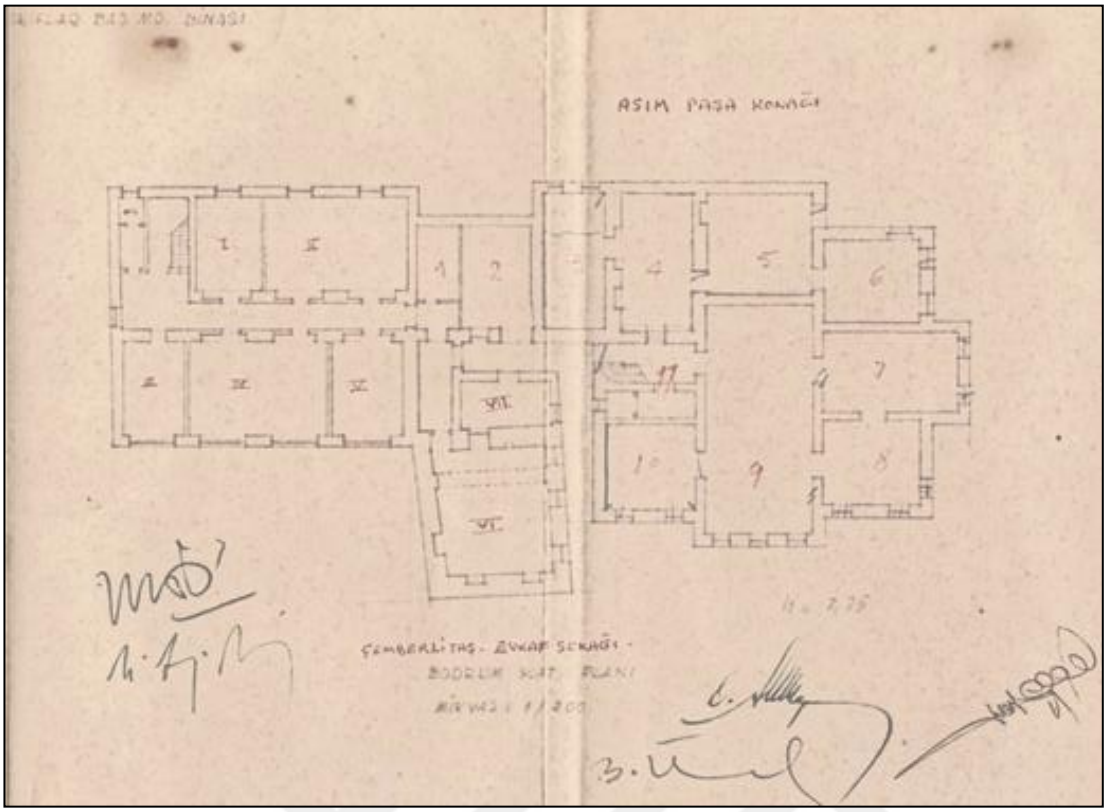

Şekil 4. 32. Asım Paşa Konağı rölöve bodrum katı planı (Necdet İşli arşivi).

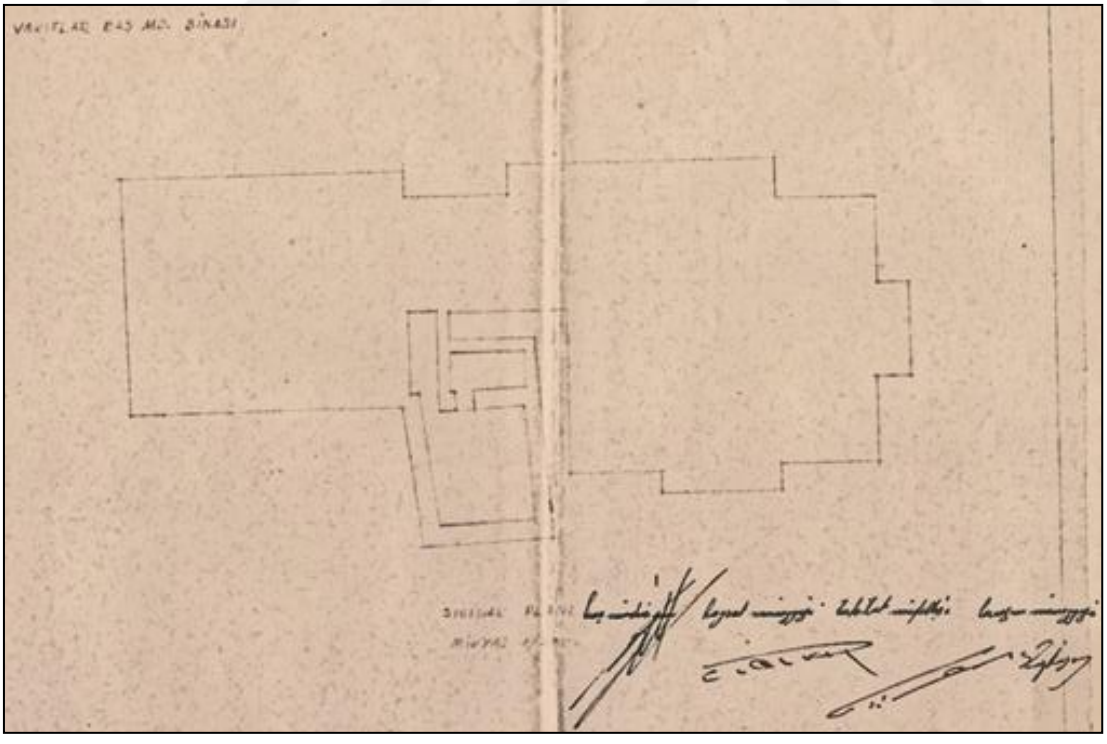

Şekil 4. 33. Asım Paşa Konağı rölöve bodrum katı planı (Necdet İşli arşivi).

KATALOG NO	K8
ADI	ABDULLATİF SUPHİ PAŞA KONAĞI
İL	İstanbul
İLÇE	Fatih
ADA/PARSEL	936/62
YAPIM DÖNEMİ	19. Yy
BUGÜNKÜ KULLANIMI	İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Tarihi
KONUMU	Horhor caddesi
ARSA-YAPI ALANI	5000 m2 - 700 m2

Fatih Horhor Caddesine cepheli olarak, Sami Paşazade ailesinden gelen Abdüllatif Suphi Paşa tarafından 1854 tarihinde inşa edilmiştir. 936 ada 62 parseldeki arsası yaklaşık 5000 m2' dir. Osmanlı'dan kalan nadir konaklardan biri olan konak günümüzde İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Tarihi Bölümü olarak kullanılmaktadır. (Bkz. Şekil 4.34.)

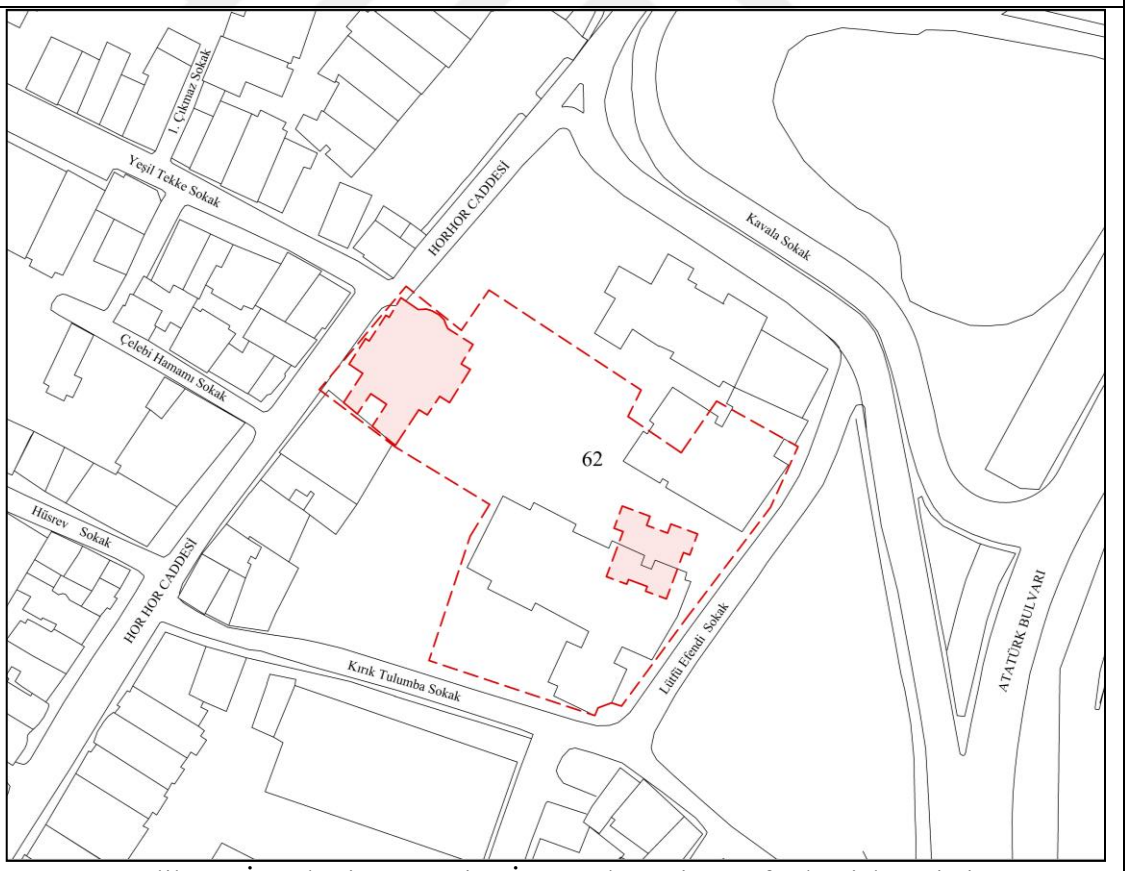

Halihazır İBB haritası üzerine İ. Büyükseçgin tarafından işlenmiştir.

Tablo 4. 8. Abdullatif Suphi Paşa Konağı envanter fişi.

Eskiden cevresinde Taş Konak adıyla tanınmakta olan konağın kapısında. Latin harfleriyle Abdüllatif Suphi Paşa Konağı ve inşa tarihi olarak 1854 yazmaktadır. Maarif Nazırı Abdüllatif Suphi Paşa, burada bulunan ahşap kırk odalı köşkü, Sedaret Kethüdası Hadi Efendi'den satın almış ve yanına selamlık yaptırmıştır. Bir davetlinin nargilesinden düşen ateş nedeniyle çıkan yangında yanan ahşap konağın yerine 1845 yılında bir İtalyan mimara günümüzdeki kargir konak inşa ettirilmiştir[124]. Konağın bugün harem kısmı durmaktadır. Büyük bir yangında Selamlık kısmı harabeye dönmüştür. Yaveran dairesi bir zamanlar ilkokul olarak kullanılmış ve günümüzde harap haldedir. Zaman içinde civarda olan ahır binaları da yok olmuştur. Abdüllatif Suphi Paşa nın oğlu Hamdullah Suphi Tanrıöver, konağı mimar E. H. Ayverdi'ye tamir ettirmiştir.

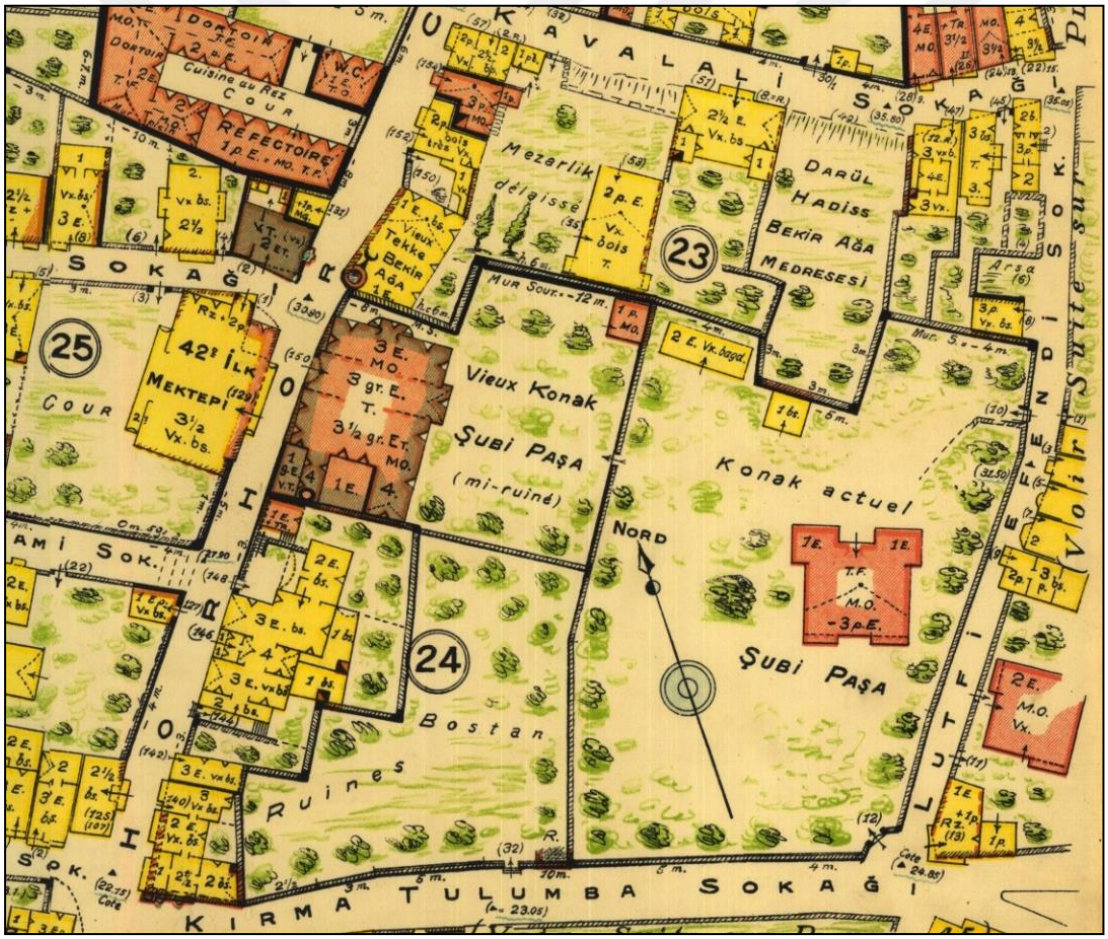

Şekil 4. 34. Abdüllatif Suphi Paşa Konağı (J. Pervititch Haritaları).

[124] http://www.tas-istanbul.com/portfolio-view/fatih-horhor-abdullatif-suphi-pasa-konagi/ erişim tarihi: 24.02.2019

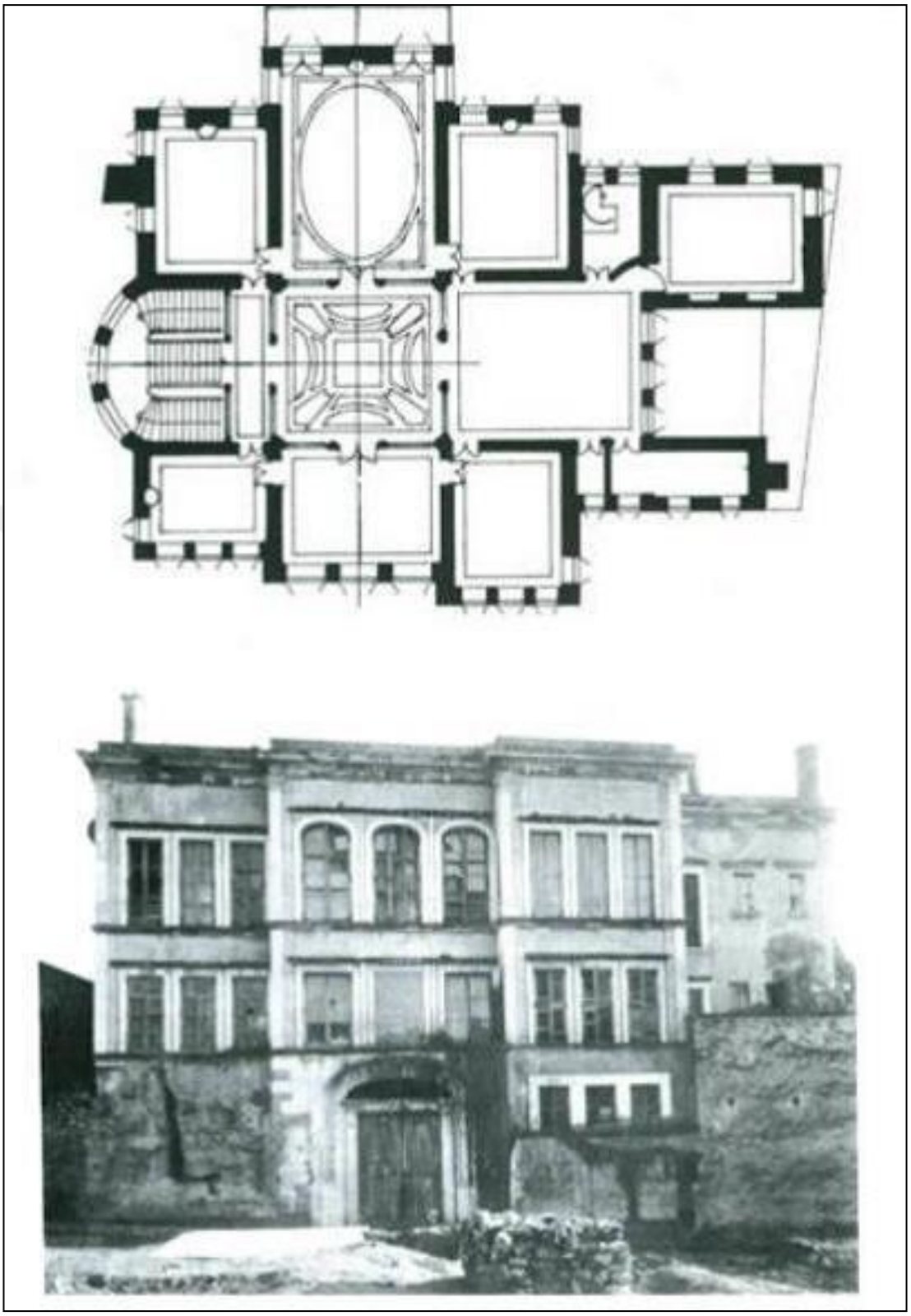

Resim 4. 40. Abdüllatif Suphi Paşa Konağı görünüş.

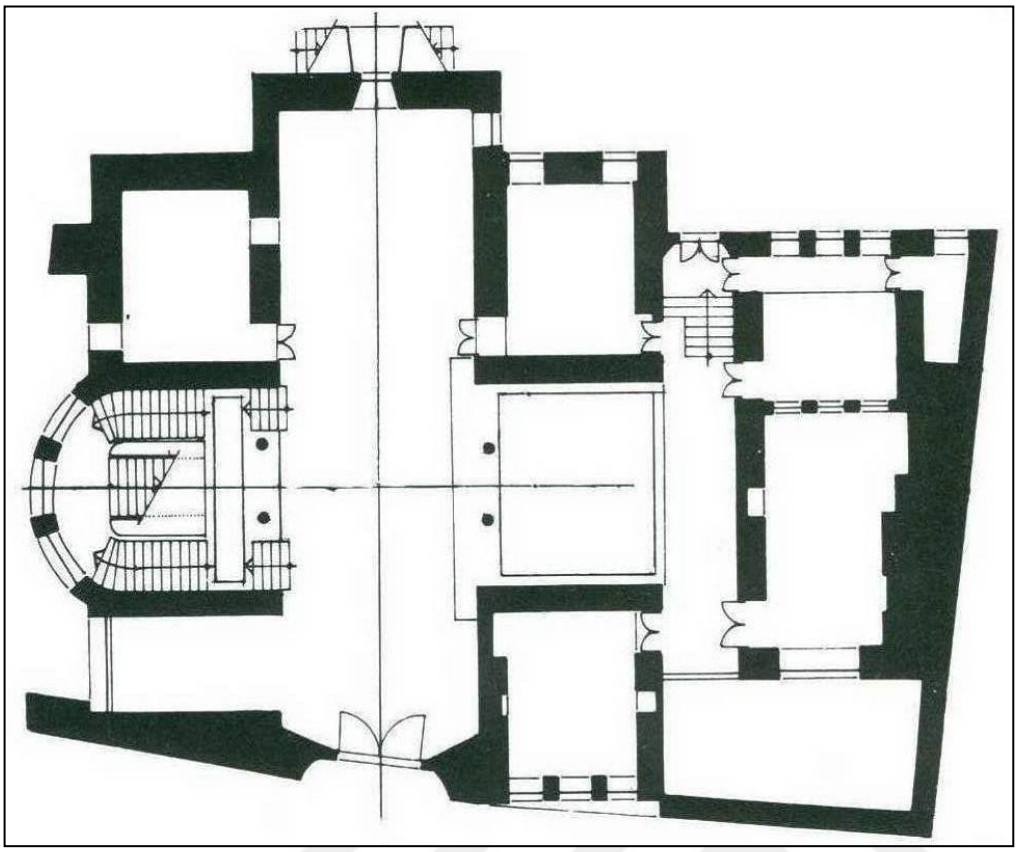

Şekil 4. 35. Abdüllatif Suphi Paşa Konağı Zemin Kat Planı.

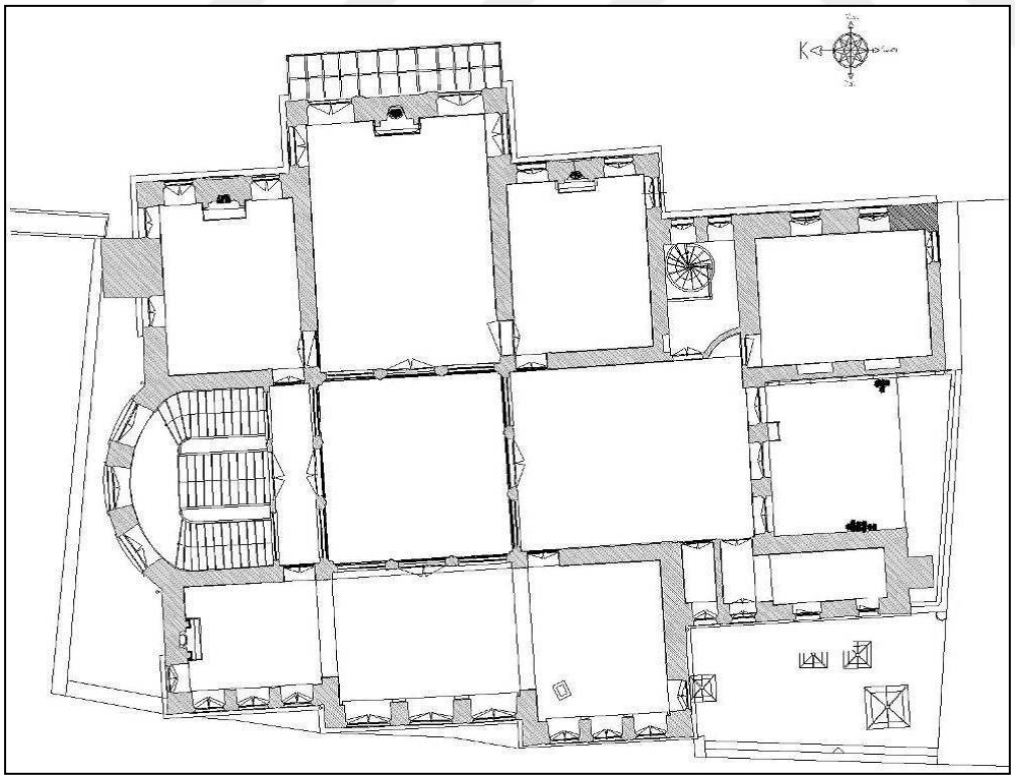

Şekil 4. 36. Abdüllatif Suphi Paşa Konağı 1 Kat Planı.

KATALOG NO	K9
ADI	ÂLİ PAŞA KONAĞI
İL	İstanbul
İLÇE	Fatih
ADA/PARSEL	268/1-3-4
YAPIM DÖNEMİ	18. Yy
BUGÜNKÜ KULLANIMI	Yeni yapılan katlı otopark
KONUMU	Suriçi Beyazıt Fuat Paşa Caddesi
ARSA-YAPI ALANI	4500 m2 - 1650 m2

Mehmet Emin Ali Paşa Konağı; İstanbul Suriçi Beyazıt Fuat Paşa Caddesi, Semaver sokak, Tacirhane Sokak, Nargileci Sokakların çevrelediği yapı adasında 268 ada 1 parselde inşa edilmiştir. Mehmet Emin Ali Paşa'nın konağı Osmanlı konakları arasında önemli bir bina olup, günümüze gelememiştir. (Bkz. Şekil 4.37)

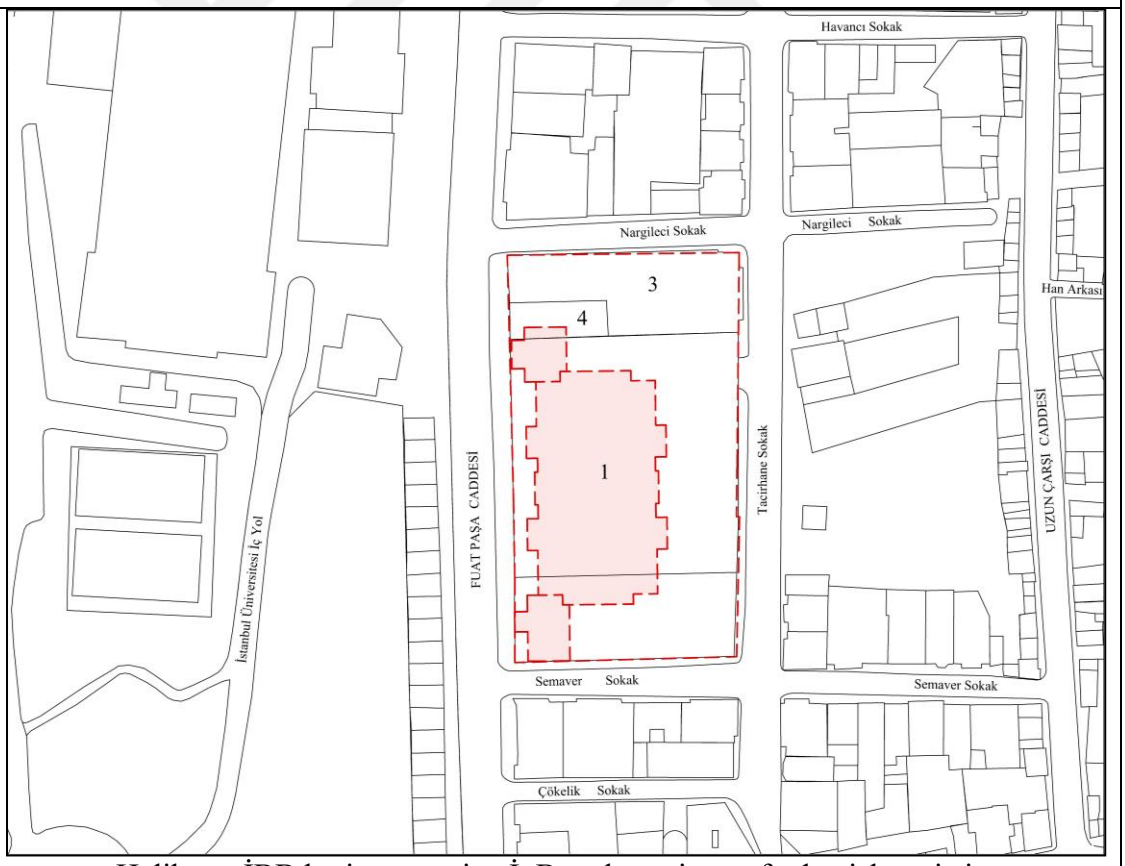

Halihazır İBB haritası üzerine İ. Büyükseçgin tarafından işlenmiştir.

Tablo 4. 9. Ali Paşa Konağı envanter fişi.

Döneminin en büyüklerinden olan Mehmet Emin Ali Paşa Konağı, Paşa'nın 1871 yılındaki vefatı üzerine, aileden devlet tarafından satın alınmıştır. Bir süre Bab-Meşihat olarak isimlendirilen Şeyhülislamlık makamı olarak kullanılmıştır. Daha sonra, hanım sultanların ikametine ayrılan konak, 1893'da mektebi Mülkiye'ye öğrenci hazırlayan Mercan İdadisi adıyla okul olarak kullanılmıştır. Ardından Erkânı Harbiye yani Genelkurmay başkanlığı olarak kullanılmıştır. 1911 Mercan yangınında önemli hasar almıştır. Duvarları kargir olup kat döşemeleri ve çatısı ahşap olarak inşa edilmiş olan, yangın sonrası sadece duvarları kalan yapı zaman içinde yıkılmıştır. Günümüzde yerinde betonarme olarak inşa edilen Kat Otaparkı bulunmaktadır.

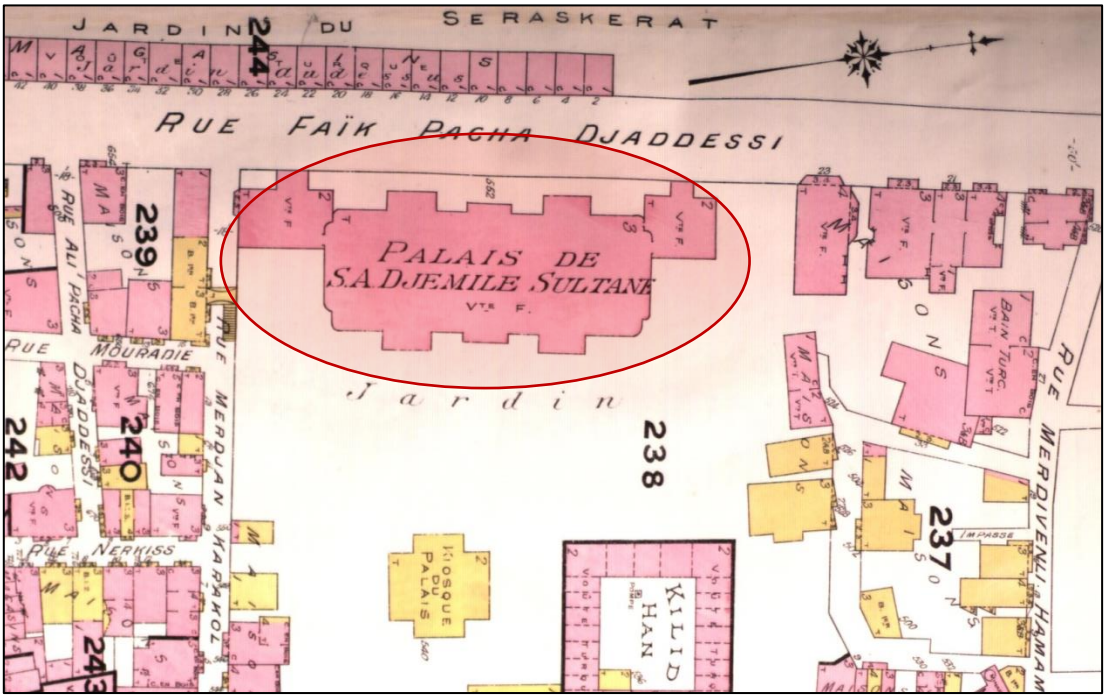

Şekil 4. 37. Goad Haritasında Âli Paşa Konağı yeri (1904).

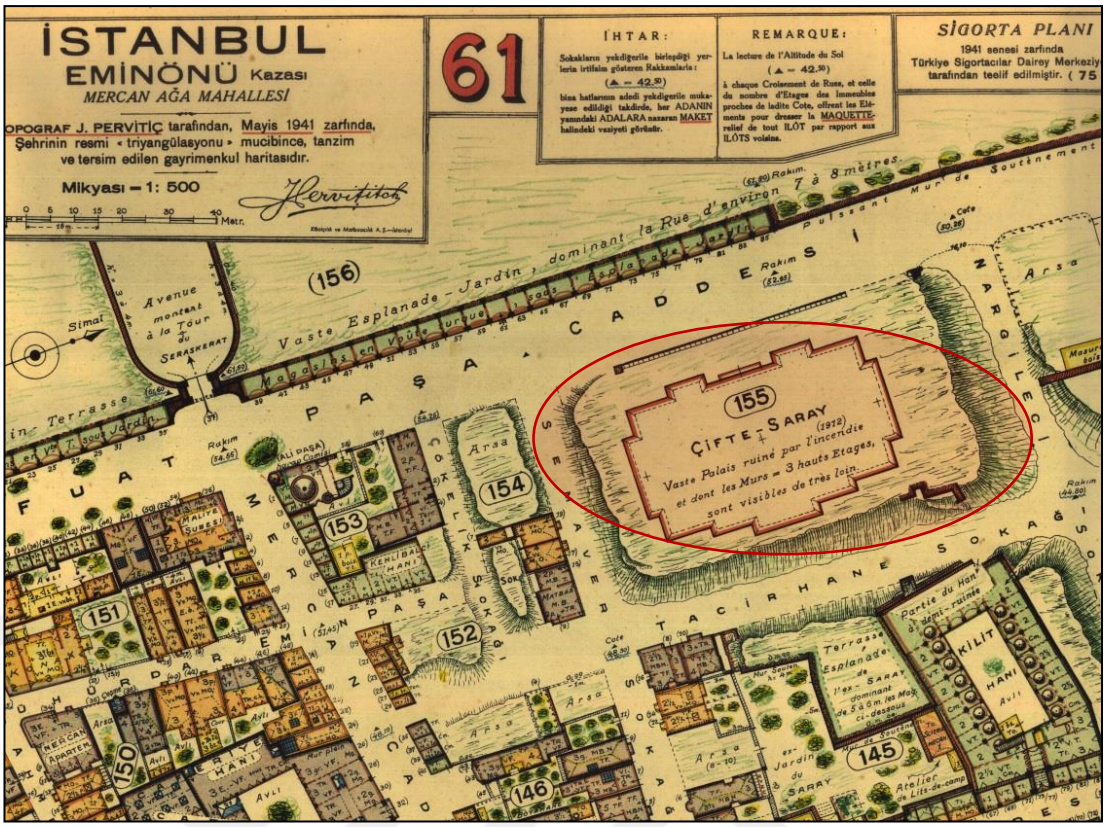

Şekil 4. 38. Âli Paşa Konağı (J. Pervititch Haritaları).

Şekil 4. 39. Âli Paşa Konağı (Ekrem Hakkı Ayverdi Haritası 1875/1958).

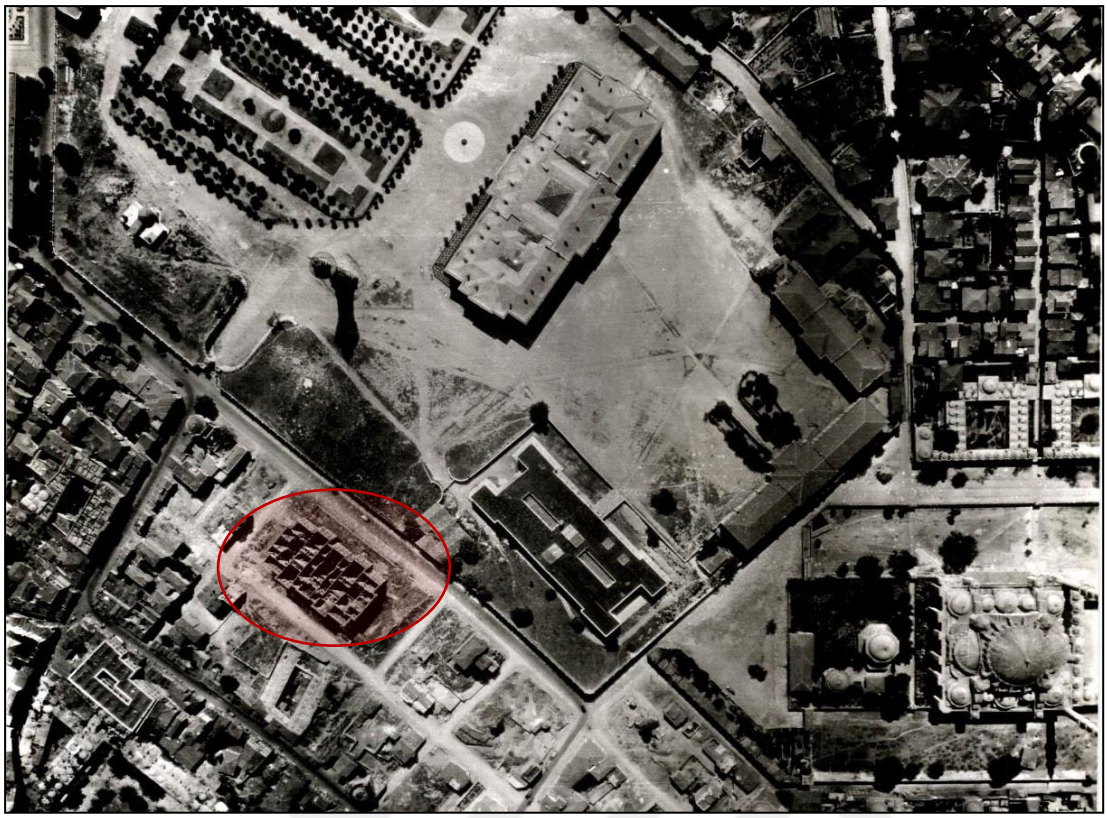

Resim 4. 41. Âli Paşa Konağı hava fotoğrafı (1930)

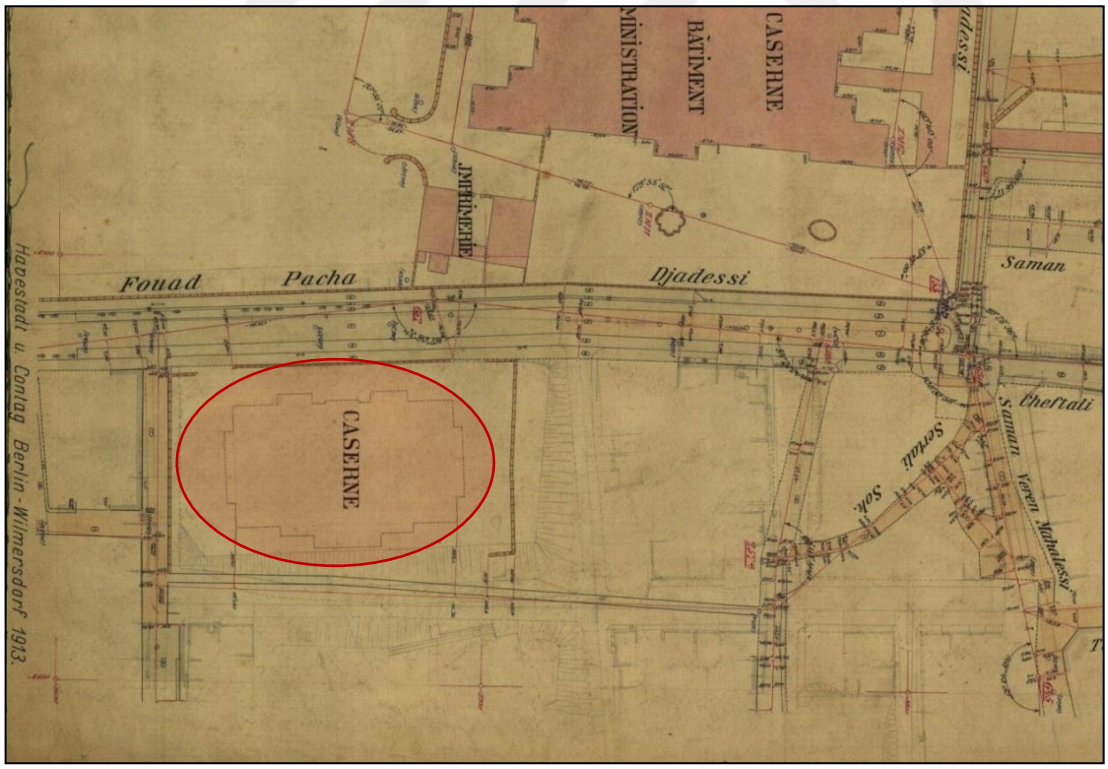

Şekil 4. 40. Âli Paşa Konağı (Alman Mavileri Haritası).

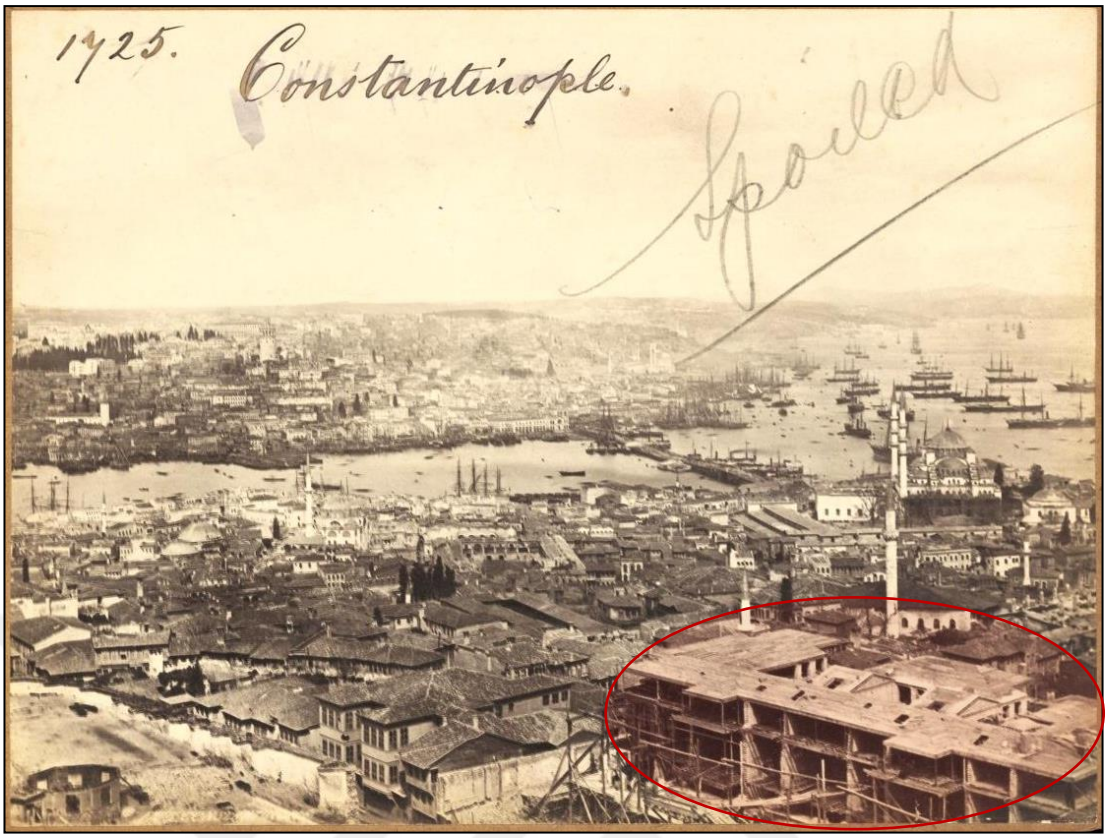

Resim 4. 42. Âli Paşa Konağı (Frank Mason Good/1865 sonrası)

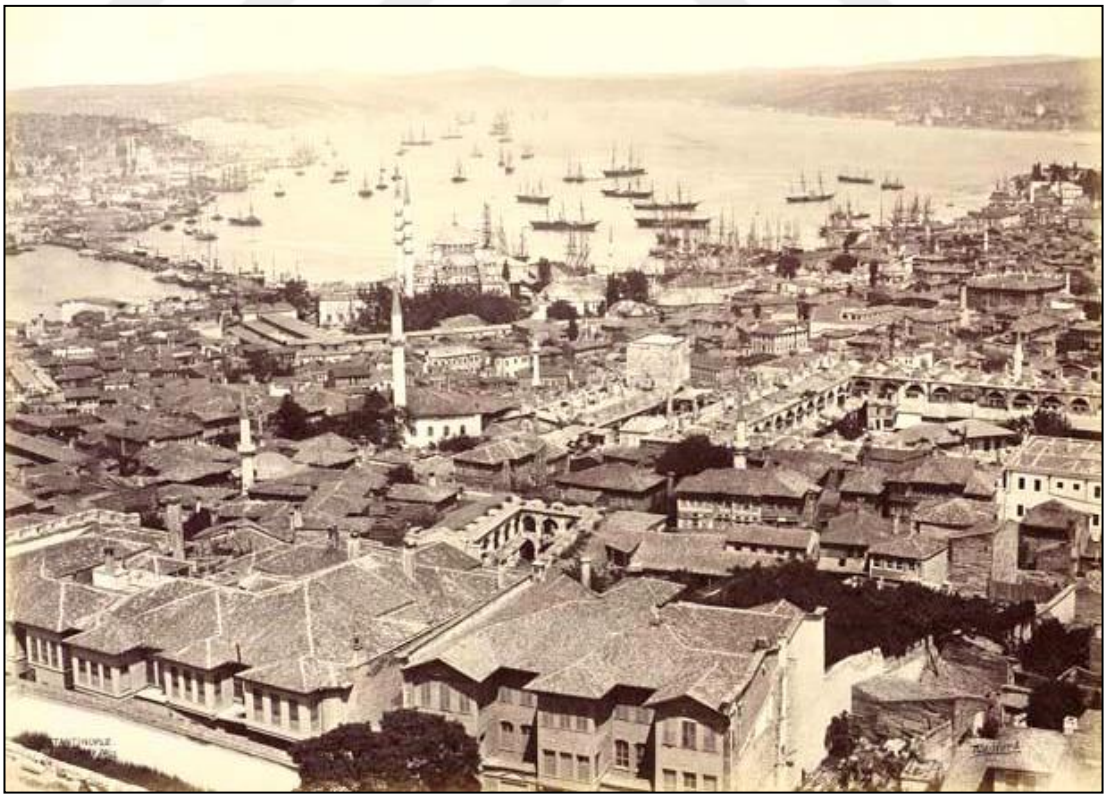

Resim 4. 43. Âli Paşa Konağı yerinde önceden bulunan konak (Francis Bedford/1862)

Resim 4. 44. İki yanında ilave yapıları ile Âli Paşa Konağı (Lock Arşivi/1880'ler).

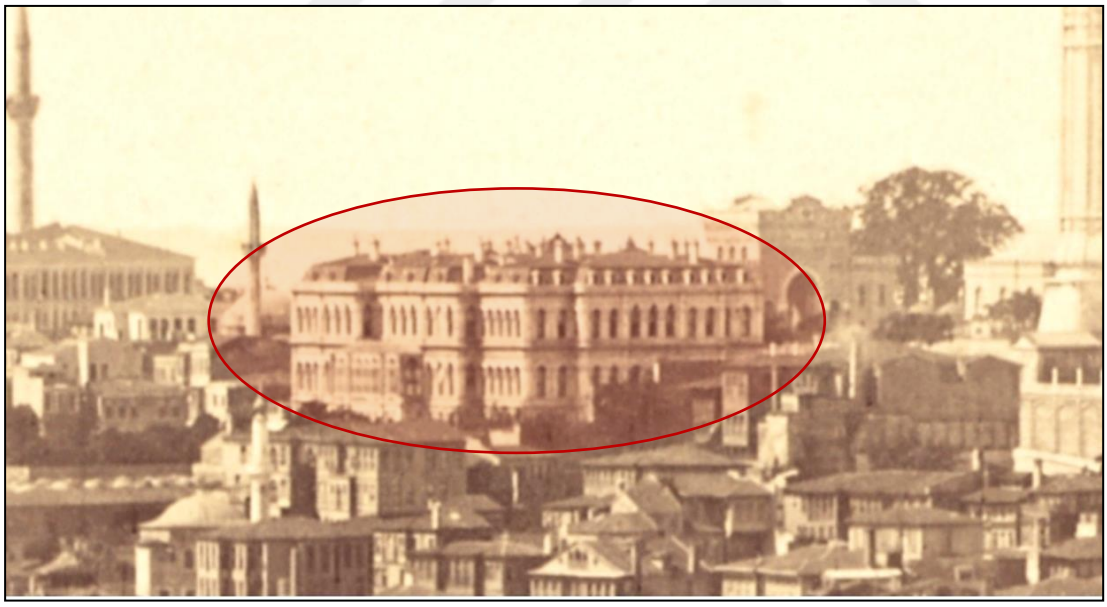

Resim 4. 45. Âli Paşa Konağı Haliç Cephesi (Guillaume Berggren 1870'ler)

Resim 4. 46. Âli Paşa Konağı (1870’ler).

KATALOG NO	K10
ADI	ETHEM PAŞA KONAĞI
İL	İstanbul
İLÇE	Fatih
ADA/PARSEL	471/50-51-52
YAPIM DÖNEMİ	19. Yy
BUGÜNKÜ KULLANIMI	Yeni yapılan ticaret yapısı
KONUMU	Kantarcılar Süleymaniye
ARSA ALANI	5000 m2

İstanbul ili, Fatih ilçesi, Kantarcılar'da, Süleymaniye Camii'nin alt kısmında, Haliç sahiline yakın bir bölgede bulunmakta idi. Kagir Ethem Paşa Konağı günümüze ulaşmamış, arsası 3 parsel halinde ulaşmıştır. 471ada 50 parsel'de 3000 m2, 471 ada 51'de 1300 m2 ve 471 ada 52 parselde 700 m2 olmak üzere toplam arsa büyüklüğü yaklaşık 5000 m2'dir. (Bkz. Şekil 4.41.)

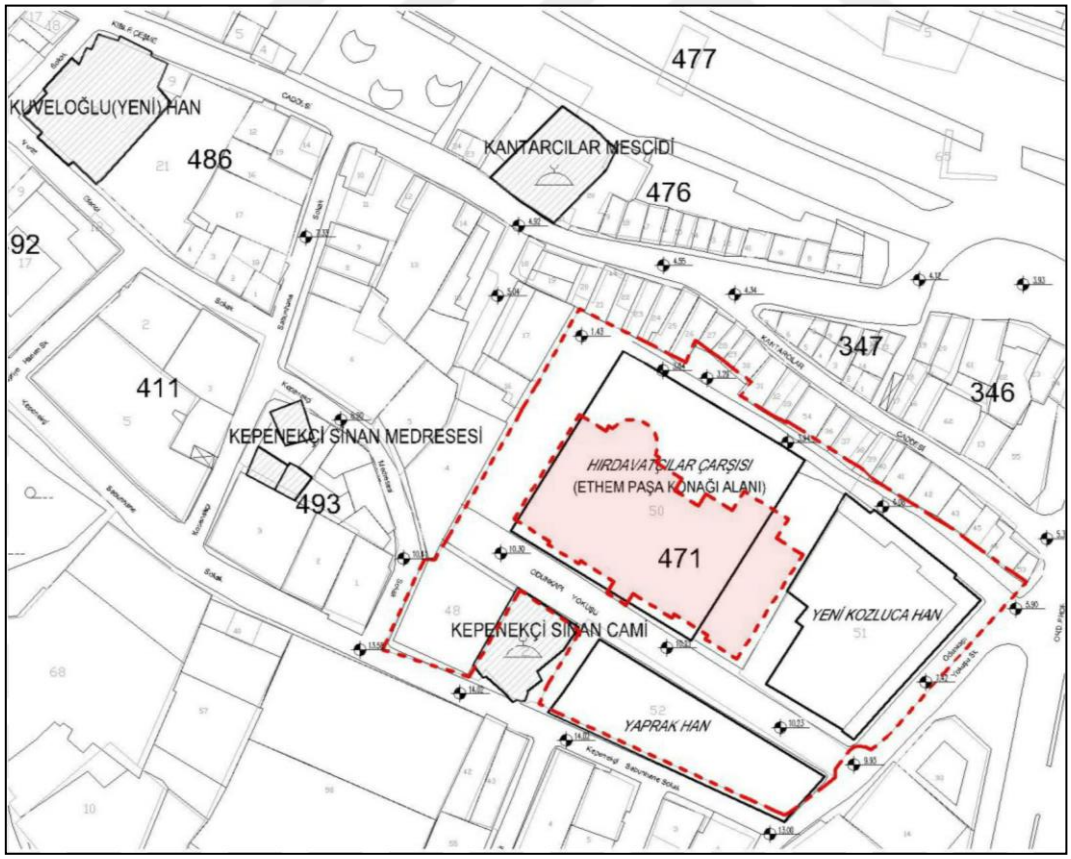

Halihazır İBB haritası üzerine İ. Büyükseçgin tarafından işlenmiştir.

Tablo 4. 10. Ethem Paşa Konağı envanter fişi.

Şekil 4. 41. Ethem Paşa Konağı (J. Pervititch Haritaları).

Resim 4. 47. Ethem Paşa Konağı (Eldem, 1979)

Resim 4. 48. Ethem Paşa Konağı İç görünüş (İBB Planlama Arşivi)

Resim 4. 49. Ethem Paşa Konağı İç görünüş (İBB Planlama Arşivi)

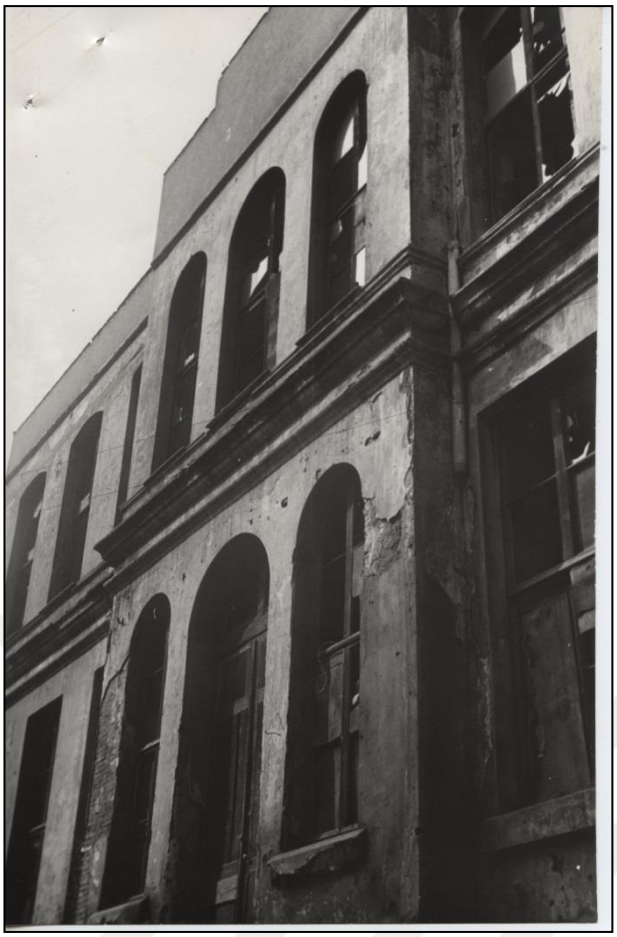

Resim 4. 50. Ethem Paşa Konağı dış görünüş (İBB Planlama Arşivi)

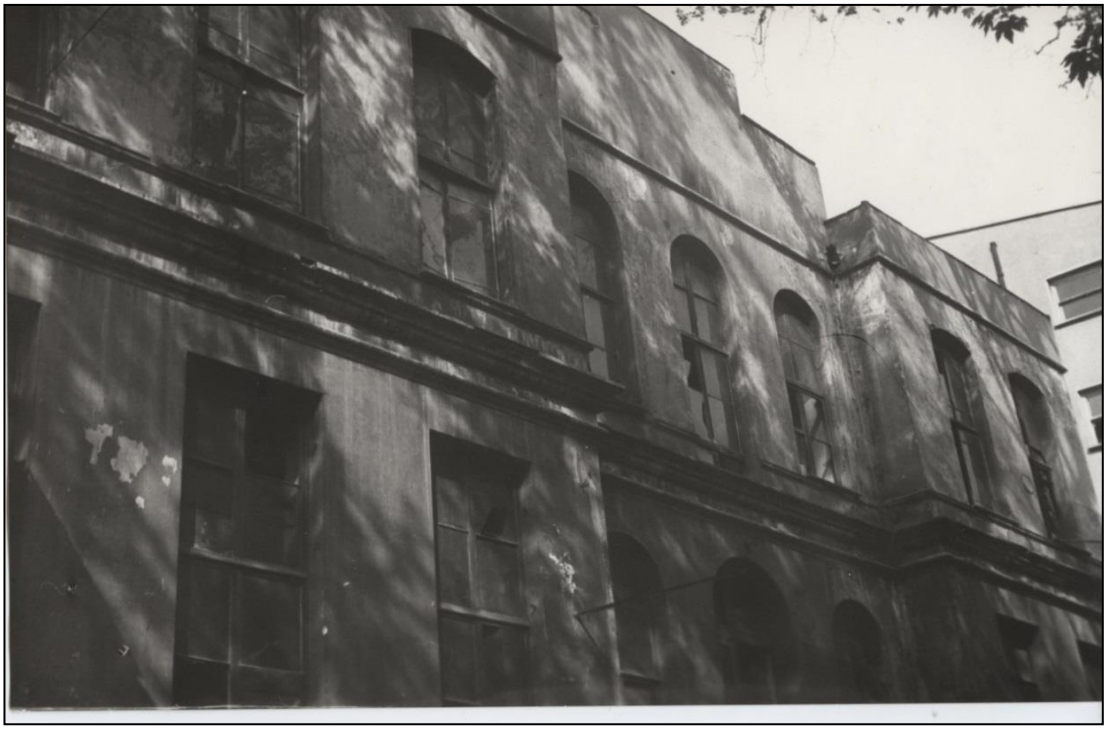

Resim 4. 51. Ethem Paşa Konağı Dış görünüş (İBB Planlama Arşivi)

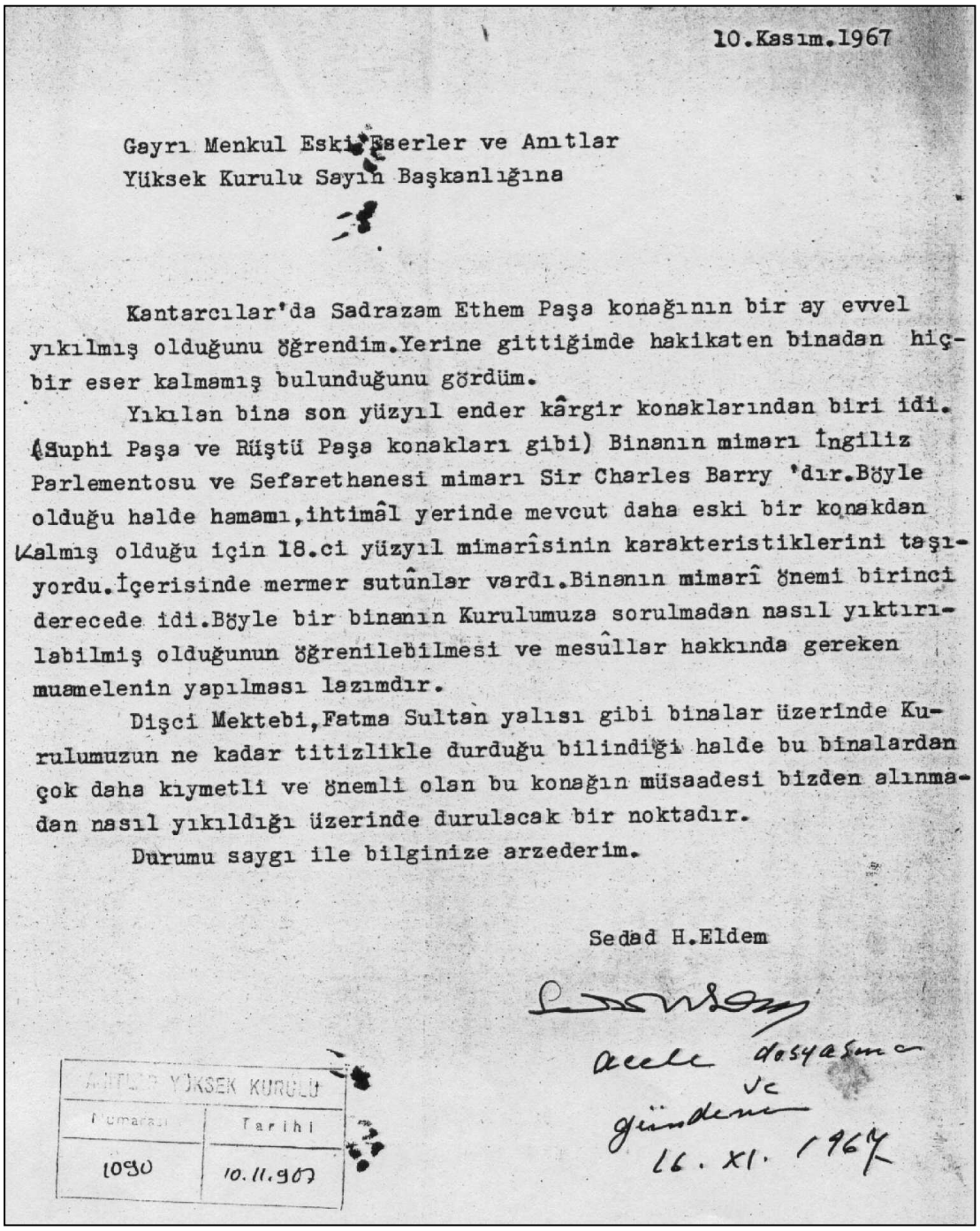

10.Kasım.1967

Gayrı Menkul Eski Eserler ve Anıtlar
Yüksek Kurulu Sayın Başkanlığına

Kantarcılar'da Sadrazam Ethem Paşa konağının bir ay evvel yıkılmış olduğunu öğrendim.Yerine gittiğimde hakikaten binadan hiç-bir eser kalmamış bulunduğunu gördüm.

Yıkılan bina son yüzyıl ender kârgir konaklarından biri idi. (Süphi Paşa ve Rüştü Paşa konakları gibi) Binanın mimarı İngiliz Parlementosu ve Sefarethanesi mimarı Sir Charles Barry 'dır.Böyle olduğu halde hamamı,ihtimâl yerinde mevcut daha eski bir konakdan kalmış olduğu için 18.ci yüzyıl mimarîsinin karakteristiklerini taşı-yordu.İçerisinde mermer sutûnlar vardı.Binanın mimarî önemi birinci derecede idi.Böyle bir binanın Kurulumuza sorulmadan nasıl yıktırı-labilmiş olduğunun öğrenilebilmesi ve mesûllar hakkında gereken muamelenin yapılması lazımdır.

Dişci Mektebi,Fatma Sultan yalısı gibi binalar üzerinde Ku-rulumuzun ne kadar titizlikle durduğu bilindiği halde bu binalardan çok daha kıymetli ve önemli olan bu konağın müsaadesi bizden alınma-dan nasıl yıkıldığı üzerinde durulacak bir noktadır.

Durumu saygı ile bilginize arzederim.

Sedad H.Eldem

Acele dosyasına
ve
gündeme
16. XI. 1967

ANITLAR YÜKSEK KURULU

Numarası	Tarihi
1090	10.11.967

Şekil 4. 42. Ethem Paşa Konağı ile ilgili S.H Eldem'in Anıtlar Yüksek Kurulu'na yazısı.

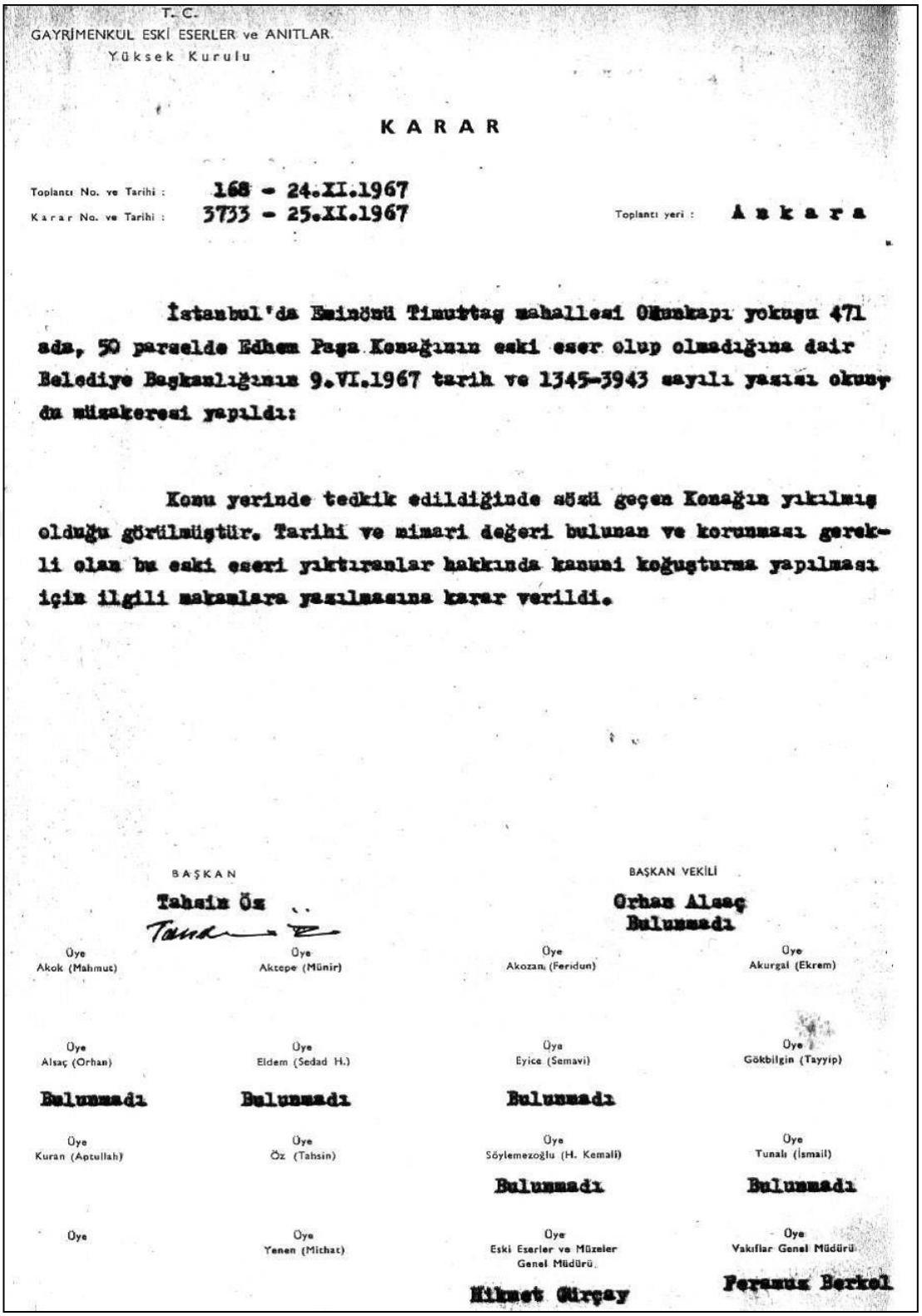

T. C.
GAYRİMENKUL ESKİ ESERLER ve ANITLAR
Yüksek Kurulu

KARAR

Toplantı No. ve Tarihi : 168 - 24.XI.1967
Karar No. ve Tarihi : 3733 - 25.XI.1967
Toplantı yeri : Ankara

İstanbul'da Eminönü Timurtaş mahallesi Ökünkapı yokuşu 471 ada, 50 parselde Edhem Paşa Konağının eski eser olup olmadığına dair Belediye Başkanlığının 9.VI.1967 tarih ve 1345-3943 sayılı yazısı okunup müzakeresi yapıldı:

Konu yerinde tedkik edildiğinde sözü geçen Konağın yıkılmış olduğu görülmüştür. Tarihi ve mimari değeri bulunan ve korunması gerekli olan bu eski eseri yıktıranlar hakkında kanuni koğuşturma yapılması için ilgili makamlara yazılmasına karar verildi.

BAŞKAN
Tahsin Öz

BAŞKAN VEKİLİ
Orhan Alsaç
Bulunmadı

Üye Akok (Mahmut)
Üye Aktepe (Münir)
Üye Akozan (Feridun)
Üye Akurgal (Ekrem)
Üye Alsaç (Orhan) — Bulunmadı
Üye Eldem (Sedad H.) — Bulunmadı
Üye Eyice (Semavi) — Bulunmadı
Üye Gökbilgin (Tayyip)
Üye Kuran (Aptullah)
Üye Öz (Tahsin)
Üye Söylemezoğlu (H. Kemali) — Bulunmadı
Üye Tunalı (İsmail) — Bulunmadı
Üye
Üye Yenen (Mithat)
Üye Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü Hikmet Girgay
Üye Vakıflar Genel Müdürü Feramuz Berkol

Şekil 4. 43. Ethem Paşa Konağı ile ilgili 1967 tarihli Gayrimenkul eski eserler ve anıtlar yüksek kurulu kararı.

KATALOG NO	K11
ADI	DARPHANE KONAĞI
İL	İstanbul
İLÇE	Fatih
ADA/PARSEL	2/40
YAPIM DÖNEMİ	18. Yy
BUGÜNKÜ KULLANIMI	Yeşil alan
KONUMU	Darphane-i Amire Binaları Osman Hamdi Bey yokuşu
ARSA-YAPI ALANI	18200 m2 – 900 m2

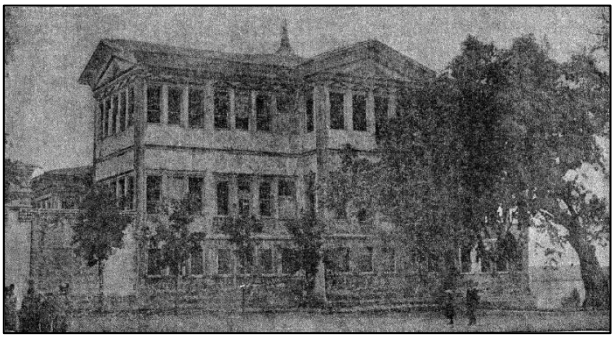

İstanbul ili, Fatih ilçesi, Topkapı Sarayı 1. Avlu ile Osman Hamdi Bey Yokuşunun kesiştiği köşede, Darphane-i Amire yapıları grubu içinde bulunmaktadır. Topkapı Sarayı 1. Avlu ile Osman Hamdi Bey Yokuşunun kesiştiği köşede 2 Ada 40 parselde bulunan Darphane-i Amire yapıları grubu içinde yer alan 1914 sonrası yıktırılıp günümüze ulaşmayan konaktır (Bkz Şekil 4.44). Yaklaşık 18200 m2 alan içinde 900 m2'lik oturuma sahiptir.

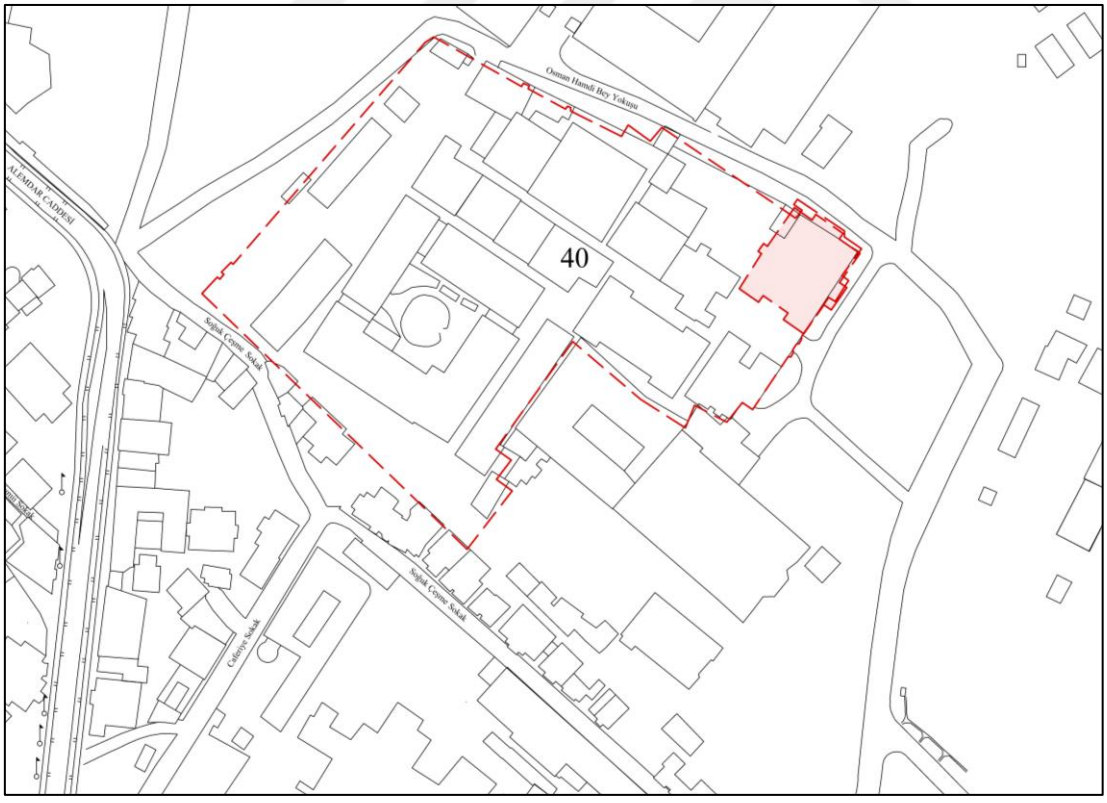

Halihazır İBB haritası üzerine İ. Büyükseçgin tarafından işlenmiştir.

Tablo 4. 11. Darphane Konağı envanter fişi.

Darphane Köşkü'nün bulunduğu yerde, ilki III. Ahmed zamanında, 1726 yılına tarihlenen ve yine aynı adı taşıyan bir köşk olduğu bilinmektedir, ancak bu ilk inşa edilen köşk hakkında bilgiler oldukça sınırlıdır. İkinci inşa edilen köşkten ise günümüze yalnızca zemin katın birinci avluya bakan taş-tuğla malzemeli almaşık duvarı ile kuzey ve doğu yönü cephesinden dış duvarları ulaşabilmiştir. Bu kalıntıların yanı sıra Osman Hamdi Bey Yokuşu yönüne bakan ve taş basamaklar ile ulaşılan demir doğrama dış kapısı günümüze ulaşabilen kısımlardan olmuştur.

II. Mahmut tarafından 1832 yılında inşa ettirilen ve Darphane-i Amire binası bünyesinde barınan yapı; Hünkâr dairesi niteliğindedir.[125] Osmanlı mimarisine 2. Mahmut'la girip 20. yüzyıl başlarına kadar etkisini sürdüren Ampir üslüpta inşa edilmiş bir yapıdır (Bkz. Resim 4.53, 4.54, 4.55, 4.56).

Sedad Hakkı Eldem'in verdiği bilgilere göre; ilk yapılan iki katlı köşkün yerine inşa edilen yeni Darphane Köşkü, üç katlı olarak tasarlanmıştır.[126] Bu köşkün ahşap konstrüksiyonlu ikinci ve üçüncü katının 20. yüzyılın başlarında yıkıldığı, günümüze ise daha önce de bahsedildiği üzere yalnızca zemin kata ait kalıntıların ulaştığı bilinmektedir.

Köşk ile ilgili en önemli belgelerden biri de Alman Mavileri Haritasında işlenen vaziyet planıdır. Vaziyet planında da yapının kareye yakın dikdörtgen planlı bir arazi üzerine oturduğu görülmektedir. Yeni köşkün yıkım tarihinin, Alman Mavileri haritasında görülmesi sebebi ile 1914 sonrasında bir tarih olduğu düşünülmektedir (Bkz. Şekil 4.55).

[125] **Tanman M. B. (1994).** "Darphane Köşkü". Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 2, s.553, İstanbul.
[126] **Eldem, S. H. (1964).** Köşkler Kasırlar. 1.-2. Cilt. Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, s.423, İstanbul.

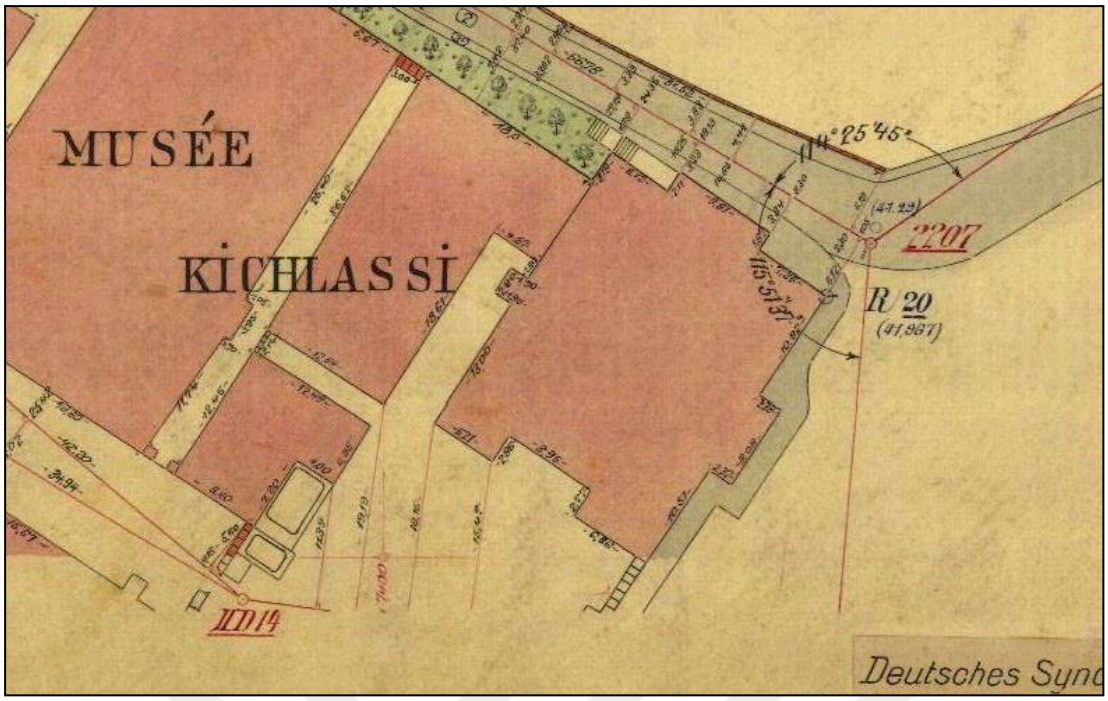

Şekil 4. 44. Darphane Konağı (Alman Mavileri Haritası).

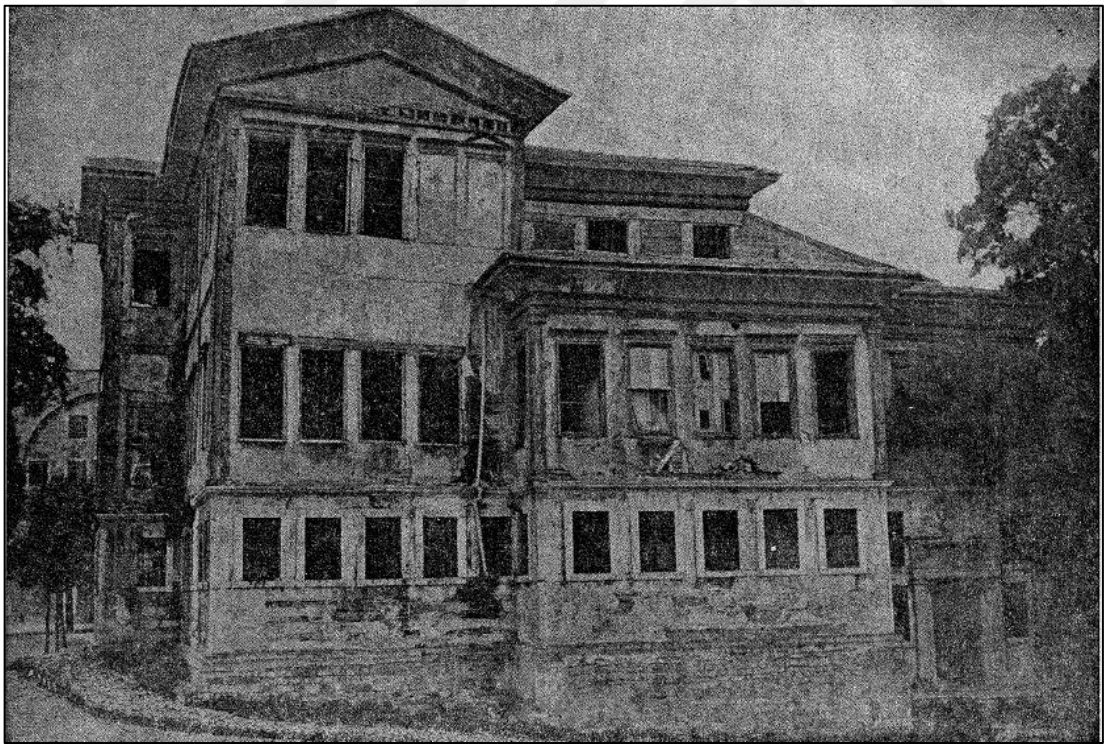

Resim 4. 52. Darphane Konağı Topkapı Sarayı 1. avludan görünüş (Eldem, 1964).

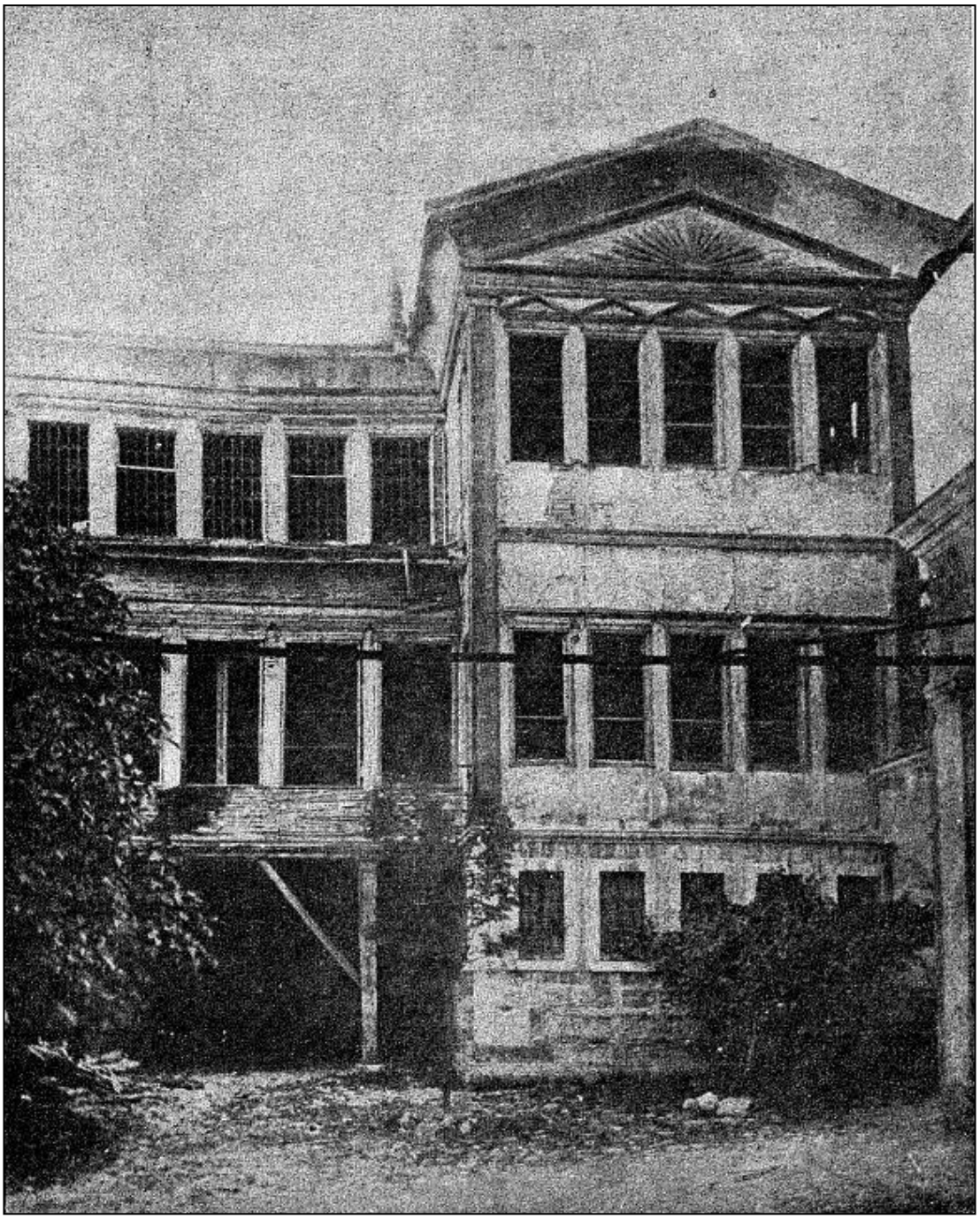

Resim 4. 53. Darphane Konağı İç avludan görünüş (Eldem, 1964).

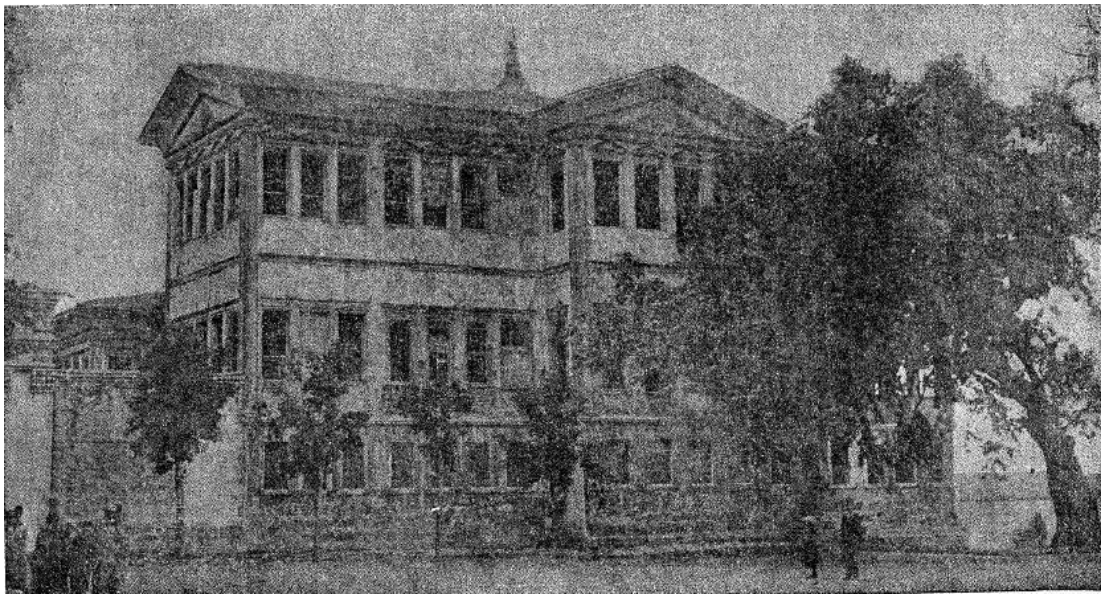

Resim 4. 54. Darphane Konağı Topkapı Sarayı 1. avludan görünüş (Eldem, 1964).

Şekil 4. 45. Darphane Konağı Topkapı Sarayı 1. avludan görünüş Melling gravürü.

Şekil 4. 46. Darphane Konağı Topkapı Sarayı 1. avludan görünüş Melling gravürü.

Resim 4. 55. Darphane Konağı Topkapı Sarayı 1. avludan görünüş (Robertson 1850'ler).

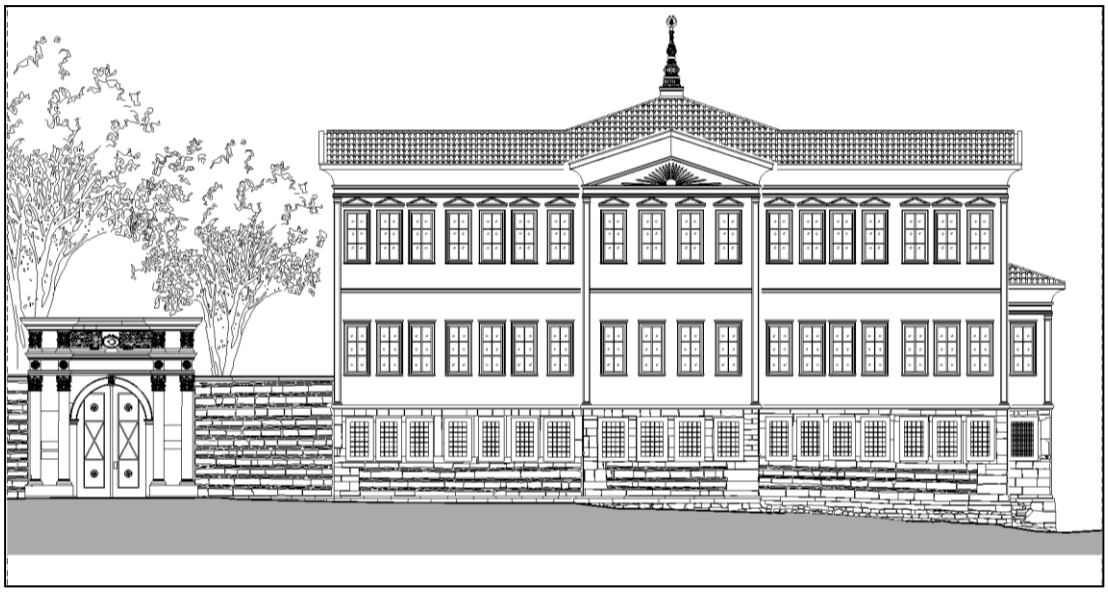

Şekil 4. 47. Darphane Köşkü Koruma Kurulu onaylı restitüsyon güneydoğu cephesi. (Çizim: Seçkin Mimari Hizmetler.)

Şekil 4. 48. Darphane Köşkü Koruma Kurulu onaylı restitüsyon kuzeydoğu cephesi. (Çizim: Seçkin Mimari Hizmetler.)

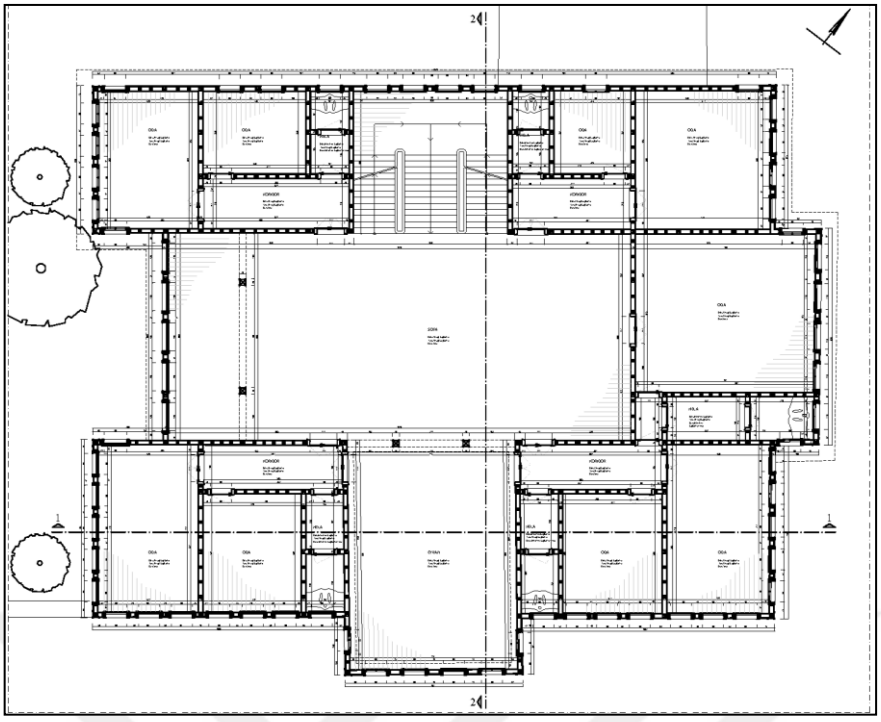

Şekil 4. 49. Darphane Köşkü Koruma Kurulu onaylı 1. kat restitüsyon planı. (Çizim: Seçkin Mimari Hizmetler.)

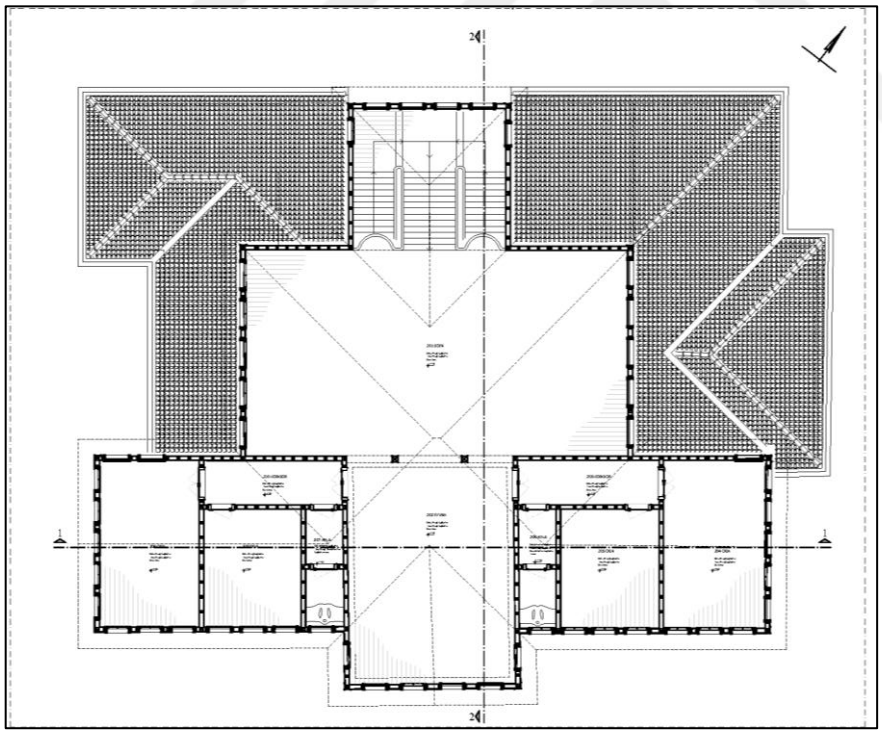

Şekil 4. 50. Darphane Köşkü Koruma Kurulu onaylı 2. kat restitüsyon planı. (Çizim: Seçkin Mimari Hizmetler.)

KATALOG NO	K12
ADI	HALİL HAMİD PAŞA KONAĞI
İL	İstanbul
İLÇE	Fatih
ADA/PARSEL	1149/1
YAPIM DÖNEMİ	18. Yy
BUGÜNKÜ KULLANIMI	Kadem-i Şerif Tekkesi
KONUMU	Bayezid-i Cedid Cami yanı
ARSA-YAPI ALANI	1000 m2 - 450 m2

İstanbul ili, Fatih ilçesi, Bayezid-i Cedid Cami yanında, Org. Abdurrahman Nafiz Gürman Caddesi üzerinde bulunmaktadır. (Bkz Şekil 4.51) Ispartalı Sadrazam Halil Hamid Paşa'nın (sedareti-31 Aralık 1782 -31 Mart 1785) Davutpaşa Etyemez'deki kendi konağını, 1784 tarihli vakfiye ile tekkeye tahvil edilmiştir. 1149 ada 1 parselde günümüzde de var olan ahşap dergâhın arsası yaklaşık 1000 m2'dir.

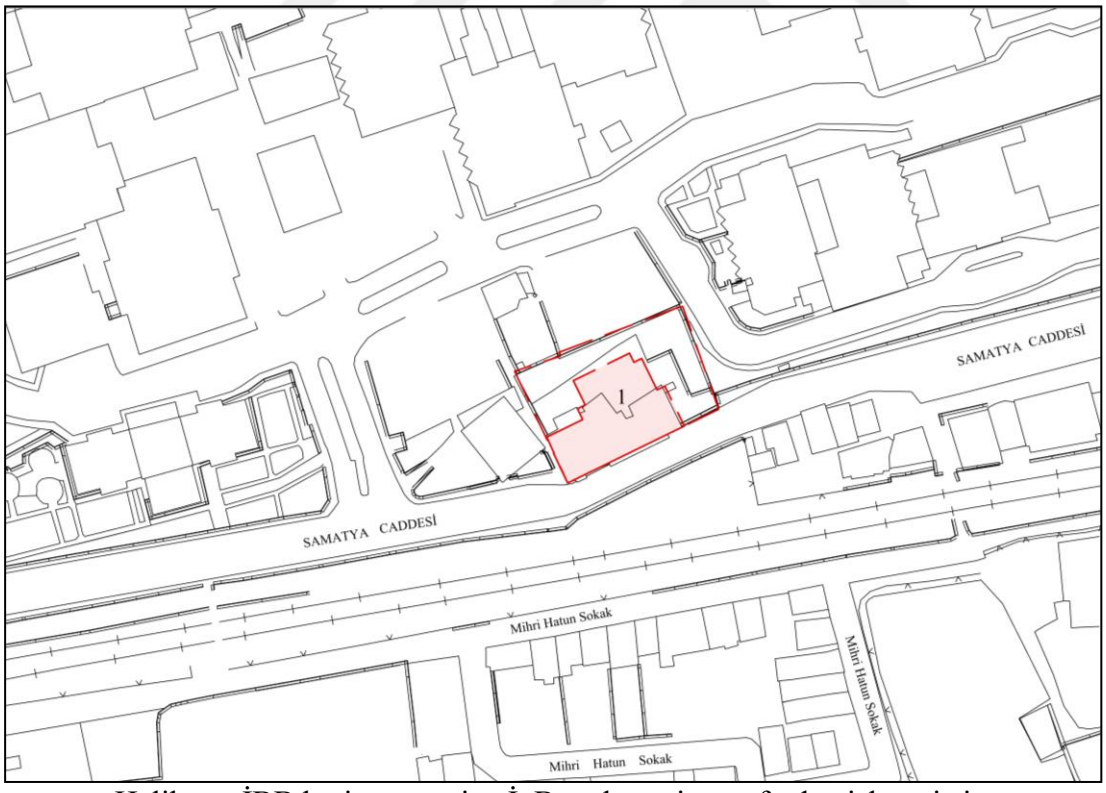

Halihazır İBB haritası üzerine İ. Büyükseçgin tarafından işlenmiştir.

Tablo 4. 12. Halil Hamid Paşa Konağı envanter fişi.

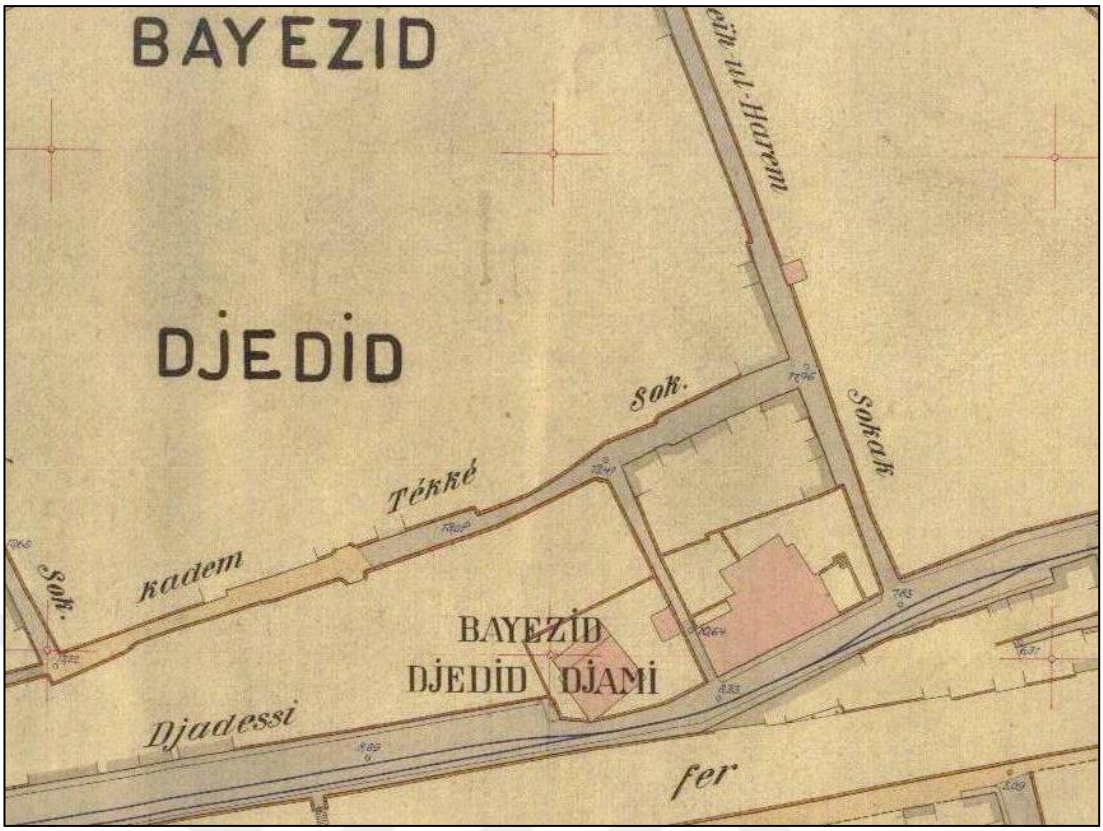

Şekil 4. 51. Halil Hamid Paşa Konağı- Kadem-i Şerif Tekkesi (Alman Mavileri Haritası).

Resim 4. 56. Halil Hamid Paşa Konağı-Kadem-i Şerif Tekkesi.

Resim 4. 57. Halil Hamid Paşa Konağı-Kadem-i Şerif Tekkesi Restorasyon Sonrası.

Resim 4. 58. Halil Hamid Paşa Konağı-Kadem-i Şerif Tekkesi Restorasyon Sonrası.

Şekil 4. 52. Halil Hamid Paşa Konağı-Kadem-i Şerif Tekkesi Rölöve cephe çizimi (Fomgrup Mimarlık).

KATALOG NO	K13
ADI	LOFÇALI DERVİŞ PAŞA KONAĞI
İL	İstanbul
İLÇE	Fatih
ADA/PARSEL	1702/63-49
YAPIM DÖNEMİ	19. Yy
BUGÜNKÜ KULLANIMI	Şehremini Anadolu Lisesi ve Selçuk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
KONUMU	Çapa Turgut Özal Caddesi
ARSA-YAPI ALANI	24600 m2 - 4100 m2

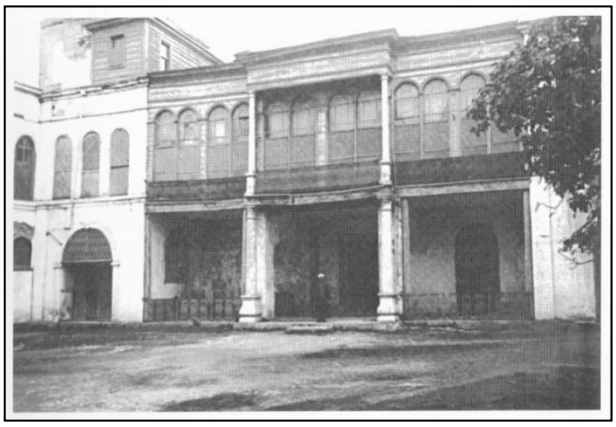

İstanbul ili, Fatih ilçesi, Çapa'da Turgut Özal Caddesi, Ahmet Vefik Paşa Caddesi ve Derviş Paşa sokağı arasındaki yapı adasında bulunmaktadır. Lofçalı Derviş Paşa (Ö. 1896) konağı arsası, günümüzde Çapa'da Turgut Özal Caddesi, Ahmet Vefik Paşa Caddesi ve Derviş Paşa sokağı arasındaki yapı adasındadır. Günümüzde yol kesintilerinin ardından, yaklaşık 24600 m2 arsa içinde bulanmakta olan konak, Osmanlı devrinde Darül Muallimin mektebi olarak kullanılmıştır.

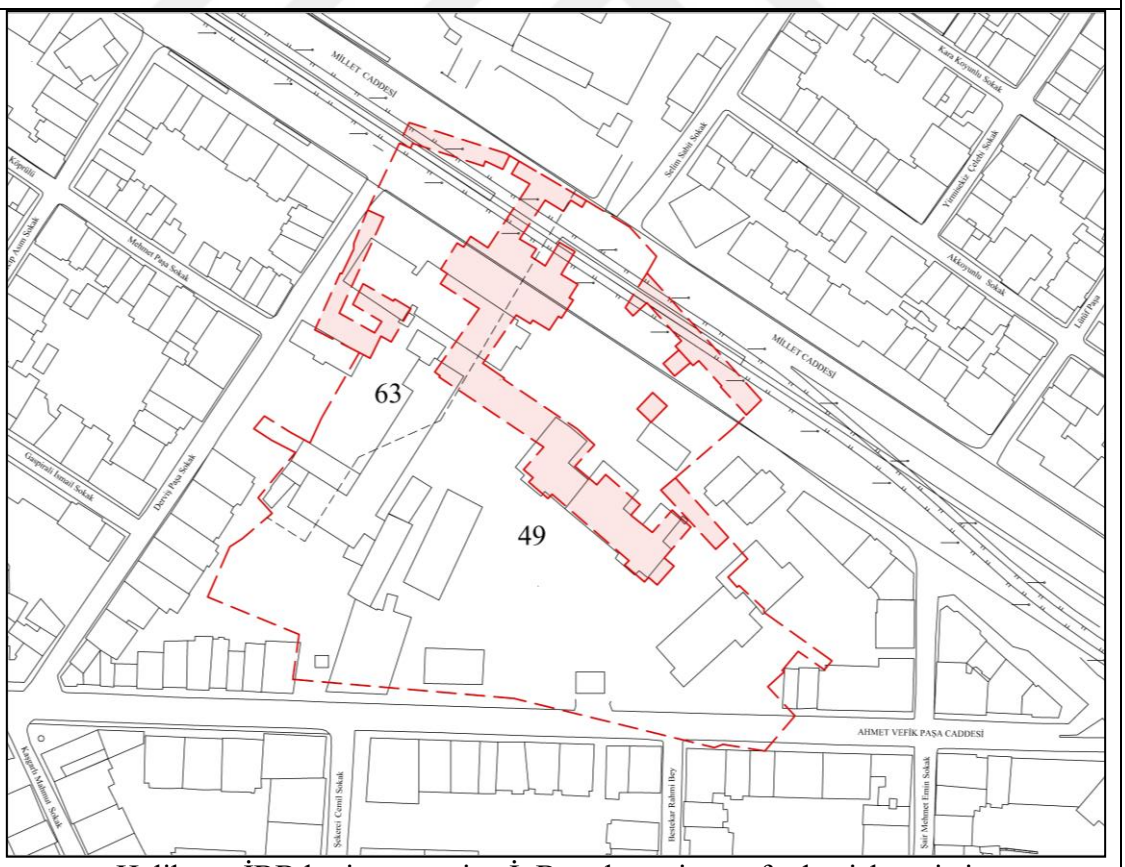

Halihazır İBB haritası üzerine İ. Büyükseçgin tarafından işlenmiştir.

Tablo 4. 13. Lofçalı Derviş Paşa Konağı envanter fişi.

Konak, İbrahim Derviş Paşa' ya aittir. Lofçalı bir aileye mensup olup 1817 – 1896 yılları arasında yaşamış olan Paşa, savaşlarda birçok yararlılık göstermiş, birçok komutanlıklar ve Seraskerlik yapmış Osmanlı Müşiridir (mareşal)[127].

Konakla ilgili Semih Mümtaz makalesinde şu bilgileri vermektedir;

"…… Konakların şahı bence Çapadaki Derviş Paşa konağıydı. Hele bahçesi, bahçe meraklılarını imrendirecek derecede, tertipli idi. Havuzlar fıskiyeler, şelaleler, setler, ufak bir mandıra; inekler, koyunlar, kümesler, atlar, arabalar, ahırlar dolu bu konakta bahçenin geniş bir bostanı da vardı. Koca konak bunlar sayesinde kendi yağıyla kavrulur, kendi sütünü içerdi. Sözün kısası Çiftlik gibi bir şeydi. Bugün yalnız selamlık dairesi yerinde duruyor…." [128]

Günümüzde arsasında yeni yapılan binalarında Şehremini Anadolu Lisesi ve Selçuk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi bulunmaktadır.

[127] **Gövsa, İ. A. (1946).** Türk Meşhurları Ansiklopedisi. Yedigün Neşriyatı, s.103, İstanbul.
[128] **Mümtaz, S. (1950).** İstanbul'un Eski Konakları. Turing Belleteni, s.18, İstanbul.

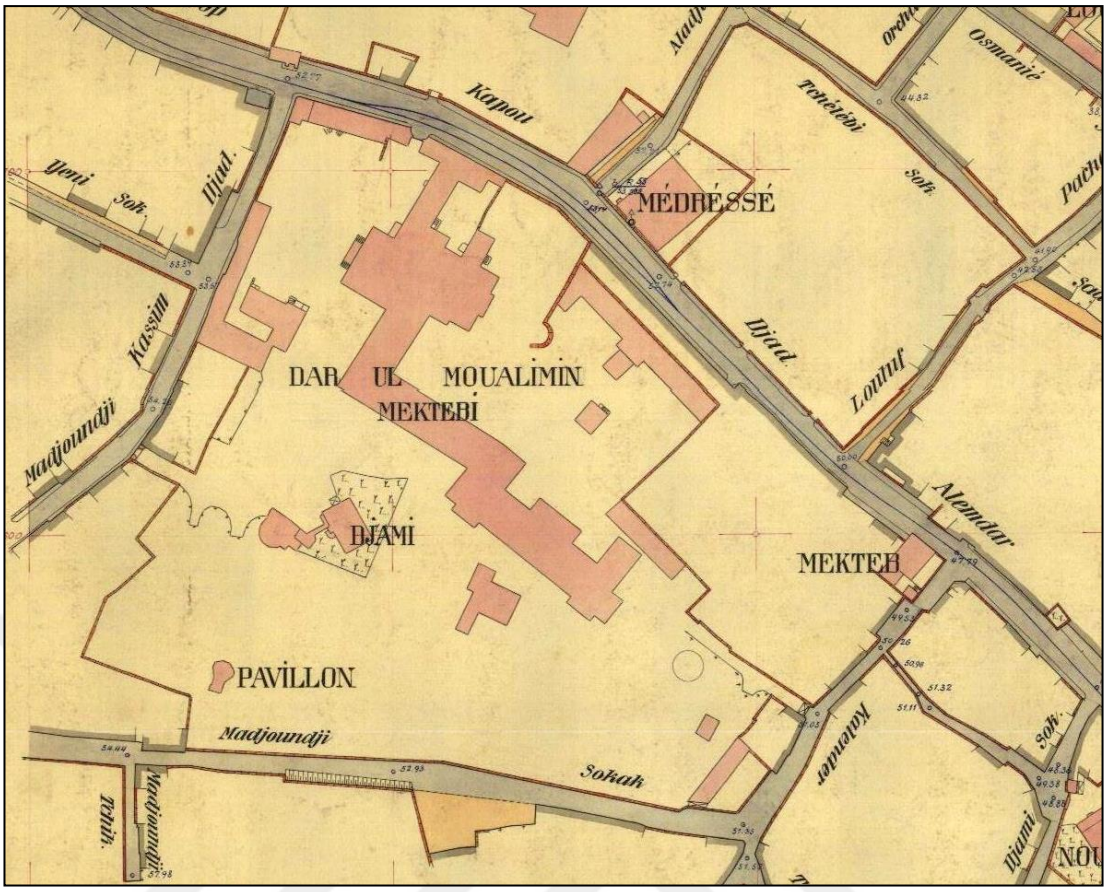

Şekil 4. 53. Lofçalı Derviş Paşa Konağı (Alman Mavileri Haritası).

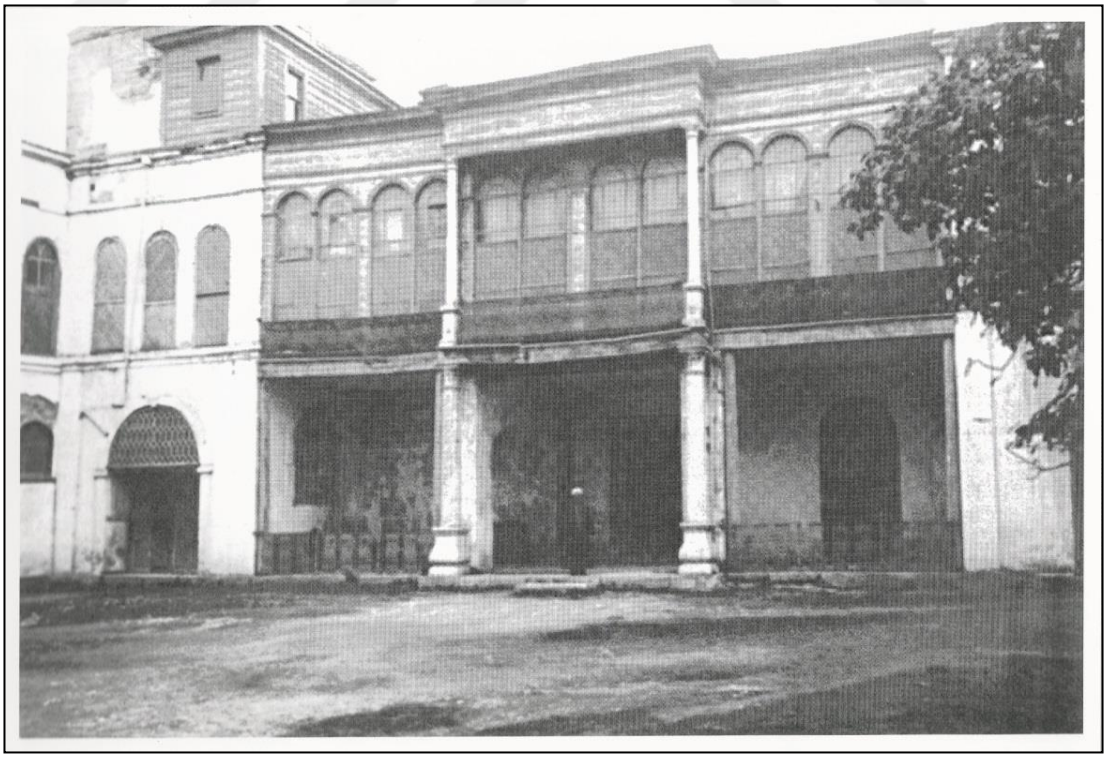

Resim 4. 59. Lofçalı Derviş Paşa Konağı (Yıldız Koleksiyonu).

KATALOG NO	K14
ADI	MÜNİR PAŞA KONAĞI
İL	İstanbul
İLÇE	Fatih
ADA/PARSEL	1061/121-122-123-124-125-126-127-128-133-135-138-139-142
YAPIM DÖNEMİ	19. Yy
BUGÜNKÜ KULLANIMI	yeni konut blokları
KONUMU	Saraçhane
ARSA-YAPI ALANI	4900 m2 - 1350 m2

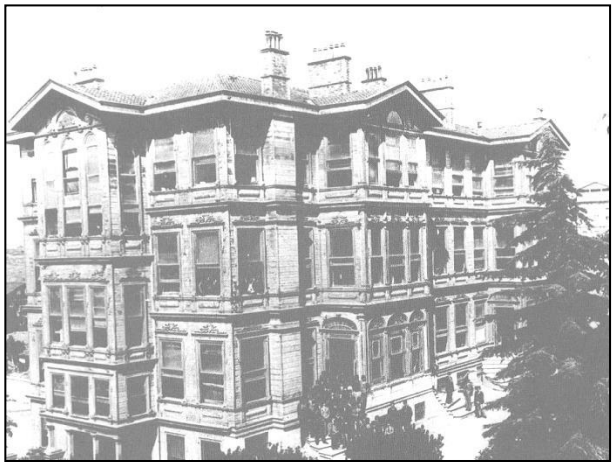

İstanbul ili, Fatih ilçesi, Saraçhane bölgesinde Horhor Caddesi üzerinde bulunmaktadır (Bkz. Şekil4.51). Kargir zemin kat üzerinde ahşap dört katlı konaktır (Bkz. Resim 4.60, Şekil 4.54).. İkinci Abdülhamit zamanında Teşrifat Nazırı ve Divan-ı Hümayun Tercumanı olan vezir Münir Paşa'ya aittir.

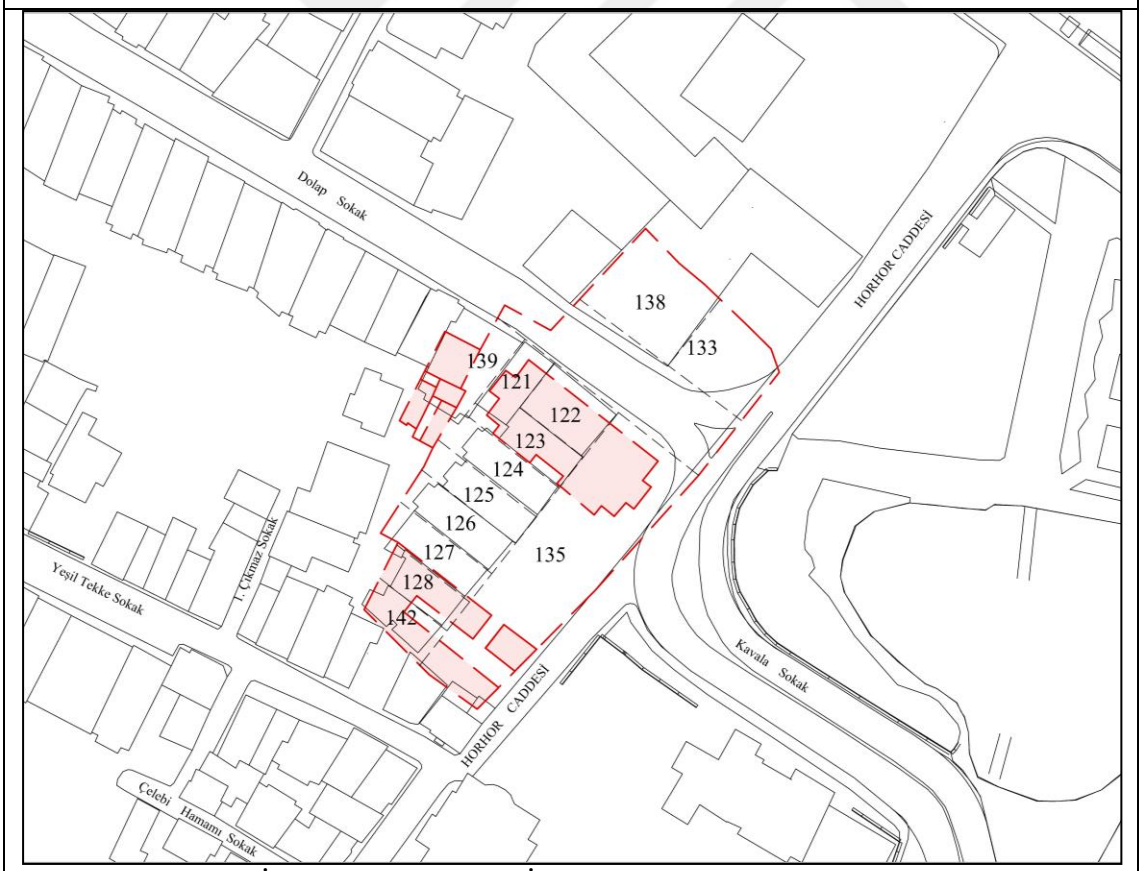

Halihazır İBB haritası üzerine İ. Büyükseçgin tarafından işlenmiştir.

Tablo 4. 14. Münir Paşa Konağı envanter fişi.

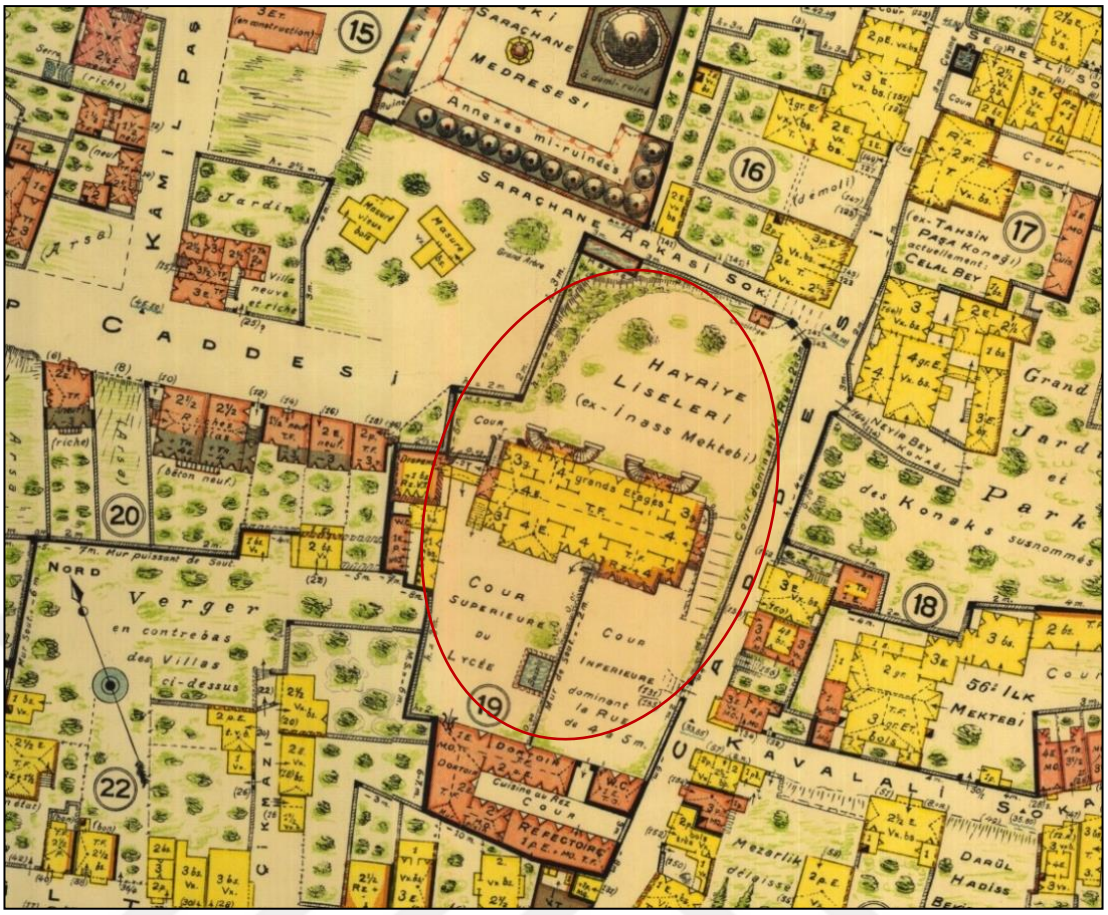

Şekil 4. 54. Münir Paşa Konağı (J. Pervititch haritaları)

Resim 4. 60. Münir Paşa Konağı hava fotoğrafı (1930).

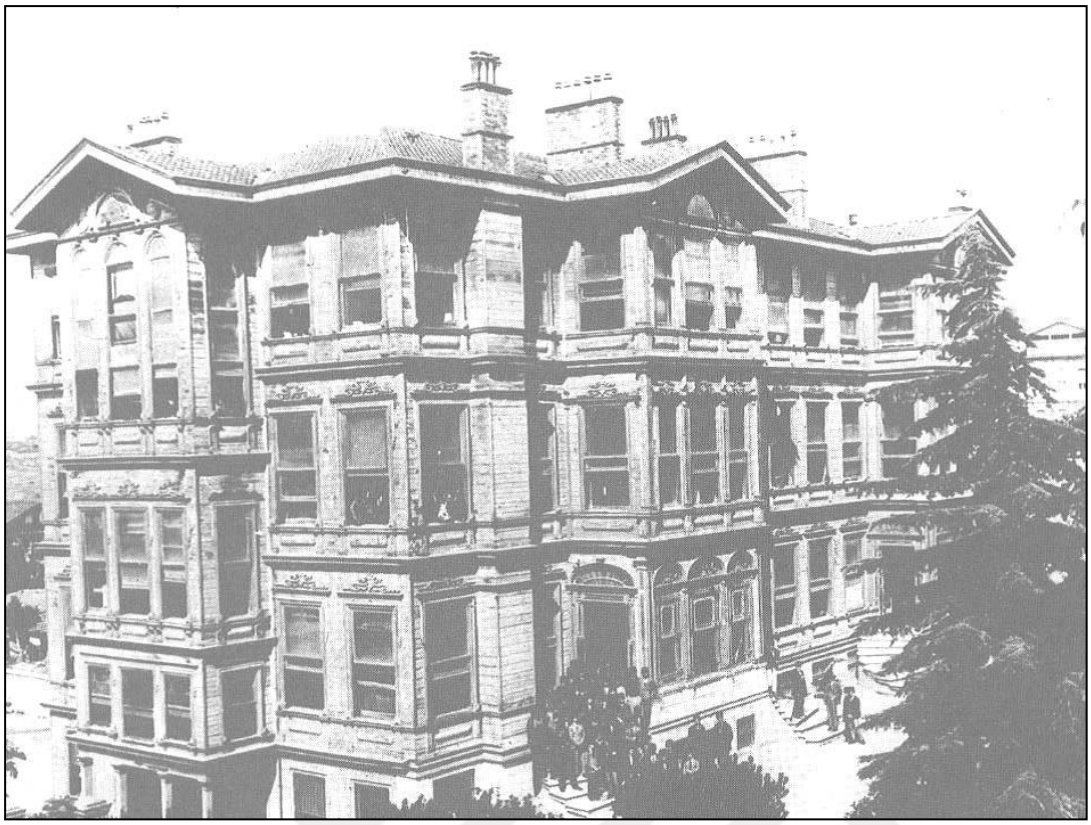

Resim 4. 61. Münir Paşa Konağı.

Şekil 4. 55. Münir Paşa Konağı Cephesi (Çizim: Halil Onur Mimarlık)

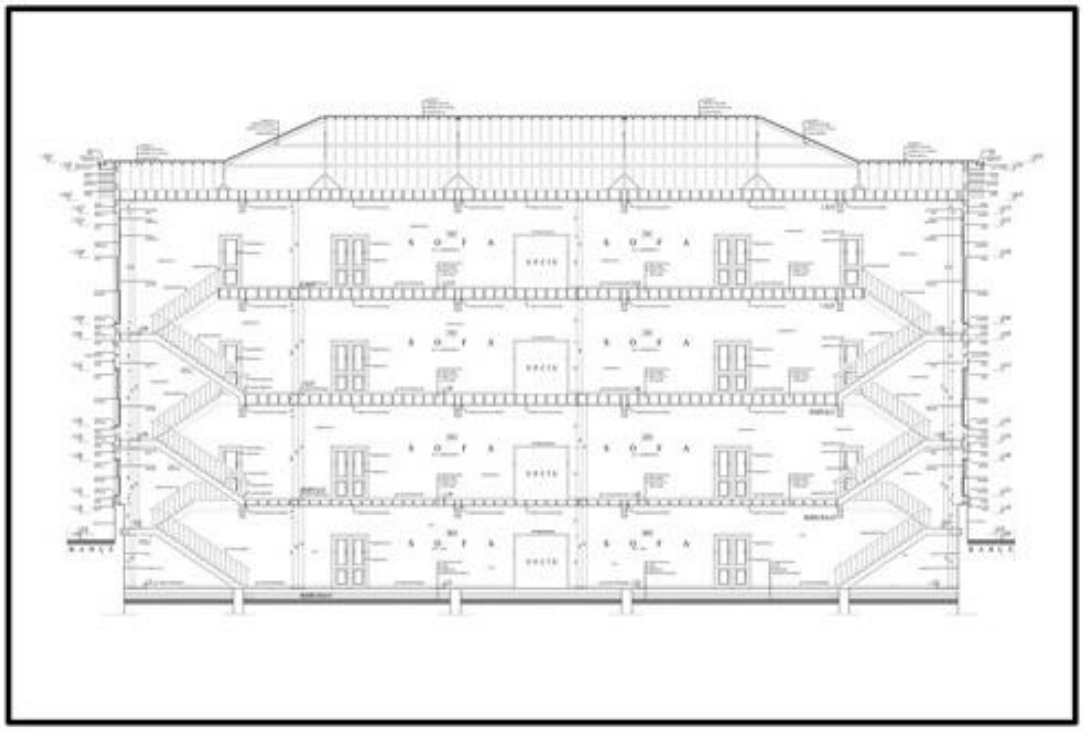

Şekil 4. 56. Münir Paşa Konağı Kesiti (Çizim: Halil Onur Mimarlık)

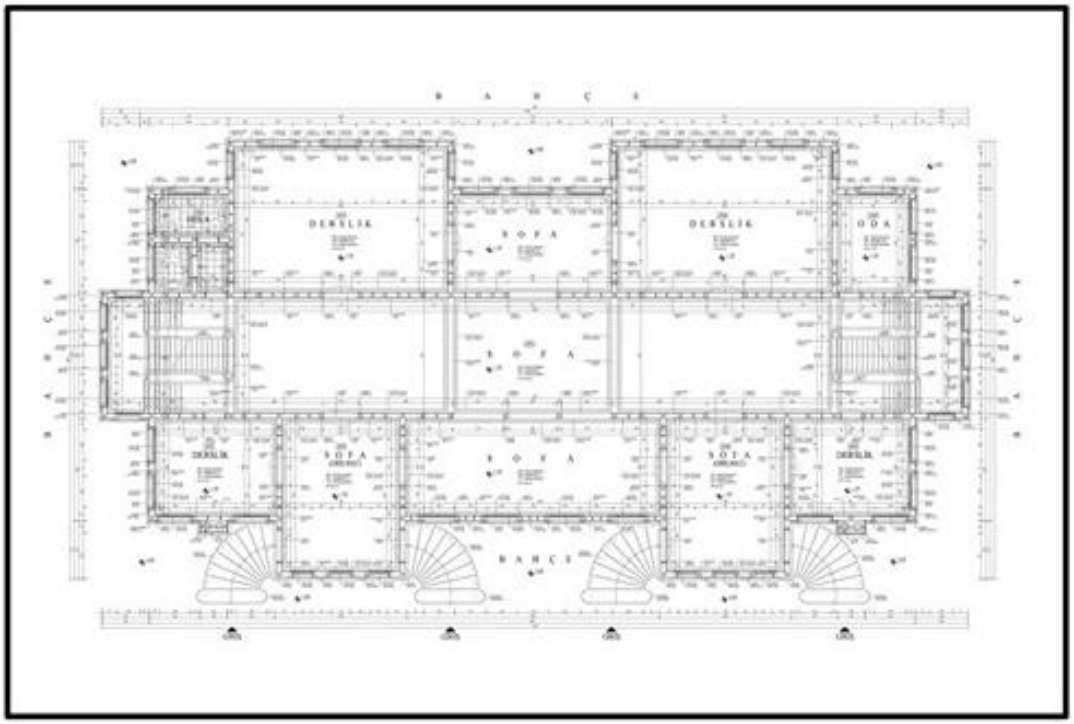

Şekil 4. 57. Münir Paşa Konağı Planı (Çizim: Halil Onur Mimarlık)

Günümüzde, Saraçhane'de bulunan İstanbul Büyükşehir Belediye Binası içinde fotoğrafı sergilenen ve belediye binası yerinde önceden bulunduğu söylenen Münir Paşa Konağı'nın yeri ile ilgili bilgi yanlışlığı vardır (Bkz. Resim 4.62, 4.63). Şimdiki belediye binası yerinde önceden bulunan konak ise yine günümüze ulaşmayan Ebul Fazl Medresesi karşısındaki başka bir konaktır (bkz. Resim 4.62).

Resim 4. 62. İBB Binası içinde sergilenen Münir Paşa Konağı fotoğrafı.

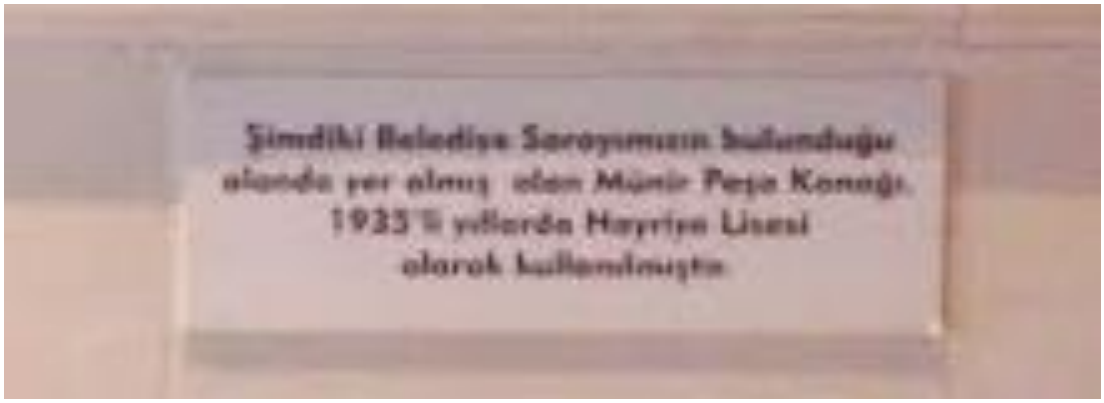

Resim 4. 63. İBB Binası içinde sergilenen Münir Paşa Konağı fotoğrafı altındaki bilgilendirme yazısı.

Resim 4. 64 Şehzade Camii minaresinden görünüm 1946 (Art-Decor)

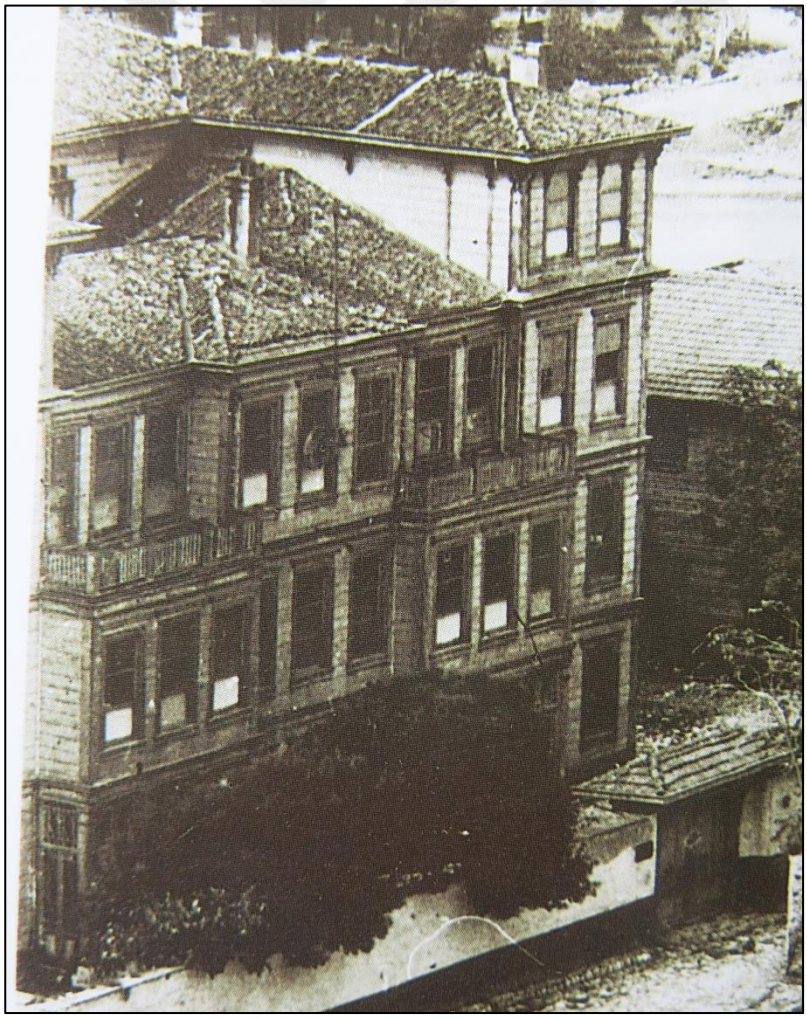

Resim 4. 65. İBB binası yerinde önceden bulunan konak (Art-Decor)

KATALOG NO	K15
ADI	MÜTERCİM RÜŞTÜ PAŞA KONAĞI
İL	İstanbul
İLÇE	Fatih
ADA/PARSEL	950/17
YAPIM DÖNEMİ	19. Yy
BUGÜNKÜ KULLANIMI	Vefa Lisesi
KONUMU	Vefa
ARSA-YAPI ALANI	4100 m2 - 1900 m2

Vefa'da Cemal Yener Tosyalı Caddesi, Dedeefendi Caddesi ile Şehzede Cami Sokak arasında 950 ada 17 parselde bulunan, 1859'da sadrazam olan Mütercim Rüştü Paşa'ya ait 3 katlı kargir konak, günümüzde Vefa Lisesi olarak kullanılmaktadır. Arsası yaklaşık 4100 m2'dir.

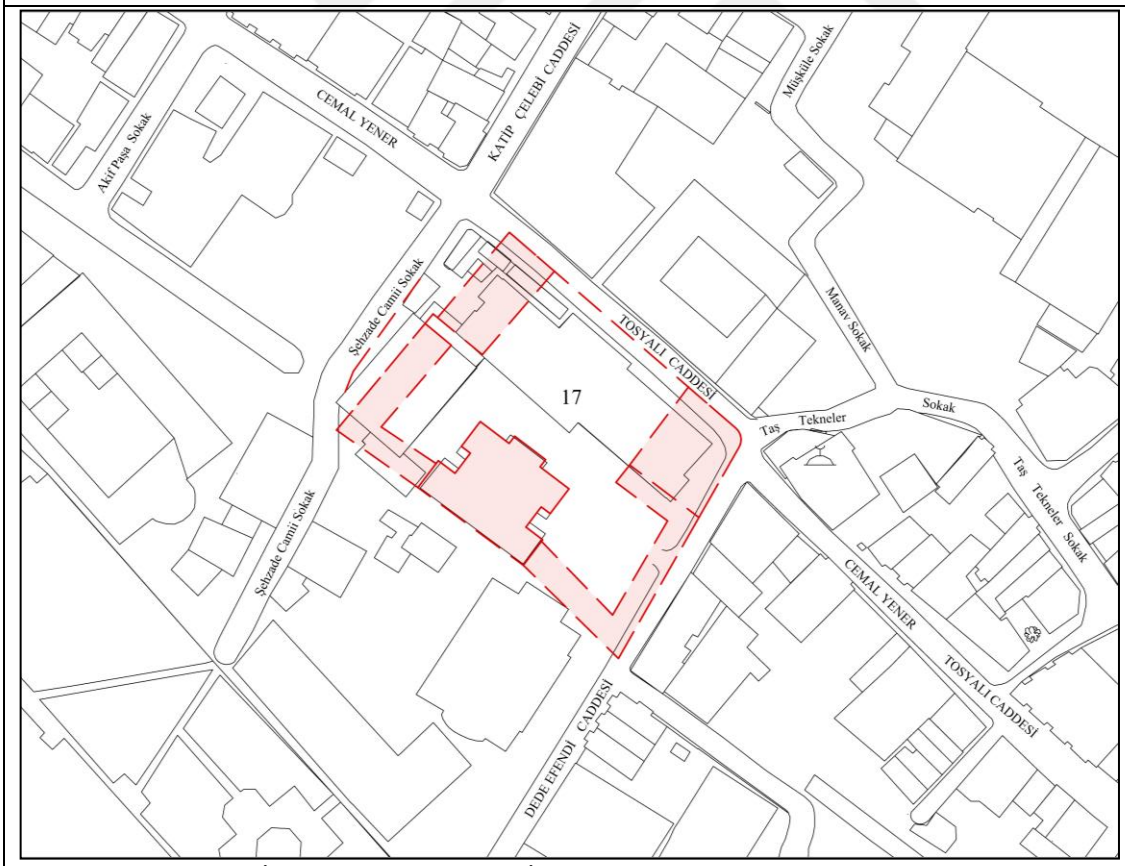

Halihazır İBB haritası üzerine İ. Büyükseçgin tarafından işlenmiştir.

Tablo 4. 15. Mütercim Rüştü Paşa Konağı envanter fişi.

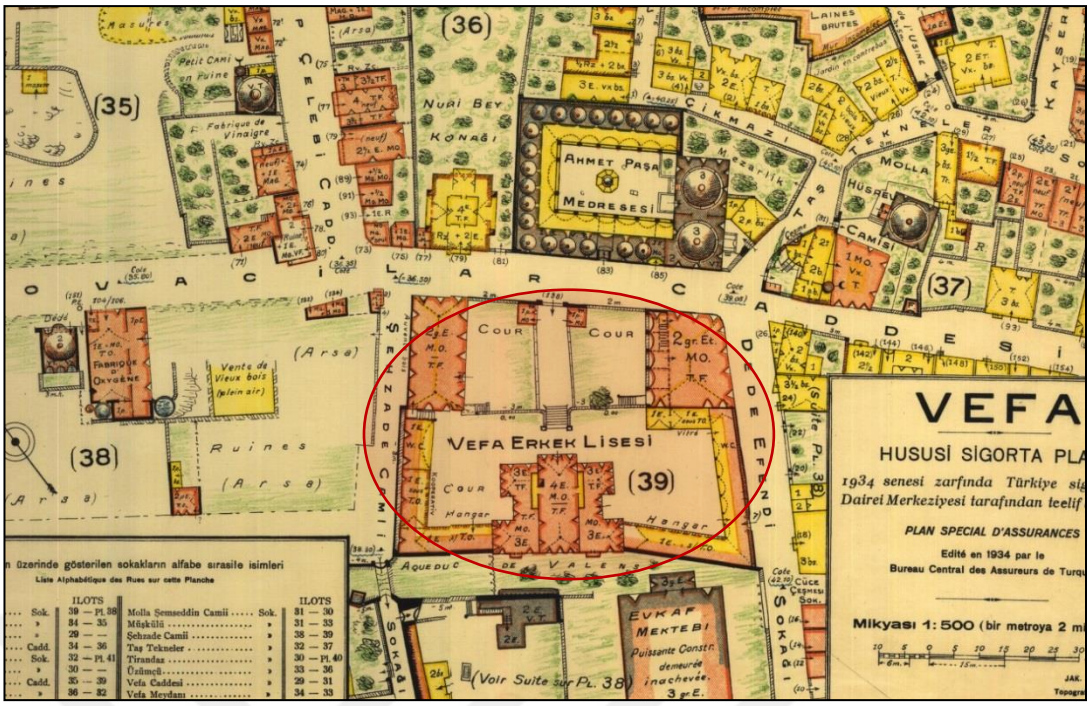

Şekil 4. 58. Mütercim Rüştü Paşa Konağı (J. Pervititch Haritaları).

Resim 4. 66. Mütercim Rüştü Paşa Konağı hava fotoğrafı (1930).

Şekil 4. 59. Mütercim Rüştü Paşa Konağı rölöve görünüş.

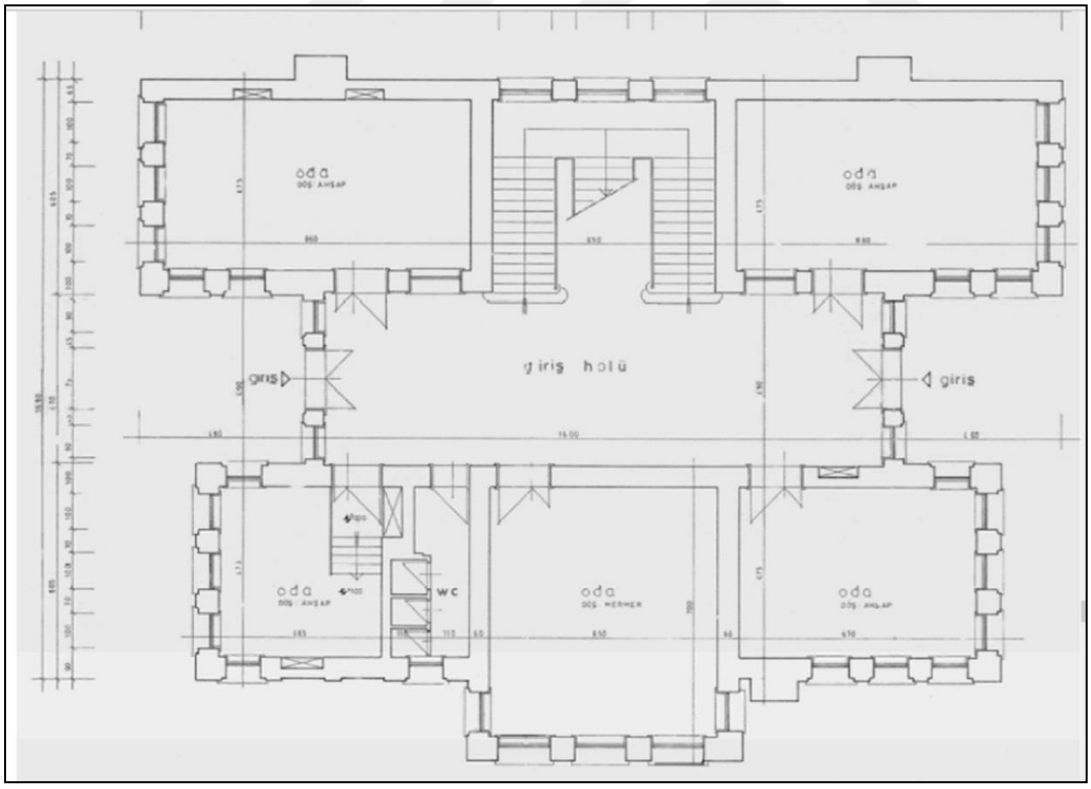

Şekil 4. 60. Mütercim Rüştü Paşa Konağı rölöve zemin kat planı.

KATALOG NO	K16
ADI	KEÇECİZADE FUAT PAŞA KONAĞI
İL	İstanbul
İLÇE	Fatih
ADA/PARSEL	579/39
YAPIM DÖNEMİ	19. Yy
BUGÜNKÜ KULLANIMI	İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi
KONUMU	Vezneciler Caddesi
ARSA-YAPI ALANI	16700 m2 - 3100 m2

İstanbul ili, Fatih ilçesi, Vezneciler Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Vezneciler'de bulunan konak 1869 yılında Maliye Nezareti olarak kullanılmaya başlamıştır. Günümüzde İstanbul Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi olarak kullanılmaktadır. 579 ada 39 parselde bulunan yapının arsası yaklaşık 16700 m2'dir. (Bkz. Şekil 4.61.)

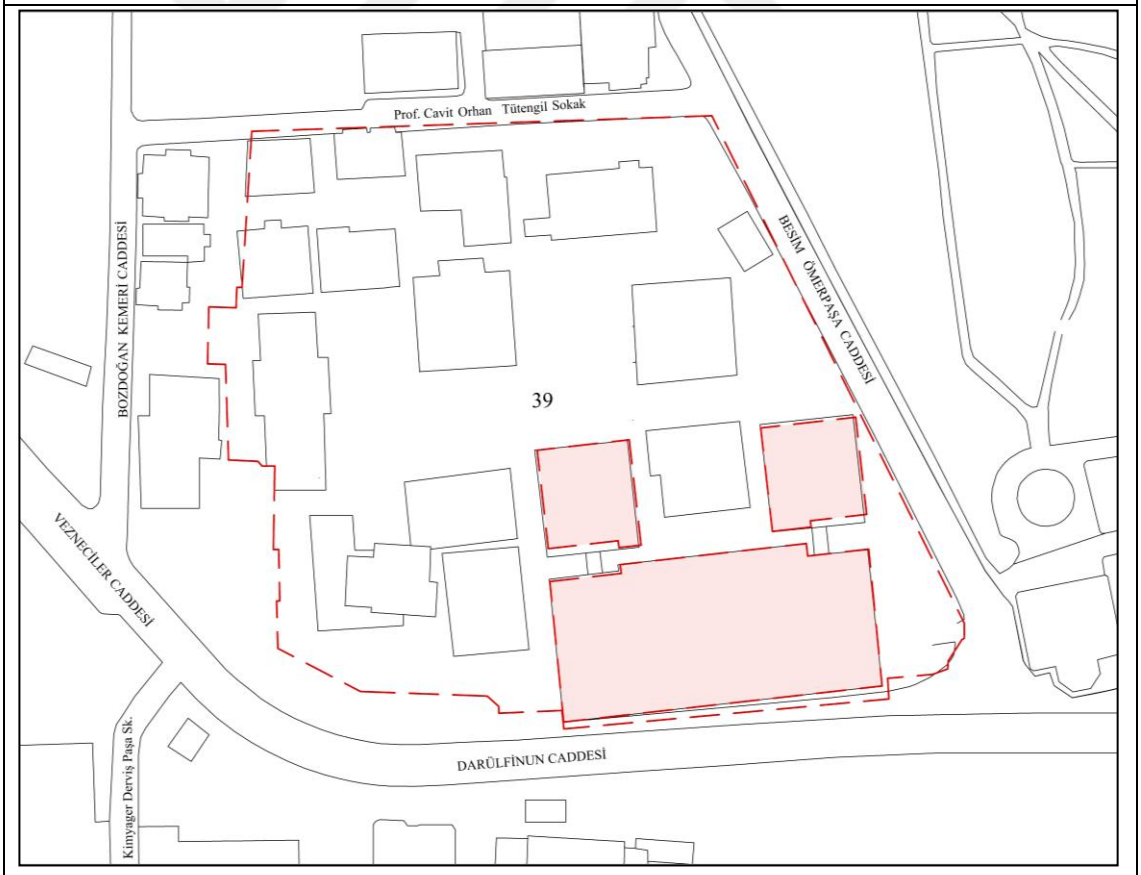

Halihazır İBB haritası üzerine İ. Büyükseçgin tarafından işlenmiştir.

Tablo 4. 16. Keçecizade Fuat Paşa Konağı envanter fişi.

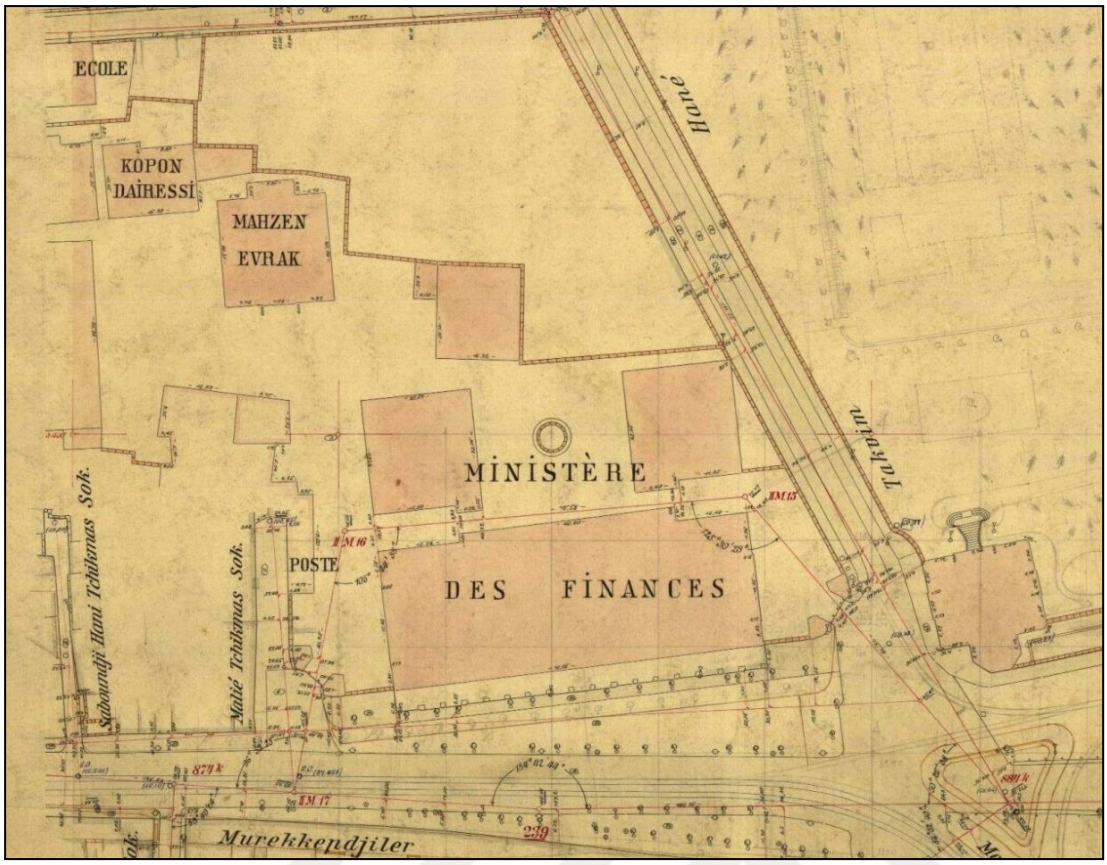

Şekil 4. 61. Keçecizade Fuat Paşa Konağı (Alman Mavileri Haritası).

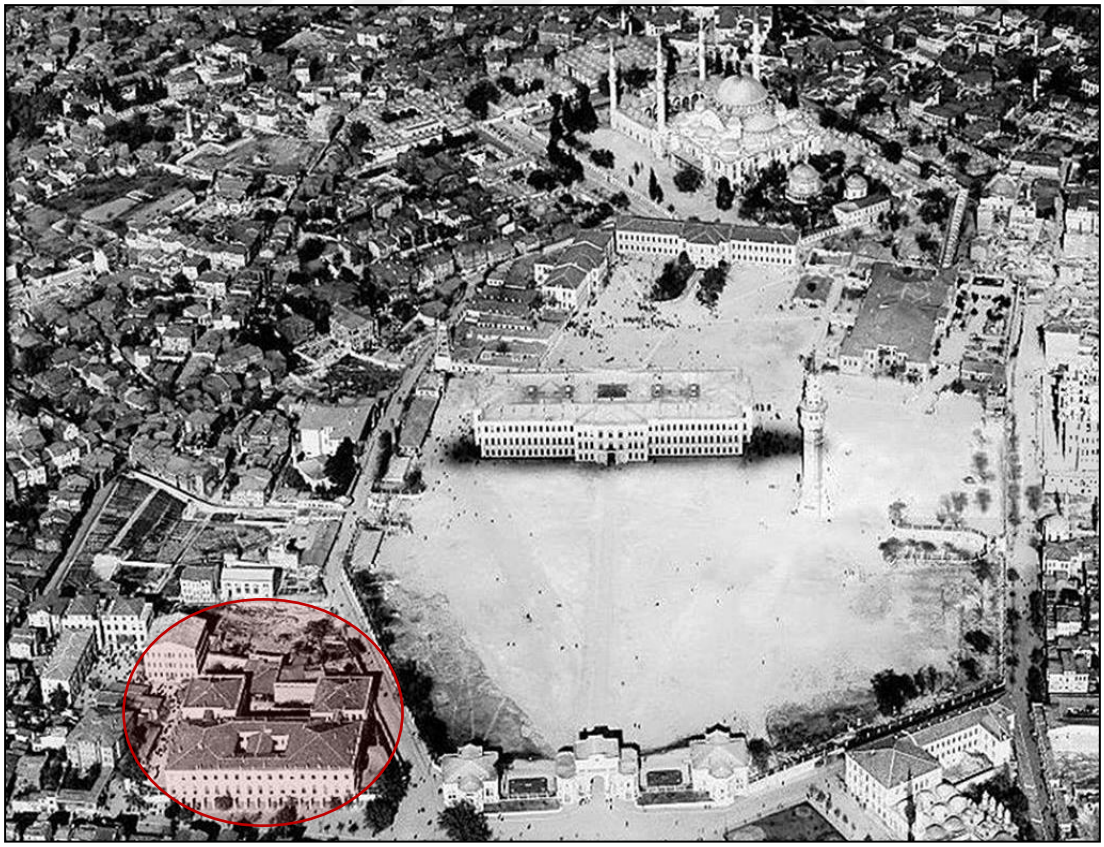

Resim 4. 67. Keçecizade Fuat Paşa Konağı hava fotoğrafı (1953).

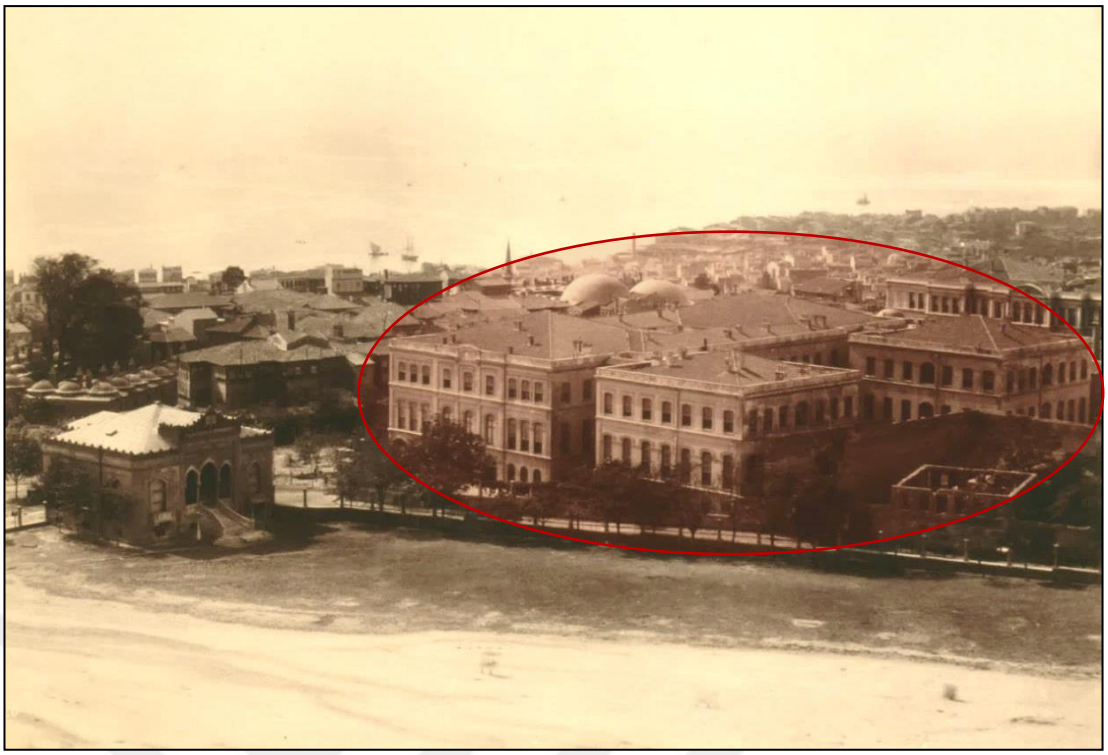

Resim 4. 68. Keçecizade Fuat Paşa Konağı (Abdullah Freres/1880-1890)

Resim 4. 69. Keçecizade Fuat Paşa Konağı (Germain-Ferdinand-Sengez 1878)

KATALOG NO	K17
ADI	SADRAZAMLIK KONAĞI BAB-I ÂLİ KONAĞI
İL	İstanbul
İLÇE	Fatih
ADA/PARSEL	27/1
YAPIM DÖNEMİ	18. Yy
BUGÜNKÜ KULLANIMI	İstanbul Valiliği – Fatih Emniyet Müdürlüğü
KONUMU	Cankurtaran
ARSA-YAPI ALANI	29400 m2 - 650 m2

İstanbul ili, Fatih ilçesi, Ebussuud Caddesi, Alemdar Caddesi ile Hükümet Konağı Sokağı arasında bulunmaktadır. (Bkz. Şekil 4.62.)

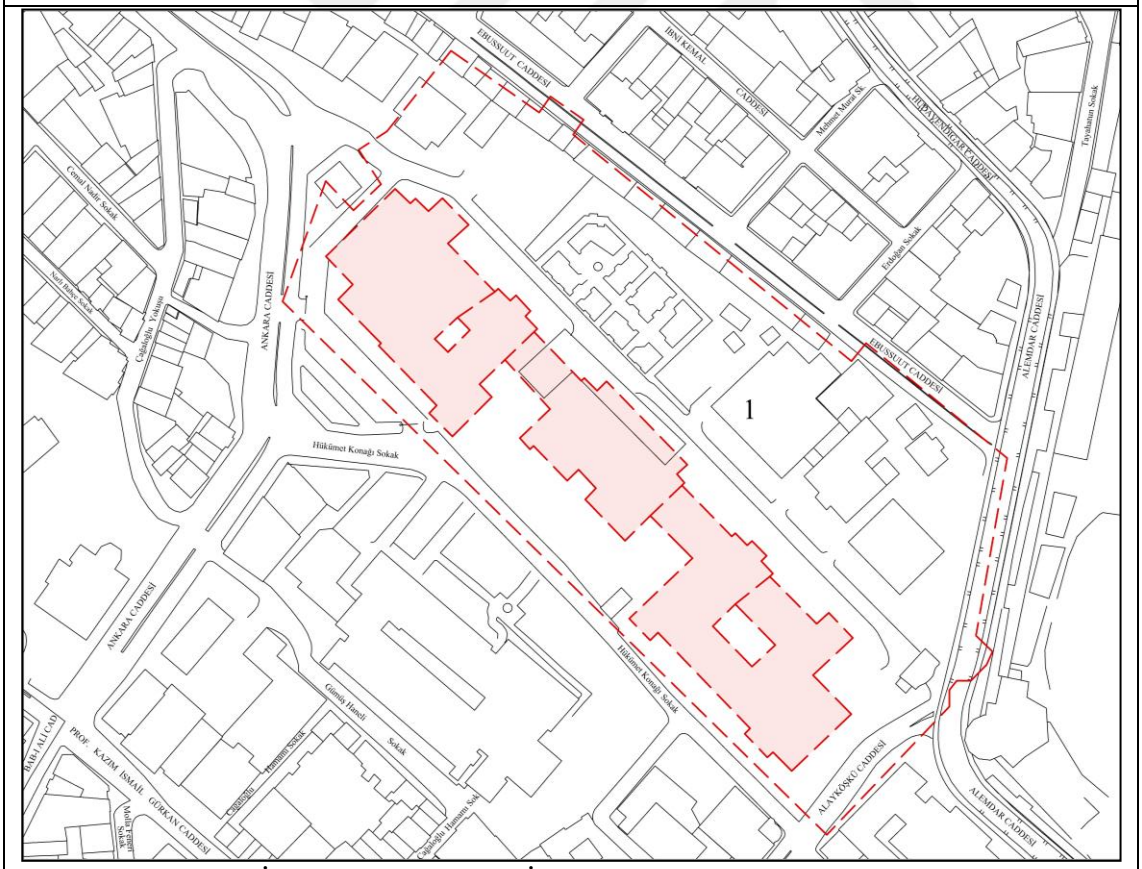

Halihazır İBB haritası üzerine İ. Büyükseçgin tarafından işlenmiştir.

Tablo 4. 17. Sadrazamlık Konağı Bab-I Ali envanter fişi.

Sadrazam Sarayı'nda (paşa kapısı), Kethüda, Reisülküttab, ve Çavuşbaşılarıyla bunların maiyyetleri olan kalemler ve katipler bulunurlardı. Diğerlerinin daireleri Bab-ı Âli haricinde idi. Dîvan'ın toplanmadığı pazartesi ve perşembe günlerinde (18. asır sonunda) yani bu iki tatil gününde Bab-ı Âli memurlarından yalnız Katipler nöbetleşe çıkabilirdi.[129]

Sadrazamlık Konağı, Vilayet binasının bulunduğu yerde defalarca yanmış yapılmış olup şimdiki bina 176 yıllıktır. Ebussuud Caddesi, Alemdar Caddesi ile Hükümet Konağı Sokağı arasında yaklaşık 29400 m2 lik 27 ada 1 parselde yer alır. İlk yangını müteakip eski Sadrıazam (1626-1628) Halil Paşa Sarayı'na nakledilen Sadaret Dairesi, bundan sonra şimdiki valilik binası karşısındaki yüksek kısımdaki Fatma Sultan Sarayı'na taşınmıştır. Bu sarayın 1152 de yanması üzerine[130] tekrar yeni yapılan Bab-ı Âli'ye, buranın da 22 zilhicce 1168 de Hocapaşa yangınında tamamen yanması üzerine, az süre için Kadırga'daki Esma Sultan Sarayı'na taşınmıştır. Buradan sonra Sadaret, Beyazıt'ta Tokat Reşadiyeli Sadrıazam Hasan Paşa Hanı yakınındaki Reisülküttab Mahmud Efendi Konağı'na nakledilmiş, bundan sonra yeniden yapılmış olan Bab-ı Âli'deki yeni binasına taşınmıştır. 1839 da tekrar yanmış, bu sefer esasen Necip Efendi Konağı olup daha sonra Zeynep Hanım Konağı olarak şöhret bulan binaya taşıtılmıştır.

Veznecilerdeki bu binadan, yeni yapılan Bab-ı Âli'ye taşınan Sadrıazamlık, 5 Ocak 1911 de Telgraf Dairesinden çıkan yangınla Sedaret dairesi Hariciye, Dâhiliye, Şurayı Devlet ve Vakanüvist odası da yanmıştır. Bu sekizinci yangındır. Bu yangında Dâhiliye Nezareti tamamen yandığından Orta kısım tekrar inşa edilememiş, böylece ikiye bölünen binanın bir kısmına İstanbul Valiliği, diğer kısmına ise İstanbul Defterdarlığı yerleşmiştir. Defterdarlık kısmı da 1972 yılında yanmıştır.

[129] **Uzunçarşılı, İ. H. (1988c).** Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu, s.255, Ankara.
[130] **Age,** s.252.

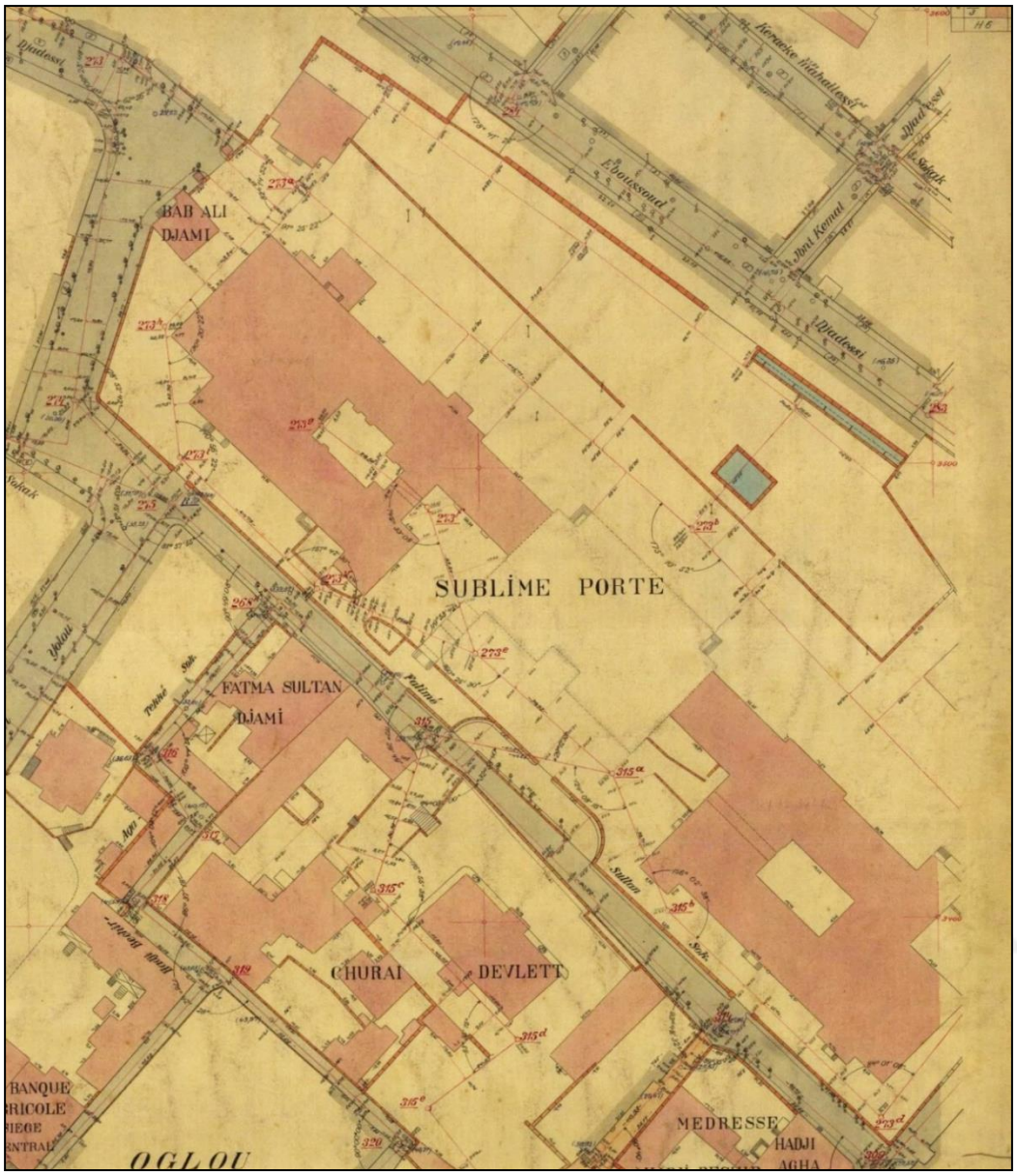

Şekil 4. 62. Sadrazamlık Konağı (Alman Mavileri Haritası).

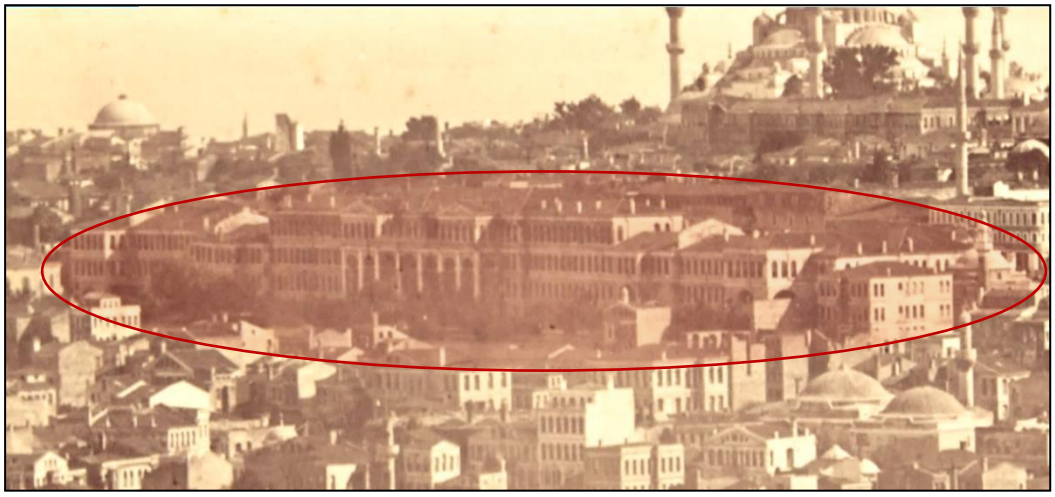

Resim 4. 70. Sadrazamlık Konağı. (Bergren 1854)

Resim 4. 71. Sadrazamlık Konağı 1880'ler. (Abdullah Freres)

Resim 4. 72. Sadrazamlık Konağı 1880'ler. (Yıldız Koleksiyonu)

KATALOG NO	K18
ADI	SULTANAHMET KADİRİ TEKKESİ KONAĞI
İL	İstanbul
İLÇE	Fatih
ADA/PARSEL	99/41-42
YAPIM DÖNEMİ	16. Yy
BUGÜNKÜ KULLANIMI	Sultan Ahmet Cami
KONUMU	Sultanahmet
YAPI ALANI	780 m2

İstanbul ili, Fatih ilçesi, Sultanahmet Camii bitişiğinde, At meydanına cephesi olan parselde bulunmakta idi. (Bkz. Resim 4.73.) Sultanahmet Camii bitişiğinde, At meydanına cephesi olan 99 ada 41, 42 parselde bulunmakta idi. yıkılmış yaklaşık 780 m2 arsası günümüze ulaşmıştır.

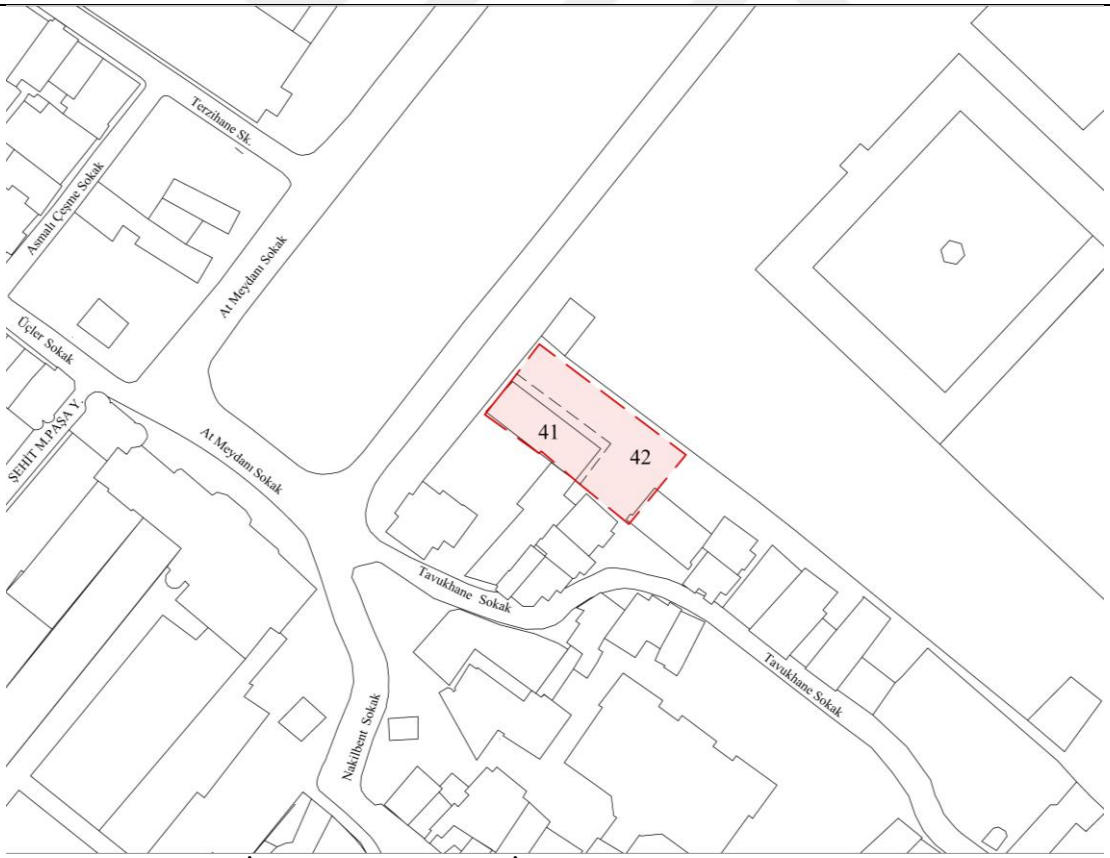

Halihazır İBB haritası üzerine İ. Büyükseçgin tarafından işlenmiştir.

Tablo 4. 18. Sultanahmet Kadiri Tekkesi Konağı envanter fişi.

Bilindiği üzere Sultan Ahmet Camisi Kadiri Tekkesinin üzerine yapılmıştır. Kadiri Asitanesi Kurucusu İsmail Rumi, Caminin açılışında kadiri zikri yaptırmıştır. Kadirihane vakfiyesinde de Cuma namazından sonra yapılacak kadiri ayininde Kadirihane şeyhlerinin bulunması şart koşulmuştur.[131] Tekkenin girişi, günümüzde Sultanahmet camii avlusunda bulunan kapıdandır (Bkz. Resim 4.77). Kapıdan girdikten sonra bir iç avlu etrafında, sağda Atmeydanı'na bakan tarafta ahşap 2 katlı harem yapısı, solda ahşap 3 katlı, tevhidhaneli selamlık yapısı ve karşıda fotoğraflarda bacası görülen mutfak ve hamam yapısı bulunmakta idi (Bkz. Resim 4.70, 4.71, 4.72).

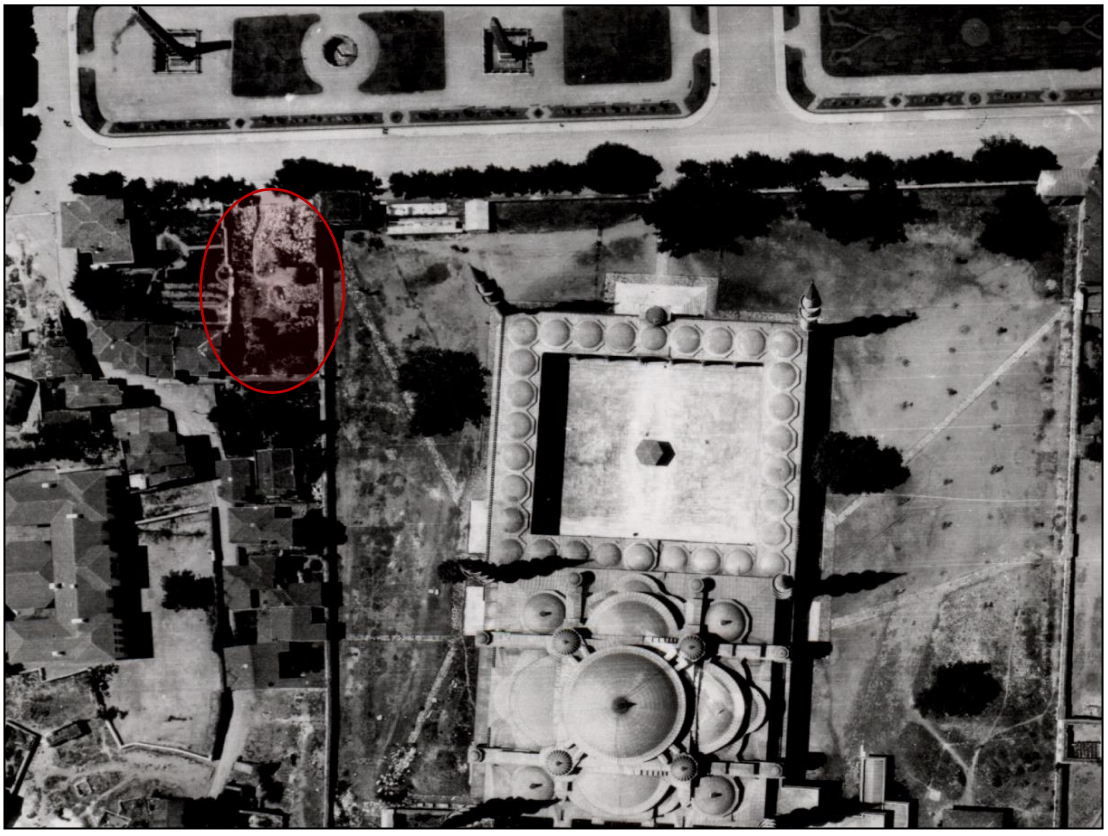

Resim 4. 73. Kadiri Tekkesi Konağı hava fotoğrafı (1930).

[131] **Çakır, A. (2012).** Abdürkadir-i Geylani ve Kadirilik. İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, Cilt 1 s.561, İstanbul.

Resim 4. 74. Kadiri Tekkesi Konağı (Sebah Joallier/1870).

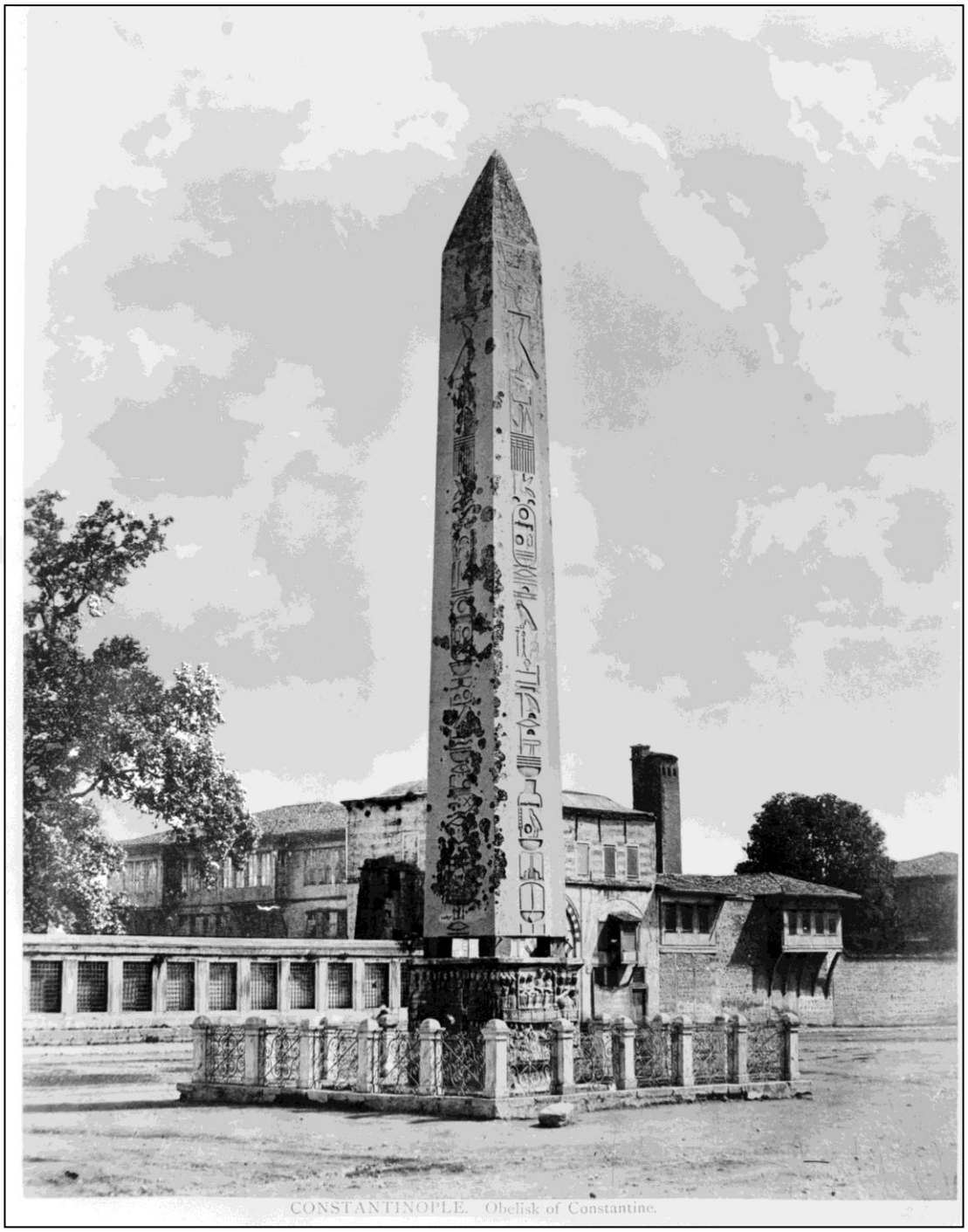

Resim 4. 75. Sultanahmet meydanı, Kadiri Tekkesi Konağı (1870'ler).

Resim 4. 76. Sultanahmet meydanı, Kadiri Tekkesi Konağı (Biblioteq National)

Resim 4. 77. Sultanahmet meydanı, arkada Kadiri Tekkesi Konağı.

Resim 4. 78. Sultanahmet meydanı, Kadiri Tekkesi Konağı (Abdullah Freres)

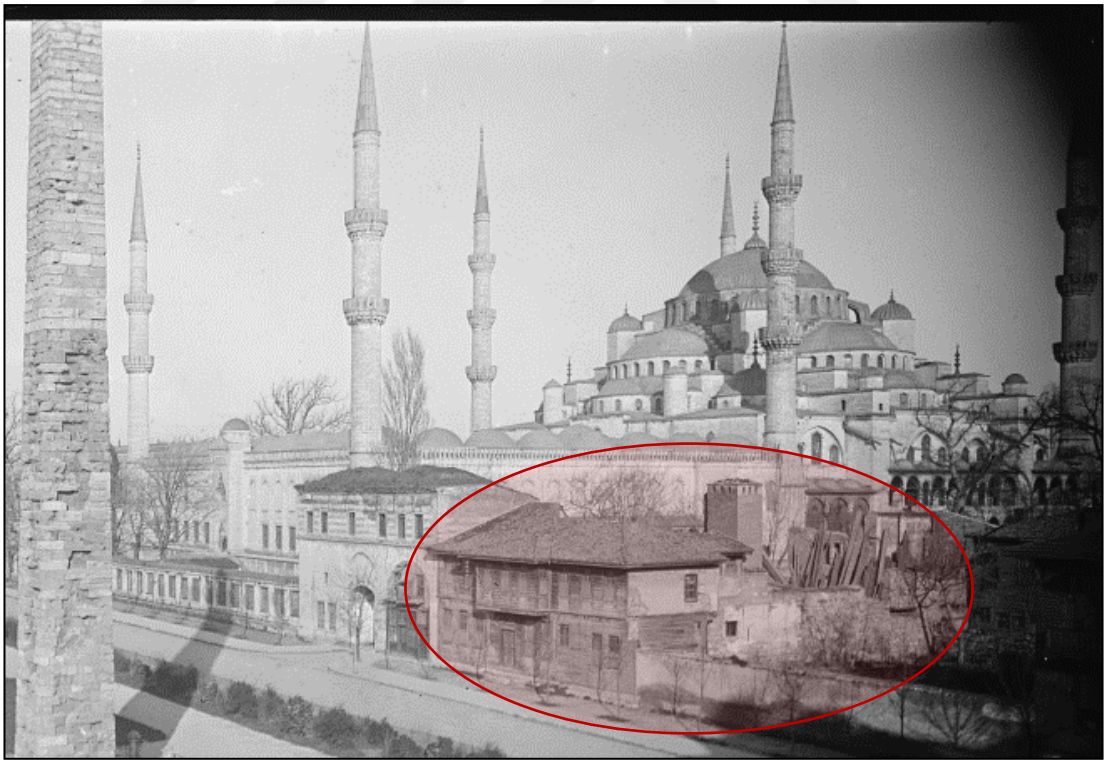

Resim 4. 79. Sultanahmet meydanı, Kadiri Tekkesi Konağı Harem bölümü sokağa giriş açılmış. (Congree Kütüphanesi Arşivi)

Resim 4. 80. Sultanahmet meydanı Kadiri Tekkesi Konağı.

Resim 4. 81. Sultanahmet Camii Avlusunda Kapatılmış Tekke Giriş Kapısı.

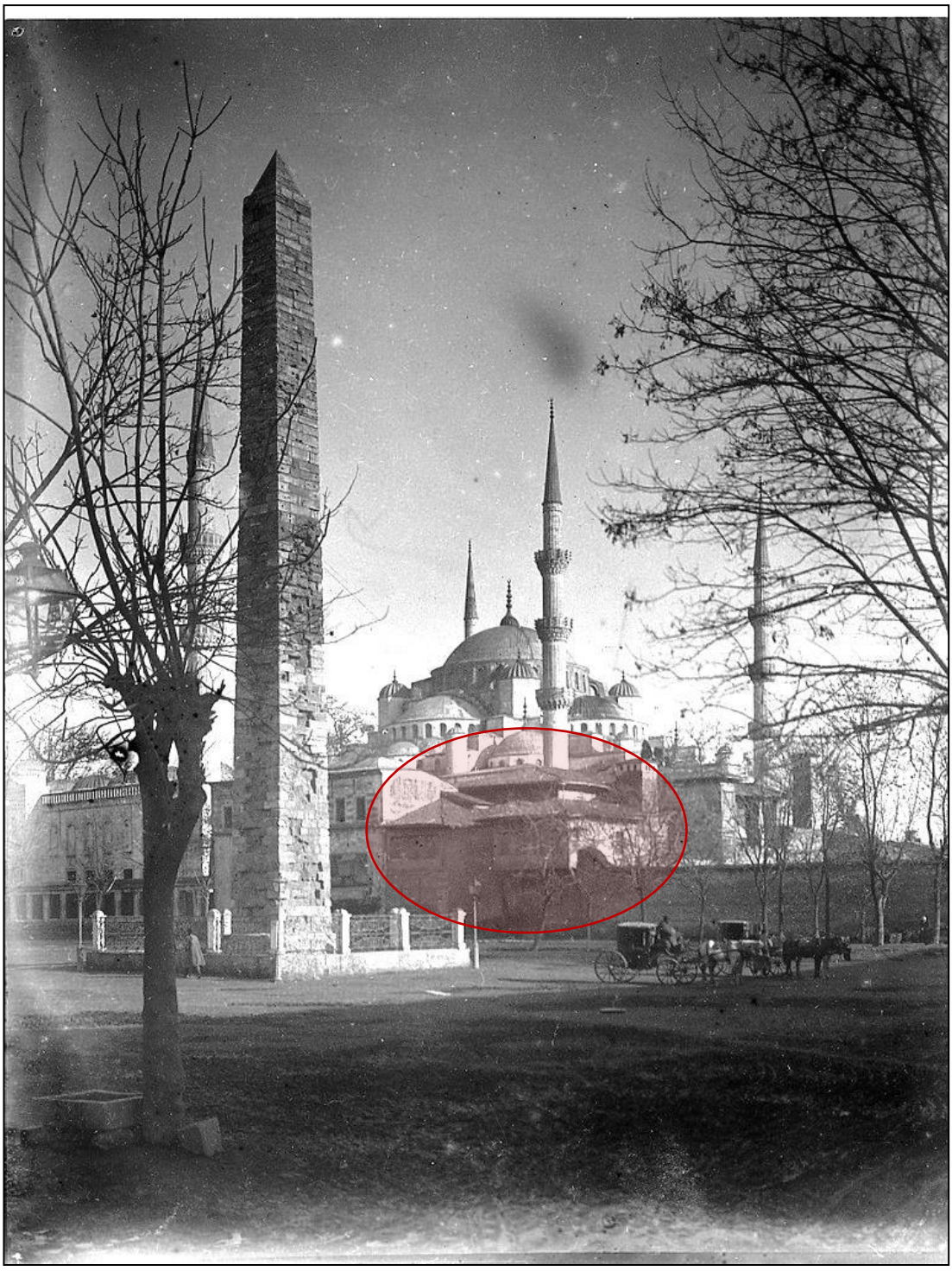

Resim 4. 82. Kadiri Tekkesi Konağı (Oxford Üniversitesi arşivi).

KATALOG NO	K19
ADI	SUNULLAH EFENDİ KONAĞI
İL	İstanbul
İLÇE	Fatih
ADA/PARSEL	1105/3
YAPIM DÖNEMİ	17. Yy
BUGÜNKÜ KULLANIMI	otopark
KONUMU	Cerrahpaşa
ARSA-YAPI ALANI	1500 m2 - 250 m2

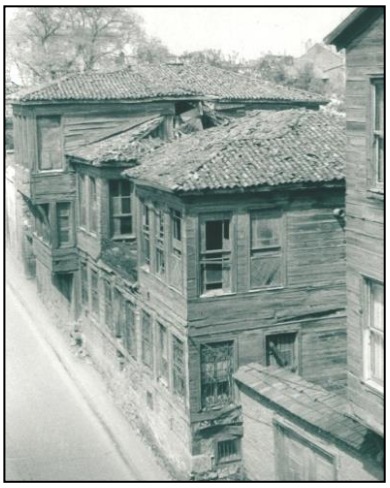

İstanbul ili, Fatih ilçesi, Cerrahpaşa Camii karşısında bulunmakta idi. (Bkz. Şekil 4.63.) Cerrahpaşa Camii karşısında, 1105 ada 3 parselde yaklaşık 1500 m2 arsa içinde bulunan konak, Cerrahi konağı (Nurettin Cerrahi), Sunullah Efendi Konağı olarak adlandırılmıştır. 1999 Mart ayında yıktırılmıştır. Değişikliğe uğramış 17. Yy. sonu mimarisi ile sur içindeki en eski konak örneklerinden olan yapı kargir zemin kat üzeri ahşap iki kattan oluşmaktaydı.

Halihazır İBB haritası üzerine İ. Büyükseçgin tarafından işlenmiştir.

Tablo 4. 19. Sunullah Efendi Konağı envanter fişi.

Şekil 4. 63. Sunullah Efendi Konağı (J. Pervititch Haritaları).

Resim 4. 83. Sunullah Efendi Konağı hava fotoğrafı (1930).

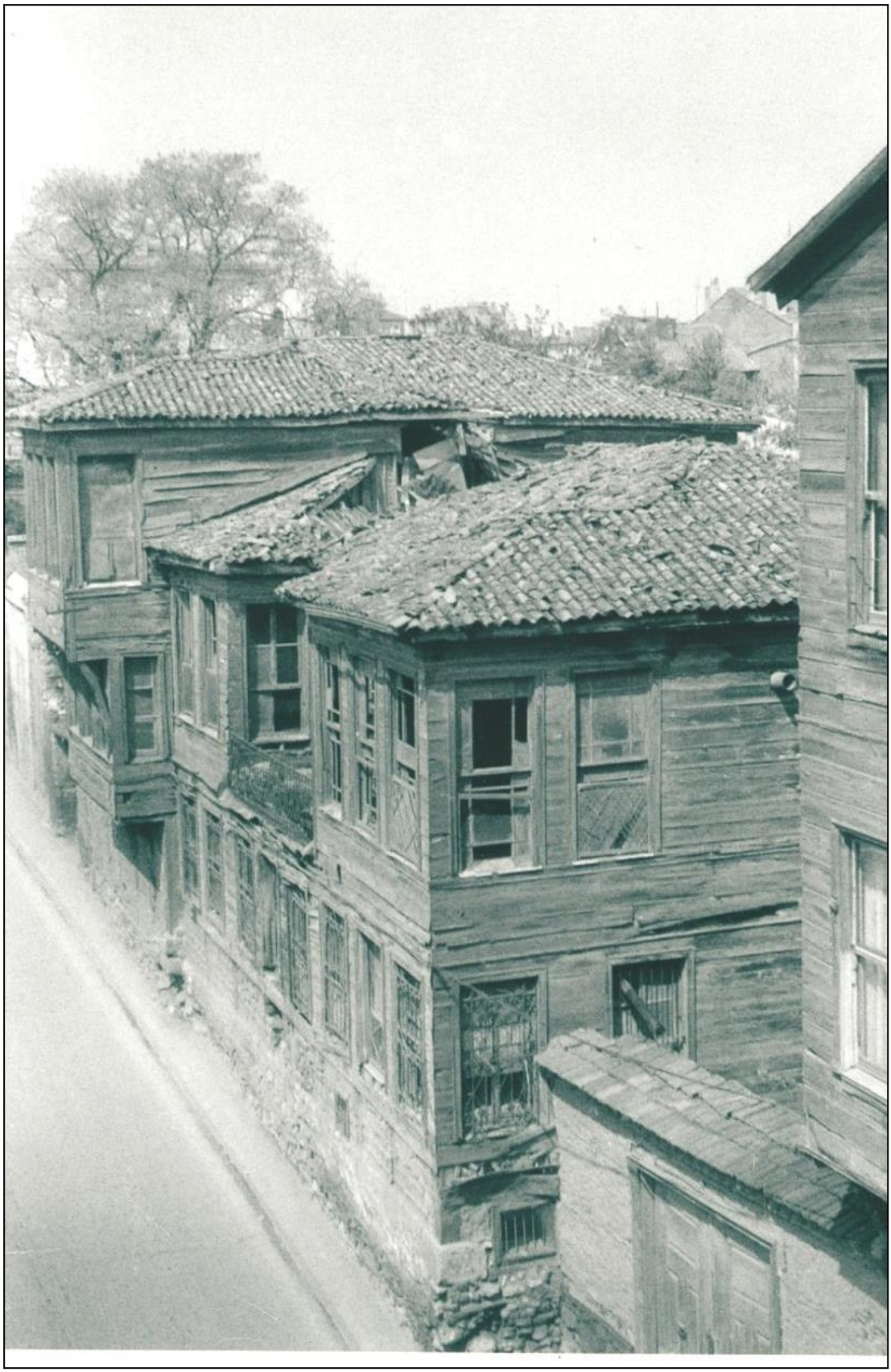

Resim 4. 84. Sunullah Efendi Konağı (1970 ler).

Resim 4. 85. Sunullah Efendi Konağı (1970 ler).

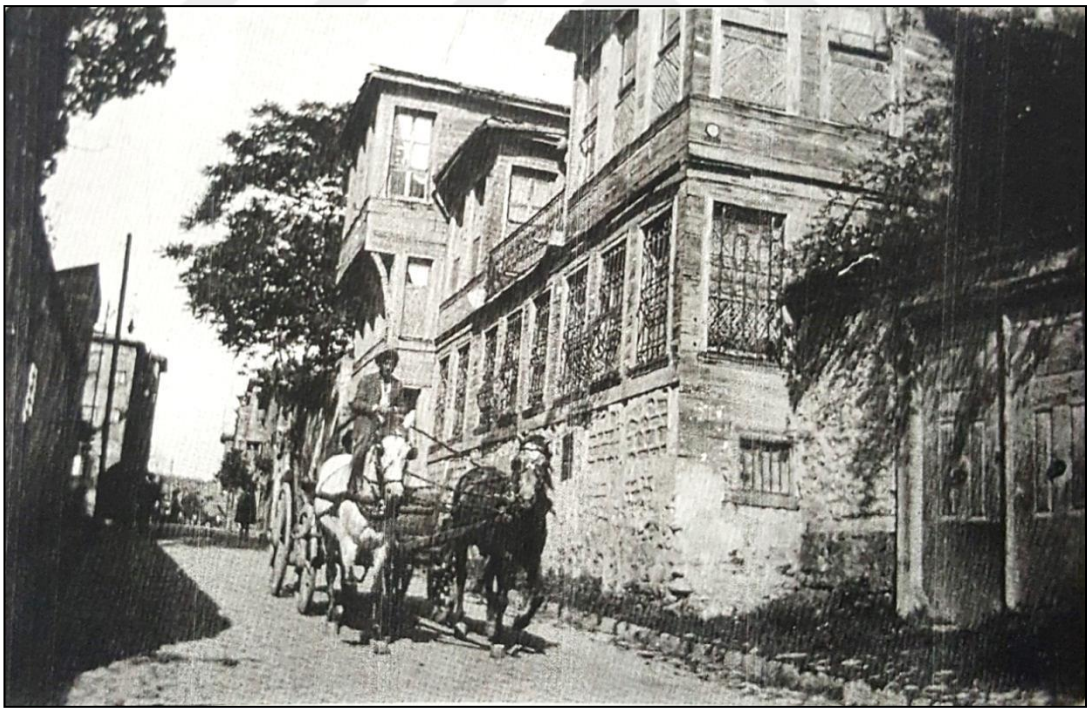

Resim 4. 86. Sunullah Efendi Konağı 1930 lar (İşli, 2015).

Resim 4. 87. Sunullah Efendi Konağı 1930 lar (F: Süheyl Ünver Objektif)

Resim 4. 88. Sunullah Efendi Konağı arsası günümüzde otopark. Sarnıç üst yapısı günümüze ulaşmış. 2017 (İ. Büyükseçgin)

KATALOG NO	K20
ADI	TAKİYYÜDDİN PAŞA KONAĞI
İL	İstanbul
İLÇE	Fatih
ADA/PARSEL	2116/180
YAPIM DÖNEMİ	16. Yy
BUGÜNKÜ KULLANIMI	Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Hastanesi
KONUMU	Cerrahpaşa
ARSA-YAPI ALANI	7100 m2 – 1300 m2

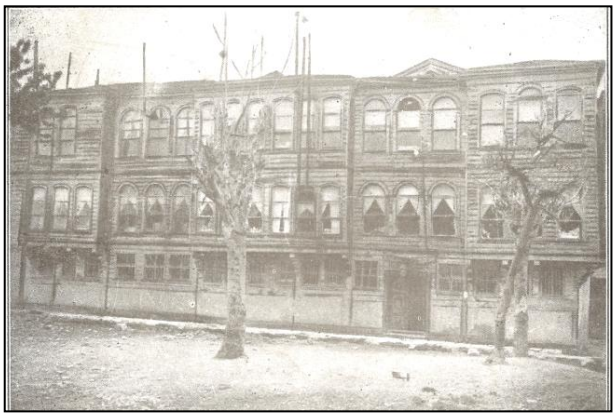

İstanbul ili, Fatih ilçesi, Cerrahpaşa bölgesinde bulunmakta idi. (Bkz. Şekil 4.64.) Hicaz Valisi Takiyyüddin Paşa'nın Cerrahpaşa'daki konağında 10 Temmuz 1910 yılında Cerrahpaşa Zükur Hastanesi açılıyor. 1913 te konak yıktırılıyor yerine üçer katlı iki kargir bina yapılıyor ve dar bir koridorla birbirine bağlanıyor. Günümüzde Hastane alanı olan 2116 ada 180 parselin yaklaşık 7100 m2lik alanı konak arsasıdır.

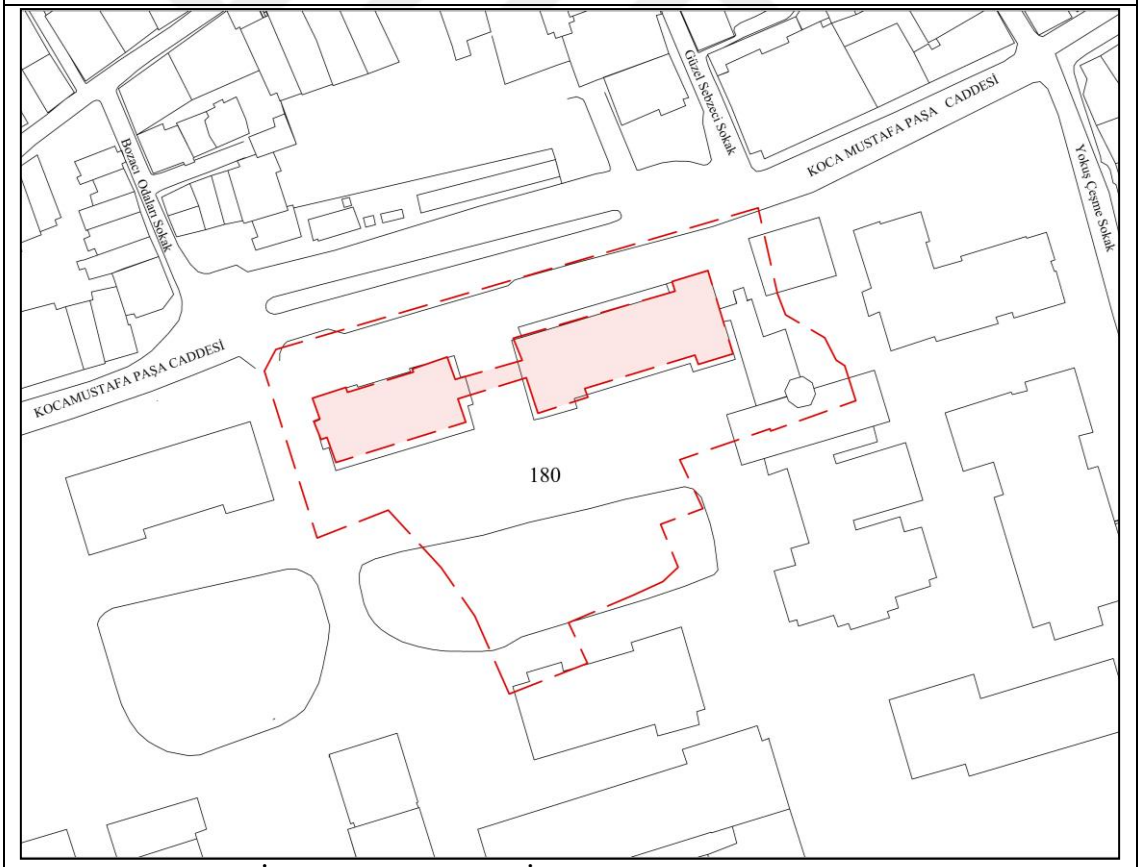

Halihazır İBB haritası üzerine İ. Büyükseçgin tarafından işlenmiştir.

Tablo 4. 20. Takiyyüddin Paşa Konağı envanter fişi.

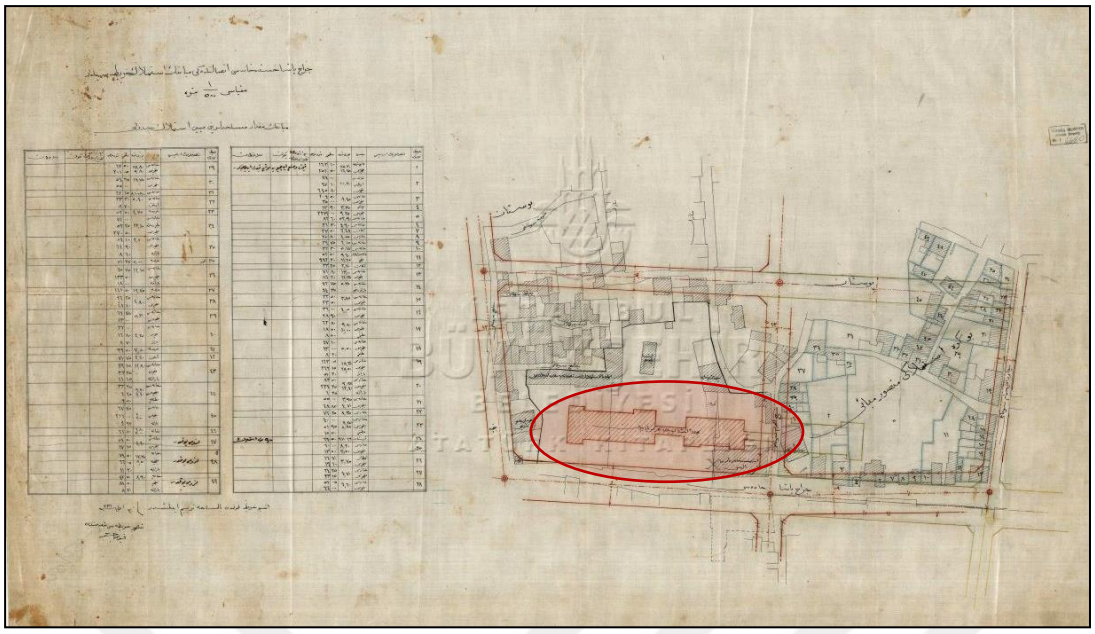

Şekil 4. 64. Takiyyüddin Paşa Konağı arazisi (Atatürk Kitaplığı Arşivi Hrt_006680)

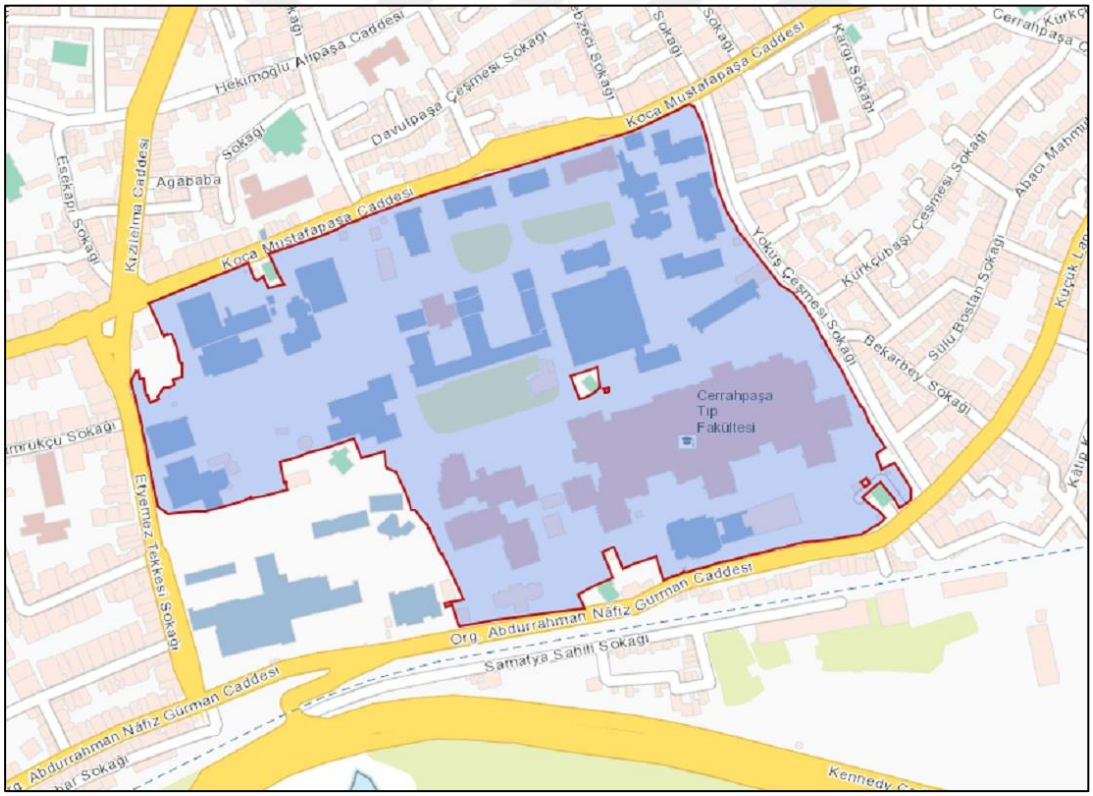

Şekil 4. 65 Takiyyüddin Paşa Konağı - Cerrahpaşa hastanesi halihazır haritası.

Resim 4. 89. Takiyyüddin Paşa Konağı.

KATALOG NO	K21
ADI	PATRİKHANE KONAĞI
İL	İstanbul
İLÇE	Fatih
ADA/PARSEL	2262/45
YAPIM DÖNEMİ	16. Yy
BUGÜNKÜ KULLANIMI	Patrikhane
KONUMU	Fener
ARSA-YAPI ALANI	5500 m2 – 1000 m2

İstanbul ili, Fatih ilçesi, Fener semtinde bulunan Fener Rum Patrikhanesi sınırları içerisinde, Aya Yorgi Rum Patrikhane Kilisesi yanında, Patrikhaneye idari hizmet veren ahşap konaktır. (Bkz. Şekil 4.66.)

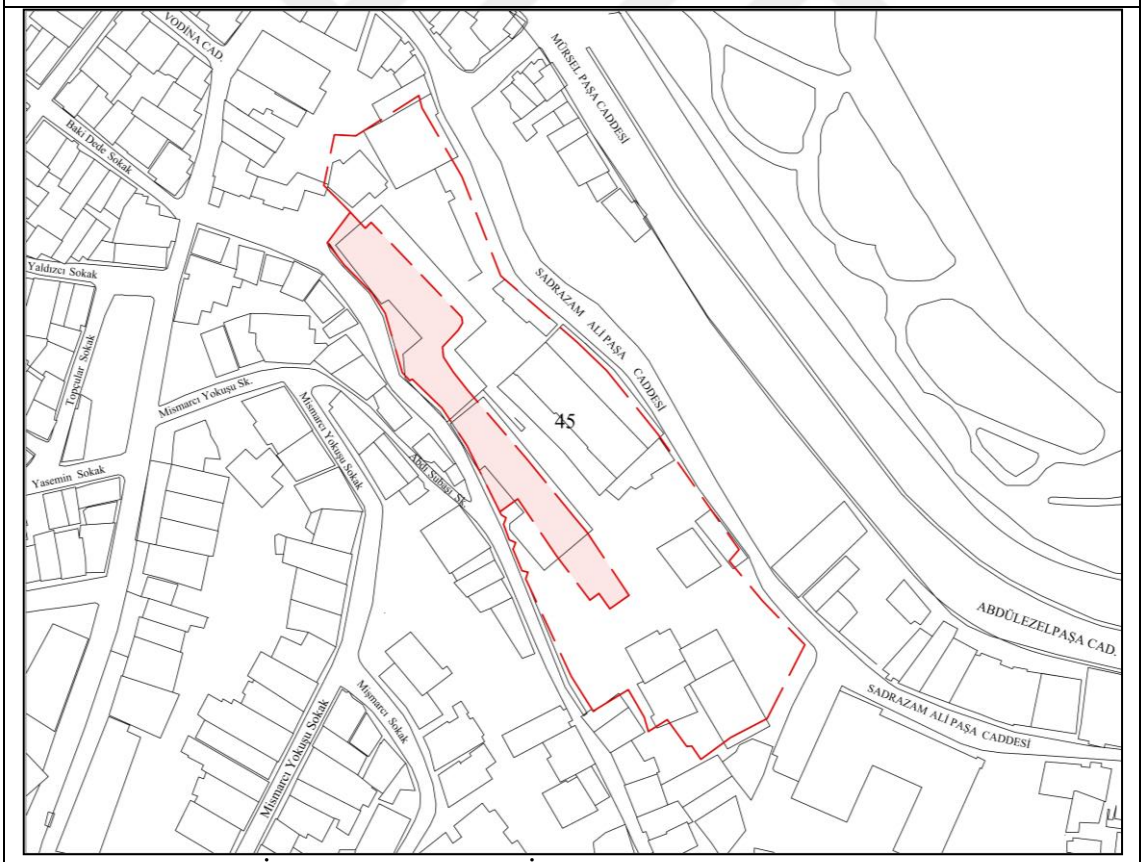

Halihazır İBB haritası üzerine İ. Büyükseçgin tarafından işlenmiştir.

Tablo 4. 21. Patrikhane Konağı envanter fişi.

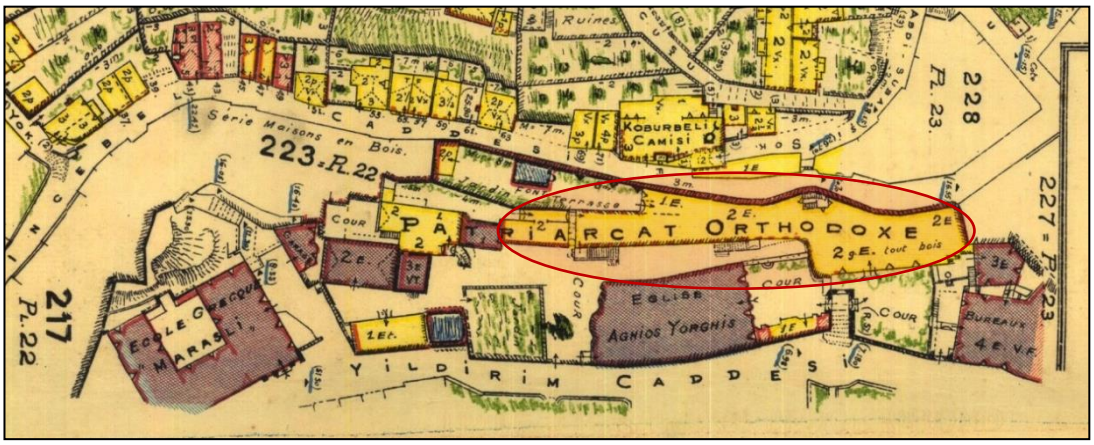

Şekil 4. 66. Patrikhane Konağı (J. Pervititch Haritaları).

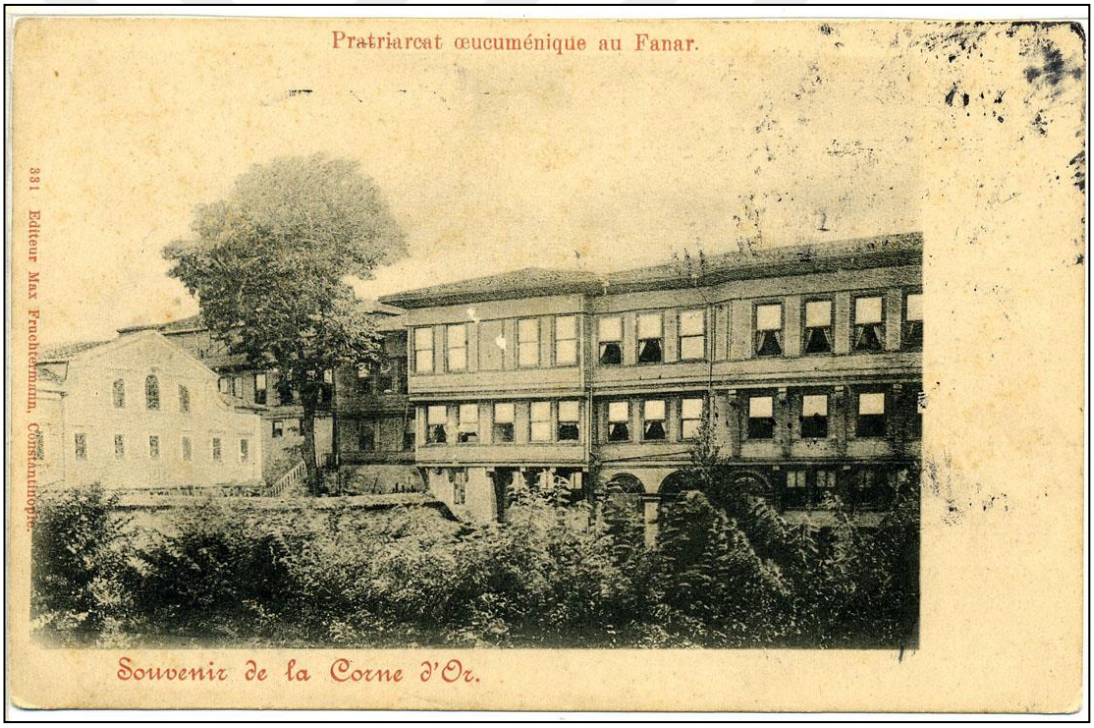

Resim 4. 90. Patrikhane Konağı (Max Fruchterman).

Resim 4. 91. Patrikhane Konağı günümüz hali. (İ. Büyükseçgin).

KATALOG NO	K22
ADI	VALİDE KETHÜDASI YUSUF EFENDİ - ZEYNEPHANIM KONAĞI
İL	İstanbul
İLÇE	Fatih
ADA/PARSEL	649/49
YAPIM DÖNEMİ	19. Yy
BUGÜNKÜ KULLANIMI	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
KONUMU	Laleli
ARSA-YAPI ALANI	10800 m2 - 2800 m2

İstanbul ili, Fatih ilçesi, Laleli tramvay durağı karşısında bulunmaktaydı (Bkz. Şekil 4.67.) 1941 senesinde yanan yapı yerine günümüzde İstanbul Üniversitesi edebiyat fakültesi olarak kullanılan bina yapılmıştır. 649 ada 49 parsel yaklaşık 10800 m2'dir.

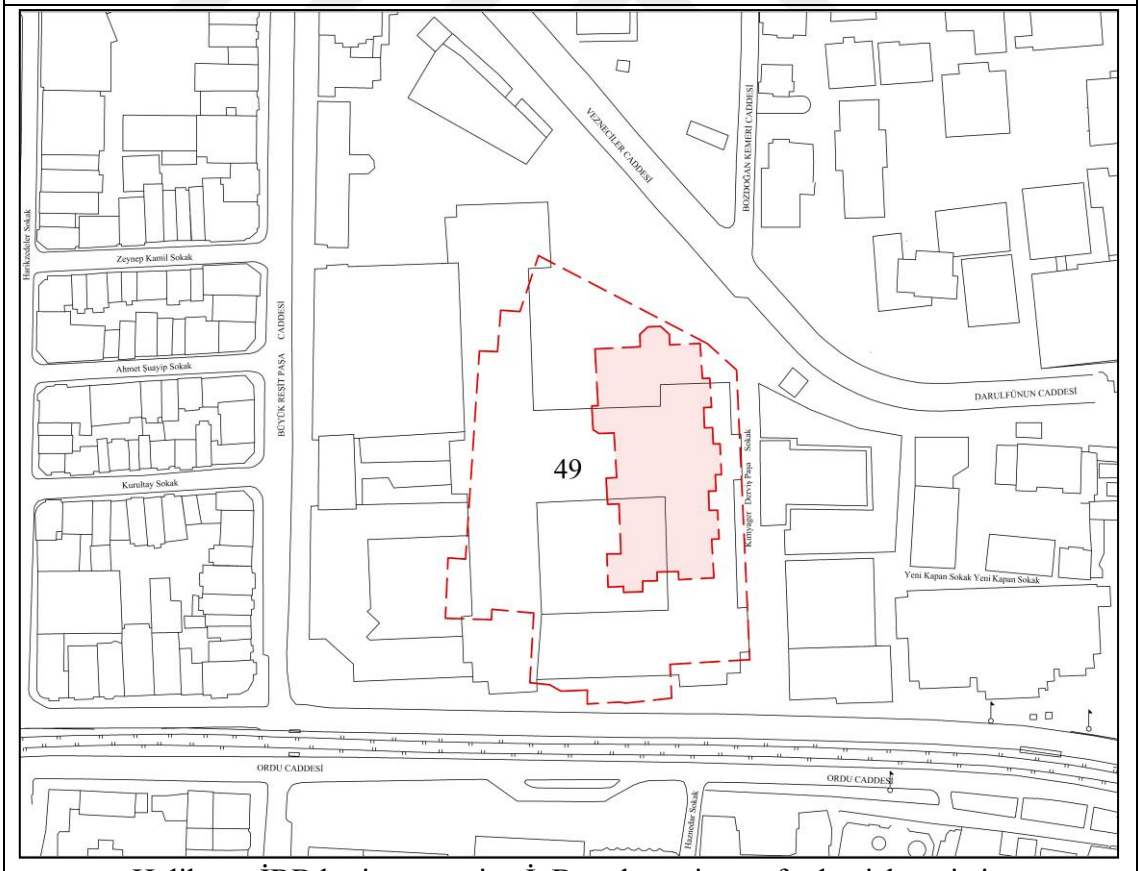

Halihazır İBB haritası üzerine İ. Büyükseçgin tarafından işlenmiştir.

Tablo 4. 22. Valide Kethüdasi Yusuf Efendi - Zeynephanim Konağı envanter fişi.

Mihrişah Valide Sultan (Ö.1805) kethüdası merhum Yusuf Ağa vakfından olan konak[132], 1808 baskınında tamamen yanan Bab-ı Âlî yerine kısa bir dönem kullanılmıştır[133]. Daha sonra konağa mutasarrıf olan Rabia Hanım tarafından 1823'te Edirne valisi Salih Paşa ile karısı Hadice Hanım'a satılmıştır[134]. 1827'de Baruthane-i Amire Nazırı Hacı Mehmed Necip Efendi ve Hanımı Şefika Hanım tarafından kullanılıyor. Sultan Abdülaziz devri Sadrazamlarından Yusuf Kamil Paşa 1863 de karısı Zeynep Kamil için yeni kargir binayı yaptırmış. 1864 yılını taşıyan Vahdeti ketebeli konak levhası İslam eserleri müzesindedir.

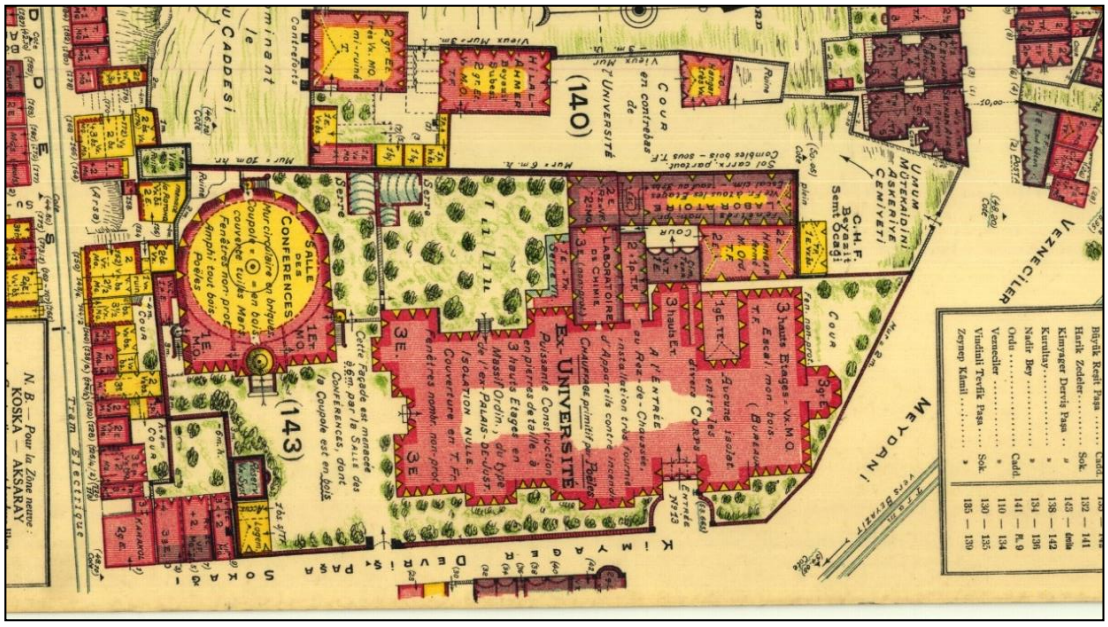

Şekil 4. 67. Zeynep Hanım Konağı (J. Pervititch Haritaları).

[132] **Kala, A. (2000).** İstanbul Su Külliyatı - Maileziz Defterleri 8. İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Yayınları, s.244, İstanbul.
[133] **Uzunçarşılı, İ. H. (1988c).** Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu, s.254, Ankara.
[134] **Kala, A. (2000).** İstanbul Su Külliyatı - Maileziz Defterleri 8. İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Yayınları, s.337-338, İstanbul.

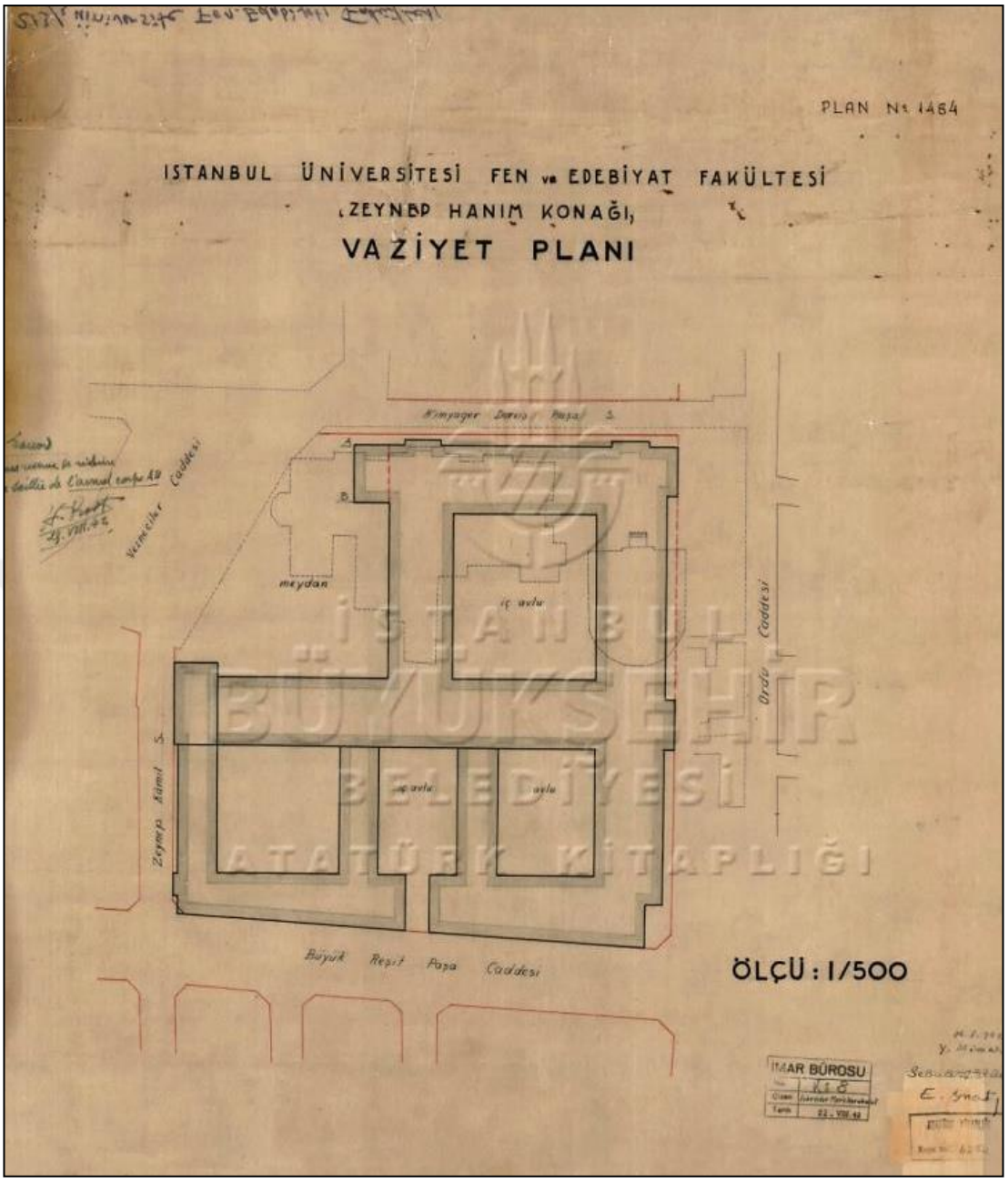

Şekil 4. 68. Zeynep Hanım Konağı yerine yapılan Fen-Edebiyat Fakültesi Vaziyet Planı 1842 (Atatürk Kitaplığı Arşivi Hrt_006254_01).

Resim 4. 92. Zeynep Hanım Konağı (Sebah Joallier).

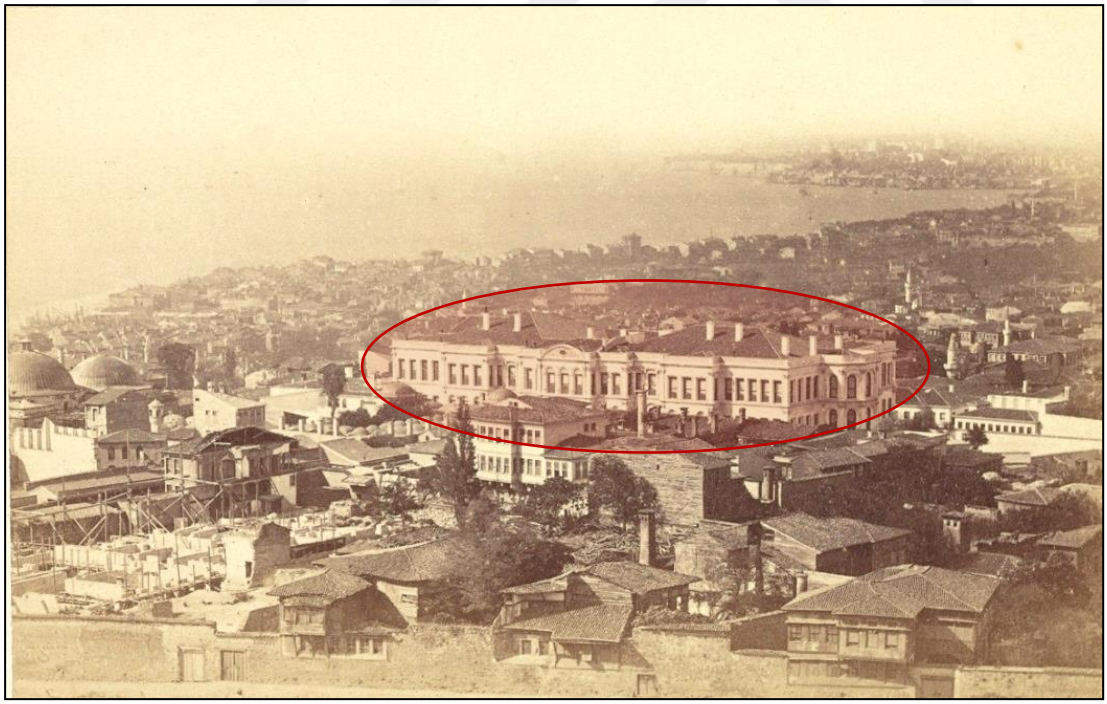

Resim 4. 93. Zeynep Hanım Konağı (Sebah Joallier/1870).

KATALOG NO	K23
ADI	TULUMBACIBAŞI KONAĞI
İL	İstanbul
İLÇE	Fatih
ADA/PARSEL	917/71
YAPIM DÖNEMİ	19. Yy
BUGÜNKÜ KULLANIMI	-
KONUMU	Vezneciler
ARSA-YAPI ALANI	1700 m2 - 350 m2

İstanbul ili, Fatih ilçesi, Vezneciler bölgesinde bulunan Fethibey Caddesi üzerinde bulunmakta idi. (Bkz Şekil 4.71.) Veznecilerde bulunan Tulumbacıbaşı konağında, Sultan 2. Mahmut devrinde 14 Mart 1827 Çarşamba günü İstanbul Darülfünun'u tıp fakültesi Tıbhane-i Amire adı ile kurulmuştur. Günümüzde binası ve arsası mevcut değildir.

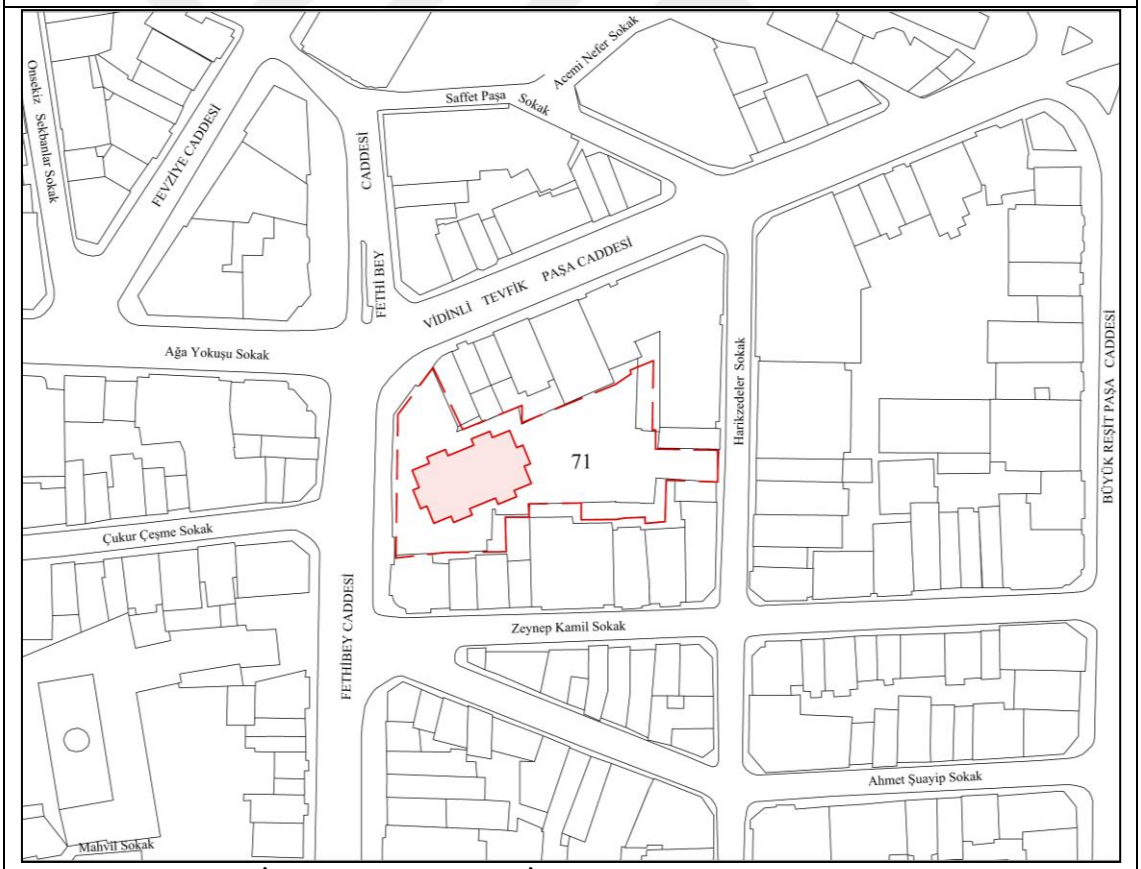

Halihazır İBB haritası üzerine İ. Büyükseçgin tarafından işlenmiştir.

Tablo 4. 23. Tulumbacıbaşı Konağı envanter fişi.

Şekil 4. 69. 2. Beyazıt Su yolu haritasında Tulumbacıbaşı Konağı (Çeçen,1997).

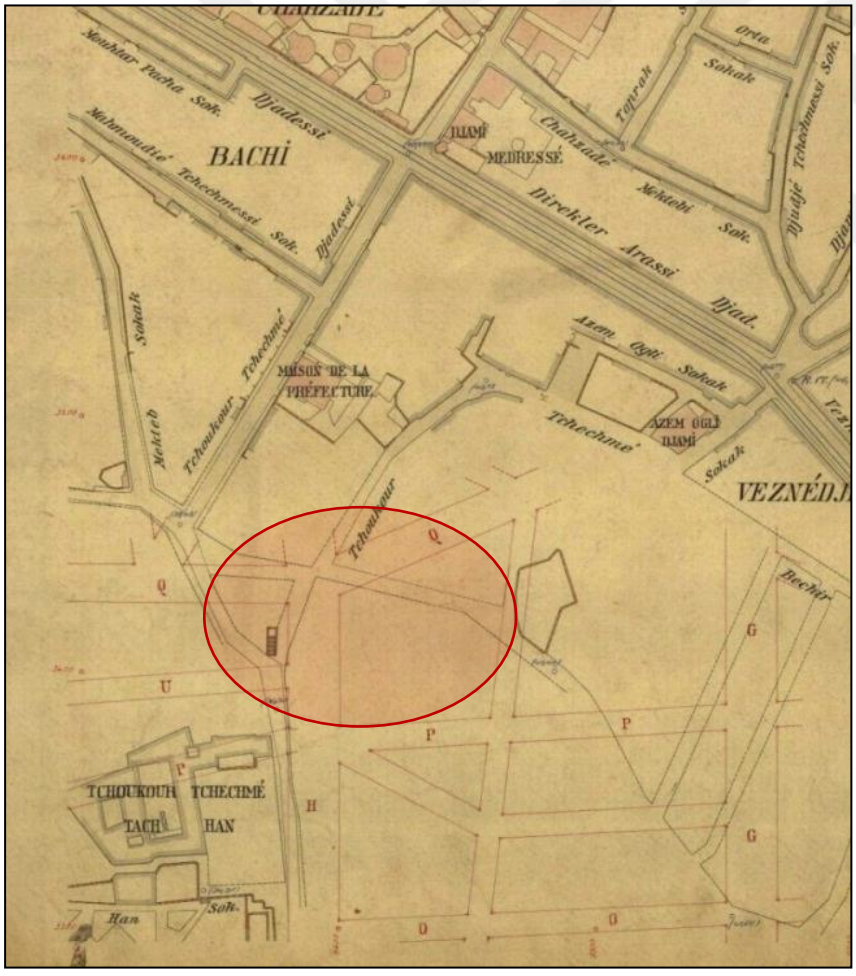

Şekil 4. 70. Tulumbacıbaşı Konağı (Alman Mavi Haritaları).

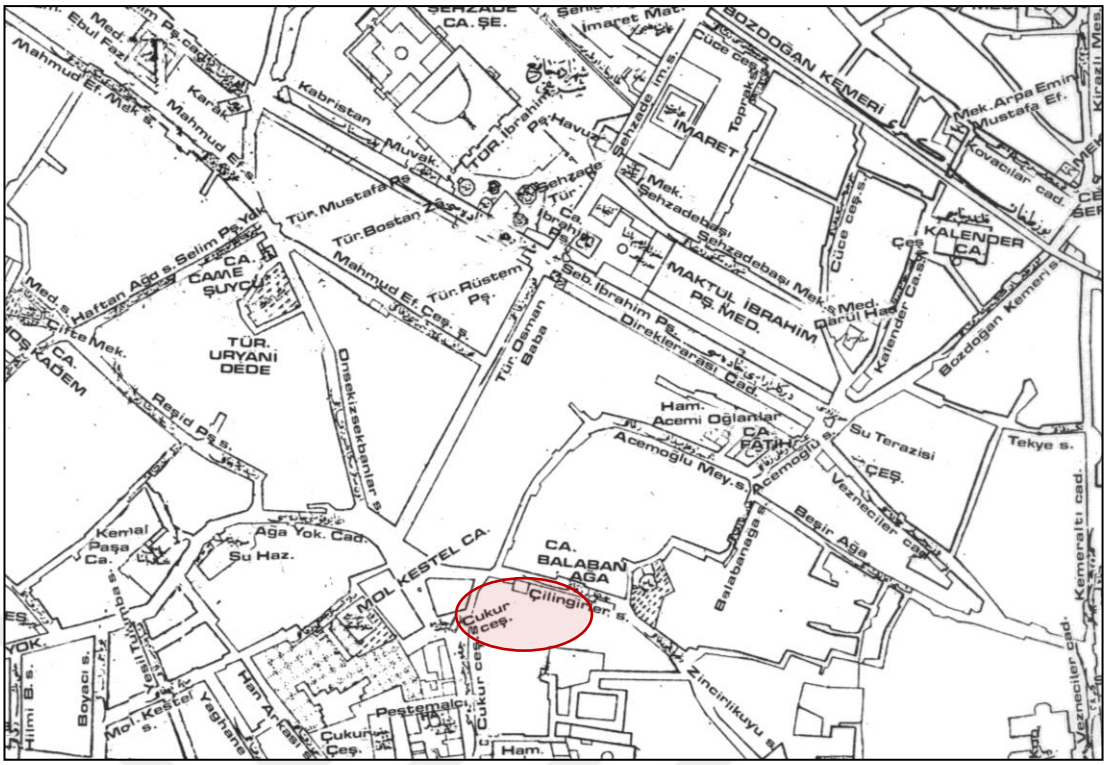

Şekil 4. 71. Tulumbacıbaşı Konağı (Ekrem Hakkı Ayverdi Haritası 1875/1958).

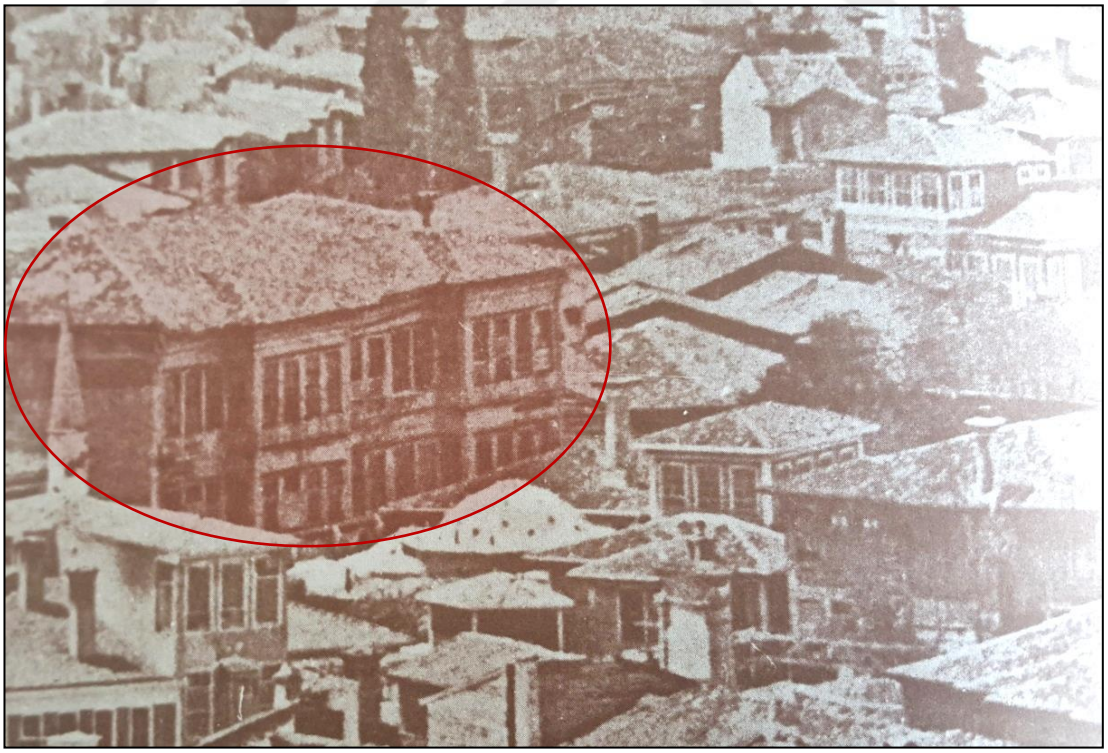

Resim 4. 94. Tulumbacıbaşı Konağı (Eldem, 1979).

Resim 4. 95. Tulumbacıbaşı Konağı (Germain-Ferdinand-Senges/1878)

Resim 4. 96. Tulumbacıbaşı Konağı (Sebah Joallier)

KATALOG NO	K24
ADI	ARİF PAŞA KONAĞI
İL	İstanbul
İLÇE	Fatih
ADA/PARSEL	237/6
YAPIM DÖNEMİ	19. Yy
BUGÜNKÜ KULLANIMI	Fatih Belediyesi ek hizmet binası
KONUMU	Çemberlitaş
ARSA-YAPI ALANI	1300 m2 - 700 m2

İstanbul ili, Fatih ilçesi, Çemberlitaş bölgesinde bulunmaktadır. (Bkz. Şekil 4.72.) Binbirdirek'te Piyer Loti Caddesi'nde 237 ada 6 parselde bulunan Trablusgarb Valisi Arif Paşa'nın 4 katlı kargir konağı daha sonra Şehremaneti binası oldu. 2013'te kapsamlı restorasyondan geçen bina Fatih Belediyesinin ek hizmet binası olarak kullanılmaktadır. Yaklaşık 1300 m2 arsa üzerindedir.

Halihazır İBB haritası üzerine İ. Büyükseçgin tarafından işlenmiştir.

Tablo 4. 24. Arif Paşa Konağı envanter fişi.

Eminönü Belediyesi Eski Hizmet Binası olarak kullanılan Arif Paşa Konağı'nın Rölöve, restitüsyon ve restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmektedir. İstanbul Tarihi Yarımada'da, Divan Yolu'nda, Çemberlitaş'ta bulunan Köprülü Kütüphanesi'nin güneyinde yer almaktadır. Dört katlı, kâgir malzeme ile yığma sistemde inşa edilmiştir. Fatih ilçesi 237 ada 6 parselde, Theodosius Sarnıcı'nın üzerinde inşa edilmiştir. Yapı dönem özelliklerini yansıtan klasik üslupta bir plan şemasına sahiptir. Dış cephe süslemelerinde sadelik tercih edilmiş, taş söve ve silmelerde yoğun bezemelerden kaçınılmıştır. Yapım sistemi ile bağlantılı olarak, cephe pencere boşlukları, üst kısımları yuvarlatılarak oluşturulmuş ve bir düzen dâhilinde devamı sağlanarak bir bütünlük yaratılmıştır. İstanbul için hazırlanmış olan tarihi haritalar incelendiğinde, belediye hizmet binasının 1913-1914 tarihli Alman Mavileri Haritasında Şehremaneti Binası olarak işaretlendiği ifade edilmiştir. Komşusu olduğu 1-2-3-4-5 parseller tevhit edilerek, Şerefiye Sarnıcı'nın tam üzerine yapılan yeni ek hizmet binası, 8 Mart 2010 tarihinde sarnıca getirdiği gereksiz yükleri kaldırmak amaçlı olarak yıkılmıştır.[135]

Şekil 4. 72. Arifpaşa Konağı (J. Pervititch Haritaları).

[135] **Dr. Fatma Sedes,** Mimarlık Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü Yayınları. https://docplayer.biz.tr/2258619-Arif-pasa-konagi-fatih-ilcesi-237-ada-6-parsel-rolove-restitusyon-ve-restorasyon-projesi.html

Şekil 4. 73. Arifpaşa Konağı (Alman Mavi Haritaları)

Resim 4. 97. Arif Paşa Konağı (Sayıştay Arşivi 1950'ler-2019)

Resim 4. 98. Arifpaşa Konağı.

Resim 4. 99. Arifpaşa Konağı (2019).

KATALOG NO	K25
ADI	SÜMBÜL EFENDİ KONAĞI
İL	İstanbul
İLÇE	Fatih
ADA/PARSEL	1177/77
YAPIM DÖNEMİ	19. Yy
BUGÜNKÜ KULLANIMI	-
KONUMU	Kocamustafapaşa
ARSA-YAPI ALANI	1500 m2 - 300 m2

İstanbul ili, Fatih ilçesi, Kocamustafapaşa Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Kocamustafa Paşa Sümbül Efendi Külliyesi içinde 1177 ada 77 parselde yaklaşık 1500 m2 arsa içindedir. Harap haldeki yapı 2015'te restore edilmiştir.

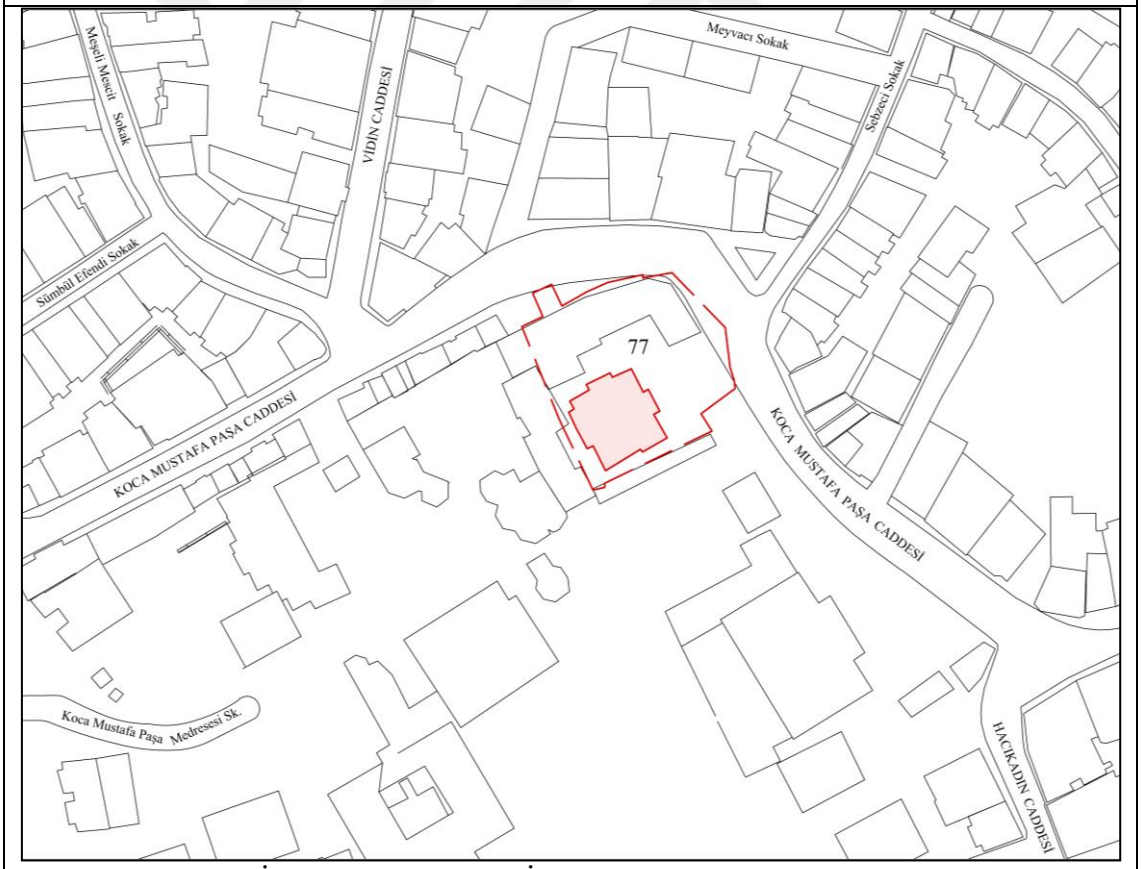

Halihazır İBB haritası üzerine İ. Büyükseçgin tarafından işlenmiştir.

Tablo 4. 25. Sümbül Efendi Konağı envanter fişi.

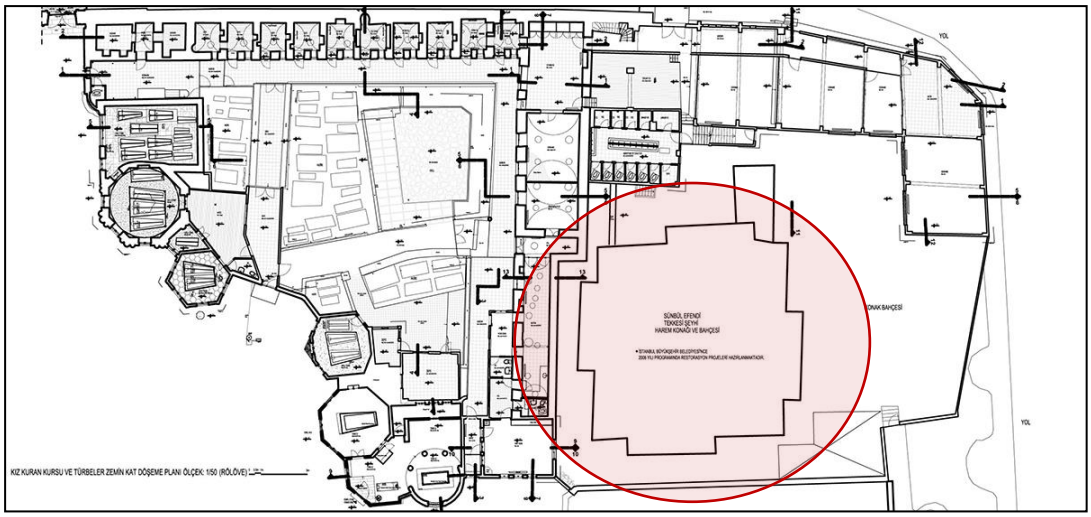

Şekil 4. 74. Sümbül Efendi Konağı vaziyet planı. (Çizim: Avunduk Mimarlık)

Resim 4. 100. Sümbül Efendi Konağı restorasyon öncesi (www.bilalalkan.com)

Resim 4. 101. Sümbül Efendi Konağı restorasyon sonrası (İ.Büyükseçgin)

KATALOG NO	K26
ADI	ŞEYHÜLİSLAM MEKKİZADE KONAĞI
İL	İstanbul
İLÇE	Fatih
ADA/PARSEL	-
YAPIM DÖNEMİ	17. Yy
BUGÜNKÜ KULLANIMI	Yapı ve Arsası günümüze ulaşmamıştır.
KONUMU	Haliç Caddesi, Hattat İzzettin, Kadı Çeşmesi ve Şebnem sokakları ile çevrelenen yapı adaları üzerinde idi.
ARSA-YAPI ALANI	9900 m2 - 1000 m2

Fatih, Kadıçeşmesi Otlukçu Yokuşu'da bulunan Mekkizade ailesine ait, günümüze ulaşmayan konaktır (Bkz. Şekil 4.75, 4.78). İlmiye sınıfının önemli bir temsilcisi olan aileden kadılar hariç Ömer Hulusi Efendi (Ö. 1812), Mustafa Asım Efendi (Ö. 1846) gibi 3,4 şeyhülislam çıkmıştır. Şeyhülislamlık makamı Ağa Kapısı'na taşınmadan evvel yaklaşık 1700'lerin ortalarına kadar giden ve Şeyhülislam makamı olarak kullanılan konaktır.

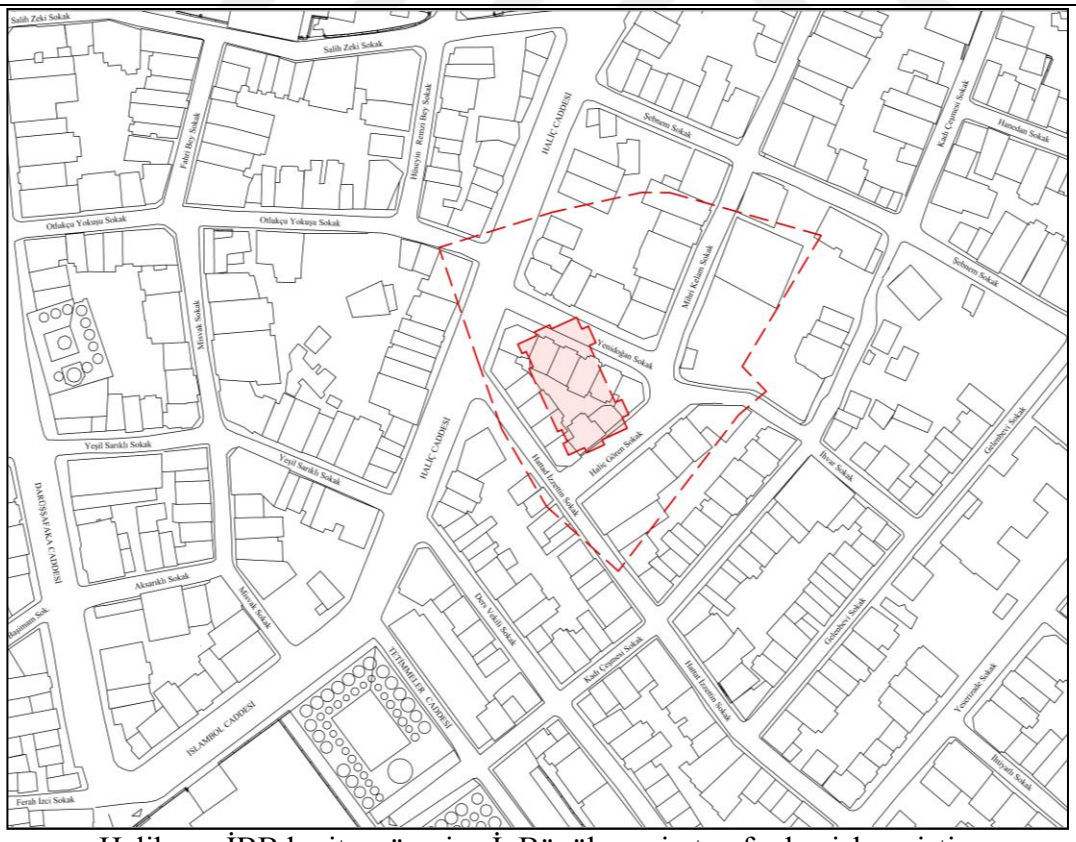

Halihazır İBB haritası üzerine İ. Büyükseçgin tarafından işlenmiştir.

Tablo 4. 26. Şeyhülislam Mekkizade Konağı envanter fişi.

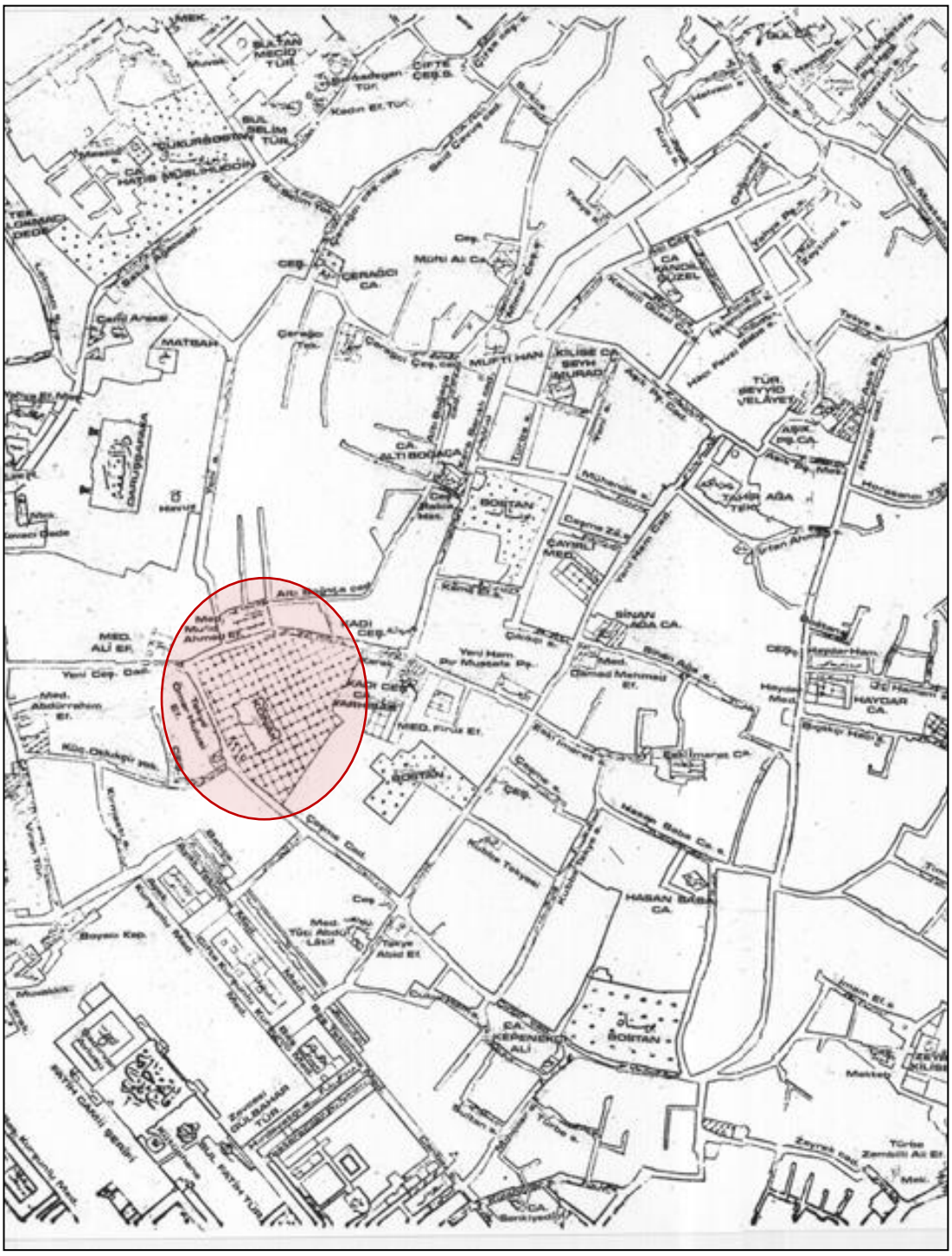

Şekil 4. 75. Şeyhülislam Mekkizade Konağı (Ekrem Hakkı Ayverdi Haritası 1875/1958).

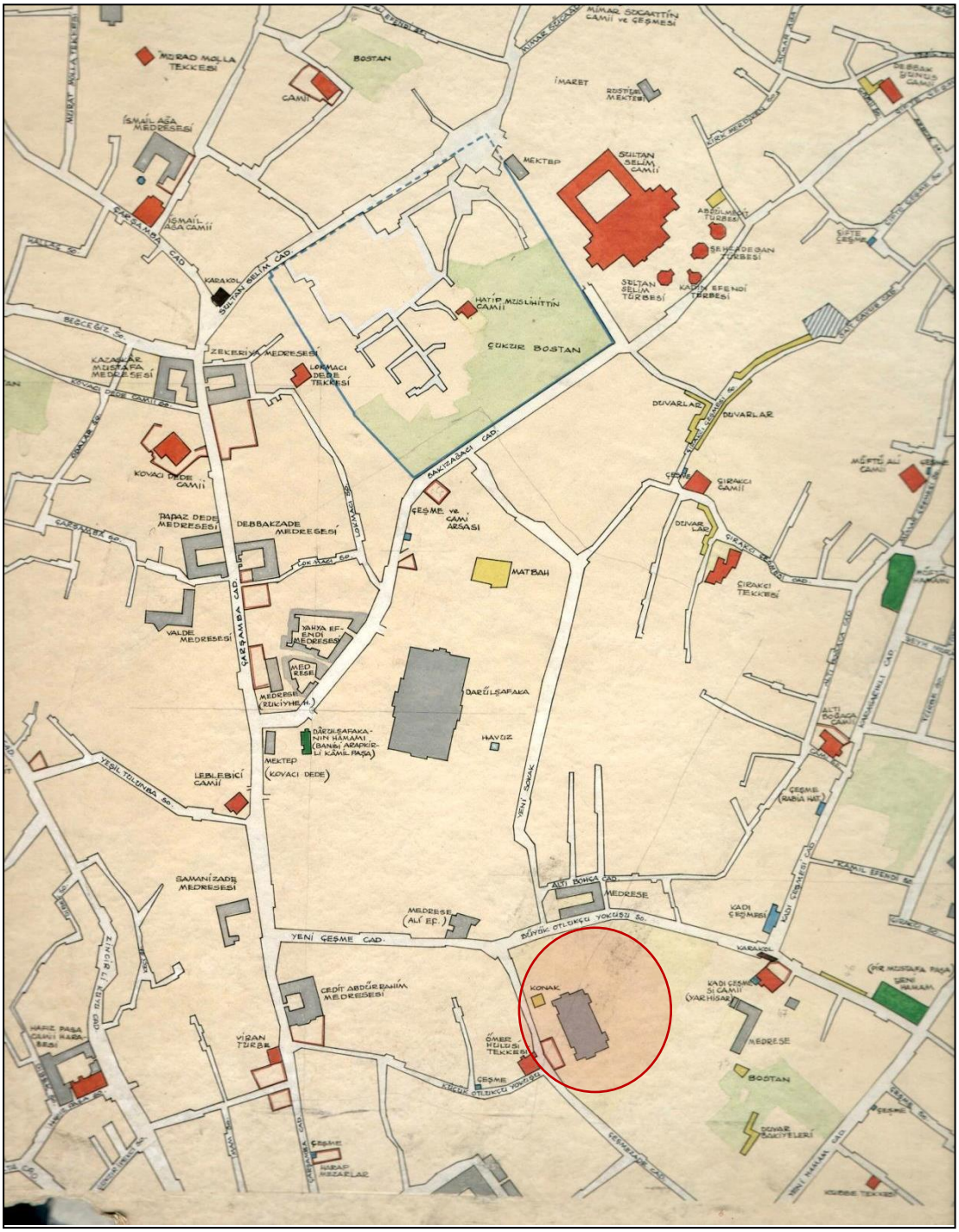

Şekil 4. 76. Şeyhülislam Mekkizade Konağı (Behçet Ünsal Haritası)

Şekil 4. 77. 2. Beyazıt Suyolu Haritasında Şeyhülislam Mekkizade Konağı (Çeçen, 1997).

Şekil 4. 78. Şeyhülislam Mekkizade Konağı (J. Pervititch Haritaları).

Resim 4. 102. Şeyhülislam Mekkizade Konağı (Guillaume Berggren/1870'ler).

Resim 4. 103. Şeyhülislam Mekkizade Konağı (Sebah Joallier 1860).

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İstanbul Tarihi Yarımada'da 2004 yılında yapılan Marmaray-Metro kazılarıyla yerleşim tarihinin M.Ö. 8000-8500 yıllarına kadar eskiye gittiği tespit edilmiştir. Kaynaklarda geçen ilk ismi M.Ö. 658 yılında kurulan Byzantion olan kentte, bu tarihten 196 yılına kadar Megaralılar dönemi, 196-395 yılları arası Roma İmparatorluğu dönemi yaşanmıştır ve 330'da imparatorluğun başkenti olmuştur. 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun bölünmesiyle, Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun başkenti olarak 1204 yılına kadar varlığını sürdüren kent, 1204 yılında haçlı ordusu işgali ile 1261 yılına kadar Latin Haçlı İmparatorluğu hâkimiyetinde kalır. 1261-1453 yılları arasında tekrar Bizans Sülaleleri (kommenoslar) hâkimiyetinde olan kent, İstanbul'un fethi ile 1453-1922 yılları arasında Osmanlı Payitahtı olur. 1922' den günümüze kadar da Türkiye Cumhuriyeti'nin en önemli şehri olarak varlığını sürdürmektedir.

Kentin yerleşimine etki eden faktörlerden topoğrafya incelendiğinde, tarihi kayıtlara yedi tepeli şehir olarak geçen kentin, ancak diğer tepeler kadar belirgin bir yükseltisi bulunmayan Çemberlitaş bölgesi istisna edilirse, çok genel kuşbakışı ile altı tepelik bölge olduğu, orta aksından geçen Bayrampaşa (lykus) Deresi'nin ikiye ayırdığı üçgen şeklinde bir topografyaya sahip olduğu görülmektedir. Bu topografyada, Marmara kıyılarına dik inen bölgelerin zirvesinden ve Haliç'e dik inen yamaçların tepesinden, Sarayburnu (Akropol) özel antik bölgesinden yani tek noktadan çıkmış (Milion Çıkışından), Koska-Vezneciler bölgesinde ikiye ayrılarak, şehrin tabii çıkış noktaları olan Yedikule ve Edirnekapı'dan çıkan Mese yolları yapılmıştır. Roma döneminde yapılan bu yollar, Osmanlı devrinde ve günümüzde de Tarihi Yarımada içindeki ana ulaşım aksı olarak kullanılagelmektedir. Ayasofya orjinli, Sultanahmet Beyazıt aksı ve bunun Marmara ve Haliç yönlerinde denize inen yamaçların iskânı esas alınmış bir yerleşmenin, eskiden gelen ve alışılmış kurulu düzenin Osmanlı devrinde de devamlılığı olduğu tespit edilmiştir. Bu eğimli topoğrafyada, büyük yapılar yapabilmek adına gerekli geniş arazi oluşturmak için, istinat duvarları ile teraslamalar yapılmıştır. Hem yapıları eğimli araziye oturtabilmek hem de sağlam zemine kadar inip statik açıdan sağlam yapı yapmak için, tonozlu sistemle geçilen sarnıç, mahzen ve zindan olarak kullanılmış alt yapılar oluşturulduğu görülmüştür.

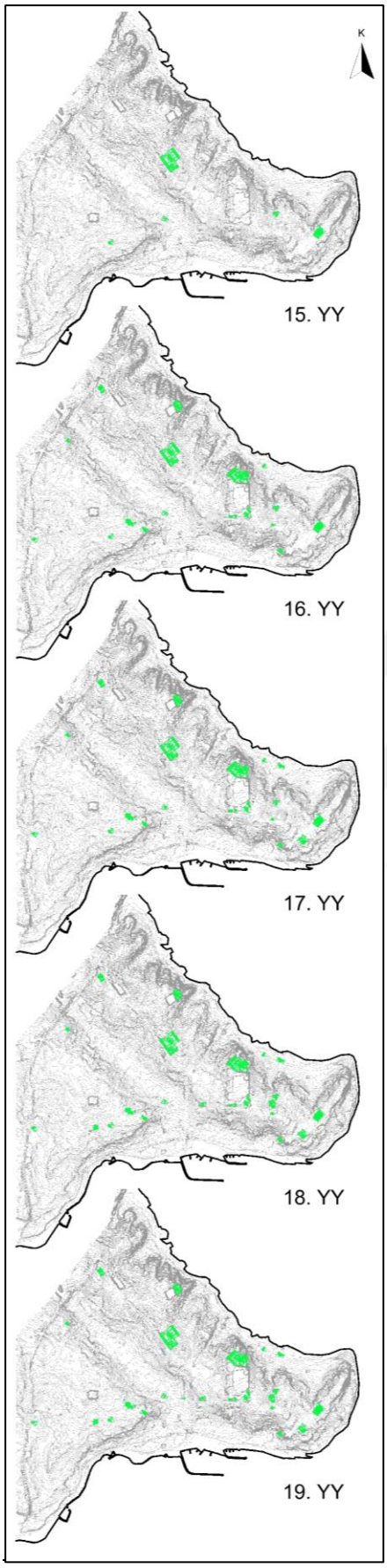

Şekil 5. 1. Yüzyıllara göre külliye dağılım şeması. (İ. Büyükseçgin)

Şehrin yerleşiminde deprem ve yangınlar çok büyük etki etmiştir. Özellikle 1509, 1766 ve 1894 depremleri büyük ve yıkıcı depremler olarak büyük hasar vermişler, kentte büyük çaplı mimari değişimlere yol açmışlardır. Yine kentte yaşanan sık yangınlardan sonra eski sokak ve parselasyon da sık sık değiştirildiğinden, Camiler hariç yapılarda bir Koruma söz konusu olmamıştır. 1864 Hocapaşa yangını sonrası kurulan "ıslahat-ı tarik komisyonu" ile Divanyolu, Bab-ı Âli, Mahmudiye ve Cağaloğlu caddeleri açılmış, ızgara planlı yerleşimler oluşturulmuştur.[136]

Sosyo-kültürel faktörler başlığı altında, Osmanlı İslam kenti yerleşim sisteminin ana unsurunu oluşturan, külliyeler ve tekkeler incelenmiştir. Bu bağlamda fethin hemen ardından inşa edilen ve günümüze kadar ulaşan büyük cami külliyeleri yüzyıllara göre incelenmiş, 15, 16, 17, 18 ve 19. yüzyıllarda inşa olunan ve şehrin bölgesel yerleşimine etki eden, 9'u Mimar Sinan yapısı olmak üzere 21 cami külliyesi tespit edilmiştir. Genellikle ana ulaşım aksları üzerinde yerleştiği görülen yapıların, topoğrafik olarak en problemli arazilerde yapılanlarının Sinan yapıları olduğu görülmüştür. Aynı şekilde, fethin hemen ardından kurulan, zaman içinde yapılaşmanın eklenmesiyle büyüyen ancak tüm Osmanlı devrinde aynı yerlerinde kalan 12 tekke - tasavvuf merkezi tespit edilmiştir. Bu merkezler

[136] **Ergin, O. N. (1995).** Mecelle-i Umur-ı Belediye, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, İstanbul.

de ilk kuruldukları alanlarda, tüm Osmanlı dönemi mevcudiyetlerini sürdürerek günümüze ulaşmışlardır. Ancak eski resimlerde de kolaylıkla görülebilen, ilgili hoca, öğrenci ve görevlilerin kaldıkları külliye içindeki ahşap yapılaşmanın günümüze ulaşmadığı görülmüştür. Yine Fatih Sultan Mehmet'in, İstanbul'u fethettikten sonra, Kalenderhane (Theotokos Kyriotissa) Kilisesi'nde, Sarayburnu'ndaki Mangan Sarayı Şapelin'nde ve Fatih Otlukçu yokuşunda, Mevlana torunu Abid Çelebi'ye (Ölm fatih 1498) 1494 tarihli vakfiye ile kurdurduğu Mevlevihaneleri, Şeyh aileleri ve derviş hücreleri ile ikametgâhları hakkında hiç bir mimari veri bulunamamıştır. Günümüzde mevcut 16. ve 17. yüzyıl eğitim yapıları medreseler ve camiler ile bir kısım İmaret ve Tekkenin, Resmi görevli personelin devamlı kaldıkları meşrutaları yoktur. Büyük kısmı ahşap olan bu meşruta ikametgâhlar zaman içinde yok edilmişlerdir. Kargir yapılar olan mevcut bu resmi yapıların personelinin nerede ikamet ettiği ve bu ikametgâhların mimarisi bilinmemektedir. Eski kartpostal ve resimlerde ise ahşap yapıların yoğunluğu görülmektedir.

Fetihten itibaren 1839 Tanzimat Fermanı'na kadar, İstanbul Tarihi Yarımada'da gayrimüslim azınlıkların belirli bölgelerde yaşamış oldukları tespit edilmiştir. Bu bölgeler incelendiğinde, hem bölgesel olarak kentin daha bakımsız bölgeleri olan surlara yakın bölgeler olduğu, hem de topografya gereği daha alçak kotlarda konumlanarak, Müslüman mahalleleriyle fiziksel ve hiyerarşik bir ayrımın yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu alanlar 19. yüzyıla ait kendine özgü mimarisi ile doku halinde günümüze ulaşmıştır.

Bizans döneminde ticari alan olan Ayasofya Beyazıt aksındaki "Embolos" ve Beyazıt liman aksındaki (Uzunçarşı Caddesi) "Makros Embolos"[137] adı verilen çarşı kurgusunun, Osmanlı döneminde de işlevini sürdürdüğü, günümüzde de önemli bir ticaret merkezi olduğu görülmüştür.

İstanbul Tarihi Yarımada'da Osmanlı devrinde bölgesel yerleşime etki eden en önemli faktörlerden biri devlet müesseseleri olmuştur. Bunlar büyük ölçekli arazi işgal eden, saraylar ve askeri alanlardır. 16. ve 17. yüzyıllarda saray denildiğinde biri Beyazıt'taki Saray-ı Atik diğeri Saray-ı Cedid Topkapı Sarayı kastedilmiştir. Fethin

[137] **Ceylan, O. (1989).** Geleneksel Türk Osmanlı Çarşı Yapılarının Oluşumu, Gelişimi ve Yakın Doğu Kültürleri ile Olan Etkileşimleri. (Basılmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

hemen ardından kurulan Beyazıt Sarayı (Eski Saray) ve Topkapı Sarayı (Yeni Saray) tüm Osmanlı devrinde, ilk kuruldukları konumlarını muhafaza etmişlerdir. Eski Saray alanı, 1826 sonrası Bab-ı Seraskeri ve günümüzde de İstanbul Üniversitesi olarak kullanıma devam etmektedir. Yine askeri alanlar, tarihi yarımadada fethin hemen ardından kurulmuş oldukları ve aynı bölgede 1826 "Vakayı Hayriye" yeniçeriliğin kaldırılmasına kadar yaklaşık 400 yıl varlıklarını sürdürdükleri tespit edilmiştir. 1826 sonrası, bu alanlardan Ağa Kapısı fonksiyon değişikliğine uğrayarak Bab-ı Meşihat olmuş, günümüzde de İstanbul Müftülüğü ile İstanbul Üniversitesi Botanik Fakültesi olarak mevcudiyetini devam ettirmektedir. Bir askeri güç olarak tarihi yarımada içinde inşa edilmiş olan iki askeri kışladan Eski Odalar ve Yeni Odalar alanları tahrip edilerek, belli başlı binaları kaldırılmıştır. Parselasyona uğrayarak arsaları üzerine evler yapılmış Eski Odalar Fevziye, Yeni Odalar Ahmediye mahallesi haline getirilerek şehir kullanımına dâhil edilmiştir[138].

Fetihten hemen sonra tesis edilen ve 17. yüzyıla kadar değişmeden varlıklarını sürdürdüğü tespit edilen yapılaşmaya ait bu bilgiler ışığında 17. yüzyılda İstanbul Tarihi Yarımada'nın ana kullanım durumunu gösterir harita oluşturulmuştur (Bkz. Şekil 5.2.). Çalışmada örnekleri verilen konaklar, 17. yüzyıla ait verilerine ulaşılamadığından bu haritada gösterilmemişlerdir. Konak yerleşimini gösterir harita aydınger kâğıda basılıp 17. Yüzyıl yerleşim haritası üzerine konarak birlikte değerlendirilmeleri sağlanmıştır. Önceleri Topkapı Sarayı'nda Kubbealtı'nda olan devletin idare merkezinin, daha sonra Sedaret binası ve nazırlık binalarına dağıtılmış olduğu, ancak Tarihi Yarımada'da 17 ve 18. yüzyıl ortalarına kadar devlet işlerinin ilgili devlet ricalinin konaklarından yönetildiği tespit edilmiştir.

Tarihi kayıtlar incelendiğinde Osmanlı bürokrasisindeki görevlilerin, tarihi yarımadada rastgele yerlerde oturmadıkları, belirli birkaç semtte oturdukları, ikamet ettikleri geniş konakların da saraya yakın yerlerde tesis edilmiş olduğu görülmüştür. Resmi konak ve yönetim mensuplarının ikametgâhlarının Padişah'a ve dolayısıyla saraya yakın bulunmasına dikkat edilmiş olmasından dolayı, sur içinde Sultanahmet Beyazıt ve Cağaloğlu gibi belirli bölgelerde yoğunlaşmıştır (Bu durum tarih boyunca 450 sene böyle devam etmiştir). Nezaret binaları ve daha önce görevli vezir ve diğer üst düzey devlet adamı konaklarının Beyazıt, Saraçhane, Sultanahmet, Çemberlitaş

[138] **Eyice, S. (1967).** İslam Ansiklopedisi. Milli Eğitim Basımevi, Cüz 53, A.B.C, s.1214/47, İstanbul.

ve Süleymaniye semtlerinde yer aldığı, Eski Konstantin Suru içinde yerleşimin esas alındığı tespit edilmiştir. Özellikle Osmanlı bürokrasisinde üst yöneticiler (Sadrazam ve vezirler, Valiler, Kadılar ve Komutanlar sık sık değiştiğinden (Sokollular ve Köprülüler Hariç) bunların ikametgâhları da sık sık değişikliğe uğramıştır.

Arşivlerde yapılan araştırmada, Tarihi Yarımada'da son devir 1850 sonrası küçük konak planları harici, konumuz olan daha eski devirlere ait, teşkilatlı büyük konaklar hakkında, eski deyimle teşkilat-ı dâhiliyesi dedikleri iç planlamayı açıklayıcı mimari veri çıkarmamızı sağlayacak anlatım ya da belge bulunamamıştır. Bu sebeple birinci derecede inceleme konusu olarak ele aldığımız bu ilk devir üst düzey devlet görevlilerinin sur içi İstanbul'da görev ifa ettikleri 15. 16. ve 17. yüzyıllardaki sivil ikametgahları ve aynı zamanda görevlerini yaptıkları devlet daireleri olan konaklarının, mimarisi ile bu konaklarda maiyetleriyle (Kapusu Halkıyla) çalışırken nasıl bir ofis düzeni kurdurmuş oldukları ve bunların kullanımlarıyla, mimari planlamaları hakkında bir yorumda bulunmamız imkânsız kılınmıştır. Fotoğraflar ise en eskileri James Robertson, Guillaume Berggren, Ernest De Caranza, İranien gibiler olup bunlar da 1850 ve 1890'lara aittir. Bu fotoğraflarda özellikle sivil mimarilere dikkat edilmiş değildir. Aktüel ve panoramaya önem verilmiştir.

Şehrin yerleşimi, sokak dokusu ve resmi binaların yerleri ile ilgili olarak, yapılmış haritalarda özellikle Camiler, Dikilitaşlar, Hipodrom ile Sarnıçlar gibi çok büyük eserlere önem verilmiştir. Sivil yerleşim bürokrat evleri ve ahşap özel işletmeler (şahısların açtıkları Mektepler ile özel Ahşap Han-Oteller) gösterilmemiştir. En eski plan olarak gösterilen Matrakçı Nasuh'un minyaturel İstanbul plan ile 2.Beyazıd Suyolu haritası, bunu takiben Mühendishane haritası, Kauffer haritası ve Necip Bey haritaları da bu yukarıda bahsettiğimiz yapıları göstermemektedir. 1914-1918 Alman Mavi haritalarında da konumuz olan büyük konaklar hakkında veri yoktur. Yıllar sonraki (1930) J. Pervititch haritaları ise bu konakların yok olduğu ve yerlerine daha küçük konakların inşa edildiği geç bir tarihte yapılmıştır. İstanbul sur içinde sıklıkla meydana gelmiş yangınlar tarihi yapıların yok olmasına ve mimari belgelerin de yanmasına sebebiyet verdiğinden eski konaklarla ilgili yer saptaması güçleşmiştir.

Katalog bölümünde incelenen 26 yapıdan günümüze tamamı ya da bir kısmı ulaşan yapılar; K8 Abdullatif Suphi Paşa Konağı, K11 Halil Hamid Paşa Konağı, K15 Mütercim Rüştü Paşa Konağı, K16 Keçecizade Fuat Paşa Konağı, K17 Bab-ı Ali

Sadrazamlık Konağı, K21 Patrikhane Konağı, K24 Arif Paşa Konağı ve K25 Sümbül Efendi Konağı olmak üzere 8 adettir. Katalog yapılarına ait parsellerden 17 tanesi değişikliğe uğramadan günümüze ulaşmıştır. 6 tanesi ifraz görerek veya yol geçirilerek küçük parsellere ayrılmıştır. Cerrahpaşa Hastanesi olarak kullanılan Takiyyüddin Paşa konağı parseli ise tevhitlerle oldukça büyütülmüştür. İncelenen yapılardan Sekbanbaşı Konağı'nın ve Şeyhülislam Mekkizade Konağı'nın parseli günümüzde bulunmamaktadır. Ayrıca incelenen yapıların, değişik yıllara ait fotoğraflarından kısa zaman dilimi içinde (yapı ya da yapı elemanı eklenmesiyle) sık sık mimarilerinin değiştiği tespit edilmiştir.

Tarihi Yarımada'da yıllar içindeki değişimi görsel olarak ifade etmek amacıyla 1500' lü yılların sonlarına tarihlenen Melchior Lorck Panoraması, 1813' e tarihlenen Barker Panoraması ve 1870'li yıllara ait Guillaume Berggren Panoraması (fotoğraf) aynı paftada gösterilmiştir (Bkz. Şekil 5,3).

Sonuç olarak, çok katmanlı bir alan olan İstanbul Tarihi Yarımada'da, kent topoğrafyası ile ilgili araştırma konularına şehir planlaması anlamında dikkat çekmeyi amaçladığımız çalışma kapsamında, İstanbul fethinin ardından Osmanlı dönemi topoğrafya yerleşim ilişkisi ve büyük konutların gelişim süreci araştırılmıştır. Bu bağlamda devlet eliyle yaptırılmış olan yapılar (saraylar, askeri tesisler vb.) ile sivil şahısların yaptırdığı resmi kullanımdaki büyük konutlar (konaklar) ele alınmıştır. Tek tek yapılar hakkında ayrıntılı inceleme yapılmıştır. Yapılan bu incelemeye göre, sur içinde 16. ve 17. yüzyıllardan kalma kargir (taş) devlet dairesi bulunamamıştır. Bu da saray dışında, Osmanlı idari sistemi içindeki devlet dairelerinin ahşap konaklar olduğu fikrini desteklemektedir. İncelenen ahşap konaklarda ise en eski 1700'lü yıllara kadar inilebilmiştir. Öncesi dönemdeki yapıların mimarileri çözülememiştir. Sur içindeki büyük arazilerin ilk devirlerden başlayarak, fonksiyon değişikliğine uğrayarak da olsa farklı kullanımlarla günümüze kadar ulaştığı ve halen tarihi yarımadanın en önemli bölgeleri olduğunu söylenebilir. Tarihi Yarımada'da bu günden sonra yapılacak şehir planlaması ve imar faaliyetlerinde, çalışma kapsamında ortaya konan geçmişten gelen mimari gelenek, arazi kullanımı ve geçmiş kullanımdan günümüze kalan bir bütünün parçası olan bakiyeler, birlikte değerlendirilerek yapılacak özenli çalışmalar ile gelecek nesillere daha sağlıklı aktarılabileceği düşünülmektedir.

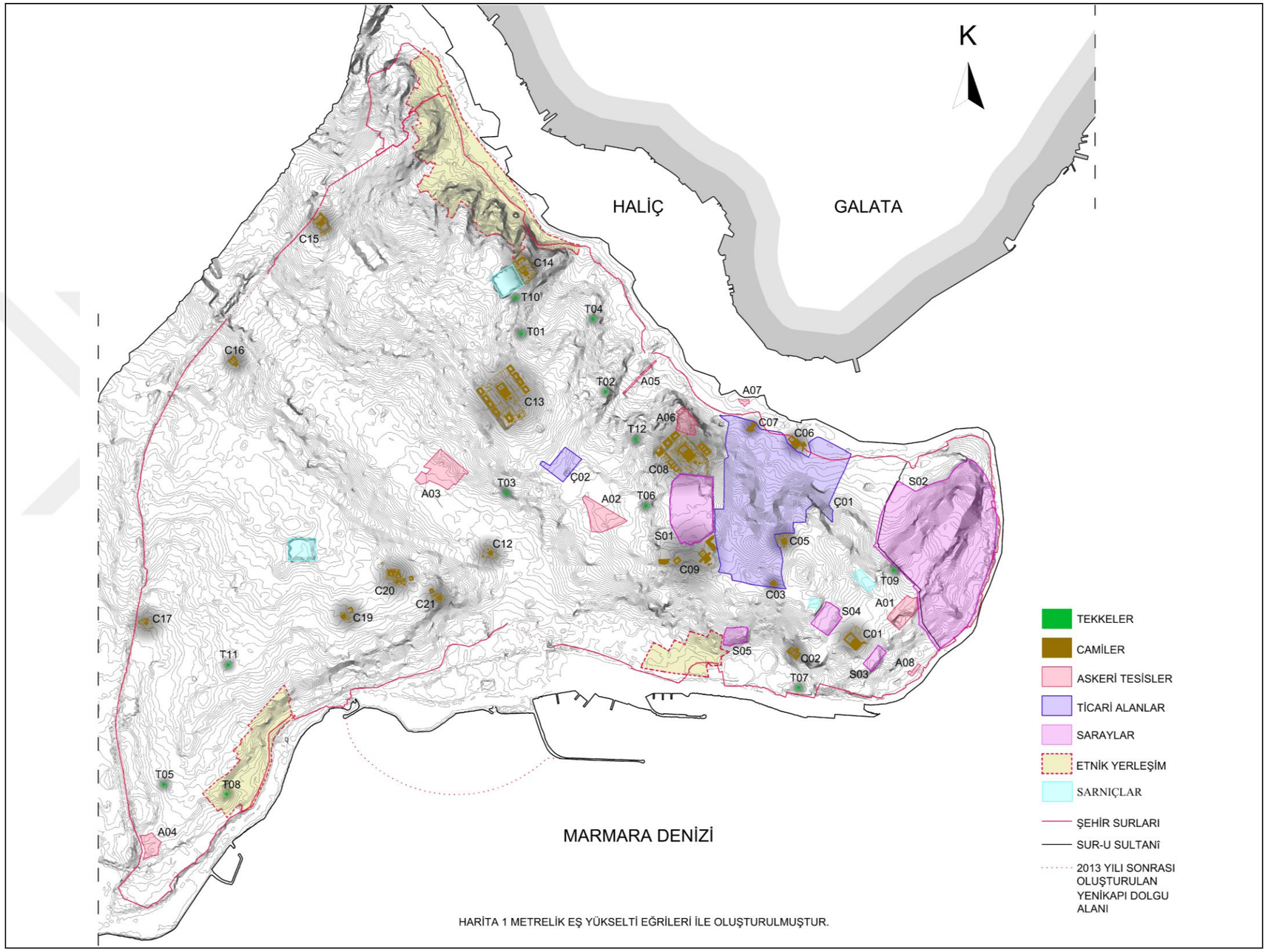

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ KORUMA VE RESTORASYON DOKTORA PROGRAMI

İSTANBUL TARİHİ YARIMADA'DA OSMANLI DÖNEMİ BÖLGESEL YAPILAŞMANIN GELİŞİM SÜRECİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (1453-1920)

DANIŞMAN: PROF DR. OĞUZ CEYLAN
HAZ: Y. MİMAR İSMAİL BÜYÜKSEÇGİN

TARİHİ YARIMADA 17.YY YERLEŞİM ALANLARI HARİTASI

Saraylar		**Tekkeler**	
Beyazıt Sarayı	S01	Abid Çelebi	
Topkapı Sarayı	S02	Mevlevihanesi	T01
Sokullu Sarayı	S03	Zeyrek	T02
İbrahim P. Sarayı	S04	Alaaddin Tekke	T03
Esma S. Sarayı	S05	Aşık Paşa Tekkesi	T04
Camiler		Kalenderhane	T06
Fatih	C13	Sümbül Efendi	T11
Mahmut Paşa	C05	Hacı Evhad T.	T05
Murat Paşa	C12	Küçük Ayasofya	
Davut Paşa	C19	Tekkesi	T07
Beyazıt	C09	Mirahor Tekkesi	T08
Atik Ali Paşa	C03	Sinan Erdebili T.	T09
Süleymaniye	C08	Sivasi Tekkesi	T10
Mihrimah	C15	Vefa Tekkesi	T12
Hadım İbrahim P.	C17		
Kara Ahmet P.	C16	**Ticari Alanlar**	
Sokullu Mehmet P.	C02	Kapalı çarşı/ hanlar bölgesi	Ç01
Yavuz Selim	C14	Saraçhane	Ç02
Rüstem Paşa	C07		
Haseki	C20	**Askeri Tesisler**	
Cerrah Mehmet P.	C21	Cebehane	A01
Yeni Cami	C06	Eski Odalar	A02
Sultanahmet	C01	Yeni Odalar	A03
		Yedikule	A04
		Pehlivanlar T.	A05
		Ağa Kapısı	A06
		Yemiş İskelesi	A07
		Barbaros Evleri	A08

Şekil 5. 2. Yarımada 17. Yüzyıl Yerleşim Alanları Haritası (İ. Büyükseçgin)

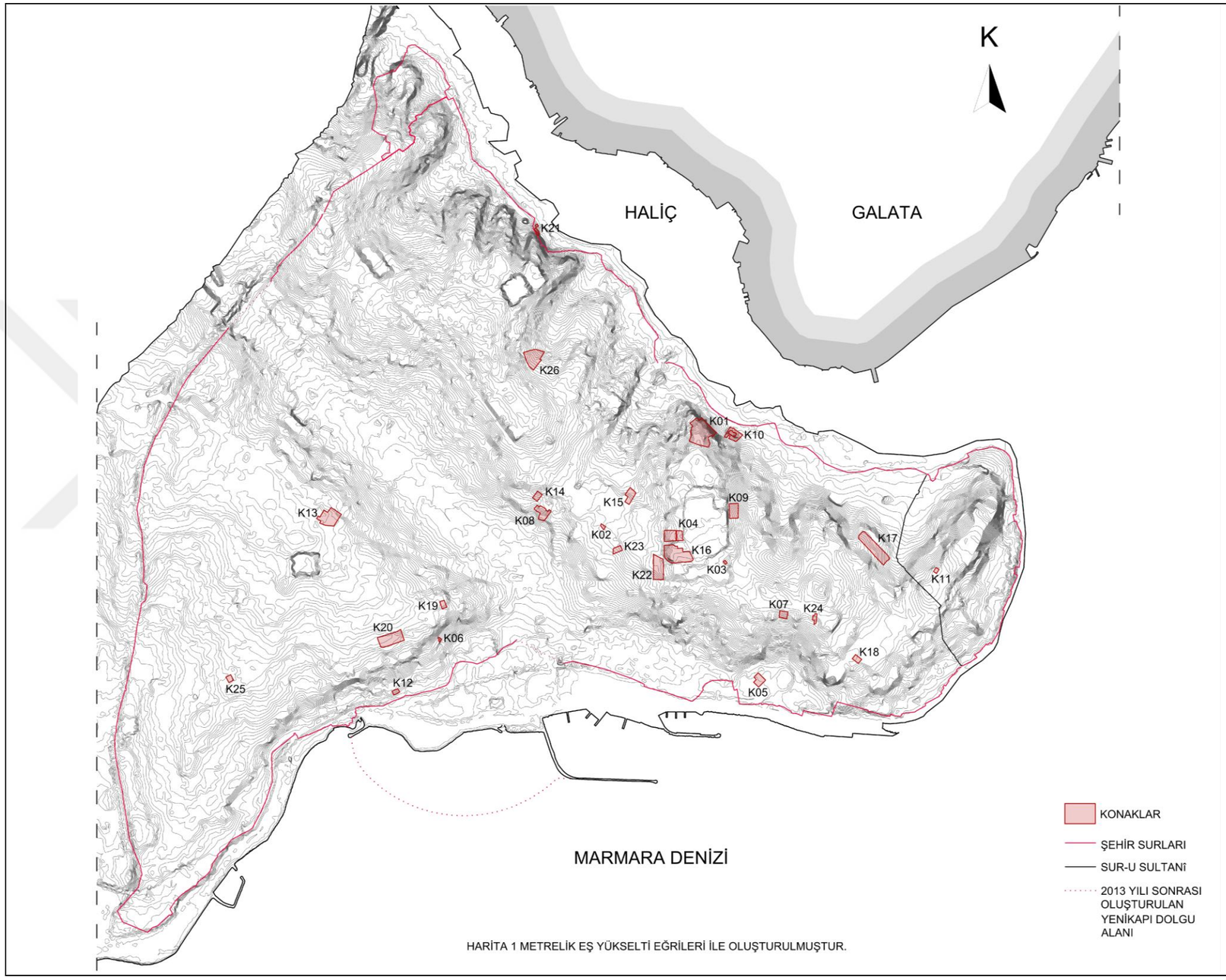

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ KORUMA VE RESTORASYON DOKTORA PROGRAMI

İSTANBUL TARİHİ YARIMADA'DA OSMANLI DÖNEMİ BÖLGESEL YAPILAŞMANIN GELİŞİM SÜRECİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (1453-1920)

DANIŞMAN: PROF DR. OĞUZ CEYLAN
HAZ: Y. MİMAR İSMAİL BÜYÜKSEÇGİN

TARİHİ YARIMADA KONAK YERLEŞİM ALANLARI HARİTASI

K1- Şeyhülislam Konağı
K2-Sekbanbaşı Konağı
K3-Beyazıt İmaret Kasrı
K4- Kaptanpaşa Konağı
K5- Menemenli Mustafa Paşa Konağı
K6- Çandarlı Tevfik Paşa Konağı
K7- Asım Paşa Konağı (Evkaf Konağı)
K8- Abdullatif Suphi Paşa Konağı
K9- Âli Paşa Konağı
K10- Ethem Paşa Konağı
K11- Darphane Konağı
K12- Halil Hamid Paşa Konağı
K13- Lofçalı Derviş Paşa Konağı
K14- Münir Paşa Konağı
K15- Mütercim Rüştü Paşa Konağı
K16- Keçecizade Fuat Paşa Konağı
K17- Sadrazamlık Konağı Bab-ı Âli
K18- Sultanahmet Kadiri Tekkesi Konağı
K19- Sunullah Efendi Konağı
K20- Takiyyüddin Paşa Konağı
K21- Patrikhane Konağı
K22- Valide Kethüdası Yusuf Efendi-Zeynep Hanım Konağı
K23- Tulumbacıbaşı Konağı
K24- Arif Paşa Konağı
K25- Sümbül Efendi Konağı
K26- Şeyhülislam Mekkizade Konağı

Şekil 4.2 Yarımada Konak Yerleşim Alanları Haritası (İ. Büyükseçgin)

Şekil 5. 3 Melchior Lorck İstanbul Panoraması 16.yy.

Şekil 5. 4. Barker İstanbul Panoraması 1813.

Şekil 5. 5 Guillaume Berggren İstanbul Fotoğrafik Panoraması 1870'ler.

KAYNAKLAR

Asal, R. (2010). Yenikapı Marmaray ve Metro Kurtarma Kazıları Buluntuları Işığında İstanbul'un Roma ve Bizans Dönemi Deniz Ticareti, (Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Edirne.

Atasoy, N. (1972). İbrahim Paşa Sarayı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Ataş, Z. (2007). Bizans İmparatorluğu'nda Saray Teşkilatı. (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Arseven, C. E. ve Yelkenci, D.(haz), (1989). Eski İstanbul. Çelik Gülersoy Vakfı, İstanbul.

Atasoy, A. R. Ve Atasoy, M. C. (1990). Tokat Reşadiye'li Sadrazam Seyyid Hasan Paşa Hayat Hikayesi ve Eserleri. Yenilik Basımevi, İstanbul.

Ayanoğlu, İ. F. (1963). "Yeniçeriler", (Basılmamış Yazma Eser), Özel Kolleksiyon, İstanbul.

Ayanoğlu, İ. F. (1977). Ok Meydanı ve Okçuluk. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.

Ayverdi, E. H. (1958). "19. Asırda İstanbul Haritası", İstanbul Fetih Cemiyeti Enstitüsü, İstanbul.

Ayverdi, E. H. (1989). Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri. İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.

Barkan, Ö. L. ve Ayverdi, E. H. (1970). İstanbul Vakıfları Tahrir defteri. Fetih Derneği Neşriyatı Baha Matbaası, İstanbul.

Behar, C. (2014). Bir Mahallenin Doğumu ve Ölümü (1494-2008) Osmanlı İstanbulu'nda Kasap İlyas Mahallesi. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Belge, M. (1998). İstanbul'u Gezerken. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.123, İstanbul.

Benli, G. (2007). İstanbul Tarihi Yarımada'da Bulunan Han Yapıları ve Avlulu Hanların Koruma Sorunları. (Basılmamış Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Beydilli, K. (2001). "Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü". Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul.

Bilici, F. (2004). XIV. Louis ve İstanbul'u Fetih Tasarısı. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Bozdemir, M. (2011). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Endüstriyel Mirasımız. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.

Canatar, M. (2004). İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 1009(1600). İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.

Ceylan, O. (1989). Geleneksel Türk Osmanlı Çarşı Yapılarının Oluşumu, Gelişimi ve Yakın Doğu Kültürleri ile Olan Etkileşimleri. (Basılmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Ceylan, O. (2004). "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarında Edilgen Yangın Korunumu". Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri, Proje No: 200214, İstanbul.

Cezar, M. (1963). "Osmanlı devrinde İstanbul yapılarında tahribat yapan yangınlar ve tabii afetler", Türk sanatı araştırma ve incelemeleri I, İstanbul.

Çakır, A. (2012). Abdürkadir-i Geylani ve Kadirilik. İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul.

Çeçen, M. K. (1997). 2. Bayezid Suyolu Haritaları. İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Yayınları, İstanbul.

Çelik, G. (2007). İstanbul Tarihi Yarımadası'nda Tanzimat Dönemi İdari Yapıları. (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Demircioğlu, H. (2011). Roma Tarihi 1-2. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Demirel İşli, E. (1998). "İstanbul tekkeleri mimarisi, eklentileri ve restorasyonu", (Basılmamış Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Dirimtekin, F. (1953). "14. Mıntıka (Blachernae) Surlar Saraylar ve Kiliseler". Fatih ve İstanbul, İstanbul Fetih Derneği Yayınları, Sayı 2, s.193-222, İstanbul.

Dirimtekin, F. (1953). Fetihten Önce Marmara Surları. İstanbul Fetih Derneği Yayınları, İstanbul.

Dirimtekin, F. (1956). Fetihten Önce Haliç Surları. İstanbul Fetih Derneği Yayınları, İstanbul.

Doğan, O. (2007). Sultan İkinci Abdulhamid Han Devri Osmanlı Mektepleri. Çamlıca Yayınları, İstanbul.

Duru, O. (2008). Bizans'ın Gizli Tarihi – Prokopius. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Dündar, A. (1999). Arşivlerdeki Plan ve Çizimler Işığı Altında Osmanlı İmar Sistemi. (Basılmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Eldem, S. H. (1979). İstanbul Anıları. Cilt 1. Alarko Yayınları, İstanbul.

Eldem, H. E. (1932). Yedikule Hisarı. Kanaat Kütüphanesi, İstanbul.

Eldem, S. H. (1964). Köşkler Kasırlar. 1.-2. Cilt. Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, İstanbul.

Eldem, S. H. (1982). Büyük Konutlar. Yaprak Kitabevi, Ankara.

Eldem, S. H. (1987). Türk Evi. 1.-2.-3. cilt. Taç Vakfı Yayınları, İstanbul.

Ergin, O. N. (1995). Mecelle-i Umur-ı Belediye, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, İstanbul.

Eyice, S. (2006). Eski İstanbul'dan Notlar. Küre Yayınları, İstanbul.

Eyice, S. (2007). Bizans Devrinde Boğaziçi. Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

Fatih Mehmet II Vakfiyeleri. (1938). Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı-Türk Vakfiyeleri No.1, Ankara.

Galitekin, A. N. (2001). Ayvansarayi Hüseyin Hadikat-ül Cevami. İşaret Yayınları, İstanbul.

Gökçay, M. (2007). "Yenikapı Kazılarında Ortaya Çıkarılan Mimari Buluntular". Günışığında İstanbul'un 8000 Yılı, Marmaray-Metro-Sultanahmet Kazıları, s.178, İstanbul.

Gövsa, İ. A. (1946). Türk Meşhurları Ansiklopedisi. Yedigün Neşriyatı, İstanbul.

Güzel, H. C. (2002). Türkler Ansiklopedisi (20 Cilt). Yeni Türkiye Yayıncılık, Ankara.

İnalcık, H. (2019). İstanbul Tarihi Araştırmaları. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

İslam Ansiklopedisi, (1967). Milli Eğitim Basımevi, Cüz 5/2, A.B.C, İstanbul.

İslam Ansiklopedisi (2001). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

İşli H. N. (2015). Süheyl Ünver'in Objektifinden -1-. Nakkaş Tezyînî Sanatlar Merkezi, İstanbul.

İşli, H. N. ve Büyükseçgin, İ. (2017). "Eski Odalar". Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, 392, İstanbul.

İşli, H. N. ve Büyükseçgin, İ. (2017). Osmanlı Devri İstanbul Camileri (3 Cilt). Türkiye Turring ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul.

İşli, H. N. ve Kökrek, M. (2017). Yeniçeriler Remizleri ve Mezar Taşları. Dergah Yayınları, İstanbul.

Janin, R. (1950). Constantınople Byzantıne. Institute Français, Paris.

Kahraman, S. A. ve Dağlı, Y. (2014). Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi İstanbul (2 Cilt). Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Kala, A. (2000). İstanbul Su Külliyatı - Maileziz Defterleri 8. İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Yayınları, İstanbul.

Kaptı, M. (1998). İstanbul'da 19. yy. Sivil Kargir Mimarinin Korunması için Fener Bölgesi Örneğinde Bir Yöntem Geliştirilmesi. (Basılmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Karahan, A. (2010). Ethem Paşa Konağı Rekonstrüksiyon Projesi ve İrdelenmesi. (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kerim, A. (2013). İstanbul'da Bizans Dönemi Sarnıçları ve Kentin Tarihsel Topografyasındaki Dağılımı. (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Koçu, R. E. (1968-1971). İstanbul Ansiklopedisi. Koçu Yayınları, İstanbul.

Komisyon, (1964). Özel Okullar Rehberi. İskender Matbaası, İstanbul.

Konyalı, İ. H. (1942). İstanbul Sarayları (Atmeydanı Sarayı-Pertev Paşa Sarayı-Çinili Köşk). Bürhaneddin Matbaası, İstanbul.

Konyalı İ.H. (1951). "Eski İstanbul'dan Yedikule". Tarih Hazinesi, Ülkü Kitap Yurdu Yayınları, Sayı 4, İstanbul.

Kos, K. (2008). Bizans'tan Osmanlı'ya İstanbul Mimarisinin Doğu Kökeni. Kaynak Yayınları, İstanbul.

Köroğlu, G. (2006). Sur İçinde İmparatorluk Mekanları Konstantinapolis'te Bizans Sarayları. Toplumsal Tarih Dergisi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Sayı 152, İstanbul.

Kuban, D. (2000). İstanbul Bir Kent Tarihi-Bizantion Konstantinopolis İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Kütükoğlu, M. S. (2000). 20. Asra Erişen İstanbul Medreseleri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul.

Mabboury E. ve Und Wiegand T. (1934). Die Kaiserpalaste Von Konstantinopel. Alman Arkeoloji Enstitüsü, İstanbul.

Mazlum. D. (2011). 1766 Depremi: Belgeler Işığında Yapı Onarımları. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Mümtaz, S. (1950). İstanbul'un Eski Konakları. Turing Belleteni, İstanbul.

Ogan, A. (1940). 1937 yılında Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Topkapı Sarayı Hafriyatı, Belleten, 16, 317-335, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Ortaylı, İ. (2016). Türklerin Tarihi 2. Timaş Yayınları, İstanbul.

Öğretici, A. (2011). "Puta Atışlarına Genel Bir Bakış". www.tirendaz.com

Özavcı, T. (1965). İstanbul Yangınları 1923-1965. Ekin Basımevi, İstanbul.

Öztürk, N. (1995). Türk yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

Pakalın, M. Z. (1971). Tarih Deyim ve Terimleri Sözlüğü, cilt 3, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Sertoğlu, M. (1958). Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi. İnkılap Kitapevi, İstanbul.

Sey, Y. (1999). Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme. Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi, İstanbul.

Şahenk, H. (1996). Bir zamanlar İstanbul. İstanbul Belediyesi Yayınları, İstanbul.

Tanman M. B. (1994). "Darphane Köşkü". Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 2, İstanbul.

Tanzimat 1-2 (1999). Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Tekindağ, M. C. Ş. (1980). 1453'ten 1574'e Osmanlı Tarihi Ders Notları. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Tezcan, H. (1989). Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi. Turing Yayınları, İstanbul.

Uzunçarşılı, İ. H. (1943). Kapıkulu Ocakları, cilt 1. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Uzunçarşılı, İ. H. (1944). Kapıkulu Ocakları, cilt 2. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Uzunçarşılı, İ. H. (1945). Saray Teşkilatı. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Uzunçarşılı, İ. H. (1983). Osmanlı Tarihi 18. Yüzyıl. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988a). İlmiyye Teşkilatı. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988b). Çandarlı Vezir Ailesi. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988c). Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Ülgen, A. S. (1939). Fatih Devrinde İstanbul. Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara.

Ünver, A. S. (1976a). İstanbul'un Mutlu Askerleri ve Şehit Olanlar. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara

Ünver, A. S. (1976b). "Yeniçeri Kışlaları". Türk Tarih Kurumu Belleteni, Sayı 160, Ankara.

Ünver, A. S. (2013). Türk Evleri. Nakkaş Tezyini Sanatlar Merkezi Yayınları, İstanbul.

Ürekli, F. (1999). İstanbul'da 1894 Depremi. İletişim Yayınları, İstanbul.

Vasiliev, A. A. (2016). Bizans İmparatorluğu Tarihi. Müfid Mansel (Çeviren), Alfa Yayınları, İstanbul.

Wiener, M. (2001). İstanbul'un Tarihsel Topografyası. Ülker Sayın (Çeviren), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Yalçın, Z. (1971). Mimar Kemaleddin ve Eserleri. (Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi, İstanbul.

Yılmaz, H. K. (1990). Aziz Mahmut Hüdai ve Celvetiyye Tarikatı, Erkam Yayınları, s.289, İstanbul.

Yüksel, İ. A. (2006). 2.Beyazıt Yavuz Selim Devri. İstanbul. Fetih Cemiyeti Yayını, İstanbul.

Ziya, M. (H1336). İstanbul ve Boğaziçi. 2 cilt. Darültıbbatül Amire, İstanbul.

Ziya, M. (2004). İstanbul ve Boğaziçi. Bika Kültür Kitaplığı, İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI

www.envanter.gov.tr
www.eskiistanbul.net.
www.istanbulium.net
www.loc.gov.tr
www.gallica.bnf.fr
www.ox.ac.uk
www.gallery.ca
www.ataturkkitapligi.ibb.gov.tr
www.vam.ac.uk/collections/photographs
www.katalog.devletarsivleri.gov.tr
www.saltresearch.org
http://www.tas-istanbul.com

ARŞİVLER

Atatürk Kitaplığı

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Encümen Fotoğrafları

Özel Kartpostal- Fotoğraf arşivi.(Necdet İşli)

Vakıflar evrak ve arşivi.

Özel Mimari kolleksiyonlar (tez yazarı şahsi arşivi)

Gazete küpür ve kolleksiyonları.

Şinasi Akbatu Şahsi arşivi ve notları.

HARİTALAR

Ayverdi, E. H. (1958). 19. Asırda İstanbul Haritası. Şehir Matbaası, İstanbul.

Dağdelen, İ. (2006). Alman Mavileri İstanbul Haritaları. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul.

Dağdelen, İ. (2007). Charles Edouard Goad'ın İstanbul Sigorta Haritaları, İstanbul Belediyesi. Yayını, İstanbul.

Pervititch, J. (1922-1940). İstanbul Sigorta Haritaları, İstanbul.

Yetişkin Kubilay A. (2010). İstanbul Haritarı 1422-1922. Denizler Kitapevi, İstanbul.

Behçet Ünsal Haritaları, (1875 Haritaları Taşbaskı Haritaların 1964 Şehir Paftalarına İntibakı), İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Planlama ve İmar Kütüphanesi.

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Tarihi	26.02.1977
Doğum Yeri	İstanbul
Orta Öğretim	1988-1995 Özel Tercüman Koleji
Lisans	1995-1999
	YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
	Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü.
Yüksek Lisans	2006-2009
	MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
	Mimarlık Anabilim Dalı, Koruma ve Restorasyon Programı
Çalıştığı Kurumlar	2000-Devam Ediyor
	Seçkin Mimarlık/ Seçkin Mimari Hizmetler Taahhüt ve Restorasyon San. Tic. Ltd. Şti.
	2006-2008
	Üsküdar Eski eser ve Çevre Derneği Başkanlık görevi
	2008-2011
	İstanbul 6 No'lu Koruma Kurulu Başkan yardımcılığı görevi
	2011-2019
	Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yönetim Kurulu Üyeliği